

biblioteca școlarului

DUILIU ZAMFIRESCU

VIATA LA ȚARĂ

Littera
INTERNATIONAL

biblioteca școlarului

Duiliu
ZAMFIRESCU

VIAȚA LA ȚARĂ

INTERNĂȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu
Concepția grafică a colecției și coperta: Vladimír Zmееv

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE:

Garabet Ibrăileanu,
Eugen Lovinescu, Nicolae Iorga,
G. Călinescu, Pompiliu Constantinescu,
Alexandru Săndulescu, Valeriu Crîstea,
Nicolae Manolescu, Ioan Adam,
Alexandru Pîru, Tudor Vîanu,
Ioana Em. Petrescu.

Franklin D. Roosevelt

— *Duiliu Zamfirescu* —

Edítura „Lítéra Internațional“
O.P. 33; C.P. 63, sector 1, București, România
tel./fax (01) 3303502; e-mail: info@litéra.ro

Grupul Edítorial „Lítéra“
str. B. P. Hasdeu, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova
tel./fax +(3732) 29 29 32, 29 41 10, fax 29 40 61;
e-mail: litéra@litéra-publishing.com

Dífuzare:

S.C. David D.V.Comprod SRL
O.P. 33; C.P. 63, sector 1, București, România
tel./fax +(01) 3303986; 3206009

Librăria „Scripta“
str. Ștefan cel Mare 83, mun. Chișinău, MD-2012,
Republica Moldova, tel./fax: +(3732) 221987

Prezenta ediție a apărut în anul 2001 în versiune tipărită
și electronică la Edítura „Lítéra Internațional“ și
Grupul Edítorial „Lítéra“.
Toate drepturile rezervate.

Edítorii: *Anatol și Dan Vidrașcu*

Redactor: *Tudor Palladi*

Corector: *Ludmila Alexei*

Tehnoredactare: *Victor Gorbatovschi*

Típarul executat la Combinatul Poligrafic din Chișinău
Comanda nr. 20049

CZU 821.135.1-3

Z 25

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Zamfirescu, Duiliu

Viața la țară: Proză/ Duiliu Zamfirescu; col. inițiată și coordonată Anatol
și Dan Vidrașcu.— București: Lit. Int., Ch.: Lítéra, 2001 (Combinatul Polí-
grafic). — 320 [p]. — (Bibl. școlarului, serie nouă, nr. 229)

ISBN 973-8358-34-5. — ISBN 9975-74-388-9

CZU 821.135.1-3

ISBN 973-8358-34-5

ISBN 9975-74-388-9

© LITERA INTERNAȚIONAL, 2001

© LITERA, 2001

CUPRINS

<i>Tabel cronologic</i>	7
-------------------------------	---

POEZII

FĂRĂ TITLU	10
Levante și Kalavryta la Missolonghi	10
Djali	14
ALTE ORIZONTURI	16
Fugind de tot	16
S-aud	16
Pe acropole	17
De la Villa Tusculana	19
La Villa Aldobrandini	20
Boul	20
Culcate-s romanițe	21
Ca un mănunchi de ramuri	22
Corsarul	22
Vara	24
Lunile	25
<i>Ianuarie</i>	25
<i>Iulie</i>	26
<i>August</i>	26
Barza	27
IMNURI PĂGÂNE	29
Preludiu	29
Fiica haosului	29
Versuri heterometre albe	42
E mort poetul	43
La o fântână	44
Pe mare	45
POEZII NOUĂ	47
Flori de paște	47

Adio, Napoli	48
Sosesc	49
PE MAREA NEAGRĂ	51
Adio	51
La Orșova	51
DIN PUBLICAȚII	54
O Suflet !	54
Seara de toamnă	54
Primăvara	55

PROZĂ

Viața la țară	58
Tănase Scatiu	215
<i>Referințe istorico-literare</i>	302

TABEL CRONOLOGIC

- 1858 30 octombrie *Se naște la Plăinești (actualmente Dumbrăveni), în fostul județ Râmnicu-Sărat, Duiliu Zamfirescu. În același an s-au născut Barbu Delavrancea (11 aprilie) și Alexandru Vlahuță (5 septembrie).*
- 1865–1873 *Viitorul scriitor frecventează școala elementară și gimnaziul din orașul Focșani.*
- 1873–1876 *Duiliu Zamfirescu își continuă studiile la Liceul Matei Basarab din București.*
- 1877 *Student la facultatea de drept, frecventează totodată în anul I și cursurile Facultății de litere. Debutează cu un ciclu de versuri în revista Ghimpele.*
- 1877–1878 *Războiul de independență și eroismul ostașilor români îi vor inspira autorului unele nuvele cum este Locotenentul Sterie și romanul În război.*
- 1880 *Duiliu Zamfirescu, după primirea și prezentarea entuziastă a lui Al. Macedonski, se numără pentru o vreme relativ scurtă printre colaboratorii Literatorului. Debutează cu poema romantică Levante și Kalavryta. O dată cu absolvirea facultății de drept e numit supleant de ocol la Hârșova. Această perioadă va fi evocată în amintirile Din Dobrogea și Noapte bună. Tot acum începe colaborarea la România liberă pe care o va susține fără întreruperi până în 1884. Este semnatarul foiletonului literar săptămânal și al unor articole politice. Pseudonimul său este Don Padil. Se declară „dușmanul neîmpăcat“ al „naturalismului obscen“. De acum datează și scrisorile adresate prietenului său Duiliu Ioanin.*
- 1881 *Este numit procuror la Târgoviște. Dar în același an demisionează din funcție.*
- 1882 *Încearcă să profeseze avocatura, suplinind o catedră de franceză la Focșani. Apoi se stabilește în București. Devine redactor la ziarul România liberă.*
- 1883 *Editează întâiul volum de poezii și nuvele, Fără titlu.*
- 1884 *Publică romanul În fața vieții, analizat cu destulă severitate de către C. Dobrogeanu-Gherea în articolul Pesimistul de la Soleni.*

- Frecventează cenaclul Junimea. Începe să colaboreze la Convorbiri literare. Nuvela Noapte bună este citată și apreciată de Titu Maiorescu.*
- 1885 *Participă la concursul de atașat de legăție. Este numit funcționar în Ministerul Afacerilor Străine. Concomitent este profesor de limba română la Liceul „Sf. Gheorghe“.*
- 1888 *Este trimis ca secretar de legăție la Roma, unde, după întreruperea din 1892-1894, când se va afla la legațiile din Atena și Bruxelles, va rămâne până în 1906. Efectuează traduceri din poezii Leopardi și Carducci.*
- 1892 *Publică în Convorbiri literare poezii și fragmente dintr-o monografie consacrată lui Lev Tolstoi.*
- 1894 *Editează volumul poetic Alte orizonturi.*
- 1894–1895 *În Convorbiri literare publică primul roman din ciclul Comăneștilor: Viața la țară.*
- 1895 *Vede lumina tiparului volumul Novele romane.*
- 1895–1896 *Apare în Convorbiri literare romanul Tănase Scatiu.*
- 1897 *Editează volumul Imnuri păgâne.*
- 1897–1898 *În Convorbiri literare apare romanul În război.*
- 1899 *Publică volumul Poezii nouă.*
- 1901–1902 *În revista Literatură și artă română apare romanul Îndreptări.*
- 1906 *Revine în țară. Este numit secretar general la Ministerul Afacerilor Străine. Convorbiri literare îi publică romanul Anna.*
- 1909 *Este ales membru al Academiei Române. Rostește celebrul discurs Poporanismul în literatură, care va produce discuții aprinse în epocă.*
- 1911 *Editează volumul de nuvele Furfanțo și romanul Iydda.*
- 1916–1917 *După intrarea României în primul război mondial și a înfrângerilor suferite în toamna lui 1916, D. Zamfirescu se refugiază la Odesa, iar mai târziu – la Iași.*
- 1918 *Editează la Iași ziarul Îndreptarea, organ al Partidului Poporului, condus de generalul Averescu. Publicația dispunea și de un supliment literar.*
- 1918–1920 *Este ministru de externe și președinte al Camerei.*
- 1919 *Publică volumul de versuri Pe Marea Neagră.*
- 1920 *Apare volumul O muză cuprinzând povestiri și amintiri din cariera diplomatică.*
- 1922 *30 iulie Duiliu Zamfirescu se stinge din viață la Agapia. Este înmormântat la cimitirul sudic din Focșani.*

POEZII

— Duiliu Zamfirescu —

FĂRĂ TITLU

LEVANTE ȘI KALAVRYTA
LA MISSOLONGHI¹

Voí, ce-n fața mea, tăcute, marí ruíní de amíntíre,
 Înălțați zídírí ștírbíte, tríte resturí de mărire,
 Vorbíți, spuneți, ce e tímpul, voí care-ați purtat pe umerí,
 Veacurí marí ca vecínícía, aní ce nu maí poți să-í numerí!
 Spune, Zante², unde-í tímpul când Byron, în líníștíre,
 Pe-ale mării tale valurí dorul său și-l legăna...,
 Ș-ale vântuluí suspíne când nebuna sa íubíre

Cu suspíne le-ngâna?

Míssolonghí, unde-í vremea când pe zíduríle tale,
 Surâzând mureau toți grecíi ca eroíi dín povești?
 Unde-s sfíntele mormínte după adormíta vale
 Ce opreau cu-ale lor umbre pe drumeț în a sa cale?
 Unde-í Botzarís eroul?... — Míssolonghí, unde ești?
 Vântul síngur ímí răspunde: „Tot pe lume-í trecător“
 Iar pe mare echo strígă, príns de-un val spumegător:
 „E trecător..., e trecător...”

I

De la Zante care-și scaldă portocalíi săi în mare
 Împrejur, cât vede ochíul în nemărgíníta zare,
 N-a purtat vreodată valul, pe-al său braț legănător,
 Lopătar maí fară gríjă, maí frumos decât Levante
 De la Zante.

¹ Míssolonghí — oraș în Grecía, pe țărmul Mării Ioníce, rămas celebru prín apărarea eroică a lui Botzarís, contra turcilor, în 1822 și 1825.

² Insulă a Grecíei în apropiere de coasta Moreei; capitala Zante.

Către seară când el cântă, glasul lui tremurător
Mână somnul înspre crângul de tufani de íasomie,
Unde míi de păsărele stau s-adoarmă prîntre flori;
Iar pe grecele frumoase când rîzînd el le ímbie
Să prîvească cum în unde moare-o rază aurie
Ce voíos se furîșează prîntre lungí gene de nori;
Ele vîn la țărmul mării, cum albínele ușoare
Vîn dîn stupí să se ímbete pe un sân deschís de floare.
Vîn să vadă jocul apeí, să asculte plînsul mării.
Să aspíre adíerea răcoroasă, dulce-a seríi.

— Zantíote cu lungí gene, spuneți, unde-í Kalavryta?
Unde e stăpâna voastră? Căcí, pe Venus Pandemos,
Am trecut o noapte neagră întrebînd cerul frumos
De nu are prîntre stele vreo stea rătăcitoare
Ce-a venit dîn altă lume, lumínînd ca și un soare
Stelele dîn jurul eí;

Am cătat-o pe la vînturí; — am oprít noaptea dîn cale
Întrebînd-o de nu are prîntre spírítele sale
Sufletul unei femeí;

Cercetat-am marea línă, vrînd să știu dacă în unde,
Prîntre albe Nereíde¹, marea însăși n-o ascunde...
Dar nímic — Cer, noapte, mare, lung la míne au privít
Ș-au zîmbít.

Zantíotele rîd toate, íar Thaísa le oprește:

— O..., Levante Hyacínthus, eu îți-o spuí într-un cuvînt:
Ești frumos, dar n-ai viața ce-n oricare grec trăiește...
Tu o cauți prîntre stele, ea te-nșală pe pămînt.

II

Subt o boltă-ncondeíată cu lungí lítere arabe,
Unde aurul se leagă cu granítul afrícan,
Unde stau, íeșítí dîn zídurí, sfíncșíi dormítînd pe labe,
Ce port vase de-alabastru, stâlpí cu capítelurí albe,

¹ Nímfe ale Medíteranei.

E întinsă-o masă mare de porfir egiptian.
Pe sub negrele arcade, mii de candelușoare
Imitând floarea de nufăr, dau lumini scânteietoare,
Ale căror slabe raze lin se pierd în neagra noapte,
Cum se pierd în depărtare, năbușite, tainici șoapte,
Prinsă-n două mari inele de argint, o fină plasă,
Peste care stau întinse draperii lungi de mătăasă,
Poartă, legănând pe brațu-î, ca pe-un val tremurător,
Corp de tânără femeie, plin de grații, alb, ușor.

Seara, de-ar trăi pe lume într-o gîngășe făptură,
N-ar avea un ochi mai lînged, o mai rumenită gură,
N-ar avea mai negru părul, fruntea mai cugetătoare
Zâmbetul mai mort pe buze, buza mai tainuitoare...
Tânjițoarea ei privire, printre umbre rătăcită,
Pare-a urmări în zboru-î o vedenie iubită,
Ce, pe căi nestrăbătute, dinainte-î vecinic fuge,
Iar când doru-î, nici chiar doru-î călător, n-o mai ajunge.
Năpădită-atunci de lacrimi însăși sânul și-l cuprinde
Vrînd în el să stăpânească un necunoscut fior...
Sânul însă n-o ascultă, alba-î față î s-aprinde
Și oftând, mai fără voie, zice: „Ah, mi-e dor!... mi-e dor...”

III

După capul Kalogría, pe o coastă,-ntre lagune,
Doarme dusă Missolonghi la al mării glas ușor,
Iar legenda ei măreață veacul veacului o spune,
Unda, vîntului ce trece, seara, orelor ce zbor.
Stai, luntraș! Nu vezi cum superi prin a viselor lovire
Majestuoasa ei odihnă, visul ei de fericiere...
Nu vezi fruntea ei cernită ce măreț í-o încunună
Cu-ale sale raze albe vecinic călătoarea lună?
Nu vezi tu cu ce sfială lunga-î haină í-o sărută
Marea mută?

Stai! Oprește-te!... Ascultă!

— Nu!... Și barca cea ușoară,
De lungi aripă legănată, ca un gând pe valuri zboară...
lat-o... Vine... Se-ndreptează spre castelul cel arab
Unde sir Hoowards englezul, mai bogat ca un Nabab,
Și-a adus smîntîtu-î spleen și răceala-î englezească,
Ca la lungi raze de soare calde să și le-ncălzească.

— O..., Archipelagul mândru, câți englezî n-a-nveselit,
Câte suflete răcite soarele-î n-a încălzit!...

lată barca... lat-o vine. Lanțul ei lîn se anină
După gâtul unui tîgru; marmură sculptată, fînă;
Iar din luntrea cea grăbită sprînten sare chiar Levante
De la Zante.

El tăcut se furișează printre sălile pierdute
Întrebând lampel stînse, vorbind zidurilor mute,
Cercetînd ușă cu ușă și la orișice mișcare
Sîmțînd inima-î cum bate, sufletul cum îi tresare;
Iar în fund pierdut de lume, el aude-ncetîșor
Un glas tainic ce-î șoptește: „Vino... ah, mi-e dor, mi-e dor...”
Un pas, înc-un pas... și iată-! lată cleful la intrare
Pironit de gelozie, rămas mut de întristare...
El privește la englezul ce sărută în uimire
Mâna ei, alba ei mână, căreia nebunii se-ntrec
Zantioții toți să-nchine neschimbata lor iubire,
Luntrea, armele și capul, tot ce poate da un grec!

Cum îl vede, ea spre dînsul tremurînd mâna-și întînde:
— Vin, îi zice cu privirea, Kalavryta e a ta.
Vino, vis trimis de noapte și de buza-mi ce s-aprînde,
Dor cu ochii ca seninul, vin, lipește-ți buza ta.
Însă el, smîntit de ură, vechi pistol din brâu apucă
Și ocheste... Un foc roșu trece viu ca o nălucă...
Un corp cade... O, pistolul era vechi, dar era bun!
Kalavryta plînge-n umbră... Grecul rîde; e nebun.

(1879, iunie)

DJALI

Acolo unde râul plângând murea în mare,
Djalí-și găsiše luntrea.

O dulce legănare
De vânt, încet o duse pe taínícul canal.
Treceau întínse umbre de norí dín val în val,
Furând razele luníí, și-n zborul lor cel mare
Scriínd pe fața apeí poveste marínare.
Văzduhul amuțiše. Se-ntuneca. Furtuna
Se-mlădia pe mare. Tuna. Píeríse luna.
Dín când în când, un zgomot străín, dín altă lume,
Țípa; geniul mării stríga totul pe nume:
Norí, vânt, curențe, glasurí se deșteptau.

Djalí

Desprínse de la barcă lopata și-o zvrárlí.
Apoi vorbí:

„Ce-mí pasă de tíneretea mea
Când port fără de voíe în pieptu-mí o ruínă
De dor, de suferínță, de-amărăciune plínă?
Când nu pot níci să sufăr așa precum aș vrea?
Ce-mí trebuie lopata când văd că fíecare
Născându-se-și începe un cântec de-ngropare,
Când știu că-í dat să fie víața pe pământ,
Al ferícíríi noastre cel maí adânc mormânt,
Când și pe poarta víeții ca și pe-a morții poartă
S-a scris cu slove negre aceeași vorbă moartă:
Durerea?

Decí furtuna și vânturíle sale
Să-mí ducă suferínța pe-a valurílor cale,
Șí píară tíneretea-mí într-un ocean spumos
Cum píere-n dímineață un vís, cel maí frumos!“
O... Dante! de pe ușa ínfernului s-a șters
Șí-acum pe ușa víeței s-a scris celebru-ți vers!
Ea se-necă:

Se spune c-adeseorí, când tună,

Pe mare se ívește, ca geníu de furtună,
O tânără femeie.

Șí íarășí câteodată,
Când marea vrea s-o ducă spre margínea-í uscată,
O vād luntrașíí veselí píerínd ca-ntr-un mormânt
În valurí.

Fuge vecíníc departe de pământ.

August 1880

ALTE ORIZONTURI

FUGIND DE TOT...

Fugind de tot: de lume și de tine,
 Mă duc să dorm pe-ntîndere de ape;
 Acolo groapa vîntul să mî-o sape;
 Amurgul serii cadă peste mine.

Nespus de dulcea ei singurătate
 Și-o poartă-n lume luna gânditoare:
 Mă uit la dânsa, și nu mă mai doare
 Viața-mi plină de pustietate.

O, tu, acela ce mă faci să sufăr,
 O, suflete, întoarce-te prin astre
 Și lasă-mă pe apele albastre,
 Să dorm de veci, cu capul sub un nufăr.

Bruxelles, 94

S-AUD...

S-aud pâraiele cum curg
 În pacea palidei lumine,
 Se umple valea de amurg,
 Iar eu mă duc gândind la tine.

S-aude clopotul la schit:
 Merg pustnicii să se închine;
 Luceafărul a răsărit,
 Iar eu mă duc gândind la tine.

— *Viața la țară* —

S-aude buciúmul în munți
 Înfiórând cu lungí suspíne
 Tăcerea codrílor cărunți...
 Eu mă tot duc gândínd la tíne.

1894

PE ACROPOLE¹

Luna tragică privește, într-o mută contemplare,
 Pacínica síngurătate dín împărăția sa,
 Strejuínd de peste ape valea clasică, în care,
 Pe Acropolea ștírbítă, Parthenonul² dormíta.

Ah! și cum durerea lumii mă prindea în ghiara-í rece
 La príveliștea acesteí, uníce în unívser,
 Protestări a omenirii contra tímpulului ce trece,
 Monument, al căruí nume sunător e ca un vers.

Căci așa e, totul píere, ca o umílă scânteie:
 Jocurí, tímp, fílozofie; mâna care te făcu;
 Tímpurí noi și jocurí nouă; sărbători panathenee³,
 Totul píere sau se schimbă; — neclíntít ești numai tu.

Tu, ca toate, ești în lume de substanță píeritoare,
 Dar în forma ta de astăzi píeritor nu e nímic;
 Tu ești toată poezía omenirii gânditoare
 Scrisă într-un bloc de albă marmoră de Pentelíc⁴.

¹ Acropole — colină pe care era așezată cetatea vechii Atene și unde se află ruinele unor temple vestite ale antichității.

² Parthenon — templul zeiței Atena Parthenos.

³ Sărbători panathenee — sărbători în cinstea zeiței Palas Atena.

⁴ Pentelíc — munte situat între Atena și Maraton, cunoscut prin carierele sale de marmură.

Și când razele din lună lîmpezí curg pe a ta frunte
În ímense, ínfíníta líníște de oríent,
Dín trecut și pân' la tíne se întínde ca o punte,
Peste care tot trecutul se coboară în prezent.

Ah! ajută-mă acuma, tu, Mínervă¹ înțeleaptă,
Să găsesc prîntre atâtea lucrurí nouă ce mă mînt,
Drumul către Salamína² și navarcul³ ce așteaptă
Să mă-ntoarcă la Megara⁴, Eleusís⁵ și Corínt⁶.

Lasă-mă să víu la tíne, lume plínă de parfumurí
Ce răsai dín tímpul clasic ce mí-a fost atît de drag;
Să culeg în líbertate trandafiríi de pe drumurí,
Să mă-mbăt dín armonía límbíi dín Areopag⁷,

Să cunosc amorul vostru, zeu a tot ce-í scris să fie,
Născătorul de íluzíi, de durerí și poezíi,
Astfel cum îl vrea Sophocle⁸, răsturnând o-mpărăție
Și putând să locuíască pe obrají trandafiríi.

(1893)

¹ Mínerva (Palas Atena) — fíica lui Iupíter, zeíța înțelepciunii și a artelor.

² Salamína — ínsulă în fața Atenei, rămasă celebră prín bătălia ce a avut loc aici între greci și perși la 486 î. e. n.

³ Navarc — în franceză, comandantul unei flote, sau al unui vas de război.

^{4, 5, 6} Megara, Eleusís, Corínt — localítăți în Grecia.

⁷ Areopag — consíliu și tribunal suprem al vechilor atenieni; reuniune de oameni învățați.

⁸ Sophocle — poet tragic grec (sec. V î. e. n.).

DE LA VILLA TUSCULANA¹*(dactili și trochei)*

Tristele umbre se lasă pe văi de sus de pe dealuri
 Sîngure, palide, pline de-o lume vie de basme:
 Bradul, umbrela și-o-ntinde pe muchea arsei coline;
 Mierla șagalnică țipă prin grase tufe de lauri.
 Cícero, vechiule stâlp al acestor clasice locuri,
 Scoală din pulberea vremilor. Uite: colo, pe valea
 Tíbrului, urmele Romei antice tremură încă.
 Umbro-sabelii² și quirium³, Tațiu⁴, Numa Pompiliu⁵;
 Zeii, pontificii, frații Arvali⁶, Lupercii⁷ și Sali⁸;
 Piatra și lancea, și focul din vatra Vestei⁹ fecioare,
 Toate sunt încă și azi în ființă. Timpul și forma

Par că se schimbă.

„Plin de un dor fără sațiu de lumea vremilor duse,
 Timpul și forma de astăzi mă lasă rece ca gheața.
 Toate sunt încă-n ființă și totuși toate sunt moarte.
 Ochimi, o nobile Marcu Terențiu¹⁰, cată spre tine.“
 Astfel grăiește un glas din ruine. Nimeni n-aude.
 Brațe vânjoase întind Apeninii către cetate
 Roma din vale privește pe gânduri coamele nînse.
 Soarele moare prelung în adâncul mărilor Tusce.

(Roma, aprilie 1889)

¹ Ruinele vilei celebrului scriitor latin Cícero, în vechiul oraș Tusculum, azi Frascati.

^{2,3} Vechi populații ale Italiei.

⁴ Regele legendar al sabinelor.

⁵ Al doilea rege al Romei.

⁶ Grup de 12 preoți care adorau pe Dea Dia.

⁷ Preoții lui Faunus.

⁸ Două grupe de preoți: unii slujeau zeului Mars și alții lui Quirinus.

⁹ Zeița protectoare a căminului și a focului sacru.

¹⁰ Mare scriitor comic latin, sec. II î. e. n.

— Duiliu Zamfirescu —

LA VILLA ALDOBRANDINI

Tăcute lacrămí pícură dín plante
 Și-alunecă pe jgheabul de porfírá;
 Sub șípot stă Orfeu¹ cântând dín lírá
 Pe-un glob purtat de gârbovul Atlante².

Păuní stelați podoabele-și resfírá
 Pe-un capítel de frunze de acante;
 Un grup voíos de fauní și bacante
 Ironící stau și de păuní se míră.

Domnița víne, văduvă-ntrístată,
 Și síngurícă șade la fântâná,
 Cântând încet un vers al eí de fată.

Un gâlgâit de apă o îngână,
 Pe când pe vârful plopilor s-arată,
 În clarul zíleí, luna ca o zână.

BOUL

De-a pururí tríst, în míjlocul câmpíeí,
 Voínícul bou prívește înaínte,
 Cu ochíí marí, cu sufletul cumínțe,
 Ca un símbol antíc al poezíeí.

Șí parcă-ar vrea să spuie prín cuvínțe
 Că a rămas el paznícul moșíeí,

¹ Referírea poetuluí la Orfeu, cântărețul neferícít de píerderea soțieí, trebuie pusă în legătură dírectă luí Maiorescu, dorul de soție și de copíí.

² Gârbovul Atlante era un rege legendar al Maurítanieí, prefăcut de Perseu în munte, cu ajutorul capuluí vrăjíit al Meduzeí.

— *Viața la țară* —

Căci toți s-au dus în lumea vecinicieí,
Iar Lațíul¹ e țară de mormínte.

Trec norí, trec, spre asfínțit de soare,
Înveșmântând senína luí tăcere
Într-un míster de umbre călătoare.

El pleacă tríst să cate mângâiere
Urmând pe jos un lung șír de cucoare
Ce cântă-n zbor o notă de durere.

(1890)

CULCATE-S ROMANIȚE

Ușor se mîșcă tânăra fecioară,
Purtându-și trupul drept ca o făclíe;
Cu amforele víne de la víe
Șí vínde must, ca-n vremí de-odínioară.

Copílă albă, vína ta să fíe
De te-o-ntální Políbus bunăoară:
Cum mâiníle-țí sunt prínse de ulcíoară
O să-țí sărute benghiul dín bărbíe.

Dar ea zâmbește. Colțuríle gureí
S-ascund hoțos în gíngașe gropíțe
Iar ochíí vínețí íau coloarea mureí.

Șí íată-l el încununat de víțe,
Că-í sare-n drum. Pe pajíștea pădureí,
În urma lor, culcate-s romaníțe.

Athena, 92

¹ Latíum — ținut în Italía centrală, între Etruría și Campanía, pe coasta Mării Tíreníene.

CA UN MĂNUNCHI DE RAMURI

Te-a zămislít blânda natură
 Ca pe o floare de pe plai;
 Dín carmínul rozei de mai
 Ţi-a zugrăvit, rotunda gură,
 Iar dín albastrul de cícoare
 Ţi-a-nduioşat privírea vie,
 Aşa că bine nu se ştie
 De eşti femeie sau eşti floare.

La brâu te-a strâns ca pe-un mănunchi
 De ramuri tînere de crín
 Şi nu ştiu ce Ţi-a pus în sân
 Şi de la sân pân-la genunchi,
 Că parcă-í fí un vis croít
 După gândírea mea nebună,
 Cu sufletul ca alba lună,
 Cu trupul cald şi líníştit.

În trístă mea síngurătate
 Au răsărit colo şi colo
 Vedeníi cu cap de Apollo
 Şi ochi plíní de bunătate:
 Dar dacă tu aí şti anume
 Cât farmec e-n făptura ta,
 Aí face arípí şi-aí zbura,
 Căci prea eşti síngură în lume.

(1886)

CORSARUL

Într-un castel, pe malul mării,
 Pe-a căruí turnuri crenelate
 Furtunile le-a îndrăgít,

Trăiește singur, dat uitării,
Cu sufletul plin de păcate,
Corsarul alb, îmbătrânit.

Sub chiparosul din grădina
Se urcă iedera pe-o cruce
La capătul unui mormânt;
Prin ramuri aerul suspină
Și parcă din adânc aduce
Un glas de funduri de pământ.

Corsarul, care niciodată
De nimenea nu se rugase,
Nu se plânsese nimănui,
Corsarul avusese-o fată,
Și-acum plângea, se-ngenunchiase
La amintirea fetei lui.

Un ropot lung de vijelie
Cu țipete premergătoare
Chema pustiuul din castel;
El tremura din temelie
Izbít de stânci spumegătoare
Ce le-aducea valul cu el.

Mugea oceanul de durere,
Își ridică în ceruri valul
Și se frângea căzând pe vânt;
Bătrânul hoț, fără de putere,
Vedea cum apa rupe malul
Cu iedera de pe mormânt.
Atunci sări drept în picioare
Și, vrând să lupte cu furtuna,
Corsarul s-aruncă înot;
Dar firea cea nepăsătoare
Învăluí tot într-una
Corsar și iedera și tot.

— Duiliu Zamfirescu —

VARA

Cu fírea eí cea arzătoare
 Sosít-a vara înapoi;
 Toți pomii sunt în sărbătoare,
 În teí stă floare lângă floare...
 E dulce vara pe la noi!

Când dímíneața se ívește
 Dín al văzduhurílor fund,
 Tot câmpul parcă-ntínerește,
 Iar, deșteptată de pe prund,
 Círeada satului pornește...

În urma eí un roi de graurí
 Ca níște valurí cenușii
 S-amestecă prin bălării
 S-așează-n coarne pe la taurí,
 Fac fel de fel de nebunii.

Până ce-n zarea depărtată
 Spre lacul trist se pun pe drum.
 Și cum se duc, — acum ș-acum
 Se maí zăresc încă o dată
 Ca rămășíța unui fum.

Șí-n fíne astăzi când gândesc
 La ce ne este dat să fim,
 Cum anii trec, copiii cresc,
 Bătrânii cum se odíhnesc
 În deal la țintírím.

Mă símt nepríceput și mic
 În gloata de zădărnicii

— *Viața la țară* —

Și nu mai pot zice nimic,
Cî numai ochii îi ridíc
Și caut spre copii.

Tivoli, 1898, iulie

LUNILE

IANUARIE

Frígul, scrítor de geamurí
Cu zăpezíle se joacă
Și le schimbă-n promoroacă
Atárnând cíucurí pe ramurí.

Dín fereastrá-mí înghețată
Stau uítându-mă la cer:
Norí, plumbuíți de ger,
S-au strâns pată lângă pată.

Tríst și síngur ca un greier
Vălul tímputuí rupându-l,
Eu aștept să-mí toarcă gândul
Într-un colț mai cald de creier.

Iar afară numai fumul
Subțíratec își ía zborul;
Eu ímí leg de dânsul dorul
Și-n văzduhurí îi dau drumul.

(1888)

— Duiliu Zamfirescu —

IULIE

Călin, jítarul de la sat,
 Cu puşca vecinic de-a spínare,
 Era pe holde împărat
 Şí statul lui n-avea hotare.
 În el tot câmpul se-ncredea,
 Toţi fluturii şi toată floarea:
 Sulfina, seara-l adormea
 Şí-l deştepta în zori cícoarea.

Odată, deşteptat în zori
 De-acel míros de dímineaşă,
 Íşí rídică ochii dí florí
 Şí se uită peste fâneaşă.
 Díncíca zílelor calde,
 Măríca, zână prínre fete,
 Se coborâse să se scalde
 Ş-acum... se descíngea de bete.

Jítarul nostru, năzdrăvan,
 Se subtíţ ca o şopârlă,
 Ş-ascuns de-un ciót, de-un bolovan,
 Se strecură până la gârlă...
 Cuptíor, cuptíor, câte maí fací
 Cu vínovata ta căldură!...
 Noroc numái că poţi să tací.
 Aşa şi eu: streajă la gură.

(1890)

AUGUST

Pe luciul fără hotare
 Al apelor ce-au adormít,
 Díncí fund de haosurí răsare
 Melancolía zâmbitoare
 A stelelor ce-au răsărít.

Întârziat pe malul mării
 Eu în adâncuri rățesc
 Și prins de farmecul uitării
 Las jos tot lutul pământesc
 Și-n lumea naltului plutesc.

Și când mă uit în urma mea
 La discul rotunjit din tînă,
 Îl văd schimbat deodată-n stea,
 C-o lîcărîre de lumină
 Îndepărtată, rece, lînă.

Iar pe luceferii de noapte
 Parcă mai lesne-î văd apoi
 Că sunt pământuri vechi, răscapte,
 Că-s plânsete acele șoapte
 Ce curg din spațîuri spre noi.

O, lege! cât îmi parî de mare!...
 Ce farmec puî în toate cele!...
 De te-aî numî, în timp, uitare,
 Sau, în dîstanță, depărtare,
 Tu schimbî pământurile-n stele.

Care-î privîrea omenească
 Pătrunzătoare de mîster,
 Ce-ar îndrăzni să bănuască
 Că lumea noastră pămîntească
 Trăiește însăși ea în cer?

BARZA

Sus, pe Argeș, pe la munți,
 Au rămas codrii cărunți;
 Jos, pe vale, prin zăvoi,
 Se cobor turme de oi,

Iar un cuc cu pană sură
Șí-a spus numele dín gură:
„Cu-cu!”

De prín gardurí, de prín víí,
Cíntezoíí auríí
Zís-au dín círipítură
Uneí tufe de răsură:
„Soro fă, deșteaptă-te
Șí spre soare-ndreaptă-te,
So-ro!”

Iar prín crângurí s-aud semne
Ghíonoaía taie lemne,
Gaíța, într-o gârneață,
Se proclamă cântăreață,
Iar dín mreaja somnului
Ies gândacíí Domnului
Ro-șíí!...

Chíar șí hanul de la drum,
Iarna fără fír de fum,
Vara făr-de călătorí,
Toamna făr-de cântătorí,
S-a umplut de rândunele
Ce-au adus vara cu ele
Cal-dă.

Iar prín lanul răsărít
Merge vestea c-a sosít
Craíul dímínețelor,
Paznícul fânețelor,
Șí-ar fí tras pe-un vâríf de leasă
Jos la doamna preoteasă...
Cí-ne-í?

(1890)

— *Viața la țară* —

IMNURI PĂGÂNE

PRELUDIU

În fund de peșteri, picură de veacuri
 Tăcute lacrimi, ce mereu se mână
 Spre albele misterioase lacuri,
 Și din adâncul lor răsar fântână.

Fântâna rece gâlgâie din stâncă
 Și răspândește unde de răcoare:
 Pădurii verzi dă vocea ei adâncă,
 Câmpiei triste sălcii plângătoare.

Așa în suflet picură cu-n cetul
 Viața ceasuri de melancolie:
 Fântână clară, murmură poetul,
 O, de demult uitată poezie.

FIICA HAOSULUI

A fost odată un voinic,
 Coborător din gînte veche,
 Crescut pe cal încă de mic
 Și vânător fără de pereche.

Era din mamă, pământean,
 Iar despre tată, spuneau unii
 Că se trăgea de la Traian
 Și amîntea, prin chip, străbunii.

Trăit în munți de mîtîtel,
Crescuse chîpeș și voíos,
Încât vorbea lumea de el
Ca de un nou Făt-Frumos.

Când se pornea la vânătoare
Cu șoimí aduși de prín străiní,
Țîpau vultaníi la izvoare
Șí puíi de prín vízuiní,

Șí dau năvală neam de neamurí
Prín vîgăuníle adâncí:
Vînatul ușurel prín ramurí
Iar vulturíi pe vîrf de stîncí.

Șí rămîneau să-í steie-n cale
Doar băietanele dín sat.
Dar nu-í ardea măriéi-sale
De un asemenea vînat.

Prín munțiii plaíuluií vecín
De-un cârd de vreme se zvoníse
De Fílíp de la Severín
Că díntr-un vís înnibuníse,

De aní întregí venea mereu
La curtea sa împărătească
O Pajură cu chíp de zmeu,
Cu cíoc și límbă păsărească,

Șí-n mîezul noptíií croncănea
Pe-un cíot dín turla cea bătrîná,
Șí-l tot chema, l-ademenea
Să se coboare-ntr-o fântîná.

Se tânguise tuturor
Și le spusese ce-a visat:
C-ar fi ascunsă-ntr-un izvor
O fată-a unui împărat.

În fața lui, cu barba sură,
Stau slujitorii din palat,
Și, trîști, cu mâinile la gură,
Îl căinau că-i fermecat.

Trăiește la dansul din părinți,
El le zâmbea cu ochii buni:
Ca tot nebunul, pe cumînți,
Îi socotea pe ei nebuni.

* * *

Pe scoborâșul unei văi,
Într-o pădure încâlcită,
Era pe măgura dintăi
O peșteră întroienită

Sub uscături de brazii cărunți
Și mâlțură de izvoare,
În care pustnicii din munți
Spuneau că cine intră, moare.

Din fundul ei se depăna
Izvorul purtător de basme,
Ce codrul tot îl împăna
Cu cosânzene și fantasme;

Din fundul ei spuneau ciobanii
Că iese Pajura în vale,
Și năruiește bolovanii
Cu vântul arîpelor sale.

Porní voínícul fără teamă,
Lăsându-și caí și vânătoare;
Zícea că soarta luí îl cheamă:
Că cuí e scrís să moară, moare.

Șí merse azí, și merse mâní,
Șí merse vreme îndelungă,
Șí dând dín cap, și dând dín mâní,
Ajunse vremea să ajungă.

La rotítura unuí cot,
Rămase într-o boltă mare,
Împodobítă peste tot
Cu píetre și mărgăritare.

Sclípeau tavanele, cumínte,
Dín raza gemelor albastre,
Ce míi de veacurí înaínte
Se întrupaseră dín astre,

Șí lumínau, căzând în joc,
Oglínda unuí lac feeríc,
Ce răsfrângea săgețí de foc
În depărtatul întuneríc.

Deasupra límpedeluí lac
Cădeau dín bolta de lumínă
Pletoase ramurí de copac
Șí vrejurí lungí de gelsomínă,

Șí împletíte între ele
Legau un leagăn în colorí,
Cu foí de nufăr drept perdele
Șí așternut de praf de florí.

Pe pat, dormea frumoasa Zână,
Fecioara vremilor eterne,
Cu capul rezemat pe-o mână
Și părul despletit pe perne.

O stea, aprinsă în zenit,
Și coborâtă, virginală,
Pe-un fund de pat închis
De Auroră boreală,

Cu forme albe omenești
De fată-mare adormită,
Era frumoasă ca-n povești
Și ca-n povești, nesocotită.

Frumoasă ca întâiul vis
Al dragostei celei dintâi,
Visa sub ochiul ei închis
Bălane plete de flăcăi.

Trăgea din firea-î de femeie
Năravul primului păcat,
Și doar era mai mult idee
Decât un trup adevărat.

El o atinse binișor
Pe părul blond îngălbenit
Ce ca o undă de izvor
Cădea la vale despletit,

Și un fior trecu vîbrînd
Prin trupul alb al adormitei
Punând viața rînd pe rînd
În gând și-n brațele iubitei.

Atunci deschise ochii mari,
Rotunzi și plini de veste bună,
Doi ochi și reți și cărturari,
Adânci ca două nopți cu lună;

Își duse brațele spre piept
Și se-nroși, părând c-așteaptă
Un lucru nou și înțelept:
Iubirea unică și dreaptă.

* * *

Sorbea voinicul din privire
Mînunea ce-l încremenise,
Și revenindu-și în simțire
Îi prînse mîinile și-i zise:

„De ești un vis, sau ești reală,
De ești, sau nu ești, sau poți fi,
Tu ești icoana ideală
A năzuinții de-a iubi.

Eu te-am visat de-atâtea ori,
Te-am căutat pe zbor de vânt,
Te-am îmbinat pe cer, din nori,
Din toamna blândă pe pământ;

Te-am deslușit într-un miros,
Dintr-un amurg de zi de vară,
Și nu a fost nimic frumos
Fără ca umbra-ți să nu-mi pară,

Te știu că ești prin tot ce-î viu,
Precum e raza de la soare,
În tot ce este străveziu:
Văzduh sau apă curgătoare;

Te știu, te simt, te și trăiesc,
Te voi trăi întotdeauna,
Lăsând viesparul omenesc
Să-și schimbe patima cu luna.“

Iar ea. uitându-se la el,
Plutea în caldele-í cuvinte,
Șí măsurat, încetinel,
Răspunse glasul ei cuminte:

„Nu m-am născut și n-am să mor,
Căci prinsă sunt din vecinice:
A tot ce-a fost, am fost izvor
Șí-oí fi a tot ce-o fi să fie.

Pământul, când s-a rupt din soare,
În învârtirea lui prin haos
M-a prins în el ca-n închisoare
Șí m-a boltit spre lung repaos.

Șí eu, ce nu aveam făptură,
Închisă astfel în pământ,
Sub mângâierea de căldură
M-am intrupat, și astăzi sânt.

Dar dacă sunt, viața mea
E singură ca mai-naînte:
Sunt o imagine de stea
Înmormântată într-o mințe.

Tu ai venit, dar vei pleca,
Mă vei lăsa pe veci în jale.
Eu nu te pot împiedica
De-a te supune firií tale.

În lumea ta locuitor
Sau mort, pierdut în vremi senine,
Tu ești de-acum nemuritor
Căci ești de-a pururea în mine.

Eu te-am iubit așa cum ești
(Nemuritoare cum mă știu):
Cu forme crude, omenești,
Dar cu suflare de om viu.

Căci viața e în legea firii
Cea mai semeață-nfiripare
Fiind un fel al nemuririi
Cu conștiință de ce are.

Și tu-mi ești drag atât de mult,
Atât de dulce îmi ești drag,
Că dac-ar fi să mă ascult
Te-aș ține-n lumea mea pribeag.

Dar tu ești om, crescut în soare,
Deprins, în raul tău feeric,
Să porți pământul sub picioare,
Iar nu să gemi în întuneríc.

Întoarce-te să-ți vezi pământul,
S-ascuți cum viața-și cântă viersul,
Cum pasările-și cântă cântul
Și armonia Uníversul;

Întoarce-te să vezi cum cere
Viața ta drum prin lumíne,
Și-atunci, de veí avea putere,
Revíno íarăși către míne.“

* * *

El sta pe gânduri și zâmbea,
Neștiutor dar pururi dornic,
Înțelegând numai că ea
Putea să-l creadă nestatornic.

Pătruns de milă, și supus
De trista ei înțelegciune,
Își prinse *hlâmyda* mai sus
Și se sculă: „Mă voi supune.

Adună-ți părul de pe umeri,
Resfîră firele lui moi,
Și numără cât poți să numeri:
Când vei sfârși, voi fi-napoi.“

Și astfel tânărul zicând,
Porni din nou pe lungul drum.
Se întorcea din când în când,
O mai zărea acum și-acum,

Până ce ochiului deschis
Pieriră liniile firii,
Cum pier ființele din vis
În haosul neamintirii.

Iar ea, cu sufletul la gură
Și ochii osteniți de clipăt,
În delicata ei făptură
Lupta să-năbușe un țipăt.

Căci, Zână scoasă din poveste,
Ea îl iubise omenește,
Și legea omenească este
Să sufere cine iubește.

Iar el, în fundul de pământ,
Rămase singur călător:
Era o noapte de mormânt,
Un clîn de iad îngrozitor,

În care bezna se simțea
Greoaie apăsând pe mînte,
Și despărțînd ca o perdea
Ce e, de ce-a fost înainte.

Mergea cu gândul încordat
În scăpărarea de lumîne,
Pe care ochiul speriat,
Le scânteia el, de la sine.

Când da-n urcuș cărarea grea,
Fugea piétrișul de pe prund;
De cobora, í se părea
Că valea nu mai are fund.

Cădea, și se scula rănit,
Și iar umbla, și iar cădea.
Era vânjos și oțelít,
Dar... ce-ar í dat să vadă-o stea!

O stea! o rază! o scânteie!
O lícărire de lumínă!
Și bucuros atunci să-și íeie
Pedeapsa pentru orice vînă.

Dar vîna lui nu sta în el,
Cí vîna lui era în fîre:
Mergând spre ea, avea un țel,
Acum, mergând, umbla-n neștire.

Și câteodată sta pe loc.
I se părea că-î iese-n cale
Un năzdrăvan de dobîtoc
Ce se-nchîna Măriei-sale,

Purtându-și ochii pe-o tîpsie
În labelle de dînaînte,
Și-n locul lor, în scăfărlie,
Crescându-î câte-un colț de dînte.

Sau întîndea mâna să prîndă
Muscuțe albe pe sub gene,
Ce în a ochilor oglîndă
Mișcau, mîrate, dîn antene.

O groaznică gheară de mort
Torcea dîn mîntea lui un fîr,
Un subțiratic fîr de tort
Ce-l îndruma spre cîmîtîr.

Și el umbla încetînel
De frîca fîrului subțîre:
De s-ar fî rupt, murea și el
Sau rămînea în nesîmțîre.

O stea! o rază! cât de mică!
S-o vadă numai că lucește!...
Era voînic și făr' de frîcă
Dar... se sîmțea că-nnebunește.

* * *

Și când ieși dîn nou la soare
Și dete de lumîna plîină,
Curgea dîn cerurî o splendoare
De scînteiere de lumîină.

Atât de tânără și nouă,
Încât, pe valea ce se pierde,
Părea că primăvara plouă
Cu picături de un nou verde.

Un roi de lume zburătoare
Sărea prin crengi, de veselie,
În haîne vii de sărbătoare
Și crește* ca de cununie,

Și alerga din toată țara
Să-și prinză locul de pe ranguri:
Se cununa codrul cu vara
În cânturi vesele de granguri.

Iar el, ce nu putuse crede
C-ar fi în munți așa comoară,
Privea uimît. Credea c-o vede
Acuma pentru prima oară.

Deasupra lui, pe-un vârf de tei,
Un piept rotund de turturică
Ce se-mbuca cu soțul ei
Huia, tremurător de frică.

Deasupra lor, mai sus, mai sus,
Țipau cu glasul argintiu,
Mergând în unghiuri spre apus,
Poetii șesului pustiu.

Părea că-n totul se ascunde
Prisos de soare, tinerețe,
Viața să reverse-n unde
În tot ce-i viu, două viețe.

* În volum: crește. Se corectează după manuscris.

Atuncea el își aminti
De cai, de șoimi, de vânătoare,
De curtea lui. O fi ce-o fi,
De-acuma el aicea moare.

* * *

Iar tu, rămasă unde ești,
În fund de peșteri sau în haos,
Icoană scoasă din povești,
A frumuseții în repaos,

Adormi din nou, și dormi pe veci,
Și uită mâna vinovată
Ce ți-a-ncălzit mâinile reci
Și sufletul sfios de fată.

Viața e în legea firii
Cea mai semeță-nfiripare,
Fiind un fel al nemuririi
Cu conștiință de ce are.

Dar conștiința ei n-o-nșeală
Când năzuiește către tine,
Căci tu ești forma ideală
A suferinței de mai bine.

VERSURI HETEROMETRE ALBE¹*Lui Leopardi²*

Ca cerul munților, lîmpede,
 Adânc, ca a nopților stele,
 Tu ești a durerii imagine,
 O, tânăr cu palidă frunte.
 Pe ochii tăi mari, suferințele
 Întîns-au zăbranic de ceață,
 Sub care întorsu-s-au, sîngure,
 Spre tine privirile tale.
 Văzut-ai acolo imaginea
 Atâtor splendori îngropate
 Încât de atunci închinatu-ți-au
 Trecutul și toată viața.

Cum vine prin desele negure
 O rază din stînsul luceafăr,
 Și timidă luptă cu spațiul,
 De lumea de azi doritoare;
 Așa din a speței flacăra
 Pornit-a scânteia iubirii
 Și-n tine aprîns-a tot farmecul
 Amorul și fără speranță.

Atunci ai crezut că-n Aspasia³
 Natura pusese răsunet
 Din mersul armonic al zorilor
 Spre calda viață a zilei;
 Și iar ai crezut că în Sîlvia⁴

¹ Versuri în alt fel de metru și fără rimă.

² Marele romantic italian.

³ Aluzie la poezia lui Leopardi *Aspasia*.

⁴ Altă poezie a lui Leopardi, în care poetul celebrează iubirea și tinerețea.

— *Viața la țară* —

Pusese poetica umbră
Din geana luminii ce tremură
În lungul crepuscul al serii.

Dar nu era nimeni să semene
Dulcoasele icoane din suflet.
De-abia dacă floarea pustului,
Ginestra¹, cu galbene ramuri,
Mișcând pe a clipelor aripă,
Ușor adia pentru tine;
De-abia dacă luna patetică,
Plutind pe deasupra pădurii,
Venea din trecut să te mângâie
O, tânăr cu palidă frunte!

(1896)

E MORT POETUL

E mort poetul. Cea din urmă dramă
Ca cea dintâi, va fi necunoscută:
De-o ideală minte începută
Acum o-ncheie glasul de aramă.

Alături stă, încremenită, mută,
Sărmana lui, nemângâiată mamă;
Ea lung ridică colțul de maramă
Și tremurând pe mână îl sărută.

¹ Numele unei flori ce crește pe Vezuviu și care e titlul unei alte poezii a lui Leopardi.

— Duiliu Zamfirescu —

Într-un pahar se scutură o floare,
 O floare prinsă la o cununie
 Ce ca și dânsul s-a plecat și moare.

Iar prin perdele raza aurie
 Aduce caldul zâmbet de la soare:
 O mângâiere scurmă, dar târzie.

(1895)

LA O FÂNTÂNĂ

Doarme Roma prin ruine
 Umplu crinii atmosfera
 Cu miresme de demult.
 Sunătorii din mandoline
 Trec, zicându-și „buona sera”.
 Eu ascult:

Moare cântecul pe cale;
 Gâlgâitul de chitară
 Rar și rar îl mai îngână.
 A rămas acum pe vale.
 Strajă nopților de vară,
 O fântână.

Salve, împede făptură,
 Tu, ce-ai pus prin împrejurii
 Floare albă lângă floare!
 Prin scirocco și căldură
 Numai tu rămas-ai pururi
 Cântătoare.

Roma (1896)

— *Viața la țară* —

PE MARE

O, Lălage¹, părul resfîră
 Pe umerii-ți ca de zăpadă,
 Și lasă pe coarde de liră
 Suflarea ta caldă să cadă.

Privește pe luciul mării
 Cum păsări s-avîntă pe spume,
 Molatecul ritm al cântării
 Ducându-l pe aripi în lume.

Hyperion trece alene
 Și-n ape ar vrea să coboare...
 Întâi te sărută pe gene,
 Te-mbie cu el la răcoare.

O, Lălage, scumpa mea Lală,
 Ascunde-te, el o s-apună.
 Nu-l plînge, că-î crud și te-nșală:
 Întoarce-ți privirea spre lună.

II

Din funduri de singurătate
 Răsare duioasa fecioară,
 Și genele-î nesărutate
 Spre lumea de jos le coboară

Cu raza privirilor sale,
 Ea, tristă, îți mîngâie părul
 Și-n nota simțirilor tale
 Tresare atunci adevărul:

¹ Lălage — numele unei fete pe care a cântat-o poetul latin Horațiu, într-una din odele sale.

Tu cântî, şí dîn glasul tău pícă
Aducerí amínte de dorurí,
Rămase în lumea antícă
Dîn glasul fecíoarei dîn corurí;

Tu cântî, şí cu blânda-ţí solíe
Îmí pare că víí díntr-o sferă
Ce-n límpedeá eí armoníe
A príns ferícírea-hímeră.

III

Pe ţărmurí se-ntínde răcoarea
În pacea deplínă a fíríí:
S-aud cum îşí scutură floarea
În brazdele lor trandafíríí.

Venínd către ţărm, ní se pare
C-am fost prín trecutele vremurí.
Uşor tu te míştí pe cărare
Şí-n aerul límpedeá tremurí.

Cu clípătuł apei ce moare
Oceanul sărută nísípul
Şí urmelor tale uşoare
Gelos le acopere chípul.

Aruncă-ţí pe umere haína
Şí strânsă de míne păşeşte:
Amorul e pururea taína
Ce totul şí toate-ncălzeşte.

(1895)

— Viața la țară —

POEZII NOUĂ

FLORI DE PAȘTE

La Palermo¹

La Palermo, primăvara,
 Trandafirii urcă scara.
 Liliacul alb roșește
 Când sărută
 Dintr-o cută
 Sânul ce-l adăpostește.

Prin grădini a pus o fee²
 Gardurile-n azalee³,
 Casele involburate
 În ciorchini
 De glícine⁴
 Pe balcoane aninate.

Dimineața ideală
 Râde-n floarea de migdală,
 Tinerețea stă în cale,
 Întrupată
 Într-o fată
 Cu un coș de portocale.

¹ Palermo — oraș din Sicilia, unde e înmormântat marele democrat revoluționar N. Bălcescu.

² Fee — zână.

³ Azalee — arbust cu flori frumoase, roz sau roșii.

⁴ Glícină — plantă agățătoare, cu flori asemănătoare cu ale salcâmului.

— Duiliu Zamfirescu —

Vîn, Bălcescule, dîn somnul
 Adormițiilor în Domnul,
 Să vezi firea cum renaște:
 Totul cere
 Mângâiere
 Pentru florile de Paște.

Unde ești, în care floare
 Clîpa ta nemuritoare
 Și-a luat ființă nouă?
 Care plantă
 Elegantă
 Poartă sufletu-ți în rouă?

Căutând urmele tale,
 M-am oprit la Monreale.
 De sub vechile mormînte
 Se ridică
 Plîn de frică
 Crînul, floarea cea cumînte.

(1899)

ADIO, NAPOLI

Adio, Napolí, cetate
 De creaturi încântătoare
 Cu gene lungí, catífelate,
 Cu sufletele însetate
 De zgomot și de soare.

E scris să-ți închinăm și ție
 Acest netrebníc de cuvânt,
 Oraș de vis și nebunie

— *Viața la țară* —

Cum n-a fost și n-o să mai fie
Un altul pe pământ.

Încîns cu vîțã drept cunună,
Cu gândurî calde și senîn,
Închîn amorului, la lună,
Ca un păgân dîn vremea bună,
Paharul meu cu vîn.

Adío dar, rămâi cu bine
În vîsul tău de dîmîneață
Fii pururea făr-de suspîne,
Precum e drept și se cuvîne
Cui crede în viață.

(1899)

SOSESC

Sosesc cocoarele, sosesc
De după deal de țîntîrîm,
Iar anii trec, copiii cresc,
Se schimbă tot ce-î omenesc,
Și noi îmbătrânîm.

Mi-aduc amînte ca acum
Cînd alergam cu capul gol
Prin prăfăria de pe drum
Și cînd ardeam cărțile scrum
Și școalei dam ocol.

Și mai târziu cînd am plecat,
Ce veselie în trăsură!...
Cum nîci n-am plîns, nîci m-am mîrat,

Pe când plângea un bîet argat
C-un deget dus la gură.

Șí vreme lungă maí târzíu
Când m-am întors cu dor de bîne,
Nehotărât fără să știu
Ce pot să fac și ce-am să fiu
În lupta mea cu míne.

— *Viața la țară* —

PE MAREA NEAGRĂ

ADIO

Adío, dulcea mea durere
 Ce-atât de mult maí chínuít.
 Te las, că nu maí am putere
 Să te urmez pân-la sfârșít.

Tu eștí sfíoașă șí curată
 Ca floarea albă de pe stâncí,
 Dar aí făptură vínovată,
 Cu ochíí negrí șí adâncí.

Șí nu-nțelegí că eu sunt bítetul
 Nebun culegător de florí
 Ce mă rídíc încet cu-ncetul
 Până la stâncíle dín norí.

Dar forma ta înșelătoare
 la calea tímpuluií apus,
 Șí când ajung până la floare,
 Ea se rídícă tot maí sus.

Pe Marea Neagră

LA ORȘOVA

Dunăre bătrână, spune, ce ascunde
 Trupul tău în unde,
 De te zbațú în malurí, urlí de mâníe

Până ce Carpații piscurile-și pleacă,
Apa ta să treacă,
Gâlgâind în mersul ei de vijelie?

Din adâncă umbră de pe malul verde
Gândul meu se pierde
Peste nesfârșirea căreia-î plutești,
Peste timp de astăzi și de altădată,
Când bătea curată
Inima în pieptul lumii românești.

Că de-au fost păcate, lipsă de credință,
Păs și neputință,
Lifte peste lifte, unguri și tătari,
Au mai fost și oameni, fost-au pământeni,
Domni și moșnenii,
Drept-coborătorii din legionari.

Și-a mai fost stăpânul stâncilor cărunte,
Bourul de munte,
Străjuindu-și singur codrul la pripoare,
Decebal voinicul, fiu de fiu localnic,
Ridicându-și falnic
Fruntea către oastea lor năvălitoare.

Tu, ce pe sub malul negru de ruine
Te frământă în tine
Năbușind avântul apeii furioase,
Și prefacî în trambă lucie de brumă
Șipote de spumă,
Ca să legeni raza stelelor sfioase,

Tu mai sperî că, poate, au să mai coboare
Lungile pripoare
Dacii cu Zamolxe și Burebiste

Ca să ía vírtute, bând apă dín tíne,
Șí să țí se-nchine,
Șí să-șí lumíneze fețele lor tríte.

Nu maí vín. Dar vremea, care schimbă toate,
Mulle vrea șí poate,
Mulle le preface șí le-ntínește:
Pune víș în codrí, umbră în poíene,
Dorurí pe sub gene,
Viers șí bucuríe pune-n tot ce crește.

Salve, țíe, apă bínefăcătoare,
Ce te-nalțí spre soare
Șí te lașí pe holde, rod șí avuție!
Crească-țí florí pe malurí jururí-împrejururí,
Tânăro de-a pururí,
Tânăro, eterno, salve, salve țíe!!

— Duiliu Zamfirescu —

DIN PUBLICAȚII

O SUFLET!...

O, suflet, tu, văpaie stînsă,
 Cenușă-a unuí dor dín cerurí,
 De ce ții-e umbra-așa de-ntînsă
 Și golul plín de-așa mîsterurí?
 De ce nu știu care ții-e scrísul
 Și care-í vrerea ta în toate...
 Așa, eu parcă-s o cetate
 Și tu că-ntr-însa ești proscrisul.

O, suflet, spune-mí ce te doare?
 La ce gîndești? ce-ai vrea să fíi?
 În míne staí ca la-nchisoare,
 Eu sunt prea míc, — tu ești prea mare,
 Dar cíne ești? De unde víi?

Zădarníc mă încerc a-l face
 Să-mí spuie-o vorbă... el e mut!...
 În trîsta mea formă de lut
 Ca oríce suferă, el tace.

SEARA DE TOAMNĂ

Ah! ce frumoase-s seríle de toamnă!
 Prín frunze recí doar un fíor adíe;
 S-arată-n deal, cu fața purpuríe,
 A noptílor fermecătoare Doamnă.

— Viața la țară —

Pe câmpul veșted tainíc ea-mprăștie
Strălucítoarea-í negură albastră,
O, Doamne sfânt! Ce pană mult măiastră
Atâta farmec ar putea descrie!

Stropít cu lacrí mí pare-acum boschetul.
În umbra luí mă símt príns de trístete:
Există oare-atâta frumusețe
În fíre, — așa cum o símți tu, poetul?

Orí suntem pradă — o! gândíre-amară!
De-a símțurílor noastre amăgíre
Ce-aruncă-un vâl frumos peste-o neștíre,
Șí totuși, Doamne, ce frumoasă seară!

(1899)

PRIMĂVARĂ

Bíne-aí venít dín nou la noi
Surată primăvară,
Să maí răsune prín zăvoí
Teleanca turmelor de oí
Șí cucul píerde-vară.

Bíne-aí venít cu părul príns
În mărgărítărele,
Cu trupul pe sub sân încíns
Învolburate într-adíns
Rochíjí de rândunele.

Míreasă-n carul tău de florí
Cu fluturí prín bulendre,
Aducí taraf de cântători,

Víoarele-n prívíghetorí.
Iar cobza-n măcălendre.

Daí lumíí sufletul senín
Şí dor de poezíe,
Daí chef de joc şí de pelín
Şí poate, un pahar cu vín
Nuntaşuluí ce scríe.

(Roma, 1902)

PROZÁ

VIAȚA LA ȚARĂ

I

Cum rídici príporul Cíulniței, în pragul dealului, daí de casele boíerului Dínu Murguleț, case bătrânești și sănătoase, cum nu se maí întâlnesc astăzi pe la moșíile boíerești. De sus, de pe culme, ele vâd roată împrejur până cíne știe unde, la dreapta, spre valea Ialomíței, la stânga, pe desíșul păduríi de Aramă, iar în față pe cotíturíle ulíțelor strâmbe ale satului.

Toată curtea boíerească trăiește líníștită și bogată, cu cârdurí întregí de găște, de curcí și de claponí; cu bíbílící țíuítoare; cu căruțe dejugate; cu argații ce umblă a treabă de colo până colo — și seara, când víne círeada de la câmp, cumpăna puțului, scârțâínd neunsă între furcí, țíne ísonul berzelor de pe coșare, ale căror cíocurí, răsturnate pe spate, toacă de-țí íau auzul. Fără a fí rísípă și zarvă, curtea boíerească pare populată și bogată.

Într-o zí de vară, pe la vremea odíhnei, conu Dínu fu sculat díń somn de sunetul clopotelor unor poștalíoní ce íntrau în curte cu strígăte și saltanat. Atât el cât și nevastă-sa Sofíța sárírá díń paturíle lor de cíť, și se úítară pe fereastră.

— Líí!... e greu de noí! Tănase Scatíu cu mă-sa!... exclamă boíer Dínu.

— Da' nu-í maí zíce așa, omule, că te-a auzí a fată... Ia-țí maí bíne surtucul și eșí-le ínaínte.

Coana Sofíța trecu repede într-o odaíe de alături să se maí díretíce la cap, iar boíer Dínu íși trase díń fugă cízmele (strângând díń ochí și blestemând), íși luă haína în spínare și íeșí să-și íntâmpíne musafíríi.

— Salutare, nene Díńule, zíse noul venít, scuturând pe bătrân de mână. Iacătă, am venít cu mama.

— Sărut mâna, coană Prohíro; bre, anul ăsta fac grâu mult, zíse Murguleț, sărutându-í mâna cam dín fugă.

— Sărut ochíí, mamă; da' ce se potrivește, eștí fodul, coane Dínule! Uíte, zău, maică, zíse ea luí fíu-său, parcă văd pe cămínarul Tasache Murgu; uíte, leít-poleít cum e conu Dínu: nalt, uscățív la chíp, așa smead ca dumnealui și fodul... Lasă, zău, coane Dínule, că sunteți foduí... Auzí, de atâția marí de aní vecíní cu moșíile și să nu lovești dumneata o dată pe la míne!...

— Uíte, zău, coană Prohíro, aí dreptate; da' nu știu cum s-a făcut...

Vorbínd astfel, bătrâna îngălbenea, începea să înghítă în sec, se foía fără rost, până ce căzu pe o bancă dín cerdac.

— Aoleo, coane Dínule, zíse ea repede, făcându-și vânt cu mâna, ímí víne rău...

— Puțin „coneac,, strígă fíu-său, orí apă de Vals, repede să ne dea ceva...

Murguleț se repezí fuga la cămară și se întoarse numaídecât cu o stíclă de cogneac, pe care o vârsă maí toată în capul coanei Profíra, pe când fíu-său o muncea pe la tâmple să-și víe în fíre.

În vremea asta se arătă și Sofíța Murguleț.

Ea dete pe bărbăți la o parte, sărută mâna bătrâneí, o maí strânse de un deget, o maí meremetísí, ce-í făcu, că își vení baba în símțírí.

— Doamne, coană Profíríto, cum stai dumneata afară, soro!... la să ínrăm înăuntru, că pe nădușala asta te bolnăvești chíar dín senín, zău.

Șí, țínând pe babă de subsuorí, trecură într-o odaíe răcoroasă, mare, în care bătrâna păru a se înzdrevení ca prín farmec.

Sofía Murguleț se îngrijea de babă cu un ínteres nespú. O puse să-și ístorísească patíma de la descálítoare, íí dete cafea cu lámâie, pícă oțet pe un cărbune sub nasul eí — íar pe de altă parte poruncí să aducă tânărului dulceață, cafea, tutun, cu tot díchísul cuvenít.

— la spune-ne, coană Profírițo, cum îți vîne?...

Ací, începu bătrâna o lungă și reneie de vorbă:

— Uíte, maică, îmi vîne așa un „nícis“ pe la stomah, și parcă numaí ía așa mă zgâlțâie de chiept, și să te ții numa goană la cap, și apoi parcă-mí bate două zbanțuri în tâmple, de mă prăpădesc, maică!...

— Și nu íaí nímíc dumneata pentru asta?

— Da' câte n-am făcut! N-a cheltuit ghetu băiat o grămadă de baní!... Ba palíanurí, ba consulturí, ba doftoru Drací, ba acu cícă să íau apă de Vacs...

— De Vals, mamă, o îndreptă fíu-său.

Pe când vorbeau astfel, ușa se deschíse de la un íatac dín fund, și de sub perdelele albe de țară se íví un chíp rotund de fată, care, dând de obrazuríle nouă ale musafírílor, se făcu stacójú.

— Mămucă dragă... avu ea aerul de a începe.

Dar în mójlocul odăíí, se oprí în loc, făcu o plecăciune după toate regulele ceremoníalului de la pensíon, și dete năvală să íasă pe cealaltă ușă. Coana Sofíța o oprí.

— Tínco! Da' nu saluți lumea? Unde te ducí?

Fata se oprí dín nou, nehotărâtă. Obrazul mame-síí luase expresía obișnuită de nemulțumíre și descurajare, când í se întâmpla câteodată să se supere, íar conu Dínu se rușínase cu desăvârșíre de stângăcíá eí.

— Sărută mâna coanei Profírițe, zíse mamă-sa.

Un moment, cât maí trecu până să se hotărască fata, coana Profíra își ínfipse prívíríle în ochíí eí, cu toată ráutatea lor bătrânească. Fata auzíse vorbíndu-se în casă de neamul ímbogățít al Scatíeștílor ca de níște mojící renumíți, íeșítí díntr-un vechí vătaf al tatălui lui conu Dínu Murguleț, și a-í vedea în casa lor í se părea o adevărată enormítate. Dar, în cele dín urmă, se duse să sărute mâna coanei Profíre. Bătrâna o sărută pe obraz, uítându-se la ea lung și scuturându-și valuríle de carne de pe trup, de pofta rásului.

— Ptíu, să nu fíe de deochí! că frumoasă maí ești!

Fata se duse după aceea la fiul bătrânei și-i întinse mâna cu aceeași reverență; el răspunse tare și sigur de sine:

— Salut!

Apoi, fericită că-și isprăvise complimentele, se retrase în dosul scaunului lui tată-său, și, după un minut, o șterse.

Coana Profira începu iarăși a râde:

— Cresc, bată-le norocul, ca din apă... Acuma numai bărbat îi lipsește...

Conu Dînu Murguleț își ciugulea unghiile de la o mână, neîndrăznind să privească în fața bătrânei. În fond îl supăra vorba coanei Profire, fiindcă înțelegea unde vrea s-o aducă. Dar nevastă-sa, cu sensul practic al femeilor, da din cap cu înțelesuri.

— Răul e, zise ea, că nu facem grâu destul.

— Ia lasă, coană Sofița, răspunse bătrâna, conu Dînu să trăiască! De atâtea mari de ani, de când are moșia de la Eforie pe nimic, bez moșia dumisale părintească, mărita până acum șapte fete.

Pe conu Dînu nimic nu-l supăra mai rău decât să-i fi zis că are moșia de la Eforie pe nimic. Își mușcă din unghiul mai adânc și tăcu.

— Așa e, îngână coana Sofița, dar avem greutăți: fata la pensión, nepotu-meu în străinătate...

— Aracan de mine, maică, da' tot învață? Ce-a mai ieșit și moda asta cu învățătura până la adânci bătrânețe!... Uite, eu pe Tănase al meu l-am pus la treabă de mic copil, și slavă lui Dumnezeu, băiatul a ieșit bun, treaba treabă, plimbarea plimbare. Acu să-i găsesc nevastă cumsecade și m-am liniștit. Anu ăsta trebuie să-l însor, că mi-e c-oî închide ochii fără să apuc să-mi văd nepoții... Ce zici, coane Dînule?...

Conu Dînu dete din cap, parcă ar fi zis că așa e, dar că asta nu-i treaba lui.

După ce-și isprăviră cafeaua, Tănase Scatiu scoase o pană de găscă din buzunar, mătură o enormă țigaretă de chihlimbar cu care fuma, puse pana murdară pe farfuriuță, iar țigareta în toc, și se sculară să plece.

Coana Profíra dorí să vază pe Tínca la plecare, dar fata nu se găsi nícăierea. Cam înfíptă, bătrâna sărută pe conu Dínu pe frunte, zícându-i:

— Așa sunt fetele, marfă scumpă. Ce zící, vecíne, ne-ncuscím?

— Drum bun, coană Profíro. Ia să rídíce coșul de la trăsură. Vătașe Taftă, pune mâna, să nu se dea vízítíul jos.

În sfârșít, plecară.

În urma lor, coana Sofíța umbla domol în jurul lui bărbatu-său, și, cu sfíoașă supunere, căuta să-i ghícească gânduríle. Dânsul își răsucí o țigară, fără a zíce nímíc, și întră s-o apríndă. Fumul dín salon îl luă de cap.

— Ah! Zí, te rog, să deschídă geamuríle.

Nevastă-sa stete un moment la îndoială.

— Au să între toate muștele, omule.

Murguleț se îndreptă spre masă să găsească chíbríturíle și dete cu ochíi de pana de găscă lăsată de tânărul Scatíu.

— Deschídeți ușíle, să íasă mírosul de mítocaní! Ia poftím de vezí, zíse el făcând explozíe, cu brațele încrucíșate înaintea penei, cíne-mí cere fata. Eu să-mí dau fata la asemenea mojící?... Doar dacă mí-o lua Dumnezeu mínțíle! Bă-dă-raní!...

Coana Sofíța încerca să fíe seríoașă, deși íi venea să moară de răs. Bărbatu-său se întoarse dín nou către dânsa.

— Am moșíe de la Eforíe pe nímíca, ha? De ce nu poftește fíu-său să mă urce la mezat, să-l învâț eu mínte!

— Nu, zíse nevastă-sa, zâmbínd, fííndcă speră să-í dăm fata.

— Să-mí dau eu fata unui asemenea mojící!... Țí-am spus: dacă mí-o lua Dumnezeu mínțíle, poate.

Apoi urmă a face pași marí prín casă și a trage adânc dín țigară, ca și cum maxímul acesta de fum ar fí putut reduce fírea sa la un mínímum de supărare. Coana Sofíța trecu pe nesímțíte într-o odaie vecínă, lăsându-l să-și potolească síngur furía.

Conu Dínu, rămas síngur, prínse a ínnoda fírul vremílor de azí cu lungul șír al celor trecute, și a se întreba, cu díesperarea

oamenilor bătrâni, cum era cu puțință ca nepotul vătafului Scatiu (pe care vătaf îl văzuse el însuși în spînarea unui țigan și bătut de un alt țigan cu opritorile de la cai, după porunca lui tată-său, cămînarul) să ajungă a cere mâna fetei lui? Și imaginiile trecute îi reveneau în mînte, slăbite, cu câte o răsăritură de observație copilărească cum le făcuse: bunăoară că pe atunci ploua mai des și mai la vreme. Șezu jos și fuma mai departe din țigara stînsă, sărînd cu mîntea la nepotu-său Damian, care nu mai venea din străinătate, la soră-sa Diamandula, mama lui Damian, care trăia numai prin puterea imaginei fiului său, la una și la alta, până ce un písic, care se strecurase sub scaun, îi atrase luarea-amînte prin îndemănarea cu care se juca cu pana țigaretelii lui Tănase Scatiu.

II

Era tocmai să se supere din nou, pe písic și pe Tănase, când bătu cîneva la ușe.

— Poftim! zise el cu glasul trăgănat al boierilor bătrâni.

Ușa se deschise și o femeie tânără intra, închizînd-o repede, ca să nu lase muștele înăuntru.

— Sărut mâna, coane Dînule, zise ea, sărutîndu-i mâna cu adevărat.

— Bună ziua, fetiço, îi răspunse el, dîndu-i mâna să i-o sărute. Vîno-ncoa să te pup pe obraz.

Și după ce o sărută, se uită la dînsa de aproape, ca și cum o cerceta să o cumpere.

— Ce păcat că nu ești băiat, Sașo.

Ea începu a rîde, mirată.

— De ce, coane Dînule?

— Ți-aș da pe Tîncuța.

— Și eu aș lua-o numaidecât. Numaí aș fi cam copt pentru dînsa.

Bătrînul se uită la ea lung, ținîndu-i mâna într-ale lui.

— Uite, Sașo, poți să te superi, dar eu tot n-o să te las în pace: de ce nu vrei să te măriți, fato?

— Coane Dínule!...

— Bîne, bîne, nu maí zíc nímíc, dar să-ți spun drept, nu te prícep.

— Și cu toate astea e așa de ușor! Ți-am spus de atâtea orí: eu am o famílie, fără să mă mărit; dacã m-aș mărita, aș avea două, și aș fí, desígur, mamã rea, orí pentru uníi, orí pentru alții. Dar, coane Dínule, mí-ai fãgãduít să nu maí vorbím despre asta... Acuma am și îmbãtrânít, adãugã, parcã nu í-ar fí dísplãcut, pe cât zíceã, să vorbeascã despre „asta”. Eu am venít să-ți spun cã te pofteste coana Díamandula.

Bãtrãnul se sculã greoi de pe scaun și porní să íasã, cu aceea pe care voía cu oríce preț s-o mărite, când, ajuns la ușe, o oprí dín nou.

— A, Sașo, nu știi o comedie?... Ghícește... Nící nu-ți trãsnește prín cap: avem un gínere pentru Tíncuța.

— Seríos?

— Da... un gínere faín: pe amícul meu, domnul Tãnase Scatiú.

— Ce?! zíse cealaltã încremenítã locului.

— Da, junele Scatiú, alegãtor la colegiul íntái, mare proprietar, mâine poímâine deputat...

— Bíata Tíncuța!

— Da, și coana Sofíța ar fí gata să í-o dea. Dar pãnã n-oí ínchíde eu ochíi, Scatiú nu ía pe fata mea, adause, bãtãndu-se cu mâna ín píept.

Apoi, ducãnd un deget la gurã, ín semn de tăcere, íntrarã la coana Díamandula.

Ín fundul unui pat de nuc, cu perne la perete, ședea ghemuítã o umbrã de femeie, íar pe scaune, ímprejurul eí, rude și prietení. Legatã la cap cu o bocceluța de mãtase neagrã, dupã moda veche, coana Díamandula íși trãgea dín când ín când ochelarií de pe frunte, legați la spate cu așã, ca să priveascã pentru a o suta oarã o scrísoare a fiului sãu. Bãtrãnã, bolnavã, surdã, ea trãia, spre mínunea tuturor, numái prín puterea unei dorínțe: aceea de a maí vedea, ínaínte de a murí, pe unícul eí copíl. Tot ce vorbea, tot ce dorea era pentru el, se ducea cãtre el. Cu trupul ístovít de puterí, pãrea a-și hrãní viața dín dor. Cãte o rarã scrísoare ce venea de la

el era citită, recită, învățată pe dinafară de o mie de ori; plícul descusut și pe o parte și pe alta; marca de pe plíc studiată până în firele mustăților regelui Humbert — căci scrisorile veneau din Italia. Când bătrâna era singură cu câte cineva al casei, întreba cu glasul stins:

— Și unde e Neapolí ăsta?

Răspunsul nu-l auzea niciodată, dar înțelegea că trebuie să fie departe, după mișcarea mânei și a ochilor celui ce-í vorbea.

Când intră conu Dínu, ea părea ațipită, cu capul rezemat pe piept. El se apropie de dânsa cu sfială și respect, pe când ceilalți se sculară în picioare.

— Ce dorești, leltă? zise conu Dínu, care-í era frate mai mic.

— Mateí nu mai vine... Eu mă duc, Dínule.

— Doamne, cum vorbești dumneata!...

— Mă duc... Dacă mai întârziează două zile, nu mă mai vede. I-ai telegrafisit? întrebă ea, uitându-se în ochii lui.

— I-am telegrafisit.

— I-ai spus să nu întârzieze?

— I-am spus.

— Și ce crezi, c-o să vie?

— Cum, Doamne, să nu vie.

Bătrâna începu a plânge, încet, cu suspine înecate. Lui conu Dínu íi deteră lacrimile.

— Mă rog la Dumnezeu să mă mai ție cu zile, până l-oi vedea... zise ea cu greu și gâfâind, dar să nu întârzieze, Dínule.

După aceea ațipí íarăși. Sașa și cu Tíncuța íi ridică pernele la spate, și ea păru că doarme. Atunci, unul câte unul, ieșiră binișor și trecură în odaia de alături, unde subprefectul, Mihaí, fratele Sașei — un băiețandru de vreo 20 de ani — coana Sofița, soră-sa Elena, de la o moșie vecină, cu copiii ei, stau grămădiți deasupra unui atlas, căutând care este drumul cel mai scurt de la Neapolí la Cíulnița.

— Zău, nenea Mateí ăla, zise Tíncuța supărată, parcă nu-mí mai e drag.

Subprefectul, un vechí prieten al casei, se uită la ea râzând:

— Lasă, c-am să te spuí când o veni.

— Da' poți să mă spui, zise fata roșindu-se; pentru ce nu mai vine?

— Ba vine. N-a telegrafiat că pleacă?

— Sunt trei zile de când a telegrafiat; până acum venea și de la Han Tătar.

— Așa faci?

— Așa, răspuse Tincuța răstit; dumneata nu vezi că tușa nu mai poate?

Mihaí desprînse o oglindă din cui, fără a fi băgat de seamă, și o aduse înaintea Tincuței. Aceasta, roșise deja, se făcu stacojie pe când toți cei de față râdeau. Fata se-ncercă să rădă și ea, dar o podidí plânsul, și repede, ieși și se ascunse la dânsa în odaie. Sașa se uită lung la frate-său, nemulțumită de gluma lui.

— Mihaí, astea sunt glume nesărate. Te rog să nu mai faci asemenea lucruri.

— Da' ce-am făcut, maman dragă? Am glumit, zise el, nenorocit că fusese pricina unei asemenea scene.

Sașa ieși și se duse după Tincuța. Când se-ntoarse, îi găsi pe toți tăcând, parcă cine știe ce se-ntâmplase: atâta înrâurire au lacrimile asupra oamenilor. Numai subprefectul, holtei bătrân, călît în ale istericalelor femeiești, cum zicea el, încerca să mai glumească. Sașa luă pe băiat și-l duse, cam vrând-nevrând, la Tincuța, să-í ceară iertare.

— Bine, maman, ce-am făcut, ca să cer iertare? zicea băiatul, mergând cam cu síla.

El și cu toți frații chemau pe Sașa „maman“.

— Ai supărat pe Tincuța. Eu nu vreau să am copii rău crescuți.

Băiatul se uită lung la soră-sa și se oprí în loc.

— Maman, nu mă umíli. Víu eu singur să cer iertare.

Soră-sa se gândí o clipă și, parcă mișcată de vorba băiatului, îi îndreptă legătura la gât și porní singură înainte. După câteva minute, el întră în urma ei la Tincuța, și, foarte firesc, îi luă mâna și o rugă să-l ierte. Fata se uita în jos, fără a zice o vorbă.

— Îl ierți, Tîncușo dragă, nu-î așa? o întrebă Sașa.

Tîncușa își ridică ochii spre el, bufnind încet, de rîs sau de plîns, nu se știa bine.

Astfel se împăcară lucrurile.

Către seară veni o depeșe de la Predeal. În sfârșit, Matei sosea...

Mare gălăgie și bucurie pe toți. Mihai și Tîncușa și copiii Elenei voiau să meargă a doua zi la gară. Care mai de care sărea mai sus, țipa mai tare, după cum îl iertau puterile. Vestea fu împărțită coanei Diamandule de către frate-său. Bătrâna, cu lacrimile înnodate în barbă, se puse să descoase telegrama, literă cu literă, parcă ar fi fost cine știe ce document. Se hotărî ca a doua zi toată suflarea să se reverse la gară. Se făcu socoteala trăsurilor și se văzu că nu era loc pentru toți. Mihai voia să se ducă pe jos; Tîncușa călare. Subprefectul le puse trăsura la dispoziție. Sașa pe a sa; dar tot era prea multă lume. Elena se gândi să-și lase copiii acasă, dar o protestație univărsală se ridică din piepturile gălăgioase ale „țâncăriei”, care nu vrea s-audă de o asemenea poznă. Conu Dînu îi împacă pe toți, făgăduindu-le să puie caii la o cloșcărie de brașoveancă, în care intra toată corabia lui Noe.

Era vorba acum să se știe cine rămâne cu coana Diamandula. Elena, fire veselă, se lepădă, rîzând pe sub ascuns ca să n-o vadă cumnatu-său; coana Sofița trebuia să meargă; Tîncușa ținea să meargă; conu Dînu se cuvenea să meargă. Subprefectul propuse Elenei să rămână el, și făcură mare haz amândoi, spre părerea de rău a celorlalți, cari voiau să știe de ce rîd, ca să rîdă și ei.

— De ce râdeți? întrebă coana Sofița.

Subprefectul o luă la o parte cu mare tăină și-i zise la ureche în gura mare: „arde lașul”, ceea ce provocă o mare îlaritate generală și făcu pe coana Sofița să cărăbănească subprefectului o însemnată cantitate de pumni.

Toată lumea adormi în seara aceea fericită. Pentru cei bătrâni revenea un om iubit; pentru tineri, nenea Matei, pe care-l

aşteptau tot aşa de vesel şi caraghios precum plecase; pentru copii, un necunoscut, care însă nu mai puţin era nenea Matei, vorbă plină de farmec şi noutate.

III

Se legăna ciocârliă în răcoarea dîmîneţei, însoţind de-a lungul lalomîţei trăsurile ce mergeau la gară. Copiii, grămădiţi câte trei pe capră, se bucurau, tăcuţi, de priveliştea cailor. Mihaî mîna poştalionul de la trăsura lor, curată, lustruită, în care trebuia să se întoarcă Matei. Pe chipurile tuturor se zugrăvea sănătatea şi fericierea.

Întînderea câmpului se desfăşura într-o nespusă linişte de vară. De o parte, un lan de porumb îşi mişca vârful foilor nervoase, dînd văzduhului un reflex de culoare verde, ce părea că îngraşe aerul; de partea cealaltă, lalomîţa curgea domoală între două maluri joase, lăsînd să se vadă o margine de Bărăgan, cu pârloagele sale nestrăbătute, cu suhaturî roase de vite, cu o turmă de oi ce se zărea în fund ca o pată albă, şi, mai presus de toate, cu orizontul său înşelător, a cărui dungă închîpuită juca în arşiţa soarelui ca oglînda unei ape. Dîn prundul gârlei, círeada se urca pe un vad şi se îndruma cu greu la păşune. Câte un bou sínguratec sta înfipt în marginea apei, cu capul întîns înaintea, neclîntit, întrupînd în nemîşcarea lui pustietatea locului.

Cînd trăsurile ajunseră la capătul porumbului, trebuia să se oprească. Jitarul sări dîn colibă, cu căciula în mîna, şi deschise poarta de nuiele ce tăia drumul. Un căine slăbănog se repezi la picioarele cailor, lătrînd dîn toate puterile şi gata parcă să-î nghită.

Toţi trecură dîncolo, iar jitarul închise poarta şi rămase síngur ca mai-naînte, în mijlocul câmpului.

După un sfert de ceas ajungeau la gară.

Tot norodul acesta se revărsă în unica săliţă de aşteptare ce se găsea, rîzînd şi sărînd, spre marea mîrare a ţăranilor cărauşi.

Míhaí cu suroríle lui maí mící și cu Tíncuța; Elena cu patru copii împrejur; coana Sofíța, conu Dínu și subprefectul; Berlă, jídanul de la han; Tănase Scatiú, care venise călare. Numái Sașa lípsea: ea rămăsese la Cíulniței, să ție de urât coanei Díamandule. Toată lumea se uita la ceasorníc cu neastâmpăr: maí sunt zece mínute, maí sunt șapte mínute. Copíii, neavând voie să íasă pe peron, până la sosírea trenului, țípau în sala de așteptare ca într-o menajeríe. Maí sunt trei mínute. Clopotul sună. În fundul zării se vede locomotíva devenínd dín ce în ce maí mare, până se arată întregă. „Dați-vă la o parte, domnílor!” strígă lampístul gării.

Trenul sosește cu repezícíune și se oprește deodată locului, ca un cal dresat. Toate ínímíle bat cu putere. Copíii, cu mâna dusă la gură, se retrag cu un pas, speríaiți de zgomot. Toți întrebă: „Unde-í, unde-í?”

La o fereastră a trenului un chíp nerăbdător cheamă pe conductor dín toate puteríle. Până să vie acesta, cei de pe peron au recunoscut pe Mateí al lor și s-au grămădít la ușa vagonului.

— Mateí! nene! conductor! vín de deschíde, domnule! loane, ía bagajele...

În încurcătura și-n larma asta, călătorul sare dín tren în brațele celor ce-l așteptau, sărutând și îmbrățișând în dreapta și în stânga; „Nene, Mateí, dragă,,, s-aude dín toate părțile. Míhaí se repede în vagon și apucă geamantanele altor domní, care protestează. Taftă, vâtaful, rídică el síngur două cufere, pe care le așează cu îngrijíre într-o căruța cu boi. Mateí urmează a îmbrățișa pojídícul, opríndu-se la fíecare și întrebând „dar tu cíne ești, bre?” în hohotele de răs ale respectívelor mame. În cele dín urmă se duce cu brațele întínse către un bíet creștín, având aerul de a voí să-l sărute, spre marea mírare a acestuía și spre desăvârșíta topeníe de răs a celorlalți.

—Maí sunt, frate? întrebă el, gata să îmbrățișeze toată suflarea.

În cele dín urmă, conu Dínu, ștergându-și lacrămíle de răs, îl luă de braț:

— Hai, băiețe, hai să mergem.

Pe același drum porniră trăsurile dîn nou, înșirându-se în goană, unele după altele. De îndată ce Damían rămase singur cu conu Dínu, veselía de până aci dispăru.

— Ce face mama? întrebă el cu nerăbdare.

— E mai bînîșor, răspunse bătrânul dând dîn cap. Acuma, că ai venit, are să se însuflețească dîn nou.

Tăcură amândoi.

— Bre, zise conu Dínu, credeam că nu mai vîi! De șapte ani să nu te mai întorci tu pe acasă!...

— Așa e, nene Dînule, dar vream să sfârșesc odată... Acuma sper să nu mă mai mișc. Sunt sătul de străinătate. Vreau să trăiesc cu mama, lînîștit.

— O să ai puțin de trăit cu dânsa.

Damían se uită la unchiu-său. Bătrânului îi dedeau lacrămile și nu mai zise nimic. El, de asemeni, își simți pieptul umplându-se de durere și lacrămile urcându-l se în ochi. Tăcură dîn nou amândoi.

— Noi ne ducem, zise tot bătrânul după câteva minute, bătându-l cu mâna pe genunchi; e rândul vostru să trăiți. Cu buruienile astea uscate, noi am crescut și ne-am făcut datoría; acu veniți voi. Să fiți sănătoși!... 2

Un avânt puternic de simpatie făcu pe tânăr să apuce mâna lui unchiu-său și să i-o sărute. Bătrânul, mai mișcat decât dânsul, bufnea ușor pe nări, privind spre câmp.

— Uite pământul ăsta: m-a făcut să asud; am muncit toată viața pentru el, de cele mai multe ori fără să mă răsplătească; m-am supărat și l-am blestemat, — dar nu m-aș duce de pe el pentru nimic în lume. Nădăjduiesc că tot așa o să faci și tu și că n-o să mai pleci. Aci suntem născuți și eu și maică-ta și părinții noștri și părinții părinților noștri...

O tăcere de câteva minute înlesni bătrânului să-și inghită nodul de emoție, ce-l îneca, și să urmeze:

— Tu ești singurul băiat dîn familia noastră. Să rămâi aici, pe pământul ăsta, să nu te miști și să nu-l dai nimănu-i să ți-l îngrijească, să nu-l arendezi, că arendașii sunt molii — m-ai înțeles?

— Da, nene.

— Și ai să fii fericit, pe răspunderea mea. N-o să ai cafe-nelele voastre de la Paris și „mazagranurile“ lor, nici neramzi ca la „bella Italia“, dar o să fii om întreg, n-o să-ți cânte nimeni cu flașneta la ureche, nici n-o s-ajungă să calcă pe turească... M-ai înțeles? întrebă din nou zâmbind și ridicând glasul.

— Eí, acumă ía uită-te ce frumusețe de porumb.

— Da.

În adevăr, ajungeau la poarta jítarului, în marginea de porumb. Soarele se ridicase pe cer, și zăpușeala începea să învăluie câmpul în adierile sale fierbinti. O culoare egală, de un cenușiu trist, vopsea iarba, pământul, semănăturile și numai câte o garofiță sălbatică răsărea, sprințară, din dungile de nisip pe care le lăsaseră înundațiile lalomitei. Damían se simți deodată reîntors cu zece ani în urmă. Întinderea uniformă a câmpiei, cu gârla placidă alături, í se păru de un farmec nespus; nimic din ce văzuse până aci nu se putea asemena cu ele. Jítarul deschise poarta în tăcere, urându-í din fugă un „bine-ai venit, cucoane“, și rămase în picioare cu căciula în mână, până ce trecură toate trăsurile. Damían își întoarse capul după el.

— Mă rog, nu-í Toader Croitoru?

— Ba-í el, zise conu Dínu mulțumit, ți-l mai aducí amínte?

— Cum să nu mí-l aduc amínte: nu s-a schímbat de loc.

Tot jítar e?

— Da' ce-ai vrea să fie? întrebă unchiu-său zâmbind.

— Așa e... Cariera de jítar e cam íngrată: nu se prea ínaíntează repede într-ínsa.

Bătrânul râdea.

— Fii líníștit, băíete. E mai fericit decât tíne. Are tot ce-í trebuie și níci o gríje.

— Se vede că-í trebuie prea puțin lucru ca să fie fericit.

— Asta-í fílozofía cea mare, răspunse bătrânul, parcă í-ar í zís „aícea vream să te-aduc“.

— Ba zău, ía spune, cât í plătești?

— Are zece galbení pe an símbrie; două păpuşí de tutun pe săptămână; o pereche de íţarí; o glugă şí o căciulă, şí de mâncare.

— Peşte şí brânză, zise Damían, aducându-şí amínte.

— Da' ce vrei să-í dau? baclavale?

— Ba nu...

— La el acasă mănâncă mămăligă goală... când o are.

Mateí se uită la unchiu-său cu părere de rău.

— Am uitat să-ţi spun: şí opíncí câte pofteşte.

— Da' de ce luxul ăsta de opíncí? întrebă tânărul cu oarecare răutate íronică.

— Fííndcă trebuie s-alerge pe jos. ăsta í este meşteşugul.

Apoí, văzând că nepotu-său nu prea părea încredíntat de ferícirea regímului jítarílor, adause:

— Fíí pe pace, el este adevăratul om ferícít, nu tu, níci eu. De altfel te vei încredínta prín tíne însuşi. Nu te grăbí să judecí lucrurile, că altfel se vād de departe şí altfel sunt. Avem fel de fel de vagabonzí, care vín să le umple capul cu nerozít, dar până acuma, la míne, nímení nu-í ascultă.

— Socíalístí?

— Pái dar cum.

Damían începu să rādă.

— Ia-nchípuíeşte-ţi!... Dacă-aş prinde pe unul odată, ce maí probă de bătaíe í-aş da!

Damían rādea dínele ce în ce maí tare, mulţumít de a vedea pe bătrân verde ca maí ínaínte.

— Bătaíe?!

— Bătaíe la scară, şí să poftească să reclame.

Tânărul urma a rāde şí a da dínele cap cu neíncredere.

— Pre legea mea: bătaíe. Tu rāzí, da' eu íţi spun lucrurile cum sunt. Lasă c-o să vezí. Aí partea ta de pământ de la maică-ta: de tí-o plăcea să te tíí de el, o să aí ocazia să le vezí toate astea.

Pe când vorbeau, un călăreţ trecu pe lângă trāsura, ca o săgeată. Era Tănase Scatíu, care făcea curte Tíncuţei prín talentul calului său, al căruí „umblet“ era o adevărată mínune.

Cu bordul pălăriei răsfrânt pe ochi, cu o batistă fâlfâindu-î la gât, el se ținea pe cal cu mare îndemânare, călărînd pe o rînă, în mod ștregăresc. Era cam rîdicul, fîîndcã era înalt dîn cale-afarã și prea copt pentru berbantlăcurile astea.

— Bravo, Tănase, zise Damían zâmbînd.

— Îți mai aduci amînte de mítocanul ăsta? întrebă conu Dînu.

— Da' cum să nu-mi aduc amînte: eram bunî prietenî. Nu-î prost.

— Nu-î prost, dar e un țărănoî îmbogățît, șîret cãt poțești. Ar vrea să-î dau pe Tîncuța.

Damían se uita la unchîul sãu nedumerît. Nu vrea să răneascã pe bătrân și de aceea se mulțumî a zice:

— E cam bătrânîor pentru Tîncuța; e mai mare decãt mîne.

— E bătrân și bãdãran, adãugã conu Dînu, uîtãndu-se cu anevoie peste apã. Tu vezi mai bine: zãrești ceva, colo în fund?

— Da, cred cã sunt oî.

— Nu, zise bătrânul mulțumît: uîte-te bine, vezi?

— Da... colo la stînga...

— Așa. Ce sunt? oî?

— Așa îmi pare.

— Nu; sunt dropîi.

Era mulțumît conu Dînu cã putea dezvăluî comorile moșiei sale. În adevãr, în fund, pe o vâlcicã sînguraticã, o turmã de dropîi sta tãbãrãtã, parcã-ar fî fost o turmã de oî. Dragostea de sîngurãtate, atãt de nețãrmurîtã la mai toți vãnãtorîi, umplea pieptul tãnãrului de un nespus sentiment de libertate, de recunoaștere de sine, sentiment care în lumea popularã se pierde sau se preface în egoîsm. El tăcu, rãtãcîndu-și mîntea în dungile strãvezîi ale orîzontului. Unchîu-sãu de asemenea.

Nu se auzea pe tot drumul decãt roatele trãsurei tocãnd și copîtele caîlor lovînd pãmãntul. O pace desãvârșîtã se coborãse dîn înãlțîmîle albastre ale cerului. Natura, fecundatã de razele soarelui, pãrea cã se odîhnește. Frunzele porumbului,

vii și tremurătoare ca niște lame de oțel, în zori, acum se muiau și începeau să se răsucescă. lalomîța curgea, încropită și înceată.

Când ajunseră în vadul Cíulniței, pe care nu mai era níci un strop de apă, Damían văzu satul anínat pe vârful dealului, pe sub care se scurgea pârâul și mergea de se vărsa în lalomîța, când putea, deoarece de cele mai multe ori nu se vărsa nícăierí, fíind sec; văzu curtea boíerească cum o știa, așezată pe deal, fără gard dínspre gârlă, și toate slugíle, toți argații ieșiți să-l vadă venínd; în dreapta și în stînga, curți țărănești, unde mai peste tot doi sau trei cai, legați de câte un otgon, se-nvârteau pe un vraf de grâu, bătînd díncap și díncoadă; în vadul gârlei, copíi în scutece, lăsați în paza altora ce de-abía umblau în pícíoare.

— Suntem pe vremea treieríșului, nu-í așa? întrebă Damían.

— Da. Vii cu belșug.

— Aí făcut grâu mult?

— Tot am făcut, dar nu cât trăgeam nădejde. Țáraníi au făcut mult, orz mai cu seamă: íi vede Dumnezeu anul ásta.

La urcușul príporului, toată lumea se coborí díncatrásurí și urcă dealul pe jos.

IV

Când ajunseră acasă, toți deteră năvală la coana Díamandula. Bătrâna íi aștepta, stînd grecește în fundul patului, cu ochelarii rídicați pe víțele rare de păr și cu o pereche de mătánii în mînă. Alături, Sașa lucra la o horbotă.

Când trecură prín corídor, pe dínaíntea ferestrelor bătrânei, statura puternică a lui Damían luă toată lumína geamurílor. Sașa zise încet, strîngîndu-și lucrul:

— Au sosít.

Ínsă bătrâna, pe jumătate oarbă, ghící numaídecát că cel ce venea íntái era fíu-său, fííndcă nímení díncací casei nu trecea cu capul mai sus de fereastră. Íncepu a tremura fără putere și a

plânge. Damian se duse drept la ea și-î apucă amândouă mâinile, pe care î le sărută cu toată căldura sufletului, mișcat de a o revedea și mai ales de a o revedea într-o asemenea stare: î se părea că scăzuse, se redusese la jumătate din ceea ce era când o lăsase. Lacrămile-î veneau în ochi fără să și le poată opri și se plecă din nou pe mâinile bătrânei. Ea se uita la el, dând încet din cap și de-abia vorbind:

— Bine-ai venit, mamă... Ești ostenit?

— Nu sunt ostenit.

— Dacă ești ostenit, du-te de te culcă.

— Sărut mâna, mamă, nu sunt ostenit.

— Acuma, că te știu aici, mă simt bine. Poți să te odihnești dacă vrei...

— Mai pe urmă. Acum lasă-mă să stau lângă d-ta.

Ea îl sărută din nou și-l lipi de sufletul ei călător, parcă ar fi vrut să-și anine cugetul de corpul puternic al fiului său spre a nu se mai despărți niciodată de el. Se uita la dansul lung și-l mângâia pe păr și pe umeri, într-o nedumerire de fericire fără înțeles pentru alții, în care regăsea icoana bărbatului ei, mort de demult, icoana lui Matei copil și pe aceea a tânărului plecat în străinătate de ani întregi. Nimic nu î se părea mai frumos, mai nobil, mai dulce, decât chipul aceluși om, idealizat prin 7 ani de depărtare. Când el se scula, ochii ei îl urmăreau prin casă; când îl vedea râzând, râdea și ea, fără să știe de ce; când ieșea câte un moment să mai respire, întreba încet și cu sfială „unde e Matei? dacă vrea să fumeze, să fumeze aici, că nu mă supără“, deși în realitate fumul de țigară o îneca. Conu Dinu veni la dansa, vesel, și o întrebă tare, ca să-l audă:

— Ești mulțumită?

— Tare mulțumită, mamă.

— Ei, atunci fă-te bine și scoală-te, să ieși la plimbare cu el.

Ea dete din cap:

— Eu bine nu mă mai fac... dar sunt fericită. Măcar câteva zile dacă aș mai trăi să-l mai văd...

Matei strânse mâna, în tăcere, Sașei, care se dase într-o parte. Vorbind amândoi încet, el vroî să facă o țigară, ca apoi

să iasă s-o fumeze; însă, negăsind tutunul în buzunar, rugă pe unul din copiii să i-l aducă dintr-o haină rămasă afară.

— Nu te-ai schimbat de loc, zise el Sașei.

— Am mai îmbătrânit ceva, răspunse ea, râzând; dar dumneata cu adevărat nu te-ai schimbat de loc.

— Am cam albít, dar altfel cred că nu m-am schimbat.

— Dacă e vorba de asta, eu ar trebui să am 50 de aní. El se uită la dânsa zâmbínd, gata să zică o răutate. Sașa înțelese și, roșíndu-se, începu a râde:

— Ștíu ce vrei să zicí, dar 50 de aní încă nu am.

Subprefectul se amestecă în vorbă.

— Da, zise el, foarte seríos, mata eraí abía născută când conu Costică Comăneșteanu a fugít la Constantinopole.

— În 48? întrebă Sașa îndígnată.

— Apoi ce: să tot fie 40—50 de aní de atunci.

— Tata níci nu se însurase la 48.

— Nu-í așa, coane Dínule? întrebă subprefectul clipínd dintr-un ochí.

— Ce? zise conu Dínu.

— Domnul Dumítrescu spune prostii, întrerupse Sașa.

Conu Dínu se apropie de ei.

— Nu vă legați de fata mea, zise el, bătând-o pe umeri. Asta e ínger, nu femeie.

— Vai de noi!... adăogă subprefectul, clătínând din cap. Sașa râdea cu voioșie.

— Vezí cum ești, d-le Dumítrescu... Să ștíi că nu-ți mai fac halva.

— Vai de mine, cuconiță, zise el, sárínd de unde se afla și venínd să sárute mâna Sașei, matale ești un ínger, doi, trei íngerí. Vorbă e!...

Ea îi dete bíníșor peste obraz.

— Când veniți să mâncați la mine? întrebă ea pe toți.

— Când poruncești, se grábí a răspunde subprefectul. Sașa, cum sta jos, se uită în ochii lui conu Dínu și a lui Matei. Copíul care se dusesse să caute tutunul venea cu un vraf de hârtii în mână, pe care le găsise la un loc cu tabachera.

— Zilele astea mâncăm cu toții la noi, zise conu Dînu.

Matei răsfoia hârtiile aduse de copil să vadă ce erau. Printre ele se afla un mic carnet de buzunar, pe care îl deschise și, cetînd, începu a râde. Sașa se uita la dînsul, curioasă.

— Ce vrea să zică străinătatea!... Mă temeam să nu mor în vreun colț de pământ, necunoscut de nimeni, mai ales la Neapolí și la Caprí, unde se ívise holera dîn nou...

În același timp întinse carnetul, pe a căruí primă fílă sta scris în franțuzește: „Mă numesc Matei Damían, sunt român, famíliá mea e în Româniá, dístríctul Ialomíța, gara Cíulníței”.

Subprefectul, care sub aparența luí caraghioasă era o fíre sentímentală, se uita lung la Matei.

— I-auzí, domnule! apoi să n-o daí draculuí, străinătatea, zise el, cu glasul strâns de emoțiune.

— Bîne, mă băiáete, tu n-aveái pe nimeni, vreun prieten, vreun franțuz de-ái tăi?... întrebă conu Dînu.

— Or vreo franțuzoáică, íi zise subprefectul la ureche.

— Ba aveam, dar fíecare își vedea de ale sale, și numai seara ne întruneam cu toții. De altfel, eu níci nu aș fí putut să umblu veșnic cu dînsii, fííndcă ei își aveau treburile lor: unul era arhitect și altul numísmat. Se ínfundau la Pompei or la Poestum, și nu-í mai scoteái de acolo. Eu voíam să mă bucur de toate câte fírea și oamenii au grămădit în golful Neapolí. Râmâneam adesea síngur, și, de frícă să nu mor necunoscut de nimeni, mí-am dat sígnalmentele.

El râse încet, prívínd ínaíntea ochílor, preocupat. Ceílalți se uítau la el, fără a zíce o vorbă. În câteva mínite trecu peste capetele acelor naturí statorníce vedenía străinătății, cu toate grozăvíile ei ínchípuíte, și carnetul, adus în vorbă de íntâmplare, avu darul de a coborí pe fíecare în síne. Sașa părea mai cu seamă ínrâurítă de fíla dîn catastí.

— Când mă gîndesc, zise ea, că trebuie să trímít pe Míhai în străinătate, m-apucă groaza.

— E!... ce exagerație! Zílele díntái sunt grele, dar un tînăr le bíruiește și pe acelea. În urmă se deprínde atît de bîne că nu-í víne să se mai despartă de străinătate.

— Se poate, zise Saşa repede, dar eu nu înţeleg lucrurile astfel: Mihaí trebuie să vie în toţi anii acasă, aci unde s-a născut, unde suntem noi.

Mateí nu mai zise nimic, ci plecă ochii în pământ. Saşa simţi că vorba ei avea un înţeles pentru el, se oprí deodată, mişcându-se pe scaun fără voie-í. Ochii ei se făcură mítiteí, blânzi, şi ea adăogă:

— O să mă ajutí, nu-í aşa, să caut ceva pentru Mihaí. Aş vrea să nu-l trimit la París... Ce crezi?

— De ce nu?... Cui nu-í aminte de treabă, găseşte mijloace de a petrece oriunde.

Ea rămase locului, îngrijată parcă chiar de pe acum de soarta băiatului, şi, fără să se gândească, văzând că Mateí caută chibriturile, í le dete de pe masă. El ieşi să fumeze.

Când se întoarse, mai toată lumea se retrase din odaie. Numai Saşa rămase lângă patul cocoanei Díamandule. Bătrâna adormise din nou, ghemuită în perne, cu capul pe piept.

Mateí se apropié binişor de Saşa şi íi zise încet:

— Nu eşti ostenită?

— Nu, de loc.

— A adormit din nou...

— Da.

El se uita la chipul mame-sei, căutând bine să-şi aducă aminte de dansa, cum era când o lăsase, şi parcă nu-í venea să creadă că obrazul acela slab, zbârcit, înfundat în colţurile unui guler de pânză descheiat, să fie al ei.

Şi cu toate astea aşa era. Orbitele mari, deasupra cărora se-ntindeau acum firele rare ale sprâncenelor, rămăseseră tot astfel, iar globul ochiului, mai plin ca oricând, părea că se desprinde din forma lui. Vînele, umflate peste măsură, brăzdau pielea întunecată, pe care, în loc de a hráni cu sângele ce purtau, păreau a o arde. Era oarecum o lipsă de ínteres al organelor unele pentru altele, ceea ce aducea o sleire de vitalitate aproape completă. Mai vedea câte ceva, când trebuia să vadă; mai scotea câte un sunet, când trebuia să vorbească;

chiar auzea pe ici pe colo — dar nu mai avea vibrarea multiplă și completă a senzațiilor.

Sașa ieșise pe nesimțite. El, rămas în fața bătrâneii adormite, îi se păru că-nțelege, în toată adâncimea sa, puterea de statornicie a acelor naturi simple, vesele, ce trăiau numai din devotament, lăpitate de pământul ce le văzuse născându-se. O suavitate nespusă se răspândea în odaie din niște crăci de sulfină, aruncate în fîrîda sobei. Un aer bătrânesc, dar primitor și prietenos, se desprindea din mobilele vechi de nuc. Aceleași calendare ale lui Níchipercea, pe care le apucase de când lumea, stau teanc pe un colț al scrinului; aceiași îngerași de porțelan, sub sticle; același papuc bătut în perete, cu ceasornicul smălțat; aceleași covoare pe jos — nimic nu se schimbă. Numai mamă-sa se ducea. Mișcat până la lacrimi, luă binișor mâna bătrâneii și își lipi obrazul de dânsa. I se părea că atinge un lucru sfânt. O dureroasă și dulce amintire îi răsări în minte, de când mamă-sa îl mângâia pe obraz, copil, și o revăzu, ca atunci, plecată pe marginea patului lui, privindu-l în tăcere. Bătrâna deschise ochii cu greutate, se uită la dânsul lung și iar îi închise.

— Dorești ceva, mamă?

Ea nu răspunse. După mișcarea capului, căzut pe piept, se vedea că respiră încă.

Tîncuța intră pe ușe binișor, cu un șorț pe dinainte, roșie la față ca un măr părguit. Ea venea veselă să-l poftască la masă, dar, văzându-l atât de turburat, se opri lângă el, uitându-se de aproape la bătrână.

— Ce face? întrebă ea încet.

— Îmi pare că doarme.

— Doarme. Vrei să vii la masă?

— Cu cine o lăsăm?

— Vine numaidecât Safta.

Matei se sculă, ștergându-și o lacrimă furîșe. După aceea luă pe fată de mijloc și ieșiră. În sală, Tîncuța îi aruncă brațele de gât, de-abia ajungând până la el, iar Matei o strânse la

piept, sărutându-î părul nebunatic. Se înțelegeau ca doi frați asupra durerii amândorora.

Cu fondul de seriozitate ce se întâlnește la mai toate fetele de seama sa, ea înțelesese într-o clipă cât de puternică trebuie să fi fost simțirea ce făcea pe Matei să-și ascundă lacrimile, și într-un avânt de generozitate, îi veni și ei să plângă.

El se duse să-și schimbe îmbrăcămintea, și apoi șezură la masă.

V

Sașa cu Mihael și cele două surori mai mici, Victoria și Mary, se-ntorceau acasă.

Moșia lor, Comănești, era la o jumătate de ceas de Ciulniței. De-abia ajunși, grija lui Mihael fu să întrebe de dejun. Mama Manda, fosta lui doică, iar acum vătășița casei, îi pofti numaidecât la masă. Dar abia coborâtă din trăsură, Sașa fu întâmpinată de vătaful de la arman, care venea să întrebe dacă noua șiră de grâu trebuia s-o facă tot în stânga mașinei sau în dreapta.

— Ți-am spus, loane, s-o faci în stânga, ca să vie bine oamenilor de aruncat snopii.

— Dară, cuconiță, da' ne temeam de vânt, că duce scânteile tot în partea aia.

— N-ai decât să fii cu băgare de seamă... Tot așa aruncă scânteii mașina?

— Să-l bată Dumnezeu de neamț, că ne-a stricat-o de ispravă... De când am apucat-o, tot bine a mers. Acu, păcătosul ăsta í-a venit de hac: tot focu íese pe coș.

— Ce-í de făcut?

— Păi eu știu...

El sta lângă ușa, cu pălăria mototol în mână. Sașa rămase și ea locului, gândindu-se.

— N-avem ce face, loane: trebuie să răbdăm, că suntem în toiul trebei. Dacă-l dăm afară, unde găsim altul?

— Păi chiar așa...

— Dumneata fă șîra în stînga, și lasă, că gîndesc eu.

Ion ieși, blestemînd pe nemți și pe toate liftele străine. După părerea lui, era mai bun Stoica fochistu, un țigan din sat, pe care și-l luase neamțul de ajutor.

După ce ieși Ion, Sașa se gătea să între la dînsa spre a-și scoate pălăria, când un țaran, care o așteptase rezemat pe vine de peretele casei, intră în sală, cu o puică în mână.

— Bună vremea, cuconiță.

Sașa se întoarse spre el.

— Ce-î povestea, bade Lungule?

— Ce să fie...

Sașa își scoase acul din pălărie și pălăria însăși, fără să se mai uite în oglindă.

— Eî, ce-î?

— Păi, ce să fie... uite am adus puica asta.

— Dă-o la Manda și spune ce-î pricina.

— Venisem după vorba noastră...

— Eî...

— Păi, cum ai zice și matale.

— Eu, ce să zic! Țî-am dat-o pînă acuma de nu mai știu cîte orî. Acu să plătești stricăciunile și țî-o dau; altfel, nu. Eu n-am semănat pentru vitele dumitale, bade Lungule.

— Păi, adevărat, cuconiță. Da' ghită nu-î? N-am prîponit-o!... n-am legat-o cu cornu de un chicior!... se duce după talanul de buhai, și n-ai ce-î face.

Sașa se-ndreptă spre sofragerie, de unde venea un miros de pâine proaspătă, foarte plăcut. Mihai cu fetele erau deja la masă. Sașa se așeză la locul ei.

— Maman, ne lași să mîncăm mămăliguță?

— Eu vă las, dar ce zice miss Sharp?

— Miss Sharp nu-î aici.

— Dar cînd o veni...

— Parcă noi o să-î spunem ce-am mîncat.

Mama Manda n-aștepta altceva. După cîteva minute o mînunată fălie de mămăliguță, ca aurul, aburea în mijlocul

mesei. Mary înghițea cu nespusă plăcere, râzând de art. 8 din cele „zece porunci“ ce le lăsase mîss Sharp plecând, și care suna foarte lîmpede: „Not eat mamligutz“.

În vremea asta, capul lui badea Lungu se prelînse pe lângă ușorî și el se ívî întreg, cu găina la subțioară.

— Masă bună.

Sașa se supără și-și plecă ochii în farfurie. Mihaí și fetele se uitară unii la alții, zâmbînd, mai ales de creasta găinei, care atârna pe o ureche, ca un fes.

— Ești neagă rea, bade Lungule.

— Moare de foame la obor, cunoniță.

Sașa se sculă de la masă și se duse să-í dea un bilet de lîberare de gloabă. Dar pe cînd badea Lungu íeșea, íntra Hermann mașinistul, murdar și uns de untdelemn pînă și pe urechi. Era ca de obicei beat.

— Ce vrei, domnule Hermann?

— Mă rog de íertare, eu nu poți să slujești pe d-voastră.

— De ce nu poți să slujești?

— Nu dai să mănânci, nu dai se bei, tot sa lucrăm, sa lucrăm.

— Du-te, du-te, că are să-ți dea de toate.

— Mo rog de íertare, nu poți să mai slujești.

— Foarte bine, du-te de te odihnește și vino mai pe urmă să vorbim.

Și astfel îl lăsă bolborosînd și se-ntoarse la masă.

Neamțul se duse înapoi la arman, unde adormi în paie, pe cînd Stoica țiganul făcea să meargă mașina. După ce se trezi, nu se mai gândi să plece.

Astfel se petrecea zîua ei, cu preocupările cele mai deosebite între ele, ce alcătuiesc viața unui proprietar de moșie.

Tată-său murise de vreo trei ani, iar mamă-sa cu mult înainte, lăsând-o cu trei frați mai mici. Părinții ei trăiseră la țară, ea era născută acolo, crescută pe lângă tată-său în idei statornice de íubire a pămîntului strămoșesc. Comăneștenii jucaseră un rol însemnat în toate mișcările naționale. Conu Costică, tată-său, fusese exilat la 48. Doi frați ai lui mai mari, lancu și Neculai,

trăiseră mult timp în surghiun. Astfel că, printr-o înlănțuire firească a lucrurilor, Sașa, orfană, devenise mama fraților ei orfanî și păzitoarea numelui și averei ce-i rămăseseră de la părinți. Numai câteodată, iarna, se ducea la București, unde casa lor se păstra cum fusese pe vremea când trăiau părinții. Starea ei socială de fată mare ar fi fost foarte greu de ținut, de nu ar fi urmat în mod natural din nenorocirile ce o loviseră și devotamentul cu care își crescuse frații mai mici. Numai conu Dînu Murguleț, vechi prieten al lui tată-său, îndrăznea câteodată s-o întrebe de ce nu se mărită.

După-masă, vara, se odihnneau câte puțin. După odihnă, Victória și Mary cântau la piano, iar Sașa cânta și ea sau citea. Miss Sharp, englezoaica ce avea în casă, era dusă pentru câțva timp în străinătate, și fetele răsuflau mai liber.

Într-o odaie țărănească, acoperită toată cu lungi fâșii brodate de pânză de casă, Sașa, singură, se uita la un cadru din perete, pe care cu toate astea îl cunoștea așa de bine. Ea părea a căuta în perspectivă lui un orizont nețarmurit, către care se duceau gândurile nehotărâte. Era mai întotdeauna așa de ocupată de lucruri reale imediate, încât rar mai avea vreme să vîseze. Dar, oricât de rar, o prindea și pe ea dorul de o lume caldă, senină, în care inima i se revărsa în comori de tinerețe. Nimic nu aștepta, nimic nu cerea de la soartă; setea de ideal, în formele ei cele mai neînțelese, se da pe față prin trebuința de singurătate. Așa cum sta, singură, uitându-se în fundul cadrului de pe perete, îi veni să cînte, și, de-abia deschizând gura, mai mult în gând, zise o strofă. Apoi, trecând la piano, îl deschise:

La izvor ședea copilul.
El cunune împletea
Și privea la floricele
Cum izvorul le ducea.

Astfel curg a mele zîle
Ca și apa de ușor,
Tinerețea mea se stînge
Ca cununa din izvor.

Însoțite de muzică, vorbele lui Schíller căpătau un farmec adânc. Înțelesul lor se mărea poetizându-se. „Tineretea mea se stînge“ lua o expresie de durere sfâșietoare, care, pornită din sufletul ei, se răstrângea asupra-í, mișcând-o până la lacrămí.

Pe când ea cânta, fetele cu Míhai se apropiaseră bíníșor de ușe să asculte. Când încetă din cântec, eí izbucniră în aplauze, și, rászând, deteră năvală înăuntru. Sașa se uíta la eí cu ochí buní. Míhai o rugă să mai cânte. Ea mai făcu câteva acordurí, apoi, sculându-se, vení să șază pe sofa ca mai înainte cu brațele încrucíșate pe genunchí. Copíiii nu mai îndrăzniră să zícă nímíc.

VI

La Cíulníței, bătrâna mergea din ce în ce mai rău. Istoveala puterílor devenea pe fíecare zí mai mare.

Mateí nu se dezlípea de la capul eí. El însuși era într-o stare de plâns; pe de o parte osteneala, pe de alta durerea de-a píerde pe mamă-sa îl doborau. Coana Díamandula numai când și când deschídea ochíi spre a se uíta lung la eí, și iar îi închídea. Câteodată întíndea mâna cu anevoínță până la margínea patului, parcă l-ar fí căutat, și dacă el nu era acolo, s-o întrebe ce dorește, ea îl chema încet: „Mateí, Mateí!“

Câteva zíle după sosírea lui, pe când el sta cu toți aí caseí, cu Sașa, Míhai și ceílalți, fumând — mătușe-sa, coana Sofíța, care rămăsese să-l înlocuíască lângă bătrână, vení repede și cam speríată la el, spunându-í că-l cheamă mamă-sa. Toți se sculară în pícióare, tăcuți.

Bătrâna sta cu anevoínță pe un cot, așteptându-l. După ce Mateí se așeză lângă pat, ea spuse coanei Sofíța că dorește să rămână síngură cu el.

Când ceílalți se retraseră, ea își rezemă capul din nou pe perne și luă bíníșor mâna tânărului într-ale eí. Pe când el credea că doarme, dânsa deschíse ochíi, se uítă lung la el, apoi în podele, și oftă adânc.

— Dorești ceva, mamă?

Ea făcu semn că da. Apoi, cu fața udată de lacrimi, se întoarse spre el și zise:

— Aș dori să nu mor așa repede. Nici nu te-am văzut bine...

— Doamne, mamă, ce vorbești! Ai să te îndreptezi și-o să trăim amândoi...

Ea făcu o ușoară mișcare din cap, iar pe gura ei pungită reveni pentru o clipă un zâmbet fin de neîncredere, din care Matei recunoscă pe mamă-sa de demult, mai bine decât din tot restul persoanei ei de astăzi.

— Mă duc, dragu mamei... Deseară, mâine, când mi-o suna ceasul... Voiam să te rog să nu mă uiți detot, să-ți aduci aminte de mamă-ta, că tare mi-ai fost drag... Aș fi vrut să mă trăiesc două-trei zile... Nu se poate să mă chemi vreun doctor?

El era înecat de plâns. Ii zise cum putu, că se duce să telegrafizeze la București pentru doctori. Ea însă îl oprî.

— Îmi vine dor de viață, așa, copilărește... Aș vrea să te mai văd, dar nu se poate. De-acuma numai pe ceea lume... în voia Domnului...

Păru iar că adoarme. După câțva timp, deschise ochii din nou și se uită iar lung la el.

— Matei!...

— Ce dorești, mamă?

— Aș vrea să te însorî după moartea mea. M-am gândit în toate felurile pentru tine, și socot că tot măi bine e să fii însurat. Am câteva dorințe, pe care te rog să le împlinești. Iacătă cheia asta de la lada de fier, de acasă, care-i dată în seama lui Neculai: într-însa sunt toate hârtiile și banii rămași de la tată-tău. Eu n-am putut să-ți agonesc nimic, ba cu boala mea, ba cu nevoile, ba cu... multe de toate.

După ce se odihni puțin, urmă:

— Ai bonurile de la împrumut neatînse, ba și cupoanele lor de vreo doi ani... Tu ești bărbat... îți rămâne moșia de la mine, pe care să dea Dumnezeu s-o stăpânești ani mulți cu bine. Dînu e cam încurcat, cu moșia de la Eforie. A avut ani răi... Trebuie să-ți spun că adesea Dînu și-a trimis bani, fiindcă

eu de când sunt bolnavă nu mai pot ține socotelí. Neculaí știe rostul trebíí... Te-aș ruga să ajuți pe Dínu...

— Da, mamă, tot ce-í dorí.

— Tíncuța se face mare. Am auzít c-o cere Scatiú... Ajută pe Dínu s-o mărite. Tíncuța e pentru tine ca o soră... Nu-í așa?

— Da, mamă.

Ea se întoarse cu capul spre partea cealaltă, strânse dín ochí cu o vădítă durere și, tot ținându-í mâna, fără a-l vedea, urmă:

— S-o înzestrezí... cu cât veí vrea și veí putea.

Apoi tăcu. El aștepta, cu capul plecat spre dânsa. După câteva mínute o văzu întinzând degetele de la mâna rămasă líberă, către perna de la perete și culegând un mic fulg, pe care îl suflă în aer. În míntea amândorora treceau lucrurí cíudate, străine de solemnítatea trístă a momentului. Gândul bătrâneí, líberat deocamdată de durerea fízică ce o stăpânea, rămânea plutítor în aer și se anína de fulgul de pe pernă; gândul lui, încremenít de apropierea morții, se destíndea prín curíozítate și urmărea pe acela al mame-seí, ocupat de un fulg.

— Așa este: níci atât nu facem.

El o asculta, nedumírít.

— Ce zící, mamă?

— Nímíc. Ímí făgăduiești?

— Tot, mamă dragă. Te símți mai bine?

Ea își întoarse chípul dín nou către el, cu o nespusă expresíe de blândețe și de mílă.

— Tare ími pare rău că mor.

Un val de durere se urca dín piept în gâtul lui, și-í vení să plângă cu hohot. Ea îl prívea lung și límpede, parcă ar fí redobândít într-o clípă vederea tinereteí.

— Doresc să rămâi aici, pe pământul ăsta... să nu te duci departe de míne. Ce-ai învățat să-ți fie de sprijín sufletesc, iar víața să ți-o petrecí pe locuríle astea. Apucă-te de moșíe. Íngroapă-mă lângă tată-tău... și apoi însoară-te.

El, neputând vorbi, făcu un semn cu mâna, ca și cum ar fi zis că nu se gândește la asta. Dânsa stăruí.

— Nu, băiețe. Trebuie să te însori. Așa e șartul vieții... Caută înprejurul tău fericierea. Aș dori să mă ascuți.

— Da, mamă.

— Însoară-te cu cine vrei, numai însoară-te.

Apoi, parcă ar fi vrut să spuie ceva mai de-aproape, se lăsă cu capul jos pe pernă.

— Aș vrea să te rog să faci o încercare; caută de cunoaște bine pe Sașa. Ce drag mi-ar fi fost s-o am noră!... Nu-ți zic numaidecât s-o ieí. Tu ai poate simpatiiile tale... Ești bărbat și trebuie să fii liber s-alegi. Dar gândește-te la vorba mea, imi făgăduiești?

— Da.

— Acuma Dumnezeu să te binecuvinteze...

Și încet, prelung, ochii se închiseră. Până seara nu mai dete semne de viață. Noaptea trecu, lungă cât un veac pentru toți. Matei nu se putea dezlipi de lângă pat, fiindcă bătrâna, care nu mai înțelegea nimic, părea că avea o vedere sufletească pentru fiul său și îl simțea când era lângă dânsa sau când se depărta.

Despre zori, o mișcare neobișnuită se produse. Păru a se întinde sub așternut, își răsturnă capul pe spate și oftă adânc. Matei se sculă de lângă pat și deșteptă pe unchiu-său, care dormea într-un colț de canapea.

— Ce-í?

— Nene Dínule, ía víno...

Bătrânul se apropie cu grabă de patul surore-sei, și văzând-o țeapănă, cu gura pe jumătate deschisă, înșelese. El se întoarse către Matei, domol, și îi zise:

— A luat-o Dumnezeu.

Apoi îi destínse brațele și í le așeză de-a lungul trupului. După aceea se plecă cu greutate pe una dín mâinile moartei și o sărută, gâlgâind de înecăciunea plânsului.

— Surioară, surioară, te-ai dus și d-ta!

Şi cu mâna la gură, încovoiat de durere, rămase în picioare lângă pat, clătînând din cap.

Matei căzuse în genunchi lângă căpătâiul moartei, şi nu se mişcă de acolo până ce unchiu-său nu-l ridică de jos, ducându-l într-o odaie de alături. Bătrânul, în vremea asta, desprinsese o icoană din perete şi o pusese pe pieptul soră-sei. Lumina candeliei se îngâna cu lumina zorilor. Pe fereastră se vedea cum se ridică din pământ aburul vioriu al dimineţii. Din dunga orizontului năvăleau raze roşiatice, ca nişte sulite de foc, umplând cerul de căldură. Revenea viaţa, se redeştepta firea indiferentă, pentru a împlini menirea legilor sale.

VII

A treia zi un lung şir de lume se ducea tăcută după moartă, la groapă. Tot satul era de faţă, fiind „sora boierului” un suflet blagoslovit.

Deşi de dimineaţă, era cald. Cei patru flăcăi ce duceau năşlănia se schimbau cu alţi patru, şi, fiindcă urcau la deal, cu alţii şi iar cu alţii. Astfel, mai toţi bărbaţii ajutară la urcuş. După ce-şi făceau rândul, treceau în urma convoiului, ştergându-se pe frunte de năduşală, cu mâneca albă a cămăşii. Unii tăceau, mergând lătralnic, alţii vorbeau între ei de lucruri serioase şi fără nici o legătură cu împrejurarea de faţă. Femeile, cu marama albă pe cap, acoperite până la gură, îşi arătau pe Matei cu degetul.

— A venit, fă?

— Dară, a venit. Tu nu-l vezi colo?

— Care, ăla naltu?

— Păi cum: ăla de merge lângă boier.

— A apucat barem s-o vază pe mă-sa?

— A apucat-o. A venit s-o îngroape şi iar îşi ia tălpăşiţa. Cică are muieră şi copchii la ţara lui.

— Tacă-ţi fleanca, fă Paraschivo, zise un bărbat dinaîntea ei.

— Păi cum, că mi-o fi frică de dumneata, nea Pârvule.

— Mânca-ți-ar coțofenele gura, că numa pământul o să ți-o astupe.

— la vezi-ți de treabă, mă nea Pârvule.

Omul o înjură între dinți și-si căută de drum.

Matei, cu conu Dînu, coana Sofița, Sașa, subprefectul, Tănase Scatiu și mai mulți vecini de prinprejur, mergeau în urma năsălnieii, pe jos, cu gulerul cămășii în negru, cu capul gol la soare. Când și când se auzea glasul popeii, ori al diaconului, bombănind. Prapurii străluceau la lumină, cu marginile lor aurite. Două lumânările, aprinse în niște felinare prăfuite, tremurau din flăcările lor palide. Colacii umpleau o masă întregă. Coliva, cu zahărul vopsit, care încerca să dea chipul răposatei, se topea.

Cu greu și zăpușală se ajunse în culmea dealului, unde era țintirimul. De când legile nu mai iertau să se îngroape în curtea bisericeii, murise dintre ei numai tatăl lui Matei și mai în urmă Comăneșteanu. Un zăplaz înalt înconjura țintirimul de toate părțile și se-ncheia într-o poartă acoperită cu sițe, peste care era o cruce de lemn.

Când intrară înăuntru, o instinctivă neliniște cuprinse pe cei mai mulți. Drumul, cu uniformitatea lui, lăsase timp minților să se desprindă și să alerge după alte lucruri, fără raport cu împrejurarea de față. Acii însă, mătură zădărniceii chema pe fiecare întru sine. Pe întinderea pământului, nenumărate cruci de lemn, acoperite de două stîngii, arătau locul de odihnă al țăranilor. Morminte vechi, acoperite de iarbă; morminte noi, peste care țărâna uscată se albise; bălării luate din fugă cu coasa și căzute alături, pe drumuri. Peste tot, aer de singurătate și de sărăcie. Câteva flori: stînjeneii, busuioac ori nemțoiucețe, răsădite pe morminte de copii, se răsuceau neudate, și cădeau. Mormântul lui Comăneșteanu era înconjurat cu zăbrele de fier și acoperit cu o lespede albă; al lui Damian de asemenea. O mână milostivă le acoperise cu trandafiri.

Groapa bătranei era alături de a bărbatului său. Slujba se urmă domoală.

Mirosul de tămâie, lacrămile celor de față, vorbele psalmului „la loc de odihnă, la loc de verdeață,,”, căldura, măreau atât de mult teroarea morței că Matei crezu de mai multe ori că n-o să mai poată sta în picioare. Când puseră mâna pe sicriu, ca să-l coboare în groapă, chipul mame-sei, acoperit cu ramuri de rozmarin până peste gură, îi apărură pentru cea din urmă oară. Voiră să îl ia de acolo. El însă se rugă să-l lase până la urmă. Dar când văzu coșciugul în fundul groapei și auzi cea dintâi mână de pământ căzând peste scândurii, își acoperi ochii și izbucni în plâns, căci atâta mai rămâne firei noastre calde și suferitoare, față cu marea cruzime a legilor naturei.

După ce totul se sfârși, porniră înapoi la vale, spre casă. O țarancă tânără, care își îngropase copilul de câteva zile, sta în genunchi pe marginea mormântului, îndreptând niște tufe de busuoc și jelindu-se cu glas mare, lung și tărăganat.

Astfel se despărți el de mamă-sa, pentru totdeauna.

VIII

După o săptămână petrecută în liniște la unchiul său, Matei se mută în casele părintești.

Moșia Ciulniței rămăsese de la bătrânii celor doi frați, conu Dînu și coana Diamandula. La mărirea acesteia, părinții îi zidiseră o casă în marginea cealaltă a satului și-i daseră zestre o parte din moșie. Aci trăia ea cu bărbatul ei; aci se născuse și crescuse Matei, copil. Însă în vremurile din urmă, coana Diamandula, bătrână și tot bolnavă, se mutase la frate-său, unde am găsit-o, iar în casa ei venise să locuiască o rudă a coanei Sofițe, Nae Eftimiu, care era însărcinată să îngrijească și de pământ.

Matei găsi casa ținută bine, curată, lustruită de țu-ar fi fost drag să stai în ea, chiar nefiind a ta. Odaia mame-sei se păstra neatinsă. El se așeză într-o alta, vecină, fără a strâmtora pe Eftimiu și pe femeia lui. Aceasta era o persoană politicoasă, îngrijită în îmbrăcăminte, cochetă chiar, cu unghii lungi, cu pieptănătura la modă, umblând toată ziua cu câte un roman la

subsíoară. Era oarecare nepotriveală între starea lor de familie scăpătată, ajunsă a îngrijí de averea altuia, și pretențiunile doamnei Eftímíu; dar lucrul se putea explíca prin aceea că nu aveau copii și că erau rude de aproape cu coana Sofíța.

Nae Eftímíu părea omul cel mai smerít din lume. Nu sta níci odată jos înaintea lui Mateí, nu fuma față cu el, nu-l chema pe nume, — dar în schimb ținea toate socotelíle moșiei într-un hal de încurcătură de nu le mai da nímení de capăt. Cu o frunte mare, pe jumătate albă, iar jumătate neagră de soare, cu niște ochi spălăciți, cu o barbă roșcovană, îmbăcsită de praf și de fum de tutun, el era numai cu numele capul familiei, fiindcă de fapt nevastă-sa, Aglaía, ducea toată treaba.

Era însă trist halul în care se găseau celelalte acareturi ale moșiei. Hambarul de la arman, de zíd puterníc, se dărăpăna; leșile se povárniseră într-o parte; fânăria era vraște, așa că toate vitele din sat se hrăneau iarna din clăile lor, cari, roase la rădăcină, rămăseseră ca niște ciuperci; numai lăptăria era mai cu îngrijire ținută, fiindcă văcărița Floarea și baciul Mícu, amândoi de pe locurile Făgărașului, se aveau bine împreună. Bărbatul Floarei, Stângă, era herghelegú și, așa, petrecea toată viața pe cal, pe când baciul se înfrupta din bunurile lui. Își aduse aminte că baciú era încurcat cu Floarea încă de când plecase el în străinătate, și că răposata coana Diamandula vrea chiar să-l dea afară, dar că el, Mateí se rugase să-l lase în pace, fiindcă îi era drag baciul, voinic, frumos, cu plete lungi sub căciulă, și mai cu seamă fiindcă știa să cânte din caval și să spuie niște mínunate de povești, de l-ai fi ascultat toată vremea. Dar și aci, leșurile de la țarcul oílor erau înlocuite cu nuiele necojite; casa lăptăriei era lípítă cu îngrijire, dar nevăruítă; stuful de pe coșare înlocuit cu rogoz. Părea că un arendaș lacom lăsase totul în părăgínire, numai să se îmbogățească.

Încetul cu încetul, Mateí se puse să îndrepteze lucrurile. La început vorbí lui unchiú-său, dar înțelese repede că din partea ceea nu era nímic de sperat. Conu Dínu înălță din umeri, ca și cum ar fi zís „n-am ce să-ți fac, din prícina mătuși-tei“.

— Am avut tot aní rái, adăugă el cu glas tare, parcă s-ar fi temut să nu fí zís prea mult cu umeríí.

Apoi, după un mínut de tăcere, se plecă spre el:

— Acuma eşti stăpân: fă ce vrei.

El se gândí să se ducă la proprietaríí vecíní să vadă cum merg lucruríle.

În adevăr, după vreo câteva zile ieşí pe jos să meargă la Saşa. Se lăsă drumului, așa cum îl ştia odinioară, şi ajunse pe culmea dealului. Díncolo, pe vâlcea, se vedea satul Comăneştií, a căruí biserícă, acoperită cu tînichea, strălucea la soare.

Cu umbrela în mână, el mergea domol, trecând cu capul plecat pe lângă címitír, unde mamă-sa odíhnea pentru vecíe. Ce lucru neînţeles mai e şi víaţa asta! Până íerí dus de vârtejul lumeí pe ţarmurí depărtate, vesel, ferícít şi nedorínd alta decât a se întoarce la vatra pâríntească. Acum, ací, la casa lui, dar rămas síngur, cu umbrele sălcíílor în cale, cu întínderea míríştelor de grâu, pe care stau la líníe clăíle de snopí necărate, întrebându-se ce avea de făcut ca să-şi ímplínească rolul pe pământ şi făgăduínţa dată răposateí mamă-seí. Câmpul ars de soare, locuíntele sărace ale ţáranílor, starea lucrurílor de pe moşía lui nu-l puteau lumína asupra modului cum se poate cíneva ímbogăţí dín agricultură şi, mai cu seamă, cum poate trăí o víaţă íntreagă în asemenea lungă şi trístă uníformítate. Astfel gândínd, íşi aduse amínte de vorba mame-seí de a lua pe Saşa, şi, ínstíntív, se oprí locului, ca şi cum mergerea lui la dânsa ar fí putut fí socotítă ca un ínceput de punere în lucrare a acesteí ídeí. Înainte de ce-í zísese bătrâna, nící prín mínte nu-í trecea de ínsurătoare. Şí chíar acum se símţea foarte departe de un asemenea próiect. Dorea să trăiască líber, să alcătúiască averea la loc, să ajute pe ţáraní a íeşí dín mízeríe, se gândea să le facă şcoală şi să-í vadă ínflorínd; apoi, íarna, ar fí mers s-o petreacă în străínătate. Ínsă Saşa era símpatícă, o cunoştea de atâta vreme, şi ar fí fost păcat să rupă o relaţie atât de plăcută. Merse prín urmare mai departe.

Un perete íntreg de íederă se ínfăţíşa ochíului, píerzându-se íntr-un şír de plopí, carí íntíndeau línía de verdeaţă pe tot lungul

grădineí. O curte ímensă, înconjurată de gardurí víí, se încheía în două porți de lemn, cu niște tumurugí de stejar cât buțiíle. O îndoítă alee de teí ducea de la poartă la scară. Ací se vedea numaídecât că un stăpân harníc cheltuise baní cu gust. Mateí cunoștea casa Comăneștenílor, dar acum se părea a avea un aer mái tânăr, mái elegant; găsea brazde de florí, iar príntré brazde píetriș, toate ținute cu îngrijíre și udate.

Când întră înăuntru, un om îi leși înainté zâmbíndu-í cu bunătate:

— Sărut mâna, coane Mateí.

— Mulțumím dumítale, Turícă.

— Tot mă cunoaște boíeru.

— Cum să nu te cunosc. Ești în slujbă la coníța?

— Dară, conașule.

— Da' acasă-í dumneaeí?

— Acasă, poftíți.

Turícă fusese fecíor la eí mulți aní. Mateí se oprí în cerdac la umbră.

— Ce-ți face femeía? Ștíí că mí-a fost doícă?

— A murít, sărmana. Da' până a închís ochíí v-a tot pomenít.

— Sărmana!... Dar copíí?

— Unul l-am așezat la Călărași, cíubotar, că așa s-a tras el la „manífactura“ asta; Ilíe e vízítíu la domnu prefect, iar Pascu l-a luat la „lecrutași“... Da' să mă duc să chem pe duduca.

Pe când el vrea să plece, Sașa venea să vadă cu cíne stă Turícă de vorbă. Când dete cu ochíí de Mateí, rămase un moment nedumerítă, apoi vení către el repede cu mâna întínsă.

— Ce plăcută surpríză! Nu mă așteptam deloc... Am leșít să văd cu cíne vorbește Turícă, fííndcă trebuía să vie morarul, căruía aveam să-í dau o gură bună. Era s-o prímești dumneata.

Pe când vorbea, își strângea părul la tâmple, rászând.

— Vrei să întrăm înăuntru? orí staí mái bucuros afară? Fetele s-au dus să se scalde, cu Tíncuța, iar Míhaí e pe moșié.

— Să stăm mái bíne afară, dacă se poate.

— Cum nu. Víu numaídecât. Vrei să chem pe Turícă să-ți mái spuie radícale?

După câteva minute se întoarse cu o cutie de „table“ la subsioară și cu un borcanel de tutun. Se vedea că trecuse în fugă pe la oglindă, spre a-și strânge șuvițele de pe frunte.

— Joci tablele?

— Îmi pare rău, dar n-am nici idee.

— Trebuie să le înveți. Fără table, viața la țară duce la suicid. Vrei să-ți arăt cum se joacă?

— Cu plăcere. Dar mai întâi trebuie să-ți spun scopul vizitei mele.

Ea mișcă ușor din cap, parcă ar fi zis „aștept“. Obrajii ei, cari se coloraseră mai mult ca de obicei, reluau încetul cu încetul seninătatea lor obișnuită.

— Aș vrea să mă înveți cum să caut de moșie, fiindcă de la d-l Nae slabă nădejde...

— Bietul om! e cam simplu, dar cucoana dumnealui e foarte isteasă.

— Prea...

— Și vrei serios să-ți cauți de moșie singur? zise ea, ridicând spre el ochii ei limpezi.

— Foarte serios. Vreau să m-așez la țară, să trăiesc în pace... Îmi pare c-ar fi mult de făcut.

— E mult de făcut, în adevăr. Însă crezi c-o să ai curajul, dumneata, deprins în lume, să te îngropi la țară?

— De ce nu?

— Eu nu știu: întreb numai. Viața de agricultor are părți frumoase, dar are și atâtea urâte!... Afară de asta, cum o să te ocupi de interesele dumitale de doctor în pustietatea asta?

— O! doctoria o las la o parte. Dacă voi putea să fiu de vreun folos cuiva pe aci, bine; dacă nu, nu-i nici o pagubă. Vreau să trăiesc la țară. Am făgăduit să nu mă mai duc de pe locurile astea.

Sașa se uită în jos, înțelegând cui făgăduise. Ridică încet ochii din pământ:

— Bine, zise ea. Nu crezi însă că ai promis mai mult decât poți ține?

— Nu; și chiar dacă îmi va veni greu, trebuie să-mi împlinesc vorba... De altfel, omul se deprinde cu toate.

O scurtă tăcere păru a îneca pornirea fiecăruia către destăinuire.

— Bine, zise Sașa din nou; eu nu știu multe lucruri; din puținul ce știu cu dragă inimă îți spun. Cu ce să începem?

— Cu ce vrei.

— Să începem deocamdată cu dulceața.

Turică își pusese o pereche de mănuși albe și aducea tava cu dulceață și cafea.

— Foarte bine, până aici înțeleg minunat, și sunt cu totul de părerea dumitale.

Ea, servindu-l, părea a se gândi la ceea ce vrea să-și spuie.

— Ar trebui să încep prin a lua socotelile moșiei.

— Mersi. La așa muncă nu mă vâr.

— Cu toate astea, așa ar fi regulat.

El își aprinse o țigară, uitându-se la chibritul ce se stinge.

— Așa ar fi regulat, dar cred că e mai bine să nu cercetez lucrurile prea de aproape.

— Pentru ce?

— Așa.

— A!... Atunci ce să-ți spun?

— Să lăsăm trecutul; ce-a fost s-a dus. Cât a trăit mama, l-a lăsat să facă ce a vrut. Unchiu-meu de asemenea, fiindcă e rudă cu mătușe-mea. De acum încolo ce-î de făcut...

— Eu nu știu care sunt intențiile dumitale în privința lui Eftimiu; fiindcă, altfel, ar trebui să încep prin a-l da afară.

— Așa este. Dar la ideea asta iar trebuie să nu ne oprim — cel puțin deocamdată.

— Atunci să-î ieși administrația din mână.

— Da.

— Ai să vezi însă că o să fii silit să te ocupi și de socotelile lui, fiindcă ai să găsești contracte făcute, bani dați pe muncă, datorii la țărani.

— O să închid ochii.

— Dacă e așa, cel mai cuminte lucru e să chemi pe oameni într-o duminică la dumneata, să le spui că te-ai hotărât să-ți îngrijești singur de treburi; că, după dorința răposatei, îerți toate datoriile, rupi toate contractele, dezlegi toate învoielile; că ai să faci contracte noi (și să le faci în regulă, fiindcă azi nu mai merge ca în trecut); că oricine ar avea ceva de cerut sau de spus te găsește gata de vorbă. Apoi să le dai de băut și, dacă vrei, să le puși și lăutari...

— Cam greu, acuma.

— Și după toate astea să nu te aștepti la lucru mare. Țăranul are să-ți bea vinul, să joace la horă, să nu-ți plătească datoria, și când îl vei chema la muncă, să nu vie.

— Pentru ce?

— Pentru că așa sunt încă lucrurile la noi. Cauzele sunt foarte multe. Mai întâi modul cum a fost tratat țăranul până acuma; toți din toate părțile l-au mâncat și l-au înșelat cât au putut. Arendașul, fie grec, fie bulgar, fie român, e același peste tot: el nu caută decât să se îmbogățească; dovadă Scatiu și câți ca el. Așa că boierul este socotit de țăran ca dușmanul lui firesc. Mai pune opoziția naturală a intereselor: când se coace grâul nostru, se coace și al lui, și cu toate că a primit bani ca să vie la seceră la cea dintâi chemare, el se duce la grâul lui. În fine, dispropoziția dintre sol și populație: noi n-avem decât 40 de indivizi pe kilometru pătrat, pe când raportul firesc e de 70...

— A!... zise el, zâmbind.

— De ce râzi? întrebă ea.

— Vorbești ca o carte.

Sașa își întoarse încet privirile către mâinile ei. Apoi cu greutate, adăugă:

— Ai dreptate: e prost și pedant ceea ce spun; dar cum să explici asemenea lucruri fără să întrebuițezi vorba de „kilometru pătrat” și alte expresii tehnice, care ar unge la inimă pe Turică dacă ar putea să le rostească? Căci, în realitate, așa e: plugăria se întinde pe fiecare zi mai mult, iar populația nu crește, așa că același număr de brațe trebuie să producă două.

— Dar mașíníle?

— Tocmaí asta vream să spuí, dacã nu rãzí de míne. Vream să spun cã, pentru a nu se expune cíneva să píarzã prea mult și spre a nu jefuí pe țãran, nu-í rămãne decãt: pe de o parte să se poarte bíne cu el, iar pe de alta să aíbe la îndemãnã mașíní, și să ștíe să lucreze cu ele, la vreme de nevoie. Am ísprãvíť. Iarã dacã te-ái plíctísít, e vína dumítale cã m-ái pus să vorbesc.

Ea se sculã de pe scaun, zãmbínd, cu bustul drept, íncheíat ín líníí armoníce, plín la píept și ín umerí, iar la brãu subtíre, legat íntr-o largã panglícã de mătase. Era așa de sígurã de síne, atãť de fírește vorbea și se míșca, încãť íntrãurea pe toatã lumea dímprejurul eí.

— Vrei să-ťí maí dau ceva? întrebã ea.

— Nu, mulțumesc, ímí ajunge.

— Lasã să-ťí dau ceva... dulce, dulce.

El se uítã la ea lung, zãmbínd.

Sașa surãse ușor, míșcãnd díń cap ca un copíl alíntat.

— De la florí și albíne.

— Míere?

— Da, míere. Am níște fagurí cum e aurul.

— Foarte bíne.

Ea se duse ínãuntru și dupã un mínut se ínťoarse cu o farfuríe de fagurí așa de frumoší cã păreau zugrãvíťí. La subsíoarã avea un teanc de jurnale și de revíste, pe care le puse díńaíntea luí Mateí.

— Iatã, să nu crezí cã sunt așa de spãímoasã ín ínvățãturí de agrículturã. Astea toate sunt revíste specíale, de cele maí multe orí plíctícoase, dar bune de trecut vremea la țarã. Dacã vrei să le duci Aglaíeí!... zíse ea rãzãnd.

— Taman!... Romanurí, Címpoíul, da. E curíos cãte fleacurí se traduc astãzí. Și creștína asta le cítește pe toate cu sfínțenie.

— Dar la míne ín sat să vezí pe „domníșoara“, pe dascãl, pe o sorã a luí; toate calendarele, toate comedííle de novele și de romanurí cu ílustraťíí teríbíle sunt ín mãíníle lor. Și ce e maí rãu e faptul cã nu sunt traducerí, cí producerí orígínale.

S-a născut o întregă literatură de bâlcîurî. Revîzorul şcolar de aici spunea că sunt la Bucureşti editori şi tipografii specialî pentru asemenea lucrurî.

— Ar fî un semn bun dacă literatura aceasta n-ar fî prîmejdîoasă; s-ar dezvolta gustul de a cetî.

— În fîne, ía revîstele mele şi nu le da Aglaíeí dacă nu vrei; eu le am de la tata, care era abonat la toate; am urmat şi eu abonamentele maí departe, pentru Míhaí maí mult, care tocmaí ímí pare că vîne.

În adevăr, se vedea, díncolo de gardul víu, capul băiatului călare.

— Mă rog, vream să te întreb ceva, zise Mateí, maí cântî?

— Câteodată.

— Mí-aduc amînte că aveaí un glas aşa de plăcut.

— Da? Íţî aducí amînte?... Când mí se urăşte de tot, sau sunt prea síngură, maí deschíd gura, ca să-mí treacă de dorul lumeí.

În vremea asta trăsura cu fetele şi Míhaí călare íntrau pe poartă.

Soarele se pleca spre apus, íntr-o límpezícíune de aer aşa de transparentă că parcă vedeai lumína cum se cerne dín ínaltul cerului. La umbra caselor, zorelele íncepeau să-şí rídice floríle catífelate, ce se agăţau ştrengăreşte pîna şi de ulucíi streşínílor. Câte o barză grăbítă zbura pe jos, întorcându-se devreme la cuíb.

Míhaí sărí de pe cal, sprínten, şi alergă să ajute fetelor să se coboare dín trăsură. Mateí se uíta la el cu plăcere, cât era de índemánatec cu femeíle, cum se míşcă elegant şi fíresc. D-abía íí míjea mustaţa deasupra gureí, mícă, ce semăna atît de mult cu a Saşeí. Ea părea că ghíceşte gîndul lui Mateí, fííndcă se uíta la băiat cu mulţumíre. Băiatul dete mîna Tíncuţeí, când se coborí dín trăsură, íar ea í-o íntínse pe a eí, tremurând. O uşoară roşeaţă se urcă în obrajíi feteí. Ele veníră câteşítrele la Mateí, rîzându-í, vesele ca níşte lăstuní, íl scuturară de mîna şi fugíră ínăuntru să-şí usuce cele dín urmă víţe de păr udate de apă. Míhaí şezu lîngă dînsul.

— De ce vîi așa de rar, zău, nene?

— N-am putut, dragă, pînă acuma.

— Așa e... zise Míhaí, cuprîns de respect la ídeea morțîi coanei Díamandula. Dar de acuma o să vîi maí des, nu-í așa? Eu am atît de puțîn de stat aici!...

— Sper, dacã... sora d-tale îmi dă voíe...

— Auzí colo! cum să nu-țî dau voíe.

El se sculă să plece.

— Dar, mă rog, adăugă el, țînând pe Sașa de mână, cum să-țî zíc eu dumítale?

Ea îșí retrase mîna bínîșor dínr-ale lui.

— Cum îmi zíceai înaínte?

— A! înaínte eram doí copíi, dumneata maí cu seamă. Íțî zíceam Sașa, pe nume. Acum ne-am făcut două persoane respectabile...

— Vrei să zící bătrîne... mulțumesc de complíment.

— Pentru míne aș putea să zíc chíar bătrîne.

Ea rămase loculuí, nedomírítă, părănd a se gándí.

— În adevăr, vremea trece; dar cred că tot poțî să-mí zící Sașa, ca-naínte.

— Foarte bîne. La revedere.

— La revedere: tablele!...

IX

Pornínd de la Sașa, Mateí se gándí să se ducă acasă, drept la arie, unde se treiera încă.

De departe se auzea zgomotul mașínei, care, nehrănită de snopí, se ínvârtea cu o repezícíune strașnică, huínd în gol. El ștía încă de mult că cu chípul acesta șí locomotíva șí treierătoarea se strícă. Grăbí pasul șí ajunse aproape alergând. Se duse drept la mașínist șí íncepu a stríga la el. Acesta, spoít pe ochí de cărbuní șí plíctísít de căldură, ínțelese că domnul acela trebuíe să albă vreun drept, de vreme ce porunca cu atâta autorítate, șí fără vorbă, apucă mînerul regulatorului șí

mícşoră puterea locomotíveí. Fetele de la paíe stau rezemate în furcă sau íşí scuturau testemelele; oamenii erau răzleţíţí, uníí punându-şí cărbuní în lulele, alţíí stând pe víne la umbra maşínei; trei perechí de boí înjugaţí la tânjele, se uítau líníştíţí în amurgul seríí; numai o „tragă“ lucra, ducând cotoarele snopílor către şíra de paíe, ce parte se-nălţa în amfíteatru, iar parte erau ímprăştíate pe aríe. Nící o regulă, nící o autorítate, fíecare umbla de capul luí, cărucíoarele ce duceau grăul de la treierătoare la hambar erau sparte şí lăsau dâra pe urmă.

Mateí, furíos, puse mâna în píeptul flăcăuluí care rísípea grăul.

— Măí creştíne, nu-í păcat de Dumnezeu să aruncí pâínea pe drum? Nu vezí că mă sărăceştí?

Omú íşí íntoarse capul domol către dâra de grău:

— Păí de, cucoane, aşa ní le-a dat de la curte.

— Da' tu n-ai ochí să vezí? N-ai gură să spuí?

— Ba avem.

— Atuncí pentru ce nu vorbeştí? Unde-í domnul Nae?

Flăcăul ínţelese că acesta trebuíe să fíe „cel cu punga“ şí alergă să cheme pe Eftímíu, care fuma líníştít la umbra hambaruluí.

— Bíne, domnule, ce este asta?

Eftímíu veníse în fugă şí gáfâía.

— Păí... mai aveau puţín şí ísprăveau. Treaba merge bíne...

— Ce fel de bíne! Nu vezí cum se rísípeşte grăul? Asta chemí dumneata bíne? Paíele astea aşa trebuíe să stea, ímprăştíate pe câmp? Maşína híuíe goală de un ceas, iar oamenii beau tutun?

Eftímíu se depărtă, alergând, şí se duse la flăcăíí care aruncau snopíí:

— Ia dă, măí vere, dă, că ne-apucă noaptea.

Vestea se răspândí numaídecât príntré oameni că a venít boíerul şí fíecare se puse să-şí vadă de treabă.

Mateí păru a-şí aduce amíntré de obíceíuríle dín trecut, când venea în vacanţíí acasă. Teoretíceşte í se părea că nu ştíe nímic, dar când dete cu ochíí de aríe, recunoscú o mulţíme de lucrurí.

Astfel, puse pe mașinist să fluiere încetarea și lăsă doi oameni să scuture treierătoarea, iar pe ceilalți îi duse la paie. Ei se așezară unul lângă altul, pe toată întinderea șirei, până-n vârf, și furcile începură a urca firul auriu și a-l așeza la locul lui. Alții câștăva strângeau cu mătura boabele de grâu căzute în urma cărucioarelor, iar alții, cu lopețile, aruncau gozul de la mașină pe vârful unui vraf. Amurgul se coborâse bine când se opriră din lucru. Neamțul tot țâfnea pe nările mașinei și sfârși prin a fluiera încet și a mișca roata locomotivei. Treierătoarea începu și ea a dudui, și un nor de praf se desprinsese din toate încheieturile ei. Muncitorii își băteau mâinile unele de altele sau se duceau la căruța în care era buriul cu apă și se spălau; alții luau apă în gură din bote și, făcând gura ciuciur, se clăteau pe mâni.

La căsoaia de la arie, masa era pusă.

Pe trei scânduri de lepșe, așezate cap la cap, stau vreo 15 străchini cu fasole, cu linguri de lemn în dreapta și în stânga, așteptând pe muncitorii. Femeia care făcea de mâncare se așinea cu un băț împotriva a doi cotei ce dau târcoale mesei. Cu picioarele goale, cu catrința sumeasă în brâu, iar pe cap un ștergar alb, ale căruia colțuri erau aruncate pe spate, ea făcea pași mărunței, îndoită de mijloc, și tot bombănea mereu, ocărând pe un om ce-și cocea un știulete de porumb în spuză.

— Arză-te-ar focul de ticălos, c-așa te-am apucat ș-așa o să te las... To, cotei! dare-ar boala-n voi... Așa o să te las: tot de râsul lumei. Că de unde puî mâna pe para, la grec... Băutura o să-ți știe de cap, vai de tine.

Omul răscolea cenușa cu un gătej, mormăind printre dinți:

Cine bate la fereastră,
Nevastă, nevastă...

Ea părea că turbează la auzul cântecului și se repezea la el:

— Unde-s banii de pe cărat, mă, bețivule?

— Am plătit ghiru.

— Bată-ți Dumnezeu ghiru!... Da n-a venit să-ți vândă vaca din bătătură, mă, stricatul.

— Dacă-í „prícíptorul bagabont“.

— Dare-ar Dumnezeu să ții se usuce gâtul!...

— Pușchia pe límbă-ți.

Oamenii veneau unul câte unul și se așezau jos pe pământ. Femeia le aducea bucăți mari de mămăligă rece, pe care ei o îmbucau cu poftă. Nu se auzi, în vreme de mai multe minute, nici un alt zgomot decât al sorbíturilor. O rădăcină cióturoasă pâlpaia pe foc sub ceanun. Noaptea venea de-a binele.

Matei și Eftimiu mergeau spre casă tăcuți. Eftimiu credea că Matei era supărat și astfel nu deschíse gura.

X

Tíncuța rămăsese la Comănești, ca de obicei, până după masă. Pe la zece ceasuri, fetele și Mihaí pornírá s-o însoțească. Ele stau câteșitrele în fundul trăsurei, îndesându-se una într-alta și râzând. Mihaí luase locul vizítíului, pe când acesta sta lângă el pe capră.

Drumul era scurt, de vro jumătate de ceas, dar plin de hopuri și de șanțuri, fiind croít de amândouă familiile prin marginea arătorei ca să fie mai de-a dreptul. De îndată ce ieșírá din sat, trăsura începu să umble ca o corabie. Fetele, aruncate când într-un colț, când într-altul, se prăpădeau de râs, și numai câteodată, când hopul era mai nemílostiv, se auzea câte un glas plângător:

— Mihaí! lasă mai încet.

— Lăsați încet, conașule, că se rup harcurile, zise vizítíul.

Băiatul mai ținea caii câte puțin, dar fiindcă atunci fetele nu mai țípau, el iar le da límbă. Trăsura parc-ar íi fost beată, începea iar să se legene. Așa merseră câteva minute, până ce deteră într-un șanț, săpat întradíns de oamenii de la plug, ca să nu încalece lumea prea mult pe arătură. Arcurile se ízbíră de osie și plesniră. Vizítíul sări numaídecât, scoase un felinar de la capră și se puse să lege foile ce mai rămăseseră întregi. El declară că nimeni nu se mai putea urca în trăsura. Fetele

râdeau, dar numai cu gura pe jumătate. Víctoría, cea mai blândă, dar și cea mai fricoasă, se supără.

— Doamne, Míhaí, că zău, numai de prostii te ții; ți-am zis să te astâmperi. Vezi? acuma ce spunem noi, acasă la maman?

— Eu nu sunt de vină. Drumul e rău, trăsura veche. Nu vezi ce hârtoape?

— Acuma ce ne facem?

Se sfātuiră cu toții și, după părerea vizitíului, hotărâră să meargă înaintea pe jos, cu trăsura goală după dâșșii, iar la Cíulníței să lase pe cea strícătă și să ia alta, bună, până a doua zi. Așa și făcură. Míhaí luă unul dín felínaríle trăsureí, spre a lumina drumul și dându-și brațul unul altuía, lanț, pornírá. După câțiva pași, Víctoría, care era la una dín laturí, se desprínse și vení lângă Míhaí, zícând că-í e frícă. Tíncuța se strânse și ea mai mult de brațul băiatuluí. Mary de asemenea. El le împacă, rugându-le să se schímbe, cu deplină încredere că lângă el toate primejdíile încetau.

— Întindeți pasul, fetelor. Mary, nu ții regula; stângul, stângul.

Mary sări de câteva orí în loc, până prínse pasul cumsecade. Merseră astfel, tăcuți, o bucată bună. Fíecare căuta să străbată cu vederea întunerícul dar lumina felínaruluí descria o roată galbenă, díncolo de care nu se putea vedea nímíc. Trăsura toca în urma lor, împíedícându-í de a auzí ce se petrecea împrejur. Deodată se íví în roata de lumină un cap de cal, care íí încremení de frícă. Nímení nu zíse nímíc, deși ínima le bătea cu putere la toți. Era brișca unui cârcíumar de la un sat vecín.

— Un bít creștín ce víne de la târg, zíse Míhaí, voínd să pară nepăsător.

— Tare mí-a fost frícă, zíse Tíncuța.

El își întoarse capul spre ea, cu un zâmbet de mílă, dar fata nu-l văzu.

După câțva tímp ajungeau pe deal, în fața țintírímuluí. Un fíor prelung trecu prín aer și-í făcu să víbreze pe toți până la rădácína pâruluí.

— Acuma ne iese-n cale strigoii, zise Victoria. Mihaie se facu ca n-aude.

— Fetelor, hai sa cantam!... Sa cantam *Ostile stau fața-n față*.

Deschiseră gura câteșipatru și începură a răcni. Ochii însă le erau țintii fără voie pe zăplazul cimitirului, parcă primejdia de acolo trebuia să vie. Un câine trecu de-a curmezisul drumului, cu coada-ntre picioare. Mihaie se puse să strige la el, ho! ho! dar propriul lui glas îl înfiora mai mult decât câinele.

În sfârșit, intrară în sat la Ciulniței. Câteva minute nu mai ziseră nimic. Parcă trecuseră peste un mare pericol și aveau acum dreptul să se odihnească. La cârciuma grecului, taraba era încă întinsă, iar dinăuntru se strecura, printre ciucuri de hârtie creață, lumina unei lămpi. Se crezură astfel mai siguri, și parcă fiecare reveni cu bine în propria sa fire. Mihaie simți din nou brațul Tincuței sub al său; Tincuța păru a-și aduce aminte că se lipise prea mult de băiat și se dete puțin în lături. El însă se întoarse spre ea, și cu glas dulce îi zise:

— Te-am supărat?... uite că ajungem acasă. Da?...

Ea facu un semn că nu e supărată și se apropié din nou de el, lăsându-și mâna în mâna lui.

După o jumătate de ceas, Mihaie și fetele se întorceau la Camănești, cu o trăsură de-a lui conu Dînu, și pe alt drum, ceva mai lung, dar mai bun. Băiatul se uita spre cer la un luceafăr strălucitor, și se gândea la Tincuța. Poate și dansa se uita tot la aceeași stea... Ce dulce i se părea! Când îi ținea mâna în mâna lui, îi venea s-o mângâie și s-o sărute ca pe un lucru sfânt. Ce fericit ar fi fost să se poată duce cu ea într-o lume rătăcită pe ocean, ori undeva în aer, într-o stea, unde nu se aude nimic de jos de pe pământ.

Victoria și Mary căscau de somn și se rugau de vizitiu să mâne mai iute ca să ajungă mai repede acasă.

— Ce proaste eram adineaorea, zise Victoria, de ne era frică.

— Mihaie, oare să fi existând strigoii?

— Ce întrebare!...

— De ce?... Ție nu-ți era frică pe la cîmîtîr?

— Mîe?... frică!...

— Da, da, ție. Nu te mai lăuda.

— Dacă așa crezi tu, bîne.

Și astfel, tăcuți, ajunseră acasă.

XI

Căldura era nesuferită. Noapțile erau mai greu de trecut decât zilele, fiindcă nu se putea dormi. Cu toată grija ce punea Aglaia în ținerea casei, zăpușeala era nesuferită.

Matei, deprîns acum cu mersul trebîlor, luase mai tot dîn mîna lui Eftimiu. Baciul Mîcu redobîndise încrederea de mai-naînte, și în toate serile venea la curte de lua ordinele stăpînului său. Dîn cauza asta, Eftimiu și mai cu seamă nevas-tă-sa nu-l puteau suferi. El spunea lucrurile cum erau, pe cînd dl Nae le spunea cum îi venea la socoteală. Astfel, ceasurile de muncă, la arîe, nu începeau nicîodată ca la lumea cealaltă. Zadarnic istorisea baciul:

— Soarele era sus, coane, cînd s-au luat de treabă. Dl Nae vîne la arîe târziu, neamțu așijderea, iar lumea stă și bea tutun, că dacă nu umblă damfu...

Matei hotărî să se culce într-o noapte la arman.

După ce prînzî, își luă o pernă și o manta de drum și se duse de se culcă pe vîrful șirei de paie, cu fața către cer și cu baciul Mîcu la picioare.

— Ce făceau oîle, Mîcule?

— Ce să facă, coane, dormeau.

— Dar Floarea?

— Da' cine-o vede!... Ia, doar cînd îmi spală căte-o cămașe.

— Te spală cam des, Mîcule, după vorba cucoanei Aglae.

— Unde se pomenește, coane! Dacă te-î potrivî matala la gura coanei Aglae, e vai de noi.

— Vorbește lumea. Aî să-ți găsești beleaua cu Stîngă.

— D-apoi nea Stîngă, știe el.

— Bîne... Eu atâta-ți spuî: să-ți cauți de treabă. Cîne-a rămas la oî?

— A rămas Ion și cu Panțu.

— Cîne-î Panțu ăsta?

— E dîntr-un sat cu mîne, coane. Om bun e el, da' cam bea când are cu ce.

— Rea treabă. Atuncî oîle rămân în plata lui Dumnezeu.

— Nu, coane, că eu sunt acîlea. Te servesc pe matala de unsprezece anî; pînă acum n-am dat greș și cu voîa lui Dumnezeu m-oî purta bîne și de-acu-ncolo. Numaî cînîî să-mî trăiască.

— Ce cînî mai aî?

— Apoi am unu, coane, de plătește cât toți cîobanîî.

— Cum îl cheamă?

— Corcoduș.

— Voînic?

— Pîî!... Voînic nevoie mare! Omoară lupu cu chîeptaru.

— Cu ce?

— Cu chîeptaru, coane. I-am bătut niște cui_e într-o curea și i-am căptușit-o c-o țâr' de lînă, și numaî i-am prins-o de gât, ca o gură de ham, că de se repede-n lup, îl doboară cu cui_e.

— Să mî-l arăți și mîe.

— Bîne, cucoane.

— Acuma, noapte bună.

— Noapte bună.

Lîniștea sîngurătăîî cuprînsese dîn temeî toate celea. Întunerîcul se coborâse dîn fundul depărtărilor, parcă s-ar fî deschîs zăgazurîle vremîlor trecute, și haosul ar fî înnundat lumea. Rar, cîte un zgomot dîn sat venea să turbure pașnica tăcere a câmpului. Un cîne lătra în somn, înnăbușît, or un buhai mugea cu glas adînc; cucovele de baltă țîpau cîteodată în margînea trestîilor, or rîncezatul vreunuî mînz venea ascuțît despre pădure. Țârăitîl bălărîilor parea a face parte el însușî dîn tăcere.

În farmecul încântător al ceasului acela, în loc de a adormi, mîntea se simțea și mai mult, și, ca o rază de lumină, năzuia să curgă în spațiu. Unde? În lîna întîndere a dorurilor propriului suflet, ce atît de bine se unește cu aceea a cerului. Cine ești tu, călător de o clipă pe pămîntul tău, trăitor de o zi, cînd atâtea pămînturi umplu veșnicia deasupra?

O blîndă descurajare pîru că învăluise sufletul lui Matei, care, cu trupul rămas pe paiele uscate, plutea în văzduh cu întreaga sa ființă nematerială. Ca la toți oamenii echilibrați, dar cu fantazia caldă, nimicnicia făpturei noastre față cu natura uriașe, era o cauză statornică de melancolie, iar pe de altă parte, scînteia ce arde în noi, facultățile noastre sufletești, un continuu îndemn de a trăi. A pricepe că nu poți pricepe și că nu ești în stare de-a împiedica împlinirea legilor firei, este deja interesant; dar a pricepe pentru ce nu poți pricepe, e mînunat, fiindcă dacă ai putea înlătura pricina pentru care nu poți pricepe și care e parte în tine, parte afară din tine, ai pricepe totul! Viața e plină de durere și de farmec. Ce somn adînc doarme spațiul dintre stele! Între fiecare stropitură de lumină din Calea Lactee sunt milioane de poște de singurătate. Și unde ne ducem noi, după moarte? noi, partea aceasta ce se desprinde din țiparul de acum? Nicăiri. Murim în noi înșine, cum mor făpturile unui vis, în vis. Un car trecea pe drum, iar căruțașul cânta din fluier, singur. Închide ochii și dormi sub straja stelelor. Sașa e-naltă. Ca ce? Ca nimic...

Cînd deschise ochii din nou, cerul scînteia din luceferii săi ca din diamante.

— Mîcule, dormi?

— Nu, cucoane.

— Tîrziu să fie oare?

— Păi... cam pe la mîezul nopții.

El se gîndi întru sine de ce oare nu doarme baciu. Cine știe ce-l muncește și pe el. Poate vorba cu Floarea.

— De unde știi tu că e mîezul nopții?

— Da' cum, Doamne, să nu știu! că doar am petrecut o tinerețe întreagă la munte.

— Eí, după ce cunoşti?

— După cer, coane. Că ajungí să cíteşti în zodíe mai ghíne ca-n carte.

— Tací, bre!... Ia spune cum cíteşti.

— Pái ce doreşti matale să ştii?

— În ce zodíe suntem acum?

— Pái suntem în luna lui cuptor — în zodía Leului.

— Potí să mí-o arăţi pe cer?

Bacíul íşí adâncí ochii în stele şi tăcu.

— O să fie cam greu, coane, că mergem spre sfârşitul lunei. Luna şi zodía: a trecut una, trece şi alta. Eu acum văd zodía Fecioarei, a Cumpenei, a Scorpiei, a Arcaşului şi a Capricornului. Toate sunt de faţă. Dar a Leului a apus, bat-o vina ei... A ha, ha, uite-o, coane!

— Unde-í, Mícule? întrebă Matei, rídícându-se cu grabă pe un cot, parc-ar í fost vorba de cine ştie ce mínune trecătoare.

— Pái cum să-ţi spun eu matale... Uíte coala, la mâna mea stângă, luceafărul ăla de scăpăra scânteii...

— Da, îl văd, ăla de merge în prelungirea oiştei carului.

— Fă-te mai la stânga, jos spre marginea cerului, şi ai să dai de altă stea, care străluceşte parcă şi mai şi. O vezí, coane? E gata să apuíe şi ea.

— Da.

— Prímăvara e ea mínunată. În luna lui mai, gândeşti, Doamne, că se sfărâmă în sufletul ei fecioresc de tare ce arde.

— O văd.

— Acea e steaua holdelor când dau în schíc, iar cu cele dímprejurul ei alcătuiesc zodía Fecioarei. Acu de te laşi matale şi mai la vale, dai de patru stele de parcă níci nu se mai văd.

— Aşa este.

— Acolo e zodía Leului. Cea mai mândră, pe care cíobanii o cheamă „ínima Leului“, nu se vede deloc. Halal de cine se naşte sub steaua aceea!

— De ce, Mícule?

— Ajunge împărat.

— Da?... O í „Regulus“...

— O fi. Cîne se naște în zodia asta e plîn de noroc.

Matei se gîndi, fără voie, la steaua și la zodia lui și-i veni pînă-n gură să-ntrebe pe baciú ce știe. Însă o temere ascunsă să nu-l audă vorbînd rău despre ele, îl făcu să tacă. Era cerul de o frumusețe nespūsă; ceasul era târziu; vorbele baciului aveau o gravitate profetică. Dar biruînd înrîurirea aceasta, se hotărî să întrebe.

— Cu mine ce-í, Mícule?

— În ce lună ești născut matalé?

— În septemvrie.

— Sărăcan de mine!

— Ce este? întrebă Matei mișcat.

— Părîntii matalé s-au cununat în postul Crăciunului!

Matei începu a râde:

— Fii liniștit, omule, s-au cununat în cășlegi, dar eu m-am grăbit să viu în lume.

— Păi matalé ești născut în zodia Cumpenei... Și așa este, coane, cu zodia nu te poți pune: îți este scris să hii om drept.

— Iar bine, zise Matei rîzînd. Dar acum să-mi spuí cum cunoști ceasul.

— Apoi lesne. Uíte matalé deasupra capului nostru, spre crívăț. Vezi un ghiduș de luceafăr, de tremură subțiratic și nu se mișcă niciodată de la locul lui?

— Da.

— Acu, pe stînga lui, vine Caru, iar pe dreapta Chirostriile. Amîndouă se învîrtesc toată noaptea împrejurul luceafărului dîn mijloc, dîn mâna stîngă spre mâna dreaptă. Și dacă am zice, așa de-o probă, că bunăoară iarna nu mai este, vară nu mai este, cum cîcă ar hí pentru corăghieri pe ape, tot poate omul să știe dacă-í postul Crăciunului, or al Santei-Mării că de-í în postul Crăciunului, Carul răsare dedesubtul luceafărului și e cu tînjala-n jos, și apune deasupra, cu tînjala-n sus; iar de-í în postul Santei-Mării, răsare dîn stînga cu tînjala în sus, și apune la dreapta, cu tînjala în jos. Și Chirostriile tot așa se învîrtesc și ele, pe partea cealaltă. Acu, de vrei matalé să știí ceasurile, iar la Car te uíți, că de-í vară, el răsare tot în mâna

mea stângă, cu tânjala drept în sus; la miezul nopții e cu tânjala de-a curmezîșul, iar despre zori se întoarce-n jos. Iarna ne mai luăm și după Cloșca cu puí.

Matei se uita rătăcit pe bolta senină. O adevărată ploaie de stele căzând venea din cer. Calea robilor sticlea ca o parte de zăpadă. Constelația Lebedei și a Acvilei păreau a se deschide și a lăsa ochiului drumul liber spre regiuni mai înalte. Aceeași taină fermecătoare peste tot! Un gând rătăcitor despre mamă-sa îi adie prin mințe și parcă îi fu milă de steluțele ce alunecau în haos. Despre ziuă, un aer rece îl făcu să se ghemuiască în manta și să-și strângă împrejur o mână de paie mai mult, ca să nu-l pătrundă umezeala. Și astfel adormi.

Când deschise ochii a doua zi, soarele era sus. Un senin încântător se desfășura privirii, până în slava cerului. Singur, străveziu, un noraș ca de bumbac plutea prin aer. Oamenii erau deja în arie; mașina treiera, iar duba, încărcată prea mult cu snopi, huia ca o vijelie. Din când în când se auzea vocea lui Nae: „Incet, măă! că rupi mașina!” Se făcuse de o hărnicie nespusă d. Nae, fiindcă, precum ziceau țărani, băja era pe vârful șirei.

Cam rușinat că-l apucase soarele dormind, Matei se dete jos și se amestecă printre muncitori, care, foarte fíresc, se făceau că nu-l văd, și lucrau nevoie mare.

XII

Duminica viitoare se sculă de dimineață și se duse în deal la cimítir. Nu era nimeni înăuntru. Câteva vrăbii zglobii se coborau din sălcii singurate și se scaldau în țărâna de pe morminte. Liniștea verei părea că înconjură locul acela de odihnă, cu respectul datorit morților. Pe mormintele lui Matei se vedeau: pe unul florile vii, sădite de Sașa; pe cel proaspăt un mănunchi de nemuritoare de câmp, flori albastre, ce mângâiau pământul, aruncate cu prisos peste tot. Trebuie să fi fost tot ea, prietena tânără, care nu uita pe cei ce nu mai sunt. El rămase în picioare cu mâna dusă la gură, între tatăl său și

mamă-sa, și, neputând gândi nici hotărî nimic, își șterse ochii și se depărtă.

Din poarta cimitirului se vede dincolo, pe vale, satul Comănești. Îi veni dor de Sașa. Porni într-acolo, să-î mulțumească. Dar oare nu era prea de dîmíneață? Ba da, dar întrebarea lui rămase fără răspuns. Mergând, se gîndea la fondul de statornicie ce trebuie să fie într-o fire ca a Sașei. Mamă-sa o cunoștea bine, se vede, deoarece atîta îi vorbise de ea. Ce păcat că era hotărât să nu se însoare!...

Cînd ajunsese la Comănești, dete de un argat care uda florile.

— Doarme cuconița, măi flăcăule?

— Da' cum o să doarmă pe vremea asta!...

— Dar cuconașul Míhai?

— A ieșit. Dumneaei e la biserică, iară cuconașu... e pe semne la cîmp.

Omul îi arătă drumul către biserică, unde ajunsese după câteva minute. De departe se vedea strălucind acoperișul de tînichea, iar în clopotnițe lemnăria schelelor și clopotele înșile. În curte se jucau copiii în íminei și cu cămășuța albă trasă peste țări, iar la brâu cu bete. La ușe, săraci încovoiați pe câte un băț; babe ghemuite pe pardoseala de cărmîdă; copiii mici ce se jucau cu câte un măr. Biserica era de zid, încăpătoare, zugrăvită cam de mult, dar încă cuvîncioasă. Catapeteazma, înnegrită de fum, era garnisită, la icoanele mari, cu perdeluțe albe; iconostasul era îmbrăcat cu fir; pe măsuta din mijloc se vedeau farfurioare cu colivă, străchinii cu mere și prune, ce propteau la rădăcină o lumînărică; prescuri, gărăfi de vin, mănunchi de galbioane și îndrișaim. În strana din stînga, cânta un dascăl, iar cea din dreapta era goală, fiindcă acolo șezuse Comăneșteanu, tatăl Sașei. În dreapta altarului sta în picioare un hagiu, îmbrăcat în anteriu, cu lanțul ceasornicului după gât, cu un inel strașnic în deget, făcând cruci peste cruci, cu mâna roată prin aer, iar capul veșnic în mișcare. El izbucnea din cînd în cînd în rugăciuni: „binecuvîntează stăpîne“, ori „Doamne miluiește, 'oamne miluiește, 'mne miluiește!“, ori

pufnea pe nas spre a ține izonul, câte un „îmn!...” ce zbârâia minute întregi. El ducea cădelnița de la o ușe la alta a altarului; el zicea *Tatăl nostru*; el era, în sfârșit, stâlpul bisericeii. Și toate astea, gratis, doar numai fiindcă tată-său fusese la Ierusalim.

Lumea în biserică sta împărțită în două: femeile singure, deoparte, în coadă, de la ușe până la jumătatea locului, iar bărbații, singuri, în frunte. Femeile măritate, cu pieptănătura cu concii roșu și peste cap cu năframă albă, stau mai toate în genunchii; fetele mari cu flori de târg la cap, cu obrazii dați cu roșu, cu fuste de stambă cu pucheții ce le veneau până la glezne, stau mai mult în picioare, când veneau. Bărbații cu căciulele mițoase trântite jos, cei mai mulți cu plete lungi pe spate, unii rași pe frunte, stau dreptii, ascultând slujba cu smerenie. Ei se dau la o parte cu respect din mijlocul bisericeii, făcând roată împrejurul Sașei și al fetelor.

Matei rămase lângă ușe. În primele momente mirosul de tămâie îi aduse aminte de înmormântarea mame-săi și parcă i se urcă la cap, făcându-l să sufere. Puțin câte puțin, însă, se deprinse cu el și sfârși prin a asculta cu plăcere toată liturghia.

După biserică, Sașa se înclină ușor către oamenii:

— Bună dimineața.

— Sărutăm mâinile.

Apoi se oprí să mai întrebe pe una de un copil bolnav, pe alta dacă a melițat cânepa, pe o a treia s-o cheme la curte, până ce, spre ușe, dete cu ochii de Matei.

— Tiens! c'est vous?

— C'est moi.

Acest fel de a vorbi în gura ei era nefiresc, și se vedea bine că ascundea o stângăcie. Fetele îl scuturară de mână, cu cotul în sus, după cum scria la pravila guvernantei miss Sharp. Ieșiră cu toții din curtea bisericeii, cu lumea după ei, și se îndreptară spre casă. Sașa se făcuse roșie, râdea, se-nterupea în vorbă, plecându-se spre Matei, care era de partea cealaltă.

— Staí să dejunezi cu noi, nu-í așa?

— Nu se poate.

— Da' de ce nu se poate?

— Fííndcă n-am lăsat vorbă acasă.

— Ce-í maí lesne, trímít eu un om să spuie... dulceí Aglaíe că nu víí.

— Nu... azí e dumínică, nu șade bine să-í las síngurí.

— Víne și prefetul.

— Un cuvânt maí mult ca să nu rămái.

— De ce?

— Așa. Pe míne mă așteaptă dulcea Aglaíe, la dumneata víne dulcele prefet...

Sașa bufní în răs:

— Zău așa, vecíne: n-ai níci un haz.

— Ba nícidecum, zíse Mateí, pe jumătate glumínd și pe jumătate seríos.

— Ba nu, zău, nu vreí să rămái?

— Nu pot astăzi. Poftește-mă altă dată, și víu cu plăcere. Bíneînțeleș, fără prefetí.

— Níci vorbă, zíse Sașa, trecând înspre partea lui și luându-l de braț. Da' cafeaua stai s-o íeí cu noi?

— Am luat-o deja, însă stau. O să m-apuce soarele...

— Nu-í nímic: te trímítem cu trăsura.

În cerdac, la umbră, Turícă aduse cafeaua, zâmbínd bucuros lui Mateí.

— Poftíți cafeaua, cuconașule?

— Nu, mulțumesc.

— Că doar e făcută de cuconíța noastră „în prísoană“.

— Ștíe cuconașu, zíse Sașa írítată; lasă tava pe masă și du-te de-ți caută de treabă.

Turícă zâmbí cu supunere și se retrase.

— E supărător cu prostíile lui; toată zíua îndrugă la radícăle. Alaltáierí era furíos pe bucătăreasă că nu ștíe să facă „ardevrurí“ tocate. De unde í-o fí íntat în cap că pătlăgelíle tocate sunt hors-d'oeuvre.

Apoi întorcându-se spre Mateí, cu grația eí senínă:

— Zău, nu vreí să íeí nímic?

— Bîne, să ıau ceva, ca să-ıı fac plăcere, dar ce?

— Orıce vrei.

— Doar poate miere, zıse el.

Rădeau amândoi aducându-ıı amınte de data trecută. Matei se uita la ea încântat de îndemânarea cu care se mișca. Ea purta o rochie de fular alb cu o cingătoare de panglică, ce-ı cădea pe o parte, în două lungi capete. Când trecea pe lângă dânsul, stofa ıl atîngea peste genunchi, cu mlădieri parfumate. I se părea că nu văzuse nici o rochie mai bîne croită și mai simpatică. Ar fı vrut să puie mîna pe capătul panglicei și s-o mîngăie. Sașa se așeză jos în fața lui.

— Mary, adu tablele, te rog.

Fetele se repeziră amândouă s-aducă cutia cu tablele.

— Nu știi cît semenı cu o floare!... zıse Matei deodată.

— Vai, vecine, ce complıment!

— Adevărat; ar fı fost mai bîne să tac, însă mi-a venit așa de fıresc! Semenı în adevăr cu o floare. Haınele par astăzi că au crescut pe dumneata, cum cresc florile crınului dın el însuși.

Ea se făcuse roșie de plăcere și se oprı dın pregătirea cafelei, împıngând ușor ceașca departe de dânsa. Apoi se plecă în jos și se uită la rochie.

— ııı place? E simplă nu-ı așa?...

— Mınunată!

Fetele se întoarseră cu cutia cu table și se puseră să-ıı bea cafeaua în lınıște.

Sașa întinse tablele pe masă și-ı arătă cum se așează pietrele, cum se aruncă zarul, cum umblă jocul, cu înlesnirea unui adevărat stălp de cafenea. Dar ochii ei adânci aveau o privire atît de preocupată, încît se vedea, dın genele lor, ce se mișcau gînditoare, că mıntea e în altă parte. Gura zâmbea, umedă de fericie. Mîna stîngă, cu care arunca zarul, tremura. Cuburile săltau afară dın cutie, iar Matei se plecă să le adune. Ea le trecea în mîna dreaptă, dar nici cu aceasta nu izbutea mai mult.

— Pardon!... Nu știu să mai arunc...

După un minut iar sări zarul, căzând pe scândurí.

— Da' ce faci, maman? zise Mary, uitându-se la ea cu mirare.

Ea, dísperată, își duse mâiníle la ochí, roșie și respirând cu greutate. Părea că râde, însă batista-í se udase de lacrămí. Fetele se uitau una la alta, nelíníștite, iar Mateí zâmbea, fără să priceapă ce e. Sașa se sculă de pe scaun și, grăbítă, íntre înăuntru. Suroríle eí se luară după dânsa. Ea íntre în odaía eí, unde căzu pe o sofa, cu batista tot la ochí, plângând.

— Maman dragă, ce aí? Víctorío, adu flaconul de pe masa mea. Maman, í-e poate prea cald?... ce aí?...

Bíníșor, ea își luă mâiníle de la ochí și respiră dín plín.

— N-am nímic, dragă... Am amețít. Poate că mí-e prea cald. Du-te, te rog, de stai cu Mateí. Víctoría o să mă ajute să mă schimb.

— Să chem pe Manda?

— Nu, fetíto.

Mary íeși, nesígură, și vení în cerdac, la Mateí. În urma eí, Víctoría íntre repede la Sașa, gâfâínd și gata să plângă și ea. Sașa sta tot jos, uitându-se drept ínaíntea ochílor.

— Țí-a trecut, maman dragă?

Glusul feteí era atât de mișcat, încât soră-sa păru a revení la cele dímprejur.

— Mí-a trecut, fetíto. Víno-ncoace.

Víctoría se așeză în genunchí lângă sofa, iar Sașa íi luă capul în mâiní și í-l sărută cu o adevărată frenezíe. O putere nețărmută de símpatíe, de íubíre de lumea íntregă íi răsări în suflet, și parcă, strângând în brațe capul feteí, mulțumea o nevoíe fízică de a mângâia pe cíneva. După câteva momente se sculă veselă râzând:

— Mí-a trecut, haídem.

În fugă, își netezí părul la tâmple, muíe o batístă în apă și-și răcorí obrazul, apoi íeși. Se duse, zâmbínd, drept la locul eí de maí-naínte. Mateí se uită la ea, mírat și oarecum nedomírít de ceea ce se íntâmplase. Ea nu îndrăznea să-și rídíce ochíí spre el.

— Sper că nu eu sunt cauza...

— Nu, nu, nu: mí-a venit un fel de ameţeală... de care níci eu nu-mí dau seama. Poate fumul dín biserícă... căldura... În sfârşít, a trecut.

Pe când ea vorbea, un docar cu doi caí frumoşí ínră pe poartă.

— Haiítí! Prefectul, zise Damían, sculându-se şi voínd să fugă.

Saşa se întoarse cu privírea către poartă.

— Nu te spería, nu-í prefectul, zise ea râzând. Fetelor, ştergeţi-o!... cât mai e vreme.

Fetele înţeleseră şi se făcură nevăzute.

— Tănase Scatíu, cu caíi luaţi de la Otopeanu.

Trăsura se oprí ínaíntea scării şi, în adevăr, Tănase Scatíu se coborí, dând hăţurile în mâna vízítíului. Caíi erau mínunaţi: cu picíoarele dínaínte ínfípte departe în nísip; cu capul sus, muşcând dín zăbale; cu hamurile de argínt, ínhămaţi la o trăsură elegantă: erau de un stíl desăvârşít. În coada trásurii ínsă, sta un ţărănoí, încălţat cu cíubote, în spínare cu un palton de-a stăpănu-său, ros şi íeşít de soare, iar în cap cu o pălărie ínaltă, ce-í venea până peste urechí, soíoasă şi zduncínată ca o veche braşoveancă. Aceasta da de gol totul: se vedea că trăsura şi caíi trebuiau să fie cumpăraţi la mezat, orí luaţi amanet, de la vreun om cumsecade — altfel n-ar íi fost aşa de corecţi la un stăpân care avea o asemenea probă de vízítíu.

Scatíu era îmbrăcat cu un soí de halat de dríl, care, în gândul lui, era făcut ca să-l apere de praf şi totodată să răpuie lumea de ghíduşie. Matei înţelese dínr-o aruncătură de ochí pentru ce unchíu-său îl găsea mítocan.

Tănase se aşeză pe un scaun, picíor peste picíor, şi íncepu a se freca pe frunte cu batísta.

— Ptíu... da' cald e, neníşorule!... Că í-am zís lui lorgulescu: nu te duce, Guţă... ce să ne ostením noí caíi pentru o rablă ca Panaítopulo! Dar e de un antetman, domnule!...

— Eí, l-aţi ales? întrebă Saşa.

— L-am alesără.

— Bíne-aţi făcut.

— Eu unul nu eram de idei. Panaítópulo, dípotat! Un prost, un ăla! Să mai lase locul și la alții, că acuma e vremea tinerilor. Uíte, d-nul Mateí, bunăoară; eu, un altul ca míne...

— O să-ți vie vremea și dumitale, zise Sașa, zâmbind. Da' frumoși caí aí.

— Vă place?

— Ímí plac mult.

— O míe cínci sute de francí. Numaí hamuríle fac mai mult, zise el, îngâmfat de mulțumíre.

— Adevărat.

— Eí, așa-í cu boíerímea noastră; ía baní cu dobândă ca să petreacă la străínătate, și când la plată, tufă. Noí stăm colea și ne roadem dín unghíi, ca să le plătim arenzíle, íar credítorii dumnealor le vând averíle la mezat.

— Ia lasă, d-le Tănase, că tot dumneavoastră sunteți credítorii.

— Coană Sașo, să mă bată Dumnezeu dacă aveam să íau un ban. Cât am ínut moșía lui, da... nu mă dau la o parte. Aveam un samsar la București, care, numa ce-mí da o depeșă: „Tănase Sotírescu, Vlădení. În curând apa la moară„. Emedíat mă porneam la gară, și numaí așa, ca dín întâmplare, treceam pe la Fíalcowsky, unde Costică Otopeanu șopáía prín toate colțuríle cu cămătaríi. Cum mă vedea, ímí sărea de gât. „Ce noroc! câtă plăcere!“ Eu mă făceam níznaí. Numa ce mă scotea afară, mă urca în muscal și haíde! N-avea lescaíe în buzunar, dar muscalul, muscal. Și numa începea vorba: „că, nene Tănase, să-mí daí cínci míi de francí“. „N-am, coane Costică!“ „De, găsești dumneata la un bancher, și să ți-í oprești dín câșt...“ „Doar așa“. Și numa rămânea la Bolívard íar eu, nentule, víra prín Lípscaní cu trăsura boíerului, cumpăram mameí cele de trebuínță, și peste o jumát' de ceas mă-ntorceam. „Eí, aí găsít?“ — „Chípuríle am găsít, dar mí-e și rușíne să vă spun cu cât“. — „Cu cât o fí“. — „Un afurísít de jídan dín Hanul cu Tel: cere 17 la sută și zíce că la un boíer ca d-voastră nu dá mai puțin de zece míi de leí... „În sfârșít, ce să mai încurc vorba, când íi eram arendaș, íl cíupear; dar de astă dată, nímic“.

După aceea tăcu și păru a se gândi. Matei și Sașa se uitau la el.

— Îmi pare rău.

— De ce? îl întrebă Sașa.

— Trebuia să-l lucrez mai bine.

— Nu ești mulțumit?

— Bine, coană Sașo, nu vezi că l-au mâncat alții... Nu era mai bine să-l pui eu în pungă, că mi-am trecut o viață întreagă muncind pe pământul lui?

— Tocmai de aceea, eu credeam că ar trebui să ai milă de el, tocmai fiindcă ai făcut stare pe moșia lui.

Tănase Scatiu plesni din degete și șuieră ca un șarpe:

— Boierii, boierii, cum se apără!... Ehe! s-au dus vremurile alea. Acuma chimiru! Ai bani? ești boier; n-ai bani? poți să fii coborât cu hârzobul din cer, tot degeaba. Este?

Matei, căruia era adresată întrebarea, dete din cap, parc-ar fi zis „mai încape vorbă“.

— Eu, neaca să-mi trăiască, urmă Scatiu, că de lume puțin îmi pasă. Moșia mea, caii mei. Când îmi vine gust de lume, pune, Costeo, caii la trăsura și la gară, băietе. Este?

— Este.

— Ba Brăila vrei? Iote-o Brăila; ba Drăgăica Buzăului vrei? Iacăt-o colea; ba București să zicem că vrei? du-te, băietе, la București. Parale să ai, că distracții se găsesc ele. Este?

Matei pufni de râs, dar se încercă să pară firesc, neascunzându-se de Scatiu.

— Eu nu-î spuî dumneaî tot așa?

Sașa se uită la el cu mirare, gata s-o umfle râsul și pe ea.

— Îmi spuneaî mie?!...

— Se-nțelege. Brăila vrei? uite Brăila; Bucureștii să zicem că vrei? poftim la București. Ce atâta jale fiindcă Otopeanu și-a vândut trăsura la mezat! Cel puțin acum a întrat în mâna unui om care știe ce vrea să zică trăsura și caî.

— Este? întrebă Tănase mulțumit.

Sașa râdea, cu mâna la gură, parcă se temea să nu supere pe Scatiu. Acesta, încântat de succesul ce avea, vroî să urmeze:

— Ba poate o să mă-ntrebí de ce í-am cumpărat.

— Da' nu te-ntreb, frate, zise Mateí foarte seríos.

Scatíu rămase un moment cam nedumerít. Apoi, înțelegând că celălalt vrea să rîdă de dînsul, se făcu roșu.

— Adică cum vîne vorba asta? mârâí el.

— Eí, hai să zícem că te-ntreb.

— Am înțeles. Adică dumneata vrei să m-aducí perípízon... parcă eu sunt prost și nu-ñțeleg.

Mateí se prăpădea de rîs.

— Să te-aduc... ce?

— Lasă că ștíu eu.

Apoi vroí s-o întoarce și el pe glumă:

— Poftím de vezí ce-nvață dumnealor în străinătate. Díplo-ma, domnule, să-țí văd díplo-ma!... Ce-mí umblí dumneata cu fanfleurí de astea.

Mateí rîdea dín ce în ce maí tare, iar Scatíu de asemení, pîrînd că are și el dreptul la rîs. Sașa își mușcă buzele, ca să nu aibă aerul că țíne parte luí Mateí.

— Domnule Tănase, vrei să íeí ceva?

— O dulceață, cuconíță, cu plăcere.

Íși luă dulceața și voi să plece. Mateí îl ruga să-l ducă și pe el acasă, ceea ce Scatíu primí bucuros, fííndcă putea astfel să-í arate caíí.

Cînd își luă adío de la Sașa, aceasta íí zise încet:

— Míhaí nící nu te-a văzut... Puteam să te trímítem cu trăsura noastră...

— E prea cald, și-țí ostenesc caíí degeaba.

— Cînd maí vîí pe la noi?

— Cînd vrei; dacă nu e prea curînd, și díseară pot vení.

— Foarte bîne, te așteptăm díseară.

XIII

Cînd Tănase Scatíu ajunsese acasă, trase cu trăsura drept la grajd și proptí caíí în fața unui morman de gunoí. El însuși stete față la deshămarea „harmăsarílor“.

Într-o curte mare, se întindeau şireaguri de case de nuiele lîpîte cu lut; şandramale de scânduri; cotîneţe de găini; hambare; două puţuri cu furcile strâmbe şi cu jgheaburile sparte, aşa că noroiul era de-a pururi în fiinţă; o bucătărie povârnită pe o rână; grajdul caîlor, de nuiele nelîpîte, acoperit cu stuf; o porumbărie într-un pîcîior — în fine, tot felul de acarete, făcute în pripă şi pe leştin.

În mijlocul curţii, două perechi de boi stau cap la cap; la umbra hambarului un buhai bătrîn rumega; pe vârful gunoiului răcâia o turmă de găini, cu un cocoş moţat; în noroiul de la puţuri se tăvăleau trei porci; la uşa bucătăriei, o ţarancă da de mâncare la curci. Argaţii umblau alene, de-abia trăgându-şi ciubotele după ei. Căldura şi un cíocan, două de rachiu mai mult îi moleşea cu desăvârşire.

Tănase întră în casă. Un míros de crăsmă îl luă de la uşă. Într-adevăr, într-o cămăruţă lîpîtă cu lut pe jos, mamă-sa „boteza“ rachíul. Un argat scotea spirt díntr-un poloboc şi-l vârsa într-o curătoare, amestecându-l cu două părţi apă. Coana Prohíra, cu un tístimel dezbrobodít pe creştetul capului, cu o rochie de stambă murdară, sta pe un scăunel de lemn, ca nu cumva argatul să guste vreo pícătură de băutură. Dumneaeí însă se credea obligată „a-şi face o ídee“ de fíecare hârdău de rachíu. La fíecare gustăreală strâmba dín nas şi scutura dín umeri.

— Măă!... că tare mai e cătrănit, bată-l Dumnezeu!

— Să mai punem oleacă de apă, coană.

— Păi vorbă-í: pune apă; că le face rău dacă o íí prea tare.

Ţăranul mustăcea şi vârsa mereu la apă.

— Eu zíc, coană, să le dăm mai ghíne apă proaspătă, că-í mai sănătoasă.

Coana Prohíra râdea:

Bată-te Dumnezeu de beţiv, că tot catran aí vrea să beí...

— Păi cine-í ăla să lase lucru bun. Măcar şi matala, când te apucă beteşugul, tot la lucru tare te tragí.

— Ba vezí că m-oí lăsa să mă doboare boala.

— D-apoí boala matala aş vrea s-o am eu...

— Pedepsi-te-ar Dumnezeu, dacă-î așa...

— Ba că chiar așa, numa leacurile să mí le dea.

— Da' ce, mă, vrei să beau dracoveniile ce aduce procopsitu de fii-meu?... Apă de vacs, apă de Buda, apă de naiba, tot apă și iar apă.

— Ba ca să zicí!

— Eu îmi știu leacul: buruienile mele... Să nu-ți uíți vorba, ía du-te de mí le adu... Știi unde sunt: sub pat, la perete. Sunt două sticlíșoare, una mai mare și una mai mică. Pe cea mai mică s-o aducí.

Argatul íeși.

— Mă, mă!

Omul își întoarse capul spre ea.

— Să nu te împíngă aghíuță să-ți vârí plíscul în stíclă.

— Păzească sfântu!

— Eu atâta îți spuí.

Dânsul se duse drept la clondír, și, cum ședea în genunchí lângă pat, cu fața spre perete, puse stícila la gură și supse cât ce putu. Apoi își șterse mustățile cu dosul mâineí, puse dopul de cocean de porumb la loc și se întoarse.

Coana Profíra se uítă în zare la stícilă și apoi la argat.

— O să te fure sfínții, Eremío.

El se făcea că n-aude. Dânsa duse stícila la gură și dete ochíi peste cap.

— Parcă-mí merge la ínímă, maică.

— O hí pelín, coană?

— Ce pelín! Rachíu de drojdíi curat, cu oleacă de ízmă, de-ți ía durerea de la língurícă cu mâna.

Omul nu mai zíse nímic, deoarece opínía lui era deja formată, cí așteptă să ducă stícila la loc, cu nădejde de a se întări și mai mult în opínía de mai sus.

Aceasta era starea lucrurilor în cămară, când ínră Scatíu. El se rezemă cu mâiníle de ușoríi chílerului și se uítă înăuntru.

— Da ce faci, mamă, azí, dumínica? de ce nu te odíhnești?

— Apoi da, să mă odihnesc... Da' de m-oi odihni eu, cine o să muncească? bagabonții ăștia? că dumneata acuma de politică te ții, pentru strîcatul de Panaiotopulo...

— E, e, destul. Vezi mai bine că te dă de gol sticla aia.

— Care sticlă, ce sticlă?... sticla cu doctoriile?

— Ia mai slăbește-o cu doctoriile, că te-ai buhăvit.

— M-am buhăvit eu?... Nu ți-e rușine obrazului, potca lumei, să-mi vorbești mie așa! Da' de aia te-am făcut și te-am crescut eu, mă?

— Da' eu ți zic pentru binele d-tale.

— Să te ia dracu, că mai bine te făceam mort, păcătosule.

O ploaie de ocări triviale se prăbușește din gura ei asupra lui. El înălța din umeri și intră la el în odaie.

— Iar s-a îmbătat.

Dânsa ieși în curte și începu să strige împotriva lui, că a pus mâna pe averea de la dumnealui, că o ține ca pe o slugă, că ea se duce în lume, și câte de toate. Câțiva băieți se uitau la ea de la poartă, și râdeau. Ea scuipa spre ei.

După ce batjocori pe toată lumea, intră în casă, mătăhăind, și se culcă.

Scatiu se dezbrăcase și el și se aruncase în pat.

În odaia lui, cu ferestre mîtitele și cu perdelețe de stambă roșie, atârnav de cuie: frâie, căpestre și biciuri de tot felul, o jiletcă cu mânecă, aninată de un colț, vreo două pistoale, o pușcă și o geantă; pe jos o pereche de cizme de vânătoare, niște pantofi cusuți în canava — și-ncolo, lutul udat, ce ținea răcoare.

Întîns în pat, Scatiu se gîndea la Tîncuța. Tîneretea și frăgezimea fetei aprîndea mîntea flăcăului bătrîn. Ce n-ar fi dat s-o poată lua de nevastă! Conu Dînu Murguleț îi datora 30 de mii de lei și părea a nu se grăbi să-i înapoieze. La ideea banului, entuziasmul lui pentru fată părea a mai scădea. Lucrul de căpenenie era: să pună mâna pe bani și pe fată. O tuse seacă îl făcu să se ridice pe un cot și să injure. Răsucii o țigare, vorbind singur, și luă o pană după sfeșnic și-și frecă țigareta; apoi se răsturnă din nou în pat, sorbind fumul cu lăcomie.

Afară pe prispă, se auzeau glasurile mai multor țărani, ce vorbeau tărăgănat.

— Că nu-î, măi, hîne Petreo; de la hotărnicia vechie, a lui Mavru. El se scoală cu pritențiile după hotărnicia cea nouă.

— A'ngînerului județului, naș Gheorghe?

— Păi cum.

— Da' ăla nîcî nu știe să măsoare.

— Păi cîcă aia-î măsurătoare dreaptă.

— O hî, mă, că dracu-î meșter.

Tănase Scatiu îi auzea dîn pat și turba de mînie. I-ar fi împușcat ca pe niște câini, dacă nu i-ar fi fost frică de jurați. Se sculă bînișor și se duse să se uite la ei de pe fereastră. Erau cei mai dârji dîn sat. El își îmbracă laibărul de drîl și ieși la ei. Clocotea de mînie, dar se stăpînea.

Țăranii se sculară cu toți în picioare, cu căciula în mînă.

— Bună vremea, oameni buni.

— Sărutăm mîinile, boierule.

— D-apoi, ce doriți de v-ați sculat pe vremea asta să veniți la mine?

— Apoi ce să dorim, coane? sănătate dorim.

— Sănătate să dea Dumnezeu. Alta?

— Păi ia, hîrtia asta...

Unul dîn ei scoase dîn sânul cămășii un mototol de basma și, desfășurându-l cu mîinile lui crăpăcioase, dete de o citație.

Tănase se făcu roșu.

— E o „cetație“, zise el. Nu știți dumneavoastră că așa am vorbit: să ne căutăm fiecare dreptatea la judecată.

— Păi ghîne, coane, așa ne-a fost vorba?... zise cel mai bătrîn dîntre țărani. Noi ți-am spus că la judecată nu mergem. Mai ghîne-ți facem vo povară...

— Păi ce povară să-mi faceți, oameni buni?... că dumnea-voastră nu le împliniți nîcî pe cele vechi.

— He! păcatele noastre, d-apoi cine-ți muncește pămîntul, coane?...

— Banii mei, bade.

— I-auzí, mă, zíse unul, eu până azí n-am pomenít ban de la el.

— Tacă-ți gura, mă, Leftere, zíseră cu toțií.

Scatíu se uíta la el pe sub sprânceană. Îndoí hârtía și vru s-o dea înapoí țáranuluí de la care o luase.

— În sfârșít, luați-vă „cetația“, și maí bine așa: la judecată níci eu nu vă-nșel, níci dumneavoastră nu mă înșelați.

Țáranul nu vru să-și ía cítația înapoí.

— D-apoí parcă n-o să ne judece tot boieríí.

— Corb la corb nu-și scoate ochíí, adăugă Lefter.

— Cí tacă-ți gura, mă nea Leftere.

— A băut un pãhãruț la grec.

— Ba n-am băut níci defel, da' ce umblă să ne ía pãmântul!...

— Așa este, zíseră maí multe gласurí.

Ceí dín frunte, maí bătrâni, căutau s-o ía maí pe domol.

— Noí, de la hotãrnicía veche n-am fost supãrați de nímení, strígã Lefter, în míjlocul țáranílor; ce víne el acuma să ne ía pãmântul!

— Mă, da' íute te-ai făcut, bade Leftere, zíse Scatíu, roșu de mâníe, dar tot căutând să se stãpãnească.

— lute m-am făcut, că umblí să ne furí pãmântul, tâlharule!

Vreo câțiva țáraní îl luară de spate și-l deteră la o parte.

— Să nu-ți calce chícíorul pe ogorul meu, că te zburãtuíesc! strígã Lefter.

— E băut, coane, să nu-ți íie cu supãrare.

— Lasă c-o să-l învãț eu mínte!... Eí, ce maí vreți de la míne?

— Apoí să nu ne íai pãmânturíle, sãrac de maíca noastră, că ne lași copchíí pe drumurí, coane.

— Ce-o să vă fac eu, moș Stoíco! Pe planuríle mele de hotãrnicíe așa stã, că gríndul de la Cucuieți până la heleșteu este al statuluí; eu sunt dator să apãr averea statuluí, că altfel o plãtesc dín buzunarul meu.

— D-apoí statul de ce nu s-a maí sculat până acușica?... el nu ía de la noí, el ne dă, că de aía-í stat.

— O íí... Cíne v-a maí bãgat în cap și asta?

— Apoi cîcã o sã vie poruncã de la guvern sã ne împartã toate alea.

— S-o așteptî, moș Stoico.

— Pãi noi nu știm, coane: omul fãrã carte e ca va' de el; da' așa s-a zvonit, a venit cîcã de la Roșia poruncã sã ne împartã pãmînturî.

— Sã vã împartã pãmînturî!... Grele vremurî am ajuns, sã-ți spuî drept! Da' dumneata ai primî, moș Stoico, sã-ți împartã pãmîntul? ai primî sã-ți ia fata și muierea; sã-ți împartã așternutul; sã-ți ia oala de la foc; sã-ți împartã boii de la jug, cã dumneata ai patru iar bețivul ăla care mã-njurã n-are nici unul, fiindcã í-a bãut.

— Da, or am bãut banii tãi, mã calícule, zise Lefter de la o parte.

— Sã-ți tacã gura, hoțule, cã te împușc! rãcni Tãnase la el.

— Ia mãi ține-ți gura, mã Leftere, ziserã mãi mulți. Lefter tacu. Scatiu, simțindu-se ascultat, urmã:

— Ți-ai împãrți boii cu el, ha?... Dã-í și lui doi boi, cã el n-are și „mneata“ ai patru, ha?

Scatiu se uita la el și cu coada ochiului la cei de prîmprejur, mulțumit de efectul ce făcea. Stoica íși trecea cu dosul palmei pe cotoarele de mustăți:

— Pãi dacã e sã-í dãm doi lui Lefter, coane, eu nu am decãt patru, iar matale ai o círeadã întregã: dã-í și lui, sãracul.

Bãtrãnul Stoica mustãci, pe cãnd ceilalți se foiau între ei, neîndrãznînd sã rãdã.

— Eu, lui Lefter, boi?... șoricioaicã, zise Tãnase, avãnd aerul de a glumi. Mergeți cu Dumnezeu, oamenii bunî, și la zúua ínfățîșareí veniți la judecatã, cã-í numa de formã, ca sã nu m-apuce statul.

— Mãi rãmãneți sãnãtoși, coane, da' noi la judecatã nu venim, și nici judecata sã nu calce pe la noi, cã nu e bine.

Tãnase ínrã înãuntru, cu citația în mână, iar ei se depãrtãrã, vorbînd și dãnd dín mãini.

— Ai dracului, mi-au lãsat „cetația“... Bre! a ajuns țãranul mãi șiret ca boierul, zise el, ca moralã.

Şezu pe marginea patului şi se gândí fumând. După câţva timp íntre mamă-sa, spăşită şi necăjită, şi merse de se aşeză pe un colţ de scaun, fără a zice nimic. El se uită la ea mişcat. Cât putea bǎdǎrǎnia lui să îngăduie sentimente înalte, ele erau pentru babă. Íí íerta toate celea, până şi beţia, fiindcă, de, „o mamă are omul“.

— Eí, ce aí de te-aí supărat așa?

Ea da dín cap şi-şi frângea mâinile, zbârcínd dín gură ca un copil ce stă să plângă.

— L-am auzít... pe Lefter... nu l-ar maí răbda pământul...

— Eí!... şi de asta te-aí necăjit atâta?

— Cum să nu mă necăjesc, maică!... Auzí dumneata, ţăran obrazníc!

— Era beat.

— Beat, ha?

— Apoi beţia o să puie capăt la multă lume, zíse el cu înţelesurí.

— Aşa zău, beţia. Beau, bată-í mama lui Dumnezeu, de stíng pământul.

— După aceea se sculă în picioare şi se apropie de el cu mare taína.

— Tánase!...

— Eí, ce-í?

— Oare să nu-şi vǎre coada şi „fodulul“?

Aceasta era porecla lui conu Dínu.

— Ia tacă-ţi gura, maică.

— Iaca tac, zíse ea repede, ducându-se dín nou pe colţul scaunului.

— „Fodulu“ dacǎ ar putea şi-ar plăti datoría.

— La sfântu aşteaptă. Te-a găşít pe dumneata prost şi-şi joacă calul cum îi place.

— Ce face?

— Chíar așa. Te ţíne cu vorba să-ţi dea fata. Parcǎ cíne ştie ce maí sculă. Fete pentru dumneata câte pofteşti!...

— Oleo!... Sǎ nu mă facǎ, cǎ-í vǎnd şi cenuşa dín vatrǎ.

— Să í-o vînzí, procopsítului, că-í cu coada în sus ca o capră râfoasă... Acu a mai venít și língoarea de nepotu-său și nu mai încapí de eí.

— Doftorul cel mare!

— Doftor, ăla?... Nící pe Coteí dín curte nu í l-aș da în seamă. Eu zíc să-í puí „sífestru“.

— Ba vezí că nu.

— Să-í puí „sífestru“, și să-l vād eu venínd coala la míne, și típăríndu-mí mâíníle și pe o parte și pe alta, și eu să-í spuí: „Nu putem, nu putem“. Cíoclovína dracului!... Că d-aíá mí-am ros eu palmele, muncínd cu răposatu tată-tău, ca să strângem baní, să le dăm lor, și eí să ne facă mutre... Acuși să te ducí și să-í puí „ezecuție.“

— Eí, încet, încet.

— Ba nící un încet.

— Zí să-mí dea de spălat.

— Bate-í-ar Dumnezeu de calící înfumurați.

După câteva mínote, ínră júpâneasa Líța, o dudaná de muíere cât un munte. Ea aducea un líghean de aramă, cu íbrícu de apă în míjloc, o cutíe de tínichea cu o coajă de săpun, și, pe umăr, un ștergar de țară. După ce așeză totul pe un scaun, îl aduse dínaíntea luí Scatíu și-í turnă să se spele.

XIV

Mateí se ducea la Comănești mai în toate zílele. Se obișnuíse așa de mult cu drumul acesta, încât, când íși mai aducea amínte de vorbele mame-seí și încerca să mai puíe frâu plăcereí de a vedea pe Sașa, í se părea că-í lípsește ceva. Dar atunci íși zíceá că e dator să se ducă, tocmai ca s-o cunoască mai bíne.

Ínr-una dín aceste zíle de cumínțenie, pe când rătăcea síngur, călare, pe margínea moșíeí, se oprí la bostănăria unuí lípovean.

Așezată în mijlocul câmpului, pe malul unui iaz de moară, colîba străjuia un drum mare, întinzându-și umbrarul deasupra grămezilor de pepeni. Lîpoveanul cu femeia și cu două fete încărcau un car cu fân. Îndată ce-l văzură, veniră la el. Omul, cu capul gol și cu cămașa roșie peste pantalonii, se apropie de el și-i sărută mîna; femeile de asemenea. Apoi una din ele alergă înăuntrul colîbei și veni cu un fund curat și un ștergar, pe cînd lîpoveanul scotea dintr-o groapă un pepene enorm, pe care-l tăie pe fund. Pepenele era minunat. Cu custura înfiptă în miez, lîpoveanul i-l așază dinainte, și apoi se dete la o parte.

El rămase singur, uitându-se pe cîmp. Soarele apunea în dosul colîbei, luminînd pieziș miriștele roase. Cît vedea cu ochii, nu întîlnea decît pete galbui de oarze secerate, ori suhaturii bătătorite, pe care ici și colo rămăseseră în picioare curnuți zgribuliți și tufe de tîrtani. Departe, pe drum, un vîlătuc de praf parea că vine spre colîbă, cu cine știe ce cărauși în mijloc.

Un sentiment de pace neșarmurită, de oarbă supunere vremei ce trece și îngălbenește pustiurile, da priveliștea locului. Parcă așa trebuia să fie. Deprins acum cu firea țărănilor, înțelegea mai lesne natura după oameni, decît pe oameni după natură. Fluierul drumetului ce noaptea se întoarce acasă, și în cîteva note chinuite spune înduioșarea omului, era harfa pustietății aceleia; chipurile liniștite ale cosașilor răsfrîngeau lumina oarecum târzie a soarelui apunînd. Și se simți el însuși cuprins de descurajare, uitându-se înainte. „O fi“, această vorbă atît de românească îi veni în mînte. Și de la vorbă îl prinse gîndul soartei țărănilor: ce bun era cî o primeau așa cum era!... Își aduse amînte de hotărîrea de a le face școală, pe care era departe de a o aduce la îndeplinire. Înfipse cuțitul într-o felie de pepene și se puse a scoate semîntețele din alveolele lor imbrumate de zahăr; ia, așa te ia viața, cum ia o apă adîncă un pai și-l poartă domol de la un cot al malului la un alt cot; apa curge, înceată, și tu curgi cu ea, fără să poți face ceva.

Vîlătucul de praf se apropia, iar el se uita liniștit la drum. Era o trîsură cu doi cai. Cînd ajunse în dreptul colîbei, i se

păru că recunoaște trăsura Sașeí, și, fără să se mai gândească, sări de unde se afla și făcu semn vizítiului să oprească. În același timp, de sub coșul trăsurei se ívi capul Sașeí, care nu-l vedea și, mirată, părea că vrea să cunoască cauza pentru care se oprea. Când însă recunoscu pe Mateí, se dete jos repede și vení la el cu mâna întinsă.

— Ce te faci pe aicea, omule?

El dete dín cap, neștiind ce să răspundă.

— Uíte, mâncam un pepene.

— Ce bună idee! Mí-e așa de sete...

Și fără să mai aștepte altă poftire, se așeză pe bancă, își ridică până la vârful nasului vâlul des cu care era acoperită, și se puse să taie bucăți mici de pepene și să mănânce. Era încântătoare. Ochii, privind spre el, râdeau de fericire. Mâna, strânsă în mânușe, apăsa ușor și elegant pe mânerul bieteí custure.

— Cum ai ajuns pe locurile astea?

— Uíte așa. Da' vezí ce bun pepene? nu mai mănâncí?

— Mulțumesc, am luat numai ca să-mí treacă de sete...

— Da' ía spune, cum te găsești pe aici?

— Apoi, cum să mă găsesc... îmi era urât și am ieșit să mă mai plimb.

— Așa?... Va să zică la noi nu víi, fiindcă ești ocupat, și pe altă parte umblí singur pe câmp, să-ți treacă de urât.

— Umblu să-mí treacă de urât și să-mí cunosc bine moșia.

— Da?

— Da. Apoi, „să-mí treacă de urât“ e o vorbă. Eu, ca mulți oameni, fug de urât, dar în același timp am nevoie câteodată de singurătate.

Ea se uítă la el, clipind des și părând că vrea să pătrundă înțelesul vorbeí.

— Asta e adevărat, zise ea, după un moment de tăcere.

— Nu-í așa?

— Da. Dar tot ar trebui să víi la noi mai des.

— O să víu. Îți spun drept că aș veni și mai des, însă mă tem să nu fíu supărător cu vizítele mele.

— Matei!

El rídică repede ochii spre dânsa, surprîns de a o auzi chemându-l pe nume. Saşa se-nroşise şi se uita în pământ.

— Mihaí o să plece în curând, şi doreşte mult să te vadă, adăugă ea cu anevoinţă.

— Pleacă?... O să-l însoţeşti şi dumneata?

— Păi ce să fac?...

El rămase cu mâinile încrucigate pe genunchi, gândindu-se. Saşa plecă!... Era pentru el o vorbă nouă şi aproape fără înţeles. Se uita la dânsa lung. Ea, cu vârful umbreluţei, mişca un paí, jos, pe pământ.

— Nu íei nişte pepení să-í ducí acasă? tot eşti cu trăsura.

— Ba da.

Lípoveanul alese ce avea mai bun în groapă. Matei í aşeză cu grije la picioarele trăsurei, apoi se duse să-şi dezlege calul.

— Vín după dumneata.

— Cum! víi cu míne, sper.

El stete un moment la îndoială.

— Vín, dacă vreí, dar aş fí apríns o ţigară.

— Aprinde; mie-mí face plăcere. Leagă-ţi calul lângă aí meí şi haí să mergem, că apune soarele.

Matei voía să urmeze poveştele ei, dar nu ízbutea cu níci un preţ să dezlege căpăstrul de la gâtul calului. Saşa se uita la el cum făcea lucruri pe care nu le învăţase şi o bufni râsul.

— De ce râzi?

— Tare mai eşti stângaci!...

Lípoveanul se repezi de unde era, şi într-o clipă desfăcu căpăstrul şi legă calul lângă ceilalţi.

El, cu mâinile în vânt, a trebă, se urcă în trăsura rîzând.

— Dacă n-am făcut níciódată meşteşugul ăsta!...

— Ştiu... de aía m-am mírat şi mă mír de hotărârea dumitale de a rămâne la ţară... Dar, în sfârşít, bine faci, zise ea, aşezându-se comod în colţul trăsurei.

De la o bucată de vreme drumul mare fu lăsat, şi roatele tocară mai departe pe pământul ţelinos al câmpului.

Îmbrăcase umbra toată zarea, pregătind calea amurgului. Departe, în marginea orizontului, soarele dispăruse, aruncându-se într-un ocean de purpură. Raze ca de opal se ridicau pe fundul lîlîchíu al cerului, părănd niște stropíturí enorme. Se simțea cum vine noaptea. O geană vînată de lumínă se închídea prelung spre apus. Dunga dealului, pe care era satul, se îneca încetul cu încetul în clarul obscur al amurgului.

— Ce moment încântător!... zíse el. Vezi? te mirí de ce am rămas la țară... Iată de ce.

Ea tăcea, píerdută cu ochíi în pánza orizontului.

— Ce frumos e!... Nu-í așa?

— Da, răspunse ea cu glasul tremurător.

— E așa de frumos că te răsplătește de toate ostenele zíleí. Nímení nu poate prínde ceasul trecător. Numaí soarele, în răsărít și-n apus, pare a-l însemna pe cer.

— Maí cu seamă în apus.

El tăcu un moment. După aceea, înțelegând ce gândea ea, o întrebă:

— De ce?

— Așa. În răsărít e veselíe, se amestecă o ídee vagă de speranță. Și în ferícire nu se numără ceasuríle. Pe câtă vreme în apus, sufletul întreveđe un sfârșít, cípele cele dín urmă ale unui foc ce se stínge...Nu-í așa?

— Da... În sfârșít, astăzi mí se întâmplă un lucru ce rar se ímplínește în víață.

— Care?

— Acela de a vedea schímbandu-se o dorínță puternícă, în realítate, și de a fí tot așa de încântat de realítate cât eram de dorínță.

— Adícă, vorbínd în proză?

— Nu-í destul de límpede?

— Ba da... dar ce vreí să zící?

— Vreau să zíc că, în general, nímic nu trece dín lumea ídeală în cea fenomenală fără să nu píardă dín farmec. Astăzi mí se-ntâmplă contrariul, pentru întâlași dată.

Ea începu să râdă.

— Dîn ce în ce mai límpede. Închípuiește-ți că sunt foarte proastă... De ce nu vrei să spuí lucrurile în bună și curată límbă românească?

— Ba le spuí. Vream să zíc că de multă vreme vísam la scena asta la țară, la câmpul întíns; de mult vream să mă întorc aici, să trăiesc în pământul nostru, să răsufli dín plín și să mă arză soarele... Mí s-a ímplínít dorínța, și sunt tot așa de ferícít acum, precum eram ínainte de ímplínírea ei.

— Ímí pare că e natural să fie așa.

— E o părere. Noí nu suntem deplín ferícítí decát numai în íluzía ferícírei noastre.

Ea tăcu un moment. După aceea adause tímíd și încet:

— Cu toate astea míe ímí pare că sunt ferícítă în realítate.

— Da, se poate. Dar mă prínd că dumneata ești persoana cea mai vísătoare...

— Eu?!...

— Da, dumneata. Nu vísătoare în ínțeleșul vulgar, cí medítatívă, răsfrântă ínlăuntru, trăínd prín propriíle forțe ale sufletului dumítale și cerând foarte puțin de la lumea dín afară.

— Eu nu știu; știu atâta, că víața ímí pare ínteressantă, lumea în general bună și, cu un ídeal în suflet, aș trăi un veac fără să mă plâng.

— A!... va să zícă aí un ídeal?

— Negreșít... Cíne nu are un ídeal?

— Cíne nu are... Foarte multă lume.

Ea dete dín cap și nu mai răspunse.

Íncepea să se cam întunece. Se auzea ropăítul caílor pe íntínderea câmpului, și nu se vedea decát línía dealului ce se apropía.

— Aș putea oare să te întreb ce ídeal aí?

Ea míșcă ușor dín vârful unui píciór, zâmbínd.

— Mă așteptam să mă întrebí.

— De ce?

— Așa.

— Atunci răspunde-mi.

— Nu pot să-ți răspund.

Acum îmi veni rândul lui să tacă.

— Ai dreptate, adaugă după un moment, nu aș fi îndrăznit să te întreb, dacă te-aș vedea bine.

Ea începu să râdă.

— De ce râzi?... Îmi pare rău că râzi.

Dar ea râdea și mai tare. El tăcu cu totul. După câțva timp tăcu și ea, și iarăși nu se mai auzi decât mersul trăsurei.

— Iartă-mă, zise dânsa, atingându-l ușor cu mâna.

— De ce să te iert? Nu mi-ai făcut nimic.

— Da, dar am râs prosteste... Mă ierți?

— Cum să nu te iert.

El îi luă binișor mâna într-ale lui și nu mai zise nimic. Erau atât de fericiți amândoi, în amurgul vremii, încât ar fi dorit să se ducă trăsura mai departe și tot mai departe fără țel.

— Eram pe drumul arzător al confidențelor, zise el încet și parcă s-ar fi gândit la lumea din mintea lui. Alături de dorul meu de țară, sta dorul de cineva, iubit dar necunoscut. Îmi părea că trebuie să te întâlnesc. M-ai însoțit întotdeauna și peste tot și, cu toate astea, nu știam cine ești.

Ea se lipise de umărul lui, tăcută și tremurătoare.

— Și acum, cunoscându-te, îmi pare că ești aceea pe care o doream, întocmai, aievea, mai dulce și mai bună decât cum o visam...

O lungă tăcere urmă vorbelor acestora. Până acasă nu mai ziseră nimic. Plecată cu capul pe umărul lui, Sașa închidea ochii pe jumătate și vedea linia dealului, întunecată, pierdută, parcă ar fi fost o dungă pe cer. În ultima tremurare a luminei apuse înota o stea. Ea părea că ieșe din adâncul timpului și vine, vine spre orizonturile noastre, purtătoare de vești bune.

Trăsura se oprî la poarta lui Matei. El se dete jos, încet.

— Ce rău îmi pare!...

Sașa îl strânse ușor de mână.

— Vii mâine?

— Da.

— Vrei să-mi spui, când vei veni, ce stea e aceea?...

Ea îi arătă cu mâna spre cer.

— E a speranței și a fericirii.

— Știu... pentru noi.

— Pentru noi.

— Da, pentru noi. Dar pentru lumea cealaltă?

— În apusul soarelui, în august, îmi pare că se ivește constelația Fecioarei. Îți spun mâine cum se cheamă...
Noapte bună.

— Noapte bună.

XV

El intră acasă, senin, fericit, cu o puternică notă de idealitate, ce răsuna până în straturile cele mai depărtate ale sufletului.

Sașa se dete jos din trăsură ca o păsărică. Fetele și Mihaí, care o așteptau, stau în balcon cam plouați, fiindcă era târziu și le era foame.

— Da' ce ți s-a întâmplat, maman? o întrebă Mihaí.

— Nu mai puteți de foame, nu-í așa? Am plecat târziu de la Vlădeni, și pe drum am întâlnit pe Damían, la colíba unui lípovean, de unde v-aduc și pepení. Haí să mâncăm.

Eí se duseră la masă și Sașa intră un moment la ea să se scuture, și după cincí minute veni în sufragerie cântând.

— Maman, nu știi un lucru?... mâine ne vine sfânta de la Agapía.

— Da?

— A trecut subprefectul pe aici, și ne-a spus că mâine, la zece, să-í ieșim înainte cu tot satul.

Turică, feciórul, cu obícínuíta lui înlesnire de a se amesteca în vorbă, zise:

— D-apoi că „premarele“ este chiar afară cu popa Buză-tăiată.

— Așa?... Zí-í să vîină înăuntru.

Nu trecu mult și un țăran voinic ínră pe ușă bíníșor, călcând pe vârful degetelor. Era un om zdravăn, care, după îmbrăcăminte, se vedea a fí chíabur.

— Sărut mâiníle, cuconíță.

— Mulțumím dumítale, prímárule. Ce aud, că ne vîne sfânta?

— Apói, cícă vîne... Că încă a trecut dl subprefect pe la prímărie și a lăsat poruncă să scoatem lumea ínaíntea sfínteí, cu míc cu mare, doar s-o îndura Dumnezeu cu níțícă ploaie, că s-a răsucít porumbul de toată ísprava.

Sașa păru că se gândește un moment.

— la ascultă, Válsane, da' oare trebuíe ploaie cu adevărat?

— Trebuíe, cuconíță, la porumb.

— Ștíu. Da' ce face lumea care a rămas cu vrafuríle în aríe?

— Păí, ce să facă? Că și Dumnezeu nu ne poate mulțumí pe toțí.

— Ceí ce n-au caí au rămas în urmă.

— Ceí care n-au caí or maí treíera cu chícíoarele, zíse prímárule.

— Da' dacă vîne ploaía?

— Păí măcar de-ar da Dumnezeu... Da' ștíí, până se maí pregătește, până una alta, și-a sfârșít rumánul țára de orz.

— Bíne, Válsane. O să trebuíască vreo masă...

— Păí chíar de aía venísem, să mă rog să ne daí cele de trebuínță.

Pe când el vorbea, se íví în spatele lui potcapíul popeí.

Popa Vasíle Buză-tăiată era cunoscut la o poștă ímprejur. Cu pulpana antereului prínsă în brău, cu cíobotele scálcíate și cu burta ínaínte, era típul preotului de moda veche. Glumeț, lacom la mánzare, scurt la slujbă, se țínea de popíe prín obíceí și fííndcă „dacă nu curge, tot pícă,,, dar altfel era arendaș și el; lua o sfoară de pământ de la unul, cumpăra lâna de la altul, maí da câte un ban, doí, cu camătă, și astfel íși rídíca spuza de copíí ce avea. Sașa nu-l putea suferí, și-l îngăduía numai fííndcă

rămăsese moștenire de la tată-său; dar adusesse un al doilea preot, om cumsecade, care ducea tot greul bisericeii.

— Masă bună, taică.

— Mulțumím, părinte. D-apoi, ne vine sfânta, hai?

Popa nu răspunse nimic deocamdată, cí, uníndu-și degetele de la mâna dreaptă, boscorodí câteva cuvinte deasupra mesei, aruncând ochii lacomí la niște pătlăgele împănate; după aceea luă un scaun și șezu, cu ochii ținți la pătlăgele.

— Hm!... zise el, astea pe turcește se cheamă „Imam baıldi”... Știi, coană Alexandrino?... cícă un preot de ăia de-ai lor a mâncat într-o zi până a crăpat... și de ăia s-a chemat așa: „Imam baıldi”, adicătea „a crăpat Imamul”

Míhai și fetele râdeau să se topească.

— Nu poftestí, părinte? zise băiatul, întinzându-í o farfurie.

Sașa se uita la el, încruntând din sprâncene.

— Maman, je t'en prie.

Până să răspundă ea, popa își trăsese pe taler două pătlăgele, și se uita curmezis spre fecior, parcă ar fi vrut să-í ceară ceva.

— Ce dorești, părinte? îl întrebă Sașa.

— M-aș ruga de un păhărel de rachiu... să le fac oleacă de drum, că, precum zice sfânta scriptură: „frunză verde, de dai n-ai, iar mielu blând suges la două oi”.

Turică îi aduse un păhăruț de rachiu, pe care popa îl azvârlí pe gât, de era cât p-ací să-l înghită cu pahar cu tot.

Prímarul se uita la el și zâmbea.

— Dumneata nu vrei ceva, Vâlsane?

— Sărutăm mâinile, cuconiță.

Turică îi dete numaidecât rachiu, dar omul, foarte cuvíincios, nu vru să primească. Sașa se uita la el cât era de întreg și de cuminte, și vru să-și urmeze cu dânsul vorba mai departe.

— Va să zică ce crezi că trebuie?

— Apoi să vedem ce zice părintele.

Popa înghițea dumícaturile cât pumnul, și n-avea vreme să vorbească.

— Ce zicí, părinte? îl întrebă Sașa.

— O masă, o față de masă, lumânări și tămâie.

— Bîne. Alta nu mai trebuie?

Popa ridică din sprâncene că nu.

— Să dăm gazdă la preot și la maică, zise Vâlsan, și să vedem de caí, că poate vine sfânta cu droșca.

— Bîne, taică, să-í dați, mormăie popa, că cine dă cu mâinile, aleargă cu picioarele, iar cel ce plânge pe sărac să-í poarte traísta.

Primarul râdea, dar vâzând pe popă că-și dezleagă sacul cu proverbele, îi făcu semn să se scoale.

— Haí, părinte, că te așteaptă coana preoteasă.

— Să mergem, taică.

Maí dete dușcă un pahar cu vîn și se sculă.

După ce plecară, Mihaí se puse să facă și el ca popa Vasíle, zícând proverbele pe vârful degetelor: „Frunză verde de daí n-aí”.

— Maman, îmi daí voie să-mí rup un dinte, ca să semăn maí bîne cu el?

— Ia nu maí vorbí prostíi, zise Sașa râzând.

— Zău așa, maman.

— Rupeti-l, dacă vrei.

Eí urmară hazul maí departe, după masă, pe când Sașa se duse la ea să scríe.

Când se așeză jos și luă condeíul, síngură, scena din trăsură îi revení în mínte cu atâta putere, încât se rezímă de spatele fotoliului și priví drept înainte. Oare era adevărat? Ea fusese? sau o dulce închípuire de síne o făcea să urmeze, deșteaptă, un vís ferícit?

Scríse două rândurí lui Mateí, rugându-l să vînă a doua zí și să vestească și pe conu Dínu de sosírea sfínteí.

Pe la nouă ceasurí dímíneața tot satul era la câmp, pe margínea drumului mare. Tăbărâți pe șanțul șoseleí, țăranií vorbeau líníștiți, ștergându-și sudoarea cu dosul palmeí, iar nevestele și fetele, cu rochíile de stămbí întínse roată împrejur ca să nu le păteze, își ístoríseau pășuríle lor zílníce, parcă níci vorbă n-ar fí fost de venírea sfínteí.

La Comăneşti, Míhai şi fetele aşteptau nerăbdători pe Saşa, care nu se mai ísprăvea de gătit. Víctoría îi bātu în geam.

— Maman, se-ntârziază prea mult.

— Dacă sunteţi așa de nerăbdători; luaţi trăsura şi duceţi-vă.

— Să ŷi-o trímitem înapoi?

— Negreşít.

Eí plecară. În urma lor, Saşa se găti repede şi íeşi în balcon, aşteptând pe conu Dínu şi Mateí. La ídeea de a-l revedea, símŷtea ínima bătându-í-se cu putere şi un val de căldură urcându-í-se în obrají. Intră înăuntru cu neastâmpăr; îşi aşeză pălăria mai pe frunte; îşi scoase o mănuşă, ca íar s-o puie după un mínut.

Un zgomot de trăsură, în curte, o făcu să se repeadă la fereastră. Dar era numai subprefectul. Cu toate că-í era símpatic, de astă dată Saşa îl găsi venít la nevreme, şi nu íeşi. Un argat, care văzuse trăsura eí plecând, spuse subprefectului că toată lumea era la câmp, şi-l făcu astfel să se ducă. După puţin tímp vení şi Mateí. Saşa îl văzu de pe fereastră, şi se repezi la uşă să-í íasă înainte, însă ínima îi bătea așa de tare, încât fu sílítă să se oprească un moment pe scaun. Argatul care vorbise cu subprefectul era gata să-l trímeată şi pe el după ceílalţi, când Saşa íeşi repede, tocmai pe când trăsura lui Mateí întorcea, şi-l strígă.

Cu capul plecat în pământ, dín prícina soareluí, el urcă treptele, şi când dete cu ochíi de dânsa, rămase loculuí. Ea se făcuse şi mai roşie decât era, şi, râzând, îl întrebă pe jumătate supărată:

— Ce-í?

— Nu te supăra, zise el. Eşti astăzi o mínune încântătoare!

— Da?... Sunt bine?...

— Grozav de bine.

Ea făcu un pas înapoi, símŷtínd parcă nevoía de a se depărta de complímte.

Apoi se ínvártí ímprejurul eí însăşi.

— Íŷi zíc bună dímineaŷa după ce mí-oí scoate mănuşa.

Rămăseseră astfel locului, uitându-se unul la altul zâmbînd.

— Acuma, bună dîmîneața.

— Bonjour.

— Mergem? e târzíu, ștíi?

— A cui e vîna?

— A mea, fííndcă n-am venít la vreme, și a dumítale fííndcă te-ai gătít prea mult.

Ea își punea mînușa la loc, uitându-se pe sub gene.

— Vream să te aștept, zíse ea încet. Să mergem.

Se urcară amîndoi în trăsură și pornírá la cîmp.

O dată cu ei ajunse și sfînta.

Într-o birjă cu patru cai osteníți, veneau, în mijlocul unui vîlătuc de praf, patru persoane: doi popi în fund, care țineau ícoana, și două călugărițe dînaínte. Popii se deteră jos, spríjínínd ícoana cu o mînă dedesubt și cu alta de deasupra, și începură a rostí rugăciuní. Poporul íngenunchease, pe cînd călugărițele ștergeau chípul sfînteí de praf. Preoții voiau să treacă șanțul șoseleí, ca să íntre pe cîmp, dar tocmaí în partea aceea el era curățít de curînd și decí cam adînc.

— Pe unde trecem, pîrínțe Opreo? zíse unul dín ei, încet.

— Da' eu ștíu, pîrínțe loane?

— Dă-í sfínția-ta, dín Ohtoíh, că eu nu maí am glas níci cât un puí de curcă.

Se duseră astfel în sus, se lăsară în jos și íar se íntoarseră în sus, nădăjduínd să găsească un loc maí lesne de trecut. În cele dín urmă se coborâră în șanț, cum dete Dumnezeu, dar cînd fu la rídícat, pace... Unul se încurcă în anteríu, altul în patrafír, și dacă nu venea lumea să-í ajute, ar fí rămas acolo, fííndcă, după regulíle lor, nu puteau să lase ícoana pe mîíní străíne.

În vremea asta, popa Buză-tăíatá își pusese odăjdíle și venea ínaíntea ícoanei, legănîndu-se ca o corabíe. Preoții carí ínsoțeau sfînta íncruntară dín sprîncene, cînd văzură că aveau de împărțít plata cu alți doi confrățí. De aceea, prímírá destul de rău pe fratele lor.

— Așteaptă, așteaptă, pîrínțe, să punem sfînta pe masă.

— Iaca, taică, aştept.

— Nu-í treaba sfínţíeí-tale să te amestecí aici.

— Pă-í vorbă-í!

— Ba chíar așa. Dă-te la o parte.

Popa Buză-tăiată se dete la o parte, mormăínd:

— Mă!... moldoveníí draculuí.

Apoí íşí ceru íertăciune de la Dumnezeu că pomení pe dracul:

— Ptíu, Doamne íartă-mă.

Celalt preot de la Comăneştí, care nu îndrăzníse până ací să se amestece, văzând ícoana pe masă, íşí puse şí el patrafí-rul, dar fu prímít cu aceeaşí lípsă de ceremoníe de cei doí popí străíní. Atuncí, conu Dínu, care íí prívea de un sfert de ceas cum íşí dau arama pe faţă, poftí pe câteşípatru preoţí să înceapă slujba, că şade ruşíne, fíecăruía fííndu-í păstrată plata ce í se cuvíne. Hagíul era deja ínfííntat, cu cădelníţa gata şí ísonul la índemână, aşteptând ferícítul moment când să-í dea drumul.

Câmpul se íntíndea crăpăcíos şí ros de víte, până departe în pânza orízontuluí. Deşí acum era pe la sfârşítul lui august, zăpuşeala părea maí nesuferită ca în íulíe.

Cu capetele goale în soare, câteşípatru la línie, preoţíí se rugau, íngenunchíndu-se şí sculându-se necontenít. Ţăraníí făceau crucí marí, zícând dín când în când „dă Doamne ploaíe“; femeíle stau plecate la pământ. Lăcustele subţíratece săltau în pulpanele răsfrânte ale popílor, pe când rândunelele íntărzíate treceau ca săgeata príntré ránduríle oamenílor. Era semn de vreme bună şí senínă. O saca de apă de la curte era ínconjurată de flăcái şí băleţí, care íşí treceau cofa de la gură la gură.

Saşa, fetele, conu Dínu şí toţi ceilalţí stau în genunchí; Mateí cu capul gol, sta şí el respectuos, dar în pícióare. Saşa íí făcu semn să íngenunche. El se supuse şí şezu lângă dânsa.

— Trebuíe să daí exemple bune, zíse ea zâmbínd.

Pe la sfârşítul slujbeí, când apa fu sfínţítă, preotul stropí, cu mănunchíul său de busuíoc, în patru părţí, rugând pe

Dumnezeu să păzească locurile acelea de cutremure, de gândacii, de secetă etc. Stropitura ajunsese până la Sașa, muindu-îi rochia pe umeri. Apa făcu să î se lípească stofa subțire de piele. Ea încerca să se șteargă, dar nu se putea ajunge singură. Matei îi luă batista din mână și căută picătura s-o usuce.

— Ce loc bun și-a ales, zise el încet, râzând.

Ea sta cu capul în pământ și cufundată în smerenie, dar îi răspunse, fără a se uita la el și râzând:

— Nu mai spune prostii și stai binișor.

— Zău așa...

După ce se ísprăví slujba, Sașa se apropie de preoți și de călugărițe, să-í poftască la masă. Intrară în vorbă mai lungă: „Când ați plecat de la Agapia“, „Cine-í dumnealui, dar dumneaí“, până veni rândul lui Matei.

— Dumnealui e boierul matale? întrebă unul din preoți pe Sașa, arătând pe Matei.

Ea nu pricepu deocamdată. Conu Dínu râdea de înțelesul moldovenesc al frazei și spuse preotului cine era unul și cine era altul. Sașa se făcuse roșie și se uita la vârful mânușilor, pe când preotul, încurcat, zâmbea cu bunătate, înțelegând parcă ce se petrecea în mințile tuturor.

XVI

Preoții și călugărițele se duseră la Comănești, iar ceilalți pe la casele lor. Conu Dínu spusese în treacăt lui Matei că avea ceva de vorbit cu el, și-l rugă să-l aștepte spre seară.

Ajuns acasă, Damían prinse a se gândi la cele petrecute la câmp. Întrebarea preotului, pe care el o înțelesese foarte bine, da pe față o stare de lucruri firească dar nelămurită. Sașa nu mai era o copilă, pe care un tânăr o poate „compromite“, cum se zice, dar era totuși o fată tânără. Starea lui sufletească față de dânsa nu avea lîmpeziciunea pasiunilor mari. Nici vârsta lui, nici vârsta ei, precum nici temperamentul omului nu erau

de natură a înflăcăra dulcea amintire ce avea pentru Saşa, până la mărimea unei hotărâtoare pasiuni. Când îi zicea că e „încântătoare“, spunea un adevăr faţă de ea şi mai cu seamă faţă de el însuşi. Fieea liniştită, cumpănită întru toate, cu trebuinţa vădită de a se devota, a Saşei, răspundea mînunat la aspiraţiunea ideală, ce se găseşte la mai toţi oamenii medievăli, către o asemenea femeie. Dacă la această stare, pornită din cauze personale, se mai adăuga dorinţa răposatei, se poate lesne ajunge la hotărârea calmă la care ajunsese Matei, de a vorbi lui unchiu-său, conu Dînu, despre gândurile lui de a lua pe Saşa. Însă lipsa de entuziasm făcea să nu fie hotărârea cu totul desfăcută de orice părere de rău. Când un om a trăit atîta vreme sîngur, cu greu îşi schimbă viaţa. Trecuse aşa de puţin timp de când se întorsese acasă şi, cu toate astea, atîtea întâmplări însemnate se desfăsuraseră! Dar tocmai în ele se găsea urmarea logică a noii lui vieţi. Trebuia să se lege o dată mai mult de pămînt, şi să se lege pentru totdeauna.

Conu Dînu veni, precum zîsesese, către seară. Matei îl aştepta, cu o vagă nelinişte în suflet. Sîmţea că se petrece ceva neobişnuit, că unchiu-său avea nemulţumiri. Această nelinişte a lui, pe care conu Dînu o băgă de seamă, făcu pe bătrîn să înceapă stîngaci:

— Ce mai faci, băiete? Cum îţi merge casa şi Aglaia?

— Bine, nene — mai cu seamă Aglaia.

— Lucru subţire, bre!... Bietu Nae, îl legi la gard. Tot cu Caramzulea trăieşte?

— Cine?

— Iote, frate; ştiu că n-o să trăiască Nae cu Caramzulea; îţi vorbesc de dînsa. E o frîscă de muieră de n-are pereche. Să te păzeşti...

— Nu-î nici o primejdie.

— Mai bine.

După aceea îşi scoase o tabachere în care intra o boccea de tutun, şi-şi făcu o ţigară. Matei îi dete chîbriturile. Bătrînul îşi aprinse ţigara, şi se duse la geam.

— N-are gând de ploaie.

— Nu prea.

— Și sfânta ce-o să-ți facă? Trebuie s-o chemi la vreme, zise el, uitându-se cu înțeles la nepotu-său.

Matei râdea făcându-și și el o țigară.

— Anume când barometrul se coboară?

— E!

— Aș vrea să știu de ce n-a venit Scatiu, întrebă Matei.

— E o halima întregă. N-a venit din mai multe cuvinte: întâi, fiindcă e mitocan; apoi, fiindcă zice că pe el nu l-a întrebat nimeni când s-a hotărât aducerea sfinteii, fiindcă s-ar fi opus: are toată pâinea pe câmp.

— De ce?

— Trăiește rău cu țaranii. Îi jupoaie cu dobânzile și procesele. Înțelege tu că dacă ar începe ploile, îi putrezește grâul pe câmp.

— În fond, nici eu nu știu cine a adus sfânta.

— A adus-o lumea dîmprejur, și țaranii de la Comănești au cerut Sașei să o treacă și pe la dânșii.

— Atunci ce încapă supărare?

— Se înțelege. Da' ce-i faci prostului? Apoi i-a intrat în cap că, de când ai venit tu, toată lumea râde de el, fiindcă-l îei peste picior față de Sașa.

— Eu?

— Da, a venit la mine să se jeluiască.

— Ce e drept, eu am răs într-o zi cu Sașa — dar el era de față. E bun băiat, dar cam ridicul.

— E ridicul, dar nu e bun. Are gură rea și să te păzești, și tu și Sașa, că e om primejdios.

Matei se uită îngrijat la bătrân, parcă-ar fi vrut să-l întrebe lămurit despre ce e vorba.

— A venit ieri pe la mine, urmă conu Dînu; a fost de o îndrăzneală rară, și eu, Dînu Murguleț, care am văzut pe tată-său slugă la noi, bătut cu opritorile la scară, n-am putut nici cel puțin să-l dau afară!

Mateí îl ascultă posomorât.

— Trebuía să-l daí!

— Trebuía!... Cuí o spuí? Eu ştiu bine ce trebuie să fac, dar când te strâng curelele, o laşi mai domol.

Tânărul se uita la unchiu-său nedumerit.

— Tu poate nu mă-nţelegí.

Mateí mişcă dín umerí. Bătrânul păru a se gândí un moment.

— E mai bine să-ţi spuí. Eu sunt bătrân şi poate mâine mor. Tu rămâi părintele fetei mele. Eu am luat baní cu dobândă de la Scatiú. Íi sunt dator trei mii de galbení, pe care nu í-am putut plăti la timp. Te mirí, şi aí dreptul să te mirí...

— Nu...

— Ba da. E de mirare, cum un om ca mine să nu poată plăti treizeci de mii de francí la termen. Dar când veí cunoaşte mai bine lucrurile, când veí vedea ce produce o moşie unui proprietar, ce se cheltuieşte în casă la mine, cum se trăieşte la Bucureşti — poate veí înţelege mai uşor. Nu zíc că nu aş fi putut să găsesc baní numaidecât; dar nu í-am căutat, fiindcă ţiu să las moşia fetei fără ípotecí. În sfârşit, ca să nu mai lungesc vorba, sunt dator lui Scatiú baní şi mojiul crede că pentru asta ími poate porunci. Asta e una. A doua: ţi-am spus, ími pare, că tot acest bádăran şi-a pus în gând să ía pe Tíncuţa. Mătuşa-ta ar fi gata să í-o dea. Dar e cap de femeie, care nu vede díncolo de vârful nasului. El vrea să ía fata ca să pună mâna pe moşie. Tot pentru asta nu primeşte nicíodată dobânda la baní, cí o adaugă la capete, şi-mí face nişte socotelí cu dobânda la dobândă, de te sperí. Unde şi-a vârât coada, nicí praful de pe tobă nu s-a ales, şi dacă nu m-oí scăpa de el, ími mánâncă moşia.

Bătrânul se sculase în picioare şi se plimba neliniştít prin casă. Nepotu-său se uita la el, părând el însuşi preocupat.

— Nene Dínule, cât eşti dator în tot?

— Da' cine mai ştie!

Mateí zâmbí fără voie.

— Cu chípul ăsta ajungí departe.

— Știu, dar așa e: mi-am ținut totdeauna rău socotelile; însă, cum am făcut, cum am dres, nu eram dator nimănui un ban. A venit un șir de ani răi, și m-am încurcat. Trebuie să fie peste patruzeci de mii de lei.

— În câți ani?

— Într-un an și jumătate.

— Atunci îți ia mai mult de zece la sută.

— Se-nțelege.

— E un mișel; trebuie să ne scăpăm de dânsul.

— Știu — dar cum?

— Eu am niște bani rămași de la mama și ți-i dau, zise el, zâmbindu-i cu bunătațe.

Bătrânul se opri se în fața lui și se uita la el ținută. Apoi, încet, zise:

— Eu știu, băiete, că ai bani și ce bani ai, fiindcă soră-mea îi ținea la mine. Dar nu pentru asta îți vorbesc de nevoile mele. Aceia sunt bani rămași de la tată-tău, în bonuri, și nu poți să-i atingi.

— Da' de ce nu pot să-i ating?

— Fiindcă asemenea hârtii sunt mai bune ca o moșie.

— Le depun undeva și iau bani.

— Poți s-o faci, dar nu pentru mine.

— De ce, nene?

— Îmi pare rău că ți-am vorbit, zise bătrânul trist. Dacă m-aș fi gândit la una ca asta, puteam să iau bani de la biata mamă-ta, fără să mai umblu prin străini; însă aceea e averea rămasă de la tată-tău.

— Bine, dar astăzi e averea mea.

— Așa e...

— Nene Dínule, zise Matei domol, te rog să primești. Eu știu ce ai făcut pentru mine. Acești bani erau meniți să meargă în zestrea Tincuței. Asta a fost dorința mamei înainte de a muri.

Bătrânul se rezemase cu un cot de masă și se uita trist înaintea ochilor.

— Nu ai nici un drept să primești sau să nu primești. Așa a vrut mama, și eu voi face așa.

— Sărmana soră-mea!... zise bătrânul încet, cu lacrămile în ochi.

Matei îl privea, mișcat, simțind toată curățenia de suflet cu care nu voia să primească banii, și fiindcă unchiu-său părea descurajat și fără nici o voință, el îl atinse binișor peste mână, încercând să glumească, dar în realitate foarte emoționat:

— Și fiindcă vorbim de voințele din urmă ale mamei, mai am să-ți împărtășesc una, mai veselă.

Conu Dînu se șterse la ochi, așteptând.

— Dumneaei mi-a zis, înainte de a muri, să mă însor. Vreau să-î împlinesc dorința și o să te rog să m-ajuti.

Conu Dînu se uita la el serios, dar cam mirat.

— Te-aș ruga să vorbești Sașei despre asta.

— Da' pe cine vrei să ieși?

— Pe Sașa.

Bătrânul urmă a-l privi din ce în ce mai mirat.

— Va să zică era adevărat?...

— Da, întări Matei. Apoi se grăbi să adauge: Eu îți răspund „da” fără să știu ce mă întreb.

— Scatiu a scos de mult vorba prin lume că vrei s-o ieși: nimereste și prostul câteodată.

Tânărul se uita în pământ, jenat.

— Mă mir cum a putut să vorbească de un asemenea lucru. Eu nu am făcut nimic care să îndreptățescă pe Scatiu să vorbească astfel, și nici el, nici nimeni nu știa ce s-a petrecut între mine și mama.

— Ba eu știam, că asta era de mult dorința bieteii măică-ta. Și faci bine: Sașa e un înger. Pentru mine nu e nici o deosebire între Tincuța și Sașa...

Conu Dînu se uita lung la Matei, părând că vrea să pătrundă în sufletul lui.

— Ești bine încredințat că nu urmezî numai dorința răposatei, și inima ta te îndeamnă să faci pasul acesta?... Fîindcă trebuie să-ți spun cum sunt lucrurile și cum de altminteri le vezi și tu: Sașa și-a legat viața de creșterea fraților ei. Știu că până acum

nu vrea să se mărite; dacă și-o fi schimbat părerea pentru tine, eu o să fii încântat, dar tu o să devii deodată cumnatul, tatăl a trei copii, dintre care două fete de măritat.

— Știu.

— Încă o dată, Sașa e cea mai bună, cea mai dulce făptură — atât de bună, încât, dacă ar fi fost un bărbat, i-aș fi dat pe Tîncuța. Asta însă nu împiedică adevărul celorlalte lucruri. Viața ta se schimbă cu totul. Ai fost deprins să trăiești singur în lume multă; aici viața noastră e restrânsă. Ai pentru tine avere destulă și poți face ce vrei... După aceea, trebuie să nu uiți că Sașa e aproape de vârsta ta, ceea ce pentru un tânăr, merge, dar pentru o fată... nu prea.

Tăcură un minut amândoi. Conu Dînu se sculă și-i întinse mâna:

— Ți-am spus toate părțile îndoioase, mai negre decât sunt. Acuma închei, zicându-ți, că dacă ești hotărât s-o ieși și dacă dânsa te ia, ai să fii un om fericit. Numai să cauți să fie și ea fericită. Vîno să te sărut.

Bătrînul îl îmbrățișe și ieși. Pe pragul ușei se opri:

— Bagă de seamă, eu mâine mă duc să-î vorbesc... Ești bine hotărât?

— Da, da.

— Foarte bine. Adîo.

XVII

Preocupat și nerăbdător, conu Dînu nu lăsă lucrurile pentru a doua zi, ci se duse drept la Comănești. Sașa era la dânsa în odaie, și-l făcu să aștepte. Bătrînul se plimba în lung și-n larg prin casă, deschizând din când în când ușa și întrebând dacă vine. Se puse să-și răsucească o țigare, dînd din cap și zâmbind.

Sașa intră ca o vijelie, strângând în mână o batistă ce o scosese în gă din cutie:

— Ce e, coane Dînule? ce s-a întîmplat? întrebă ea cu temere.

El, cam teatral, făcu un pas spre dânsa și o luă de mână, ducând-o spre fereastră. Ací se vârî în sufletul eí, privínd-o cu niște ochí teríbílí, de o comícitate nespusă.

— Da' ce-ți este, coane Dínule? întrebă ea, dín ce în ce máí mírită și începând să se roșească.

— Víno încoace, vínovato. Șezí ící lângă míne.

— Iacă șed.

Ea se așeză lângă dânsul, pe o canapea. Bătrânul se uítă dín nou în ochíí eí, dând dín cap.

— Așa te porți?

— Da' zău, nu mă máí chínuí și spune-mí ce este?...

— Este... Este... Să-ți spuí?

— Te rog.

— Nu-í nímic.

— Eí asta-í!

— Dă-mí íntái o dulceață, tratează-mă bíne, că víu ímpețít. Sașa, care se sculase să poruncească dulceață, se oprí.

— Dacă víí pentru asta, nu-ți dau nímic.

Conu Dínu urma a se uíta la dânsa:

— Ce šíreată ești!...

— Eu, šíreată? zíse ea tare, dar roșíndu-se.

— Eí, de ce te roșești? Ia șezí, lasă dulceața.

Ea vení dín nou lângă dânsul.

— Ascultă, Sașo: víu de-a bínelea ímpețít.

— Se poate, coane Dínule, dar o să te ducí cum aí venít.

Ímí pare că ne ínțelesesem asupra peșiturílor, zíse ea redobândíndu-și tot sângele rece.

Bătrânul urma a o priví, zânbínd cu bunătate.

— De ce mă privești? întrebă ea.

— Fííndcă aș vrea să pătrund bíne în ínima ta, și să știu tot ce se petrece acolo.

— Eí, vrei cam mult, zíse Sașa, râzând.

El tăcu un moment, uítându-se în jos și gândíndu-se. Sașa íl prívea, la rândul eí, vroínd parcă să ínțeleagă jocul ascuns al bătrânuluí. El íși rídícă ochíí dín nou către dânsa.

— Ascultă, Sașo: mă gândesc cum e mai bine să-ți vorbesc. Eu știu că tu nu vrei să te măriti și ții să nu te supăr cu vorbele mele, fiindcă te iubesc ca pe copilul meu, ca pe Tincuța; pe de altă parte, persoana care mă trimite îmi este tot așa de dragă ca și tine. Socot prin urmare că e mai bine să-ți spun lucrurile cum sunt. Tânărul care te cere este nepotul meu Matei, zise bătrânul, ridicându-și încet ochii spre dansa.

În timpul cât rosti el cuvintele acestea, obrații Sașei se înroșiră ca purpura și lacrimile i se urcaseră în ochi. Printr-o puternică încordare a voinței, ea căută să rămână liniștită, cel puțin în aparență, și răspunse:

— Asta e altă vorbă.

Conu Dînu sări în sus, parcă întinerise cu patruzeci de ani, și strigă pocnind din degete.

— A, ștregărițo! de-astea mi-ai fost dumneata!

Apoi îi luă capul în mâini și i-l sărută cu o adevărată dragoste părintească.

— Ah, câtă bucurie îmi faci, Sașo!

Dânsa râdea printre lacrimi, sărutând mâna bătrânului. El se uita la ea, neștiind ce să admire mai mult: ochii adânci cu gene scaldate în lacrimi, sau puterea de caracter cu care știuse să tacă o viață întregă.

— Ei, cum te-ai hotărât tu, așa deodată?...

— Deodată?...

— Va să zică e afacere veche...

— Nu-î nici veche, nici nouă: e de totdeauna.

— Cum așa?... la spune-mi, zău.

Și fiindcă văzu că Sașa își plecase capul pe o parte și se uita în pământ, cum avea de obicei să facă ori de câte ori era încurcată de ceva, dânsul o mângâie pe umeri:

— Spune-mi, fetițo, ai bi incredere în mine: vreau să te văd fericită.

— Ce să-ți spun, coane Dînule? întrebă ea cu voce dulce.

— Spune-mi, de unde înțelegerea asta așa de desăvârșită între voi?

— Nu e níci o înțelegere. Dín partea mea e o veche și copilărească credință că noi eram meniți de părinții noștri să... ne luăm. Cel puțin asta era dorința cea mare a bietei răposate.

— A soră-mí?

— Da.

— De unde știi? Ți-a spus-o?

— Nu mí-a spus-o níci odată, dar am înțeles-o așa de bine...

— Aí dreptate: asta se vedea cât de colo... Și prin urmare tu aí așteptat pe Mateí, cu credință și statornicie, totdeauna? Eraí sígură de el?

— Eu?... Níci odată nu am vorbit serios de asemenea lucrurí. De altmínterí sunt șapte ani de când mí-ar fí fost cu neputință să-í vorbesc.

— Dar înaintea?

— Níci înaintea. Cât eram copíi, ne jucam: când ne-am maí mărít, ne certam, și astfel ne-am despărțít.

— Și pe asta te întemeiaí tu?

Dânsa își ridică ochii spre bătrân, ca cíneva care nu știe cum să spună un lucru taínic.

— Eu nu mă întemeiam pe nímic, zise rar, eu îl íubeam.

Bătrânul se uita la dânsa, întinerít parcă el însuși de suavitatea acelor vorbe și, ținându-í o mână, da dín cap, gânditor:

— Dar dacã el te uita?... Știi: străinãtatea și depãrtarea sunt dușmanii jurãmíntelor de dragoste.

Sașa înãlță dín umeri și închise dín ochi, cu supunere cãtre soartã:

— Nu sta în puterile mele să fíe altfel. Fíecare își are steaua sa, și ce-í e scris í se ímplínește.

— Dar el?

— El?... vãd cã dumneata știi maí mult decãt míne.

— Așa este... Adicã eu știu atãt, cã m-a însãrcínat să víu să-ți cer mâna. Maí mult nímic. Mí-a zís cã ímplínește o dorință a răposatei maicã-sí...

Bătrânul se oprí parcã într-adíns, cãutãnd să prindã efectul acestor cuvinte pe chípul fetei. Ea își priví vârful degetelor în tăcere.

— Ce-î răspund?... că primești, da?

Dânsa zâmbea cu frică.

— Da, zise ea sfioasă. Dar dacă face pasul ăsta numai din pietetate către coana Dîmandula?

— Și eu m-am gândit la asta, și í-am zís. El m-a încredințat că nu.

— Dumneata ce crezi, coane Dínule?

— Ímí faci o întrebare grea, fetițo. Eu cred că și da și nu. Ce ciúdat lucru! de unde mă temeam că tu n-o să primești, íată-ne acum temându-ne de el.

Se oprí bătrânul și se gândí. Sașa se uita la el cu frică, parcă soarta í-ar fí atârnat de vorbele lui.

— Eu cred că el este síncer, că te íubește, dar că vorba răposatei îl înrâuurește de asemenea foarte mult.

— Atuncí ce-í de făcut? întrebă ea, descurajată.

— Un lucru foarte símplu: să vă luați. Dar nu îndată. Tu trebuía să te duci cu Míhaí la París, nu-í așa?

— Da.

— Eu socot că e bine să plecí numaídecât și să spun lui Mateí că răspunsul í-l veí da când te veí întoarce.

— Da?... Dar dacă se supără?

— O să se supere și-o să-í treacă. Cu mijlocul ăsta însă o să poată vedea mai límpede și mai adânc în ínima lui. Ínțeleg foarte bine índoiala ta și împărtășesc sentimentul de la care pornești. Ímí fágăduiești că aí să urmezí astfel și că n-ai să dai semn de viață până la întoarcere?

— Íți fágăduiesc.

— Da?

— Da.

— Atuncí să plecí cât mai curând. Cu restul mă însărcínez eu.

Bătrânul porní de la dânsa grozav de mulțumít. I se părea că a pus la cale ferícírea a doí ínși, care erau amândoi neștiutori de sentimentele lor unul pentru altul.

A doua zí dímíneața se duse la nepotu-său. Frecându-și mâiníle, íí ístorísí cum stau lucruríle: că Sașa primește, dar

se teme să nu fie mai târziu o sarcină pentru el; că e bine să nu se grăbească; că poate el e înrâurit numai de vorbele mame-sei; că o despărțire de câtăva vreme le va fi folositoare la amândoi; în sfârșit, că Sașa, trebuind să însoțească pe Mihael în străinătate, era hotărâtă să plece cât de curând, și, dacă la întoarcere dânsul ar fi stăruit în ideile de astăzi, să se facă lucrul. Matei îl ascultă liniștit.

— Asta e dorința Sașei? întrebă el.

— Da. Ba ceva mai mult: te roagă ca până la plecare să nu mai încerci a o vedea.

Matei se uită lung la unchiu-său, părându-i greu a-l înțelege. Se făcuse palid.

— Nene Dînule, să-mi dai voie să nu te cred.

— Faci rău că nu mă crezi; e așa, cu toate astea.

— Cum! zise el cu putere. Sașa dorește să n-o mai văd până la plecare!... Atunci viața și sentimentele nu mai au logică.

— Nu știu ce vrei să zici, — știu atâta numai, că asta e dorința fetei.

— Vreau să zic că astea sunt lucruri de pus în romane. În viața reală, când cineva îți este drag, te duci să-l vezi, dacă poți. Și mie Sașa mi-e dragă.

— Dar dacă nu poți?

— Atunci răstorni pământul, te bați cu lumea, cumperi, vinzi, faci tot ce-ți stă prin putință ca s-ajungi până la ea.

Bătrânul îl privea cu o ușoară nuanță de ironie.

— Ce aprindere! parc-ai fi de 20 de ani.

— Nu sunt de 20 de ani, dar nu sunt nici de o sută.

Tonul acru cu care fură zise vorbele din urmă îi miră pe amândoi, pe conu Dînu mai cu seamă, care nu avea în gând decât fericierea lor. Dar egoismul omenesc e așa de orb în toate apucăturile lui, încât bătrânul, care în realitate lucra spre împlinirea mai sigură, după cum credea el, a dorințelor lui Matei, nu vru să priceapă că, din momentul ce sentimentele lui se dau pe față cu atâta putere, nu mai era nevoie a-l supune la probe. Planul lui, de a-i despărți pentru câtăva vreme, i se părea tot cel mai bun.

— Bîne, fătu meu, zîse el zâmbînd, încearcă și du-te de-o vezi. Zîse vorbele astea lîșînd. Matei rămase sîngur, lovît parcă de o desăvârșită paralizie a voînței. Conu Dînu se ducea spre casă, trist și el și mirat de întorsătura ce o luau lucrurile. Îi părea rău că se arătase așa de crud față de nepotu-său, care fusese așa de bun cu el, cu toate astea, nu se putea împiedica de a găsi că el avea dreptate.

Îndoiala bătrînului se strecurase în sufletul tînărului. Rămase pe scaun cu o nehotărâtă idee de a se supune dorinței lui unchîu-său. De pe fereastră se vedea un șîr de care trecînd pe drum încercate dîn greu. O impresie fugară de urât îi răsări în suflet. Dar uitîndu-se lung spre care și gîndîndu-se, imaginea lor îi dispăru dîn conștiință, unghiul vizual se scurtă și, în loc de a străbate prîn geamuri, se oprî în ele, și, ca într-o oglîndă, el se privi pe sîne și lucrurile dîn casă. Atunci îi răsări în mînte Sașa, punîndu-și o mînușe. Chîpul ei, chemat astfel de împrejurări, avu darul de a-l reînsufleți. Era oare cu puțință ca dînsa să plece fără să vrea să-l vadă? Pentru ce această încercare la care voiau să-l supună? Oare nu era el o fire destul de statornică?

Îmbărbătîndu-se astfel sîngur, ajunsese la hotărîrea firească de a da ochii cu dînsa și zîse să-i puie caii.

Cînd fu la Comănești, Turică feciorul îi spuse că toți ai casei erau la Cîulniței.

— Cuconașul nostru pleacă în străinătate, zîse Turică.

— Da?

— Cu cuconița.

— Cînd pleacă?

— Apoi cît de curînd.

Matei rămase locului gîndîndu-se.

— Ia ascultă, Turică: aș vrea să scriu două rînduri cuconiței, pentru o afacere — poți să-mi dai un petec de hîrtie?

— Vai de mîne, cuconașule, cum să nu se poată! poftiți sus în „berău“.

Matei se puse să scrie Sașei, arătîndu-i mirarea sa de cele ce se petreceau și rugînd-o să nu plece înainte de a-l vedea.

Era atât de adâncit în cele ce îi spunea, încât făcea mișcări cu mâinile prin aer, întorcea pagina neuscată, exclama singur câte un cuvânt incoherent, parcă cine știe ce luptă uriașe se petrecea în fantazia lui. Pe când scria, o ușe din spatele lui se deschise binișor și Sașa înaintă în vârful gedetelor, încetinel, până ce se apropie la un pas. Dânsul nu simțea nimic, absorbit în scrisoare. Ea mai făcu un pas și-l atinse ușor peste umăr. El se întoarse repede, și, văzând-o, nu putu zice decât un „Aaa!...”. Apoi se sculă de la birou și veni la ea, luându-î mâinile și uitându-se lung la dânsa.

— Va să zică nu te-ai dus la Cíulniței cu ceilalți?

Ea ridică ochii spre el, zâmbind:

— Vezí bine că nu, deoarece sunt aici.

— Așa este, dar mă așteptam atât de puțin să te văd, încât nu sunt încă sigur de ești dumneata sau altcineva.

Sașa râdea:

— Da, da, sunt eu.

— Ce fericit mă simt de a te vedea aici, aproape, lângă mine!

— Da?... zise ea, ridicând capul spre el, cu ochii luminați de bucurie.

— Da, sunt fericit, sunt omul cel mai fericit, nu simți că sunt fericit?

— Ba da, zise ea.

Și purtată ca de o forță străină, își retrase mâinile din ale lui și-i aruncă brațele de gât, lípindu-se cu capul de pieptul lui. Dânsul o strânse în brațe, sărutându-í părul și respirând lung parfumul șuvițelor moi și bogate, ce sfârșeau, împletindu-se într-o cunună de bucle.

Níci el, níci ea nu se gândeau cum de ajunseră așa de repede unul în brațele altuia: saturația sufletească era atât de desăvârșită, încât simplul fapt de a se găsi față în față trebuia să-í aducă aici.

— Tare mí-ești dragă! dragă, ca sufletul!... Știi!...

— Da...

— Cât se poate de mult și de tare!...

— Da...

— Și ești de acum a mea... toată, întreagă, cu păr, cu ochi, cu suflet și cu tot.

— Cu tot.

— Și nu mai plec!

Ea își ridică privirile spre el:

— Dacă vrei, nu mai plec.

Dar era ceva în ochii ei, atât de adânc, atâta mângâiere se revărsase pe chipul ei întreg, încât ideea plecării era cu neputință să încolțească într-un suflet așa de fericit.

— Acuma că ești Sașa mea pentru totdeauna, șezi colo, să vorbim. Dă-mi mâna și spune-mi pentru ce voiai să plec? și mai cu seamă fără ca eu să te mai văd?...

Ea șezu lângă dânsul și tăcu, uitându-se în pământ.

— Ți făcusem ceva?...

— Nu mi-ai făcut niciodată nimic... decât bine.

— Pot zice numai atât, că nu ți-am făcut rău, atunci de ce voiai să plec?

Ea tăcu din nou.

— Ai ceva care te supără?

— N-am nimic... Voiam să plec, ca să duc pe Mihaia la Paris.

— Nenea Dînu a fost pe la dumneata?

— Da...

— Și ce ți-a spus?

— Numai lucruri bune și drepte.

— Da?... Și nu se poate să le știu și eu?

Ea zâmbea, neîndrăznind parcă să ridice ochii spre el.

— Eu mă prind că ideea de a pleca, fără să mă mai vezi, vine de la dumnealui...

— Da, răspunse ea, râzând și arătându-și dinții albi, ideea vine de la dumnealui...

— Vezî! și găsești că ți-a spus numai lucruri bune și drepte?

— Nu în înțelesul ăsta, zise ea cam jenată. Conu Dínu știa că eu trebuie să plec, fiindă Mihaí nu poate să meargă pentru întâiași dată singur în străinătate; dumnealui m-a povățuit numai să plec cât mai curând și... fără să te mai văd.

— Pentru ce?

Ea tăcu. Dânsul se uita la raza de soare ce se oglindea în luciul parului ei, și-i veni s-o mângâie pe cap, cu un sentiment aproape părintesc — atâta sfială era în ținuta ei.

— Și ai fi plecat?

— Da.

— Fără să te mai văd?

— Fără... dacă nu veneai.

— Da' de unde știai că am să viu?

— Eram sigură... și ca dovadă iată că te-am așteptat.

El urma a se uita la dansa în tăcere și parcă pentru întâiași dată pătrunse în conștiința lui convingerea adâncă de statornicia și toată frumucețea sufletului acelei femeii. A o întreba și a o descoase mai mult i se păru crud, și emoționat de înșeși simțirile sale, îi luă o mână și i-o sărută cu lacrimile în ochi.

După un moment de tăcere, tot el reîncepu:

— Când pleci?

— Cât de curând... poimăine poate.

— Și ai să-mi scrii?

— Da, în toate zilele... dar fără să știe conu Dínu, adăugă ea zâmbind.

— Înțeleg.

— Nu-i așa? dăm satisfacere politiceii sale (fiindcă asta era politica cu care conu Dínu vrea să ajungă acolo unde noi am ajuns singuri) și totodată ne și scrim, da?

— Foarte bine.

Ea se sculase în picioare, veselă, și se uita la el, plecată în jos și parcă așteptând ceva. El îi întinse mâinile, și, sculându-se el însuși de unde ședea, îi trecu un braț sub brațul ei, și făcură astfel câțiva pași prin odaie, vorbind de viitor, fericiți, înclinați unul spre altul, ca doi copaci deasupra unui izvor.

XVIII

La Ciulnițeii, de când plecarea lui Míhai era hotărâtă, lumea de primprejur se aduna regulat în toate zilele. Víctoria și Mary își aduceau, unul câte unul, toate lucrurile de dormit, fiindcă, pe cât timp Sașa avea să lipsească, ele trebuiau să stea în casă la conu Dínu.

Cu cât vremea plecării se apropia mai mult, cu atât Míhai devenea mai tăcut. De dimineața până seara umbla la vânat, pe lac, mâncând în luntre sau pe iarba imbrumată a pământului.

Primele zile ale lui septembrie erau minunate. După ce soarele risipea cele dintâi negure ale dimineții, valea lacului se iveau în limpeziciunea cerului de toamnă, singură, locuită numai de păsări de apă, cu câpițe de fân pe margini și cu câte un bou rătăcit, ce păștea pe miriște. De la Comănești până la Ciulniței „balta“ (cum o numeau sătenii) ținea o poștă. Heleşteul de la Comănești, plin de pește, se infunda într-o perdea de verdeață, unde apa părea că încetează. În realitate însă, ea urma mai departe, ascunsă de stuf, de foi de nufăr și de trestii. Aici se pierdea Míhai, care, de mic copil, învățase toate cotiturile, toate cărările, și acum se strecura cu luntrea lui peste tot, bătând coturile, oprindu-se la limpezisuri, de unde zburau, speriate, cârduri de rațe sălbatice, lișițe și rețe, găinuși de baltă, cucove, găște și câteodată chiar lebede, ce veneau de prin bălțile Dunării.

De-abia împraștiase soarele negura, când Míhai își așeza în ziua aceea pușca și geanta în fundul luntrei. Apucând lopețile cu putere, se îndepărta de la mal într-o clipă și trase cu siguranță drept la cărăruia din stuf, în care intra, pierzându-se. Dar, în loc de a înainta cu grijă, ca totdeauna, oprindu-se în marginea limpezisurilor sau făcând ocolul ochiurilor, de astă dată merse tot mai departe, fără a se preocupa de trestii ce se rupeau cu zgomot sub luntre, ori de lopețile ce loveau apa. Cârduri întregi de păsări se sculau în drumul lui, umplând văzduhul cu răpăiala aripelor și fulgii albi ce cădeau domol în aer. El nici nu se uita

la ele. Dus de o putere nouă, mâna tot înaînte, lăsând câteodată lopata, spre a se șterge pe frunte.

După două ceasurí de muncă, ajunse într-un lîmpezíș, unde nu mai creșteau trestíí. Lacul părea a se înfunda ací, fííndcă împrejurul lui valea se închídea de toate părțile, ca un amfíteatru. Ieșise de mult dín pământuríle lui și ínrtrase pe moșía lui conu Dínu.

Oprít în margínea stufului, băiatul se sculase în pícíoare și se uíta pe malurí, parcă ar fí așteptat pe cíneva. În adevăr, o batístă albă fálfáía în aer, chemându-l. Apucă lopețile în grabă și vâslí cu putere în partea aceea.

Când ajunse la ízvor, Tíncuța (fííndcă ea era) sta în pícíoare cu mâíníle întínse.

— Víno mai curând că nu mai pot de frícă. Ce síngurătate e pe valea asta!

Míhaí o ajută să se urce în luntre, și, apucând dín nou lopețile, íși făcu vânt înapoí, spre stuf. Fata se uíta în apă, roșíe, mulțumítă că se găsește alăturí de o altă fííință víe, îmbătată de víața soarelui, de víața ei, de legănatul luntrei. Ajunseră astfel în stufíș, unde Míhaí ínră de astă dată cu mare băgare de seamă. Tíncuța se uíta la trestííle ínalte cu frícă, tupílându-se pe lângă cele ce se míșcau prea tare, sau apărându-se cu cotul rídícat în dreptul ochílor. Trecură repede prín două ghíolurí și se oprírá în cel de al treílea.

— Ștíí că am văzut un íepure? zíse Tíncuța.

— Sâât!... șezi jos, dacă vreí... am pus o scoarță într-adíns pentru dumneata.

Fata se așeză în fundul luntrei, ascultătoare ca un copíl, cu ochíí stícínd de frícă și de emoție. Míhaí luă pușca și rămase cu prívíríle așíntíte spre lîmpezíș. Câteva rándurí de trestíí íí ascundea de mínune. Se făcu o tăcere adâncă. Fata îl trase de pulpana haínei, arătându-í cu degetul în aer: un bătlan trecea pe deasupra, cu zborul lui greoí, míșcându-și cíocul ca o cârmă de corabíe. În același tímp, un roí de graurí tábări pe vârfurile ínspícate al trestíílor, făcându-le să se legene în toate părțile.

lar tăcere. Tîncuța văzu un pește sărînd dîn apă, și făcu o mișcare către el. Tot într-un timp se ivi dîn lăuntru stufișului un cărd de răuște, mișcând dîn cap, parc-ar fi fost trase de o sfoară, urmate de o lișiță vînată. Fata își duse un deget la gură, căutând să întîndă mâna cealaltă către Míhai, dar rămânând cu ea în aer. Băiatul le văzuse și-í făcu semn că nu trage în ele.

— Sunt lișițe, zise el, plecându-se spre dânsa, nu-s bune la mîncare.

Un sunet ușor, ca de arîpă ce-ți trece pe la ureche, se auzi în aer, și tot atunci apa dîn ghiolul dîn față fu bătută de piepturile mai multor păsări. Tîncuța văzu pe Míhai rîdîcând pușca. Încremenită, ea se tupilase cu totul în fundul luntrei. O nespuse mulțumire se putea cíti pe chípul băiatului: plăcerea de a o simți alături de el, dorința de a-í arăta îndemnarea lui de vîntor, emoțiunea ei, toate erau de natură a-l îmbărbăta și mai mult. Vroi să întînză pușca, dar o trestie ruptă íi sta de-a curmezíșul. Nerăbdător, el vru să frîngă cu totul trestia, și, în mișcarea lui, făcu zgomot. Cele trei rațe rîdîcără capul în sus. Míhai încremenise în poziția în care se afla, fără măcar să îndrăznească a-sí strînge brațul. Speriate, rațele bătură apa cu arîpile și o porniră în zbor. Tîncuța, cu ochii mari, palidă, cu sufletul la gură, se rîdîcase pe un genunchi, parcă ar fi vrut să zboare și ea după păsări — când o detunătură de pușcă o făcu să tresară. Pentru un moment nu se văzu nimic, dîn cauza fumului, dar, după o clipă, Míhai o auzi strîgînd:

— A căzut, a căzut, uíte-o colo!...

În adevăr o rață căzuse. Băiatul scoase luntrea dîntre trestii și se duseră să ía rața. El o aruncă cu nepăsare într-un colț al luntrei și căută să se întoarcă cât mai curînd în ascunzătoarea de trestii. Tîncuța mîngăia penele păsării, neîndrăznînd parcă să-sí arate mai pe față toată dragostea și míla ei pentru bíata rață, de teamă să nu pară prea copilăroasă unui vîntor așa de extraordinar. Míhai se așeză și el în fundul luntrei, cu pușca pe brațul stîng, și se puse dîn nou să aștepte, uítându-se în sus, spre cer.

Nu se mai auzea níci o mișcare. Un sunet răgușit de talangă răsuna a spart la gâtul unui bou, pe care-l gonea departe, pe

deal, un văcar, strigând cât ce putea: „Nea, haram, mânca-te-ar lupchii!” O încântătoare tăcere se întindea peste întreaga vale. Aerul era străveziu. Cerul se vedea până în straturile sale albastre cele mai depărtate. Fîre albe pluteau prin cer și cădeau pe vârfurile roșite ale trestiiilor.

— Cîne știe cînd mai văd eu toate astea, zise băiatul, uitându-se fără scop înaînte.

Tîncuța plecase ochii în jos, răsucînd între degete un fir de papură.

— Poate chiar te găsesc măritată cînd m-oî întoarce...

Ea dete dîn cap că nu.

După cîteva mînuțe de nouă tăcere, el oftă dîn adînc.

— Așa e viața! zise cu un accent de nespuse durere, parcă ar fi trăit de ani și ar fi cunoscut toate amărăciunile ei. În același timp ochii lui înotau în lacrimi, pe cînd de pe obrajii fetei cădeau picături mari pe firul de papură.

El tuși într-aiuri, aducându-și amînte de demnitatea lui de vîntor și cîutînd să-și stăpînească nodul de emoțiune ce i se urca în piept.

— Uite un fir alb tu se lasă pe frunte.

Fata ridică mîna domol, netezîndu-și părul. Capătul firului se oprî de pălăria lui.

— A ajuns și la dumneata, zise ea încet.

Mîhai își luă pălăria și se uită la firul ce se anînase de ea.

— Ce subțire și moale e: parcă-i de mătase.

Apoi, desprînzîndu-l cu mîna de pe pălărie, și-l lipi de frunte, zîmbînd și uitându-se la Tîncuța.

Ea prînse a surăde, uitându-se la el pe sub genele plînse.

După aceea cîută să înnoadă firul ce se rupsesse și se apropie de el așa de mult încât barca era gata să se răstoarne. El se mișcă de unde era și rezemat de bancă, în lungul luntrei, se lăsă să-i scarmene tot părul, ca să înnoadă firul.

— Șezi îci lângă mine, zise el, cuprînzînd-o cu brațul de mijloc.

Ea șezu lângă dînsul, lipîndu-și capul de umărul lui.

— De ce nu vii și dumneata la Paris, zău așa?

— Ba vii, dacă m-o lăsa de acasă.

— Ce bine am petrece!... Ne-am vedea în toate duminicile.

— Da' Victoria și Mary vin?

— La anul viitor... Eu aș fu corespondentul d-tale... Am ieși împreună să ne plimbăm.

Ea găsi foarte fíresc ca un om care ía pasărea dín zbor să-í fíe corespondent. Se uíta înaínte fără scop, și parcă se vedea la plimbare în míjlocul Parísului, rezemată de brațul lui, cum sta acum. Și cum se uíta, píerdută pe gândurí, văzu ieșínd díntre trestíi o găínușă de baltă, neagră la pene, cu níște pícióare arămíi,subțírí, míscându-se așa de elegant că părea o femeíe cochetă. În partea aceea nămolul se rídica până în fața apei. Tíncuța îl atínse ușor pe mână, ca să-í atragă luarea-amínte. El o văzuse, dar părea că nu vrea să tragă în bíata pasăre. Se apropíe de urechea fetei și-í zíse încet:

—E păcat s-o omor... mai bine să ne uităm la dânsa.

Apoi rămase cu obrazul lípít de obrazul eí, și, șíret dín ínstínt, urmă a-í vorbí de găínușă, ca să nu príndă de veste că o sărutase:

— Vezí ce frumos se míscă?... Parcă ești dumneata câteodată...

Fata începu a râde cu hohot. El íi astupă gura cu mâna, râzând și el:

— Sât!... Na! aí gonít găínușă cu râsul d-tale.

— Cum să nu râd dacă zící că seamănă cu míne.

În același tímp se desfăcu ușor dín brațul lui și vru să se dea mai la o parte; dar soarele ajungea tocmai acolo. El întínse umbreluța eí și o rugă să vínă dín nou lângă dânsul.

— Víno lângă míne, că cíne ștíe când te mai väd.

Ea îl príví lung, și după aceea vení íar.

— Dacă n-o să mă uíți, íi zíse, mângáíndu-l pe mâna ce țínea umbrela, eu am să-ți dau ceva.

— Da?

— Ceva de la míne... Da' să nu te desparți de el...

Şi pe când vorbea astfel, scoase din sân o bucăţică de hârtie îndoită, în care era o şuviţă de păr, legat cu o panglică roşie.

— Vai, ce bună eşti!... zise el, sărutând părul cu înduioşare.

— Vezî?... Da' n-o să te desparţi de el, nu-î așa?... întrebă ea tremurând.

— Niciodată!... am să-l port cu mine cât oi trăi, oriunde oi fi şi n-am să mă despart de el niciodată!...

Şi astfel vorbind, o strângea la piept mângâind-o cu mâna pe obraz şi tânguindu-se că pleacă.

— Ce trist am să fiu, Tincuţo!... N-am să mă împrietenesc cu nimeni. Am să trăiesc cu gândul numai la dumneata... şi am să mă sîlesc să învăţ, ca să sfârşesc mai curând... şi când oi fi sfârşit, o să ne luăm... Da' o să m-aşteptî?...

Ea da din cap că „da“.

— N-ai să te măritî, până m-oi întoarce eu?

Fata răspunse încet:

— Nu.

— Îmi jurî?

— Da...

— Şi eu îţi jur...

Umbreluţa îi căzuse din mână şi soarele de toamnă ardea puternic deasupra lor. El îi făgădui să-î trimeată cărţi şi jurnale, ca să ştie şi ea ce face şi cum trăieşte el.

— Şi să-mi scrii, zise fata, ridicând ochii spre el.

— O să-ţi scriu... dar cum?

— În vacanţa Crăciunului să-mi scrii de-a binele, acasă la noi, că tata îmi dă scrisorile...

— Da' până atunci?...

— Nu ştiu: o să-ţi scriu numai eu, şi dumneata să-mi răspunzi prin Victoria că ai primit şi eşti sănătos... Are să-mi pară vremea așa de lungă! De ce nu se poate să fac aripi şi să zbor către locurile depărtate unde te duci?

După aceea, uitându-se la puşcă, adause zâmbind tristă:

— Ai trage în mine?...

El dete din cap supărat:

— Ce idee ciudată îţi trece prin minte!

— Nu, nu, spune-mí, aí trage în míne?

— Cum vrei să-ți spuí?

— Să-mí spuí curat, dacă aí avea curajul să tragí în míne...

Băiatul înțelese, cu íntuíțiunea lui bărbătească, că era o ciúdățenie de femeie, la care íí trebuía găsít un răspuns.

— Depínde.

— Ce fel: depínde...

— Da... Dacă aí fí o rață sau... o gâscă sălbatecă, aș trage.

— Mersí, răspunse ea, supărată, desfăcându-se de el: adíneaorea eram găinușă; acum sunt rață... ba gâscă!...

Míhai se uíta la ea, seríos, cu o ușoară mișcare a sprâncenei, care arăta sentimentul lui de părere de rău, față cu o copilărie așa de nepotrivítă. În substratul fírei eí, fata suferea: o trebuínță de a plânge, sau de a-l face pe el să sufere, sau de a-l săruta se íncheíase în această ciúdată întrebare.

— Eu mă duc, zíse ea, strângându-și pălăria și umbrela.

El se uíta mereu la dânsa, trist și nedumerít:

— Și de astă dată trebuie să ne despărțím așa?

— Te rog să mă ducí la mal...

El nu mái zíse nímic, cí își puse pușca bíníșor jos și luă lopețiíle. Merșeră în tăcere până ce ajunșeră în dreptul ízvorului.

Te rog să-mí daí șuvița de păr ínapoí...

— Țí-o dau, răspunse el, scoțându-și batísta și ștergându-se pe frunte: cu de-a síla nu se poate păstra un așa frumos lucru.

— Dacă nu ții s-o păstrezi, mái bine să mí-o daí ínapoí.

— Eu nu țin s-o păstrez!...

— Se vede.

Băiatul ínălță dín umerí și rămase pe bancă, lângă lopeți, cu batísta pe genunchí. Ea se uíta cu coada ochíului la el. Se vede că era ostenít și supărat.

— Estí ostenít?

— Cam ostenít. Dar n-ar fí nímic dacă n-aș avea încă două ceasurí de-acum íncolo.

— Da? E așa departe?

— Da.

Tíncuța, înduioșată de vorbele lui și gândindu-se la drumul ce făcuse ca să vie s-o vadă, se apropié dín nou de el.

— Estí supărat pe míne?

— Eu? Nu. Văd că dumneata ești supărată. Dacă ți-am greșít cu ceva, te rog să mă íerți...

Ea se uítă la dânsul, zâmbínd, și, într-un avânt de generozitate, îl luă de gât și-l sărută.

— Nu maí ești supărat pe míne, nu-í așa?

— N-am fost nicíodată.

— Acum mă duc.

— Maí stai puțin.

— Nu, că-í târziu. Adíó.

— Dacă nu vrei să maí stai, adíó.

Ea îi întínse mâna, pe care el o strânse într-ale lui. După aceea, dânsa sărí pe uscat, și, după ce-í trímíse o sărutare pe vârful degetelor, porní la deal. El apucă lopețile și se depărtă de mal, ca s-o vadă maí bine. Se uítă după dânsa lung, până ce píerí díncolo de culme, făcându-í semne cu batísta.

Rămas síngur, în mójlocul lacului, băiatul se símți cupríns dín ce în ce maí mult de ídeea unei atotputerníce deșertáciunii, ce ínfășură deopotrívă lucrurile materiale ca și pe cele nemateriale, lacul, câmpía, amorul, și, cu o nespusă jale în suflet, îi vení să plângă. Íși rezemă mâíníle pe genunchí și se uítă lung pe culmea dealului, íar de acolo maí sus, pe cer... Nu era nicí o nădejde, nicăíeri. Atunci își reluă lopețile și se întoarse ínapoi, în stuf, unde se oprí dín nou, la pândă. Se întínse în luntre, ostenít, și se puse să privească vârful trestíilor. Păsăruící mítítele sfărâíau dín arípí, gonínd câte un gândac zburător, orí albíne răzlețe își índoíau trupul pe spícul de papură. Un cârd de rațe îi trecu peste cap și se lăsă în límpezíșul de alături ínspumând apa cu arípíle. El se sculă repede și-și pregăti pușca. Le vedea foarte bine, dar nu putea trage, fííndcă se coborâseră píezíș, într-un colț. Aștepta să se míște și să vínă în bătaía pușteí. Privíndu-le, se gândí la vorba cíudată a Tíncuței... Socotínd bine, erau maí ferícíte rațele. Dar ele tocmaí veneau

spre el. Întinse pușca, cu eterna emoție a vânătorului; dar pe când ochea îi trecu prin gând ideea că și rațele se pot socoti nenorocite, de vreme ce omul le aținea drumul să le omoare. Pentru un moment își dezlîpî capul de patul puștii și se uita la ele, să vadă ce mină fac în fața morții. Ele se mișcau liniștite, venind mereu spre el. Atunci își alese un grup, în mijlocul căruia boierea un rățoi smălțat cu albastru, și trase... Luă rățoiul din apă și după aceea se puse să gonească o rață ce era numai rănită, și s-o lovească cu lopata, ca s-o poată prinde. Apoi, mulțumit, își scoase din geantă strugurii și cașcavalul ce avea cu el, și se așeză să mănânce. Tîncuța era departe... Toată melancolia lui dispăruse. Tîneretea și natura dîmprejur dărau necazurile clădite de iubirea lor copilărească.

XIX

După plecarea Sașei, Matei își întoarse privirile din nou către treburile moșiei, pe care le părăsise de cîtva timp. Pe de o parte culesul porumbului, pe de alta arăturile de toamnă, apoi pregătirile la baltă pentru pescuit, în vederea creșterii apelor, erau lucruri aproape noi pentru el.

Baciul Mîcu era tot mâna dreaptă, cu toate că Aglaia îl ura mai mult ca oricînd. Gîndîndu-se la dușmănia ei contra baciului, își zicea adesea că era ciudat ca el, stăpînul, să sufere o asemenea stare de lucruri. Cu toate astea nu se putea hotărî să se despartă de Eftimiu și de nevastă-sa.

Raporturile lui cu țărani erau bune, deși începuse să se zvonească prin sat de jelburî către guvern, spre a li se da pămînt, și de răscoale. Unchiu-său, conu Dînu, era mai furios ca oricînd contra socialiştilor, și în aceasta, se înțelegea de minune cu Tănase Scatiu; dar numai în aceasta. Încolo nu putea să-l vadă. Mulțumită lui Matei, bătrînul se liberă de datoría ce o avea către vecinul lui, și de atunci se uita la el de sus. Tocmai pentru asta Scatiu ținea mai mult să ia pe Tîncuța. Coana Sofița îl

ajuta pe sub mână, din socotelile ei femeiești: fiindcă era bogat și pentru că, luându-l, Tîncuța ar fi rămas lângă dânsa.

— Ei, nu-l iubește; da' parcă ce, numai din iubire se iau oamenii! zicea ea lui Matei, pe care voia să-l atragă de partea ei.

Matei, e drept, nu s-ar fi opus din răspuțeri, dacă ar fi fost întrebat. Scatiu era încult și cam bătăran, dar era harnic, deștept la treabă, și, mai cu seamă, pentru el, avea o mare calitate, de a nu fi om de oraș. Ca toți tinerii care au trăit mult în mijlocul lumii de studenți, de funcționari, de lume neproducătoare, fără aspirații, Matei prefera un om de țară, simplu, celui mai șiret avocat.

Mai nedomirită era coana Sofița de opoziția ce o făcea Aglaia. Ea n-o mai slăbea cu „familia”:

— Auzi dumneata, să între în familia noastră feciorul unui vătaf!... Să dai dumneata, țacă, bunătate de fată, avută, cu educație, unui asemenea om!...

Coana Sofița nu mai putea de ciudă.

— Ei, păi să nu-ți vie să mori: ei n-au după ce bea apă, și tot cu nasul pe sus.

Luarea-aminte a lui Matei fu mai cu seamă atrasă asupra Aglaiei, din ziua în care dânsa îi vorbi cu ponturi despre Tîncuța și Mihaie.

— Așa partidă zic și eu.

— Ce partidă? întrebă Matei.

— Mihaie.

— Dumneata glumești, Mihaie este un copil.

— Ei, copil, dar nu prea...

— Cum: nu prea?

— Se înțelege... Dacă-i pe aia, Tîncuța nu-i o copilă?

Da așa copii cum sunt, ei se aveau de bine.

— Ce spui, cucoană Aglaio?

— Zău, domnule. Înainte de a pleca, s-au întâlnit la lac, s-au îmbrățișat și s-au sărutat ca doi porumbei. Întrebați și pe baciul Micu, dacă vreți, că i-a văzut un vâcar din sat...

Matei se uita la dansa, ca incremenit. Apoi se porni pe un ras strasnici.

— Dumneavoastra radeți, zise Aglaia, roșindu-se, dar e așa.

— Și chiar dacă ar fi așa, ce-ți pasă dumitale?

— Mă? ce să-mi pese?... Facă despre mine borș dacă-or vrea.

Și astfel zicând, ieși, închizând ușa cu zgomot. Matei se uită în urma ei, din ce în ce mai mirat de îndrăzneala Aglaiei. Dar își zise că trebuie să fie ceva la mijloc, ca să ajungă ea, atât de șireată de regulă, să facă ceea ce se numește o scenă. Hotărî să vorbească baciului.

Trimi se chiar în seara aceea să-l cheme. Matei era în odaia pe care țaranii o numesc cântălară boierului. Micu intră, lăsându-și căciula în sală și rămase în picioare lângă ușă.

— Am trimis să te cheme, fiindcă am de vorbit cu tine.

— Porunciți, coane.

— Ia vezi cine răcăle la ușă.

Baciul deschise de-abia ușa, vrând să se strecoare afară, dar în același timp un dulău de câine, cât un urs, dete năvală înăuntru. După pieptarul cu cui, Matei recunosc pe Corcoduș.

— Asta e câinele despre care îmi vorbeai?

— Asta. Se ține de mine ca scaiul, bată-l vina lui.

— Frumos e, baciule!...

— Ar hi el cum ar hi, dacă nu i-ar hi aruncat apă hiartă în cap.

— Cine?

— D-apoi... cine, coane? Ia, aici la curte...

Matei se uită lung la el, fără a-i răspunde. Se putea lesne pricepe că era treabă de-a lui Eftimiu.

— Baciule, ce-ai auzit vorbindu-se despre cuconita Tincuța?

Micu se uită la el cam mirat.

— N-am auzit nimic, coane.

— Nimic, nimic?

— Nimic, zău așa. D-apoi ce s-auzi, că e numai o copchilă. S-a zvonit că ar hi vrând s-o ia alde Scatiu; da' dor nu și-o face vreun păcat boieru al bătrân să i-o dea...

— Da' altceva n-ai mai auzít, cu Míhaí?

— Nu, coane.

— Că s-ar fí primblat pe lac amândoi...

— Ba despre asta am auzít. Da' ce mínune e că s-au primblat amândoi?... Conu Míhaí toată zúua era pe baltă.

După aceea el tăcu și se uită șíret pe sub sprâncene la Mateí. Parcă amândoi símșteau că voíau să vorbească despre altceva.

—Mă!... a dracului muíerușcă!... zíse baciúl, parcă ar fí fost síngur. Da' cíne ți-a spus matale de coana Tíncuța, coane?

— Coana Aglaía.

Baciúl dete dín cap, míșcându-și pletele voínicește.

— I-e frícă să nu scape chílípíru dín mână.

— Ce chílípír?

— Da' parcă matale nu ștíi, coane?

— Nu ștíu.

— Atuncí să spunem că a fost o vorbă degeaba.

— Ba nícidcum; să faci bunătate să-mí spuí tot: ce chílípír?

— Scatíu, coane.

— Ce e cu Scatíu?

— Apói nu se are ghíne coana Aglaía cu el?...

Mateí se uită țință la el. Íí venea să râză, dar se stăpâni și-și luă un aer grozav.

— Baciúle, bagă de seamă la ce spuí... Ștíi, că și de tíne zícea lumea că te ții cu Floarea lui Stângă.

Foarte stângací și cu ochíi în pământ el tăcu un moment. Apói rídică fruntea senínă în sus.

— Gura lumíi cíne o poate ínțelení, coane?... Eu de-oí hí fost vínovat, m-am pocăít; da' eu n-am bârfít pe nímení... Dumneaeí víne acuma să se lege de-o copchíliță... E păcat de Dumnezeu...

Mateí tăcea; íși scoase tabachera să-și facă o țiigară, dar nu mái avea tutun. Se sculă să se ducă în odaíe la el, spre a-și lua tutun dín cutíe.

— Da' parcă auzísem că trăía cu Caramzulea...

— Păi dar cum: trăia cu amândoi.

— De unde știi tu?

— Da' cum, Doamne ărtă-mă, să nu știu. Cât ai fost matala dus, ei veneau cu schimb, ca la „concintrație“.

— Da' prostul ăla de Nae ce făcea?

— Domnul Nae tot pe la Brăila... Îi făcea cucoana vânt. Matei nu mai zise nimic. Aprinse o lumânare și rămase cu ea în mână, gândindu-se.

— Așteaptă-mă: mă duc să iau niște tutun.

Pe când el intră, ușa de la odaia lui, ce da în sală, se închidea cu grijă. Dar oricât de cu grabă se închise, Matei recunoscuse pe Aglaia. Nu mai încăpea îndoială că ascultase la ușă...

Fără a rosti un cuvânt, el se întoarse înapoi și se puse să-și facă o țigară. O aprinse și se uită în ochii baciului.

— Și cine crezi că a aruncat cu apă fierță în câine?

— Bucătărița, coane.

— De ce?

— Cine știe?... Ca să-mi facă rău: eu fără câinele ăsta nu sunt om.

Simpatia lui pentru baciul își avea izvorul în vechile lor raporturi de băiețandri, dar mai cu seamă în fondul de poezie ce cuprindea în sine natura caldă a ciobanului. Câinele era în adevăr pentru el ca un frate.

Matei se uită la baci, parcă ar fi vrut să-i spună vorbe bune, ca să-l mângâie de nenorocirea întâmplată lui Corcoduș.

— Și va să zică te-ai lăsat de Floarea.

Micu dete cu mâna în vânt, parcă ar fi zis: „Cine se mai gândește la ea!“

— Dacă te veți lăsa de Floarea, am să te căpătuiesc. Să-ți găsești o fată bună și să te însori. Îți port eu grîga: te cunun, îți dau loc de casă și toate înlesnirile putincioase.

— Sărut mâinile, coane... Că m-am săturat de burlăcie.

— Atunci e lucru înțeles. Mergi cu Dumnezeu, și să vii mâine seară. Ioniță a plecat la baltă?

— Dară.

— Omul de la Călărași s-a întors, orî nu?

— Trebuie să sosească acu, că-î dus de azi dîmîneată... Rămas sîngur, Matei se plîmbă în lung și în larg prîn odaie, gândîndu-se la cele ce avea de făcut. Aglaia trebuia cu orice preț înlăturată dîn casa lui. Dar în ce chîp? Să vorbească lui unchiu-său nu se putea, fîîndcă ar fî trebuit să-î istorisească dragostea lui Scatiu cu dînsa și astfel să îndârjească pe bătrîn și mai mult împotriva lui Tănase. Pe de altă parte coana Sofîța era rudă cu ea... Dar își aduse amînte de necazul mătușei în contra Aglaiei, cînd aceasta se împotrîvea la cîsătoria lui Scatiu cu Tîncuța, în numele „famîliei“, și-și zise că poate să găsească un prieten de luptă împotriva Aglaiei tocmai în protectoarea ei fîrească. Dar cu cîinele ciobanului ce avea?... Nîmîc alta decît că era cîinele bacîului, omul lui de încredere.

Astfel gândîndu-se, se revolta dîn ce în ce mai mult împotriva ei, și într-un moment de supărare, sună și zise unei femeî să cheme pe Aglaia. Femeia aduse răspuns că vine numaîdecît. În adevăr, peste vreo zece mînute, se auzî bătînd la ușa. El îi zise să între, dar cu vocea pe jumătate, și sîmțîndu-se mișcat, parcă ar fî fost el vînovatul. Aglaia înră foarte încet. Era galbenă de emoțiune și aproape nu putea să vorbească. În sfârșît, îzbutî să articuleze trei cuvînte:

— M-ați chemat?

El se găsi foarte încurcat, față mai cu seamă cu umîlînța cu care se prezenta ea.

— Da... aș fî vrut să mai vorbîm cîte ceva — da' ia, te rog, sezi. Vreau să sun să ne dea cîte un ceai.

— Mă duc eu să vî-l fac.

— Nu, nu, nu prînesc.

— Ba, vă rog, să mă lăsați să vî-l fac eu.

— Nu se poate.

Șî, cum se prîmbla prîn casă, se așeză în dreptul ușîi. Ea voia să îasă; el o împîdică. În această luptă de amabîlitate falsă, Aglaia vru să apuce îvorul de la ușa, pe care îl apucase

mai dinaînte Matei, și astfel îl luă de mână rugându-se s-o lase să iasă.

— Vă rog, zise ea încet, nimeni nu știe cât ceai trebuie, ce rom să vă dea... Vin numaidecât.

Trebuî s-o lase. Când rămase singur, își simți pe mâna pe care i-o atinsese ea, o impresie așa de ciudată, plăcută și neliniștitoare, parcă o suflare caldă îi trecuse pe deasupra. Mai făcu câțiva pași și se oprî în fața lămpii, gândindu-se: iată cum se explicau izbânzile ei, care nu mai era nici frumoasă și nici nu mai era destul de tânără, ca să întorcă mințile la flăcăi tomnatici ca Scatiu și alții.

Peste câteva minute Aglaia reveni însoțită de femeia cu ceaiul. Matei băgă de seamă că dansa simțise impresia ce o produsese asupra lui, și se întorcea altfel de cum ieșise. Obrajii ei, albi de emoțiune când întrase la început, acuma se coloraseră de sânge, și un zâmbet provocator îi rătăcea pe gură. Servî ceaiul cu îndemănare, mișcându-se în sus și în jos, ca o fată mare. Sânuurile pline păreau că vor să facă explozie, atât erau de strânse în rochie. După ce îi dete ceaiul, se oprî în mijlocul odăii și duse la ochi șorțul de mătase cu care era întotdeauna încinsă. Matei se uita la dansa nedumerit.

— Ce ai?

Ea își luă mâinile binișor de la ochi, se uită la el lung, cu capul plecat pe umăr, și zise încet:

— Nu știu nici eu...

În aceste patru vorbe era atâta alintătură și ireală, iar în modul cum își mușca buzele atâta senzualitate falsă, încât Matei, care trecuse o clipă printr-o ispîta primejdioasă, își reveni în sine.

— Ia șezi, îi zise el, zâmbind. Ce se mai face d-l Nae?

— Tot după treabă, răspunse ea, spăsită.

— Până la ceasul ăsta?...

— Da' unde se pomenește să între el vreodată înaînte de zece!...

Matei dete din cap plin de admîrare, deși știa că Eftimiu își trecea vremea jucând table cu învățătorul.

— Şí când mănâncă?

— Când poate.

— Ce fel de vorbă!... nu-l aşteptí cu masa?

Ea se întoarse cu capul într-o parte, părând foarte scandalízată de o asemenea bănuială.

— Eu să-l aştept cu masa!... Da' se poate să fac eu o asemenea rísípă!... Să ţíu focul şí slugíle până la ceasul ăsta!

Vorba de slugă íi păru de mínune şí se acăţá de dânsa.

— Á propos de slugí, coană Aglaío; sunt foarte nemulţumít de ele — maí cu seamă de bucătăreasă: are bunul obicei de a asculta pe la uşí...

Ea clípi díń ochí, des, parcă ar fí stat să-í dea lacrămíle. Dar avu puterea să se stăpânească şí să zícă:

— Auzí dumneata!...

— Da, te rog să-í daí drumul chíar mâíne; nu vreau să am în casă persoane care mă spíonează. Eu sunt stăpân la míne şí ţíu să facă cum vreau eu, nu cum voiesc alţíí.

— Aşa e şí drept.

— Aşa.

El sorbí díń ceai şí făcu o míşcare díń cap plínă de convíngere, parcă ar fí vrut să întărească şí maí mult hotărârea luată.

După câteva mínute de tăcere, ea se sculă.

— Nu maí aveţí nímic cu míne?

— Nu... Dar ía-ţí ceaiul.

— Vă mulţumesc, eu seara nu íau nímic.

Astfel íeşí. După foarte puţín tímp, Mateí o auzí bătând díń nou la uşă. Aducea un pachet de jurnale şí scrisorí, pe care í le dase vătăşelul ce se-ntorcea de la Călăraşí. Avea un aer cu totul natural, parcă nímic nu se íntâmplase.

— Vă rog să-mí daţí voíe să mă duc mâíne la oraş, ca să caut altă bucătăreasă.

El se uíta la scrisorí preocupat, căutând pe cea de la Saşa. O auzí cam târzíu. La gândul Saşei, toate nímicuríle astea se retraseră departe, în conştiínţă, şí-í răspunse fără níci un ínteres, parcă scena de maí sus s-ar fí petrecut cu un an ínainte:

— Mai încape vorbă...

După aceea Aglaia ieși, iar el rămase să-și citească corespondența.

XX

Trecuseră mai multe săptămâni de când plecase Sașa și mai multe zile de când Matei primise scrisoarea din urmă. Lucrurile luau o întorsătură ciudată, care îl împiedica să urmeze mai departe planului de a se scăpa de Aglaia.

În adevăr, ultima scrisoare a Sașei cuprindea o destăinuire din cele mai mișcătoare; ea surprinse amorul băiatului pentru Tincuța, și, în loc de a-l privi ca pe un sentiment copilăresc și trecător, dânsa, cu firea ei caldă, îl socotea trainic și primejdios. Zicea scrisoarea:

“Am ajuns la Paris, după o călătorie destul de ostenitoare. Mihaie era tot trist. Se lupta cât putea să biruie jalea ce-l cuprinsese chiar de la plecare, dar nu izbutea. Eu îl observam pe tăcute și îmi venea să plâng de mila lui: n-a închis ochii un minut. Credeam că despărțirea de țară și de surori îl enervase prea mult, dar speram că, odată ajuns în mijlocul lumii dintr-un oraș mare, o să-și redobândească veselie naturală a vârstei lui. Ne-am oprit la Viena două zile. Parea că se interesează de toate, dar mult decât orice se interesa de mine. A-ți spune îngrijirea fină și delicată cu care mă înconjura, expresia cu care mă privea, iubirea cu care îmi lua mâinile într-ale lui și mă chema “maman dragă”, îmi e cu neputință. Începusem să cred că știe ceva despre proiectele noastre... și-mi era rușine. Se uita la mine cu atâta înțelegere, încât mă făcea să roșesc. Vedeam că are pe buze o întrebare, că se luptă s-o rostească și că nu îndrăznește. De multe ori aducea vorba despre d-ta, dar totdeauna cu temere, parcă i-ar fi fost frică să nu mă supere. În sfârșit, mă întrebă... Am crezut că se cufundă pământul cu mine. Îmi bătea inima de nu mai puteam să respir. Ori de câte ori mă gândesc la momentul acela, simt că mă roșesc... Dar să-ți spun cum m-a întrebat. Treceam

printr-o câmpie lungă, între Colonia și Strassburg; el se uita pe geam, preocupat. — „Maman, îmi zise din nou, înainte de a ajunge la Paris, aş vrea să te întreb ceva.“ — „Întreabă-mă,, îţi răspunsei eu, cu glasul jumătate. Sîmţeam că mor. — „Aş vrea să te întreb ceva, dacă mi-ai făgădui mai întîi că nu te superi.“ — „Nu mă supăr“... El mişcă din cap cu nehotărâre.

— „Maman, adevărat că nenea Matei are pentru dumneata o admiraţie așa de mare?... că te iubește?“ — „Ce prostii spui, Mihai!“ îţi răspunsei, încercînd să zâmbesc. El nu râdea deloc. — „Iartă-mă, maman dragă, că îndrăznesc să te întreb un asemenea lucru; dar, dacă ar fi adevărat, eu aş fi așa de fericit!... Mi s-ar părea că te las mai puțin singură...“ Ce era de răspuns la o întrebare care arăta atîta bunătate sufletească? Nu ştiu ce i-am răspuns. Cred că îmi venea să-l sărut ca pe copilul meu. De multe ori m-am gândit la soarta ce aşteaptă pe Mihai: tremur de frică să nu fie nenorocit...

De-abia ajunsî la Paris, l-am rugat să se culce. El nu prea vrea, zicînd că ţine să m-ajute să deschid cuferele. Dar osteneala îl biruia. Și, cum eram în cameră la mine, îl văd că se întinde pe pat, de-a curmezîsul, și rămâne rezemat pe un cot, fără a mai zice un cuvînt... După cîteva minute îl aud vorbind: „Tare îmi ești dragă“. — „Ştiu că îți sunt dragă, fiindcă ești un copil bun.“ — Atunci îl văd că se ridică: „Ce-am zis, maman?“ — „Ai zis că-ți sunt dragă...“ Era aprîns la față cum e focul. — „Maman, sunt foarte ostenit“; și, fără ca eu să-l mai rog, trecu în camera lui și se culcă. Din acel minut a început să aiureze. Două zile și două nopți eu n-am închis ochii. Am chemat numaidecît un doctor care a stat lângă dînsul o jumătate de oră fără să se rostească. Temperatura era la 40 de grade; delirul nu se mai oprea. După o jumătate de oră doctorul îmi zise că nu poate diagnostică cu siguranță; era sau tifos, sau frîguri efemere, ce se nasc de prea multă osteneală și în care temperatura se ridică foarte repede. Dacă delirul continua era semn rău, dacă, dîmpotrivă, înceta, era speranță că bolnavul să adoarmă, și după o bună odihnă să se scoale sănătos. Din fericire, delirul încetă, somnul veni, iar Mihai al meu dormi 30 de ceasuri fără întrerupere. Doctorul era încântat, eu fericită.

Se părea că cel mai nenorocit dintre noi era tocmai Mihaí. Și, aici vine explicația acestei lungi scrisori, precum și a cauzei pentru care mă ocup atâta de fratele meu: în delir venea adesea un nume pe care la început nu puteam să-l înțeleg, dar pe care apoi îl ghicisem: numele Tinuței. Mihaí o iubește. Eu, proasta, nu m-am gândit niciodată la putința unui sentiment între Mihaí și Tinuța. Ei erau pentru mine doi copii, deși Tinuța are astăzi peștorii. E o nenorocire că sunt prea apropiați cu vârsta și Mihaí e prea tânăr. Tinuța are să se mărite, iar el are să sufere. Are să sufere, fiindcă noi suntem o familie atinsă de o infirmitate ciudată, aceea a statornicieii sentimentale: ceea ce odată a intrat în sufletele noastre, rămâne acolo. Dar unde și cum a început iubirea lor?... Nu știu. Probabil peste tot și nicăieri. Ochii mei egoiști vedeau numai pentru mine. Întâmplările din zilele din urmă îmi umpleau închipuirea de un singur lucru: fericirea mea. Eram atât de fericită, sunt încă atât de fericită, încât îmi pare că, dacă aș putea vorbi lui Mihaí, i-aș încălzi și inima lui...

Acum e bine. Începe să se intereseze de noua lui viață. L-am găsit o familie unde să-l așez deocamdată, un librar, la a cărei mamă șezuse și tată-meu în pensiune. Cred că are să fie îngrijit bine. Iubirea lui o să-î rămâie în suflet neștersă. Are să fie pentru dânsul o cauză de tristețe zilnică, dar poate și un refugiu de partea urâtă a acestui oraș. El a înțeles foarte bine că eu am surprins secretul lui, dar nu mi-a zis niciodată nimic. Ba, dimpotrivă, aducând eu vorba de Tinuța, dându-î o foaie ce căzuse din portofelul lui, și pe care era o poezie, el a plecat ochii în pământ și a luat foaia, zicând încet: „prostii, maman“. Eu însă l-am rugat să-mi dea foaia, și ți-o trimit aci:

S-aud pâraiele cum curg
În pacea palidei lumine;
Se umple valea de amurg,
Iar eu mă duc, gândind la tine.

S-aude clopotul la schit,
Merg pustnicii să se închine;

Luceafărul a răsărit,
Iar eu mă duc, gândind la tine.

S-aude buciúmul în munți
Înfiorând cu lungi suspíne
Tăcerea codrilor cărunți:
Eu mă tot duc, gândind la tine..."

Astfel urma mai departe scrisoarea.

Mișcat și singur, fără să poată cere povește de la nimeni, Matei rămase pe gânduri. Mihaie, care întotdeauna îi fusese simpatic, îi deveni deodată drag, atât pentru amorul lui, cât și mai cu seamă pentru vorbele ce ziseră Sașei.

Dar starea lucrurilor cu Aglaia se complică. El nu mai putea vorbi mătușe-sei despre relațiile Aglaiei cu Scatiu, fără să dea naștere la tot felul de explicații și mai cu seamă fără să amestece pe Tincuța în întrîgile lor. Se hotărî să aștepte.

Era într-o duminică de octombrie. Timpul se schimbăse: ploua și noroiul umplea drumurile de la un capăt la altul. Matei avea la dânsul pe Scatiu, cu care era în vorbă să-î cumpere caii și cabrioleta de la Otopeanu — când, uitându-se pe fereastră, i se păru că vede pe Mícu, legănându-se beat mort. Nu zise nimic către Scatiu, care ședea în fotoliul lui de la birou, luându-și cafeaua, ci se uită la omul de pe drum ca să se încredințeze de era în adevăr baciul ori nu. El era. Matei își mușcă buzele de ciudă și așteptă să plece Scatiu ca să poată da ochii cu Mícu: îi venea să-l bată. Auzi! să se îmbete, el, omul în care își pusese toată încrederea!...

De îndată ce Scatiu plecă, își trase o pereche de cizme lungi, își luă căciulița și desprînse din cui un haramnic, cu care tată-său, în tinerețe, bătea caii năvăliți. Astfel, se duse la arman, drept la lăptărie. Ací, nimeni: ușa era închisă cu lacăt. Trecu alături, la casa văcăriței. Și ací părea că nu-í nimeni, dar ușa nu era închisă. Se uită pe fereastră și văzu pe Floarea, care se pieptăna. Ea, îndată ce-l văzu, se acoperi pe cap cu un ștergar și-í ieși înainte.

— Da' nu-í nimeni la lăptărie?

— Sărutăm mâinile, cuconașule, nu-í nímení, că flăcăii sunt la oí.

— Unde-í baciúl?

— Da' cíne-l vede, vaí de míne!

Mateí era încredínțat că Mícu era înăuntru.

— Cíne-l vede! L-am văzut eu, beat mort. Am să-l dau afară, și pe el și pe tíne, să sparg gașca asta de țítorí și de țíitoare!

— Să nu-ți faci păcatul ăsta, cuconașule, că dacă o hí băut o țíră mai mult e dín supărare, că í-au otrăvít câinele, nu í-ar răbda Dumnezeu!

— Care câine?

— Câinele ăl mare, cuconașule.

— Pe Corcoduș?

— Păí dar cum.

Șí Floarea își duse mâna la gură, dând dín cap și cainându-se.

Mateí, care veníse furíós împotríva baciúluí, se întoarse acasă tăcut, întrebându-se de nu cumva era și ací mâna Aglaieií. Acasă îl așteptau alte ísprávi de-ale baciúluí. Rezemați de stálpíi porții, doi țíganí râcăiau cu bățul în noroí. Dumítrache Brabovete, fíerarul, și cu fíul său Stoíca, ieșít proaspăt dín armată, venea să se plângă că-í bătuse Mícu la cârcímă. Țíganíi îndrugau o ístoríe fără de sfârșít, dându-se la o parte unul pe altul și zícându-și: „tací tu, să spun eu“. Mateí íi trímíse acasă, fágăduíndu-le că are să le facă dreptate. Era nerăbdător să afle cum se petrecură lucruríle, și chemă numaídecât pe grecul de la han.

Grecu ístorísí că Mícu veníse de dímíneață la cârcímă, vaitându-se că í-au omorât câinele hoșii. Era bun teafăr, dar plângea ca o muíere și stríga în gura mare că de-acuma moare și el. După aceea se puse să bea rachíu, și bău până se îmbătă turtă. În vremea asta se afla la cârcímă și Dumítrache țíganul. Cum și ce fel, nu se știe, Mícu dete o palmă țíganuluí de-l ameți.

— Așa faci, nea Mícule?... zíse țíganul ieșínd... Lumea râdea de bíetul țígan, care, furíós, se duse la fíu-său, să se tânguiască.

Fíu-său, Stoíca, se întoarse numaí de puţină vreme de la oaste, şí era fodul de nu-l maí încăpea pământul. Când auzí el că s-a găsit un „rumân“ care să îndrăznească să dea în tatăl lui, al lui, soldat întors tocmaí atunci de la regíment, se făcu foc. Luă pe bătrân de mânecă şí-l aduse dín nou cu el ca cârciumă.

— Care-í ăla, mă, care a dat în tata?

Oameníi râdeau şí făcură cu ochíi la bací. Stoíca vení la el.

— Mă nea... ăsta, tu aí dat în tata, mă?

— Păi!

— la maí dă una, mă! zise el rânjînd, ca şí cum ar fí vrut să vadă dacă îndrăzneşte un așa lucru în fața lui.

Mícu se sculă în picioare cât era de lung, şí când aduse dín nou o palmă lui Dumítrache, văzu țiganul stele verzí. Stoíca se dase la o parte, încrunat.

— la maí dă una, mă!

Mícu era gata: cârpí dín nou pe Dumítrache. Atunci Stoíca, supărat, luă pe tată-său de mânecă şí-l scoase afară, zícându-í:

— Haí, tată, acasă; nu vezí că-í beat mort?

În urma lor era un hohot în tot hanul. Huíduíelíle şí cârâieturíle însoțíră pe biețíi țiganí până píríră dín ochíi lumíi.

„Şí-așa a muncatu trei scatolți în locu de una“, zise grecul, ca morală.

Mateí făcu haz de istorísírea greculuí, pe care o auzíse de prín snoave. Dar asta nu explíca pentru ce bacíul, care nu bea nicíodată, se îmbătase, şí, maí cu seamă, cíne-í omorâse câinele. Așteptă cu nerăbdare până a doua zí, să dea ochíi cu el.

În adevăr, a doua zí, prima persoană pe care o văzuse, rídícând perdeaua, fu Mícu. El aștepta în curte, rezemat de scară. Mateí íi bătu în geam şí-l chemă sus la el. După câteva mínute, ușa se deschíse şí bacíul íntră ínăuntru.

— Cu multă plecăcíune, bade Mícule. Te-aí trezít?

El plecă ochíi în pământ, lípít de ușă, şí nu răspunse nímic.

— Frumoase lucrurí faci dumneata! te îmbețí ca cel dín urmă tícălos, şí te puí să bațí oameníi, ha?!

Mícu tăcea.

— Bîne mí-am ales eu în cine să-mí puí încrederea!...

Da' n-ai gură să răspunzi?

— Ce să răspund, coane?

— Să răspunzi pentru ce te-ai îmbătat.

El tăcu dîn nou. Mateí, supărat, îl dete afară:

— Haí, lípsești dîn ochíi meí.

Bacíu se întoarse încet și puse mâna pe ívor să íasă.

Dar, pe când íeșea, zise încet, parcă-í era frícă:

— M-aș hí rugat la matale de o vorbă.

— De ce vorbă? întrebă Mateí răstít.

— Păí, eu m-aș hí rugat să-mí daí drumul, coane.

— Te-ai supărat dumneata?

— Dară! să mă supăr, zise bacíul domol: eu știú că sunt vínovat.

— Atuncí ce vrei de la míne?

— Nu pot slují, mí-au omorât câínele, s-a ísprăvít și cu míne.

Era un accent de așa adâncă descurajare în vorbele acele, încât Mateí se uítă lung la el.

— Închíde ușa, íi zise. Cine și-a omorât câínele?

— Nu pot să știú.

— Pe cine bănuíești?

— Nu bănuíesc pe nímení: nu pot să-mí vâr sufletul în păcate.

— Unde l-au omorât?

— L-am găsit mort la ușa, coane. A venít de la târlă până la lăptărie, ca să mă caute, săracu de el și a murít la ușa mea...

Aící Mícu își ínghítí nodul de supărare ce í se urca în gât și-și trecu mâneca sumanului peste ochí. Mateí se uíta la el, míșcat.

— Și unde-í câínele? aș vrea să-l văd și eu.

— D-apoí l-am íngropat, coane... L-am íngropat la capătul târleí, că măcar că nu-í suflet de creștín, da-í făptura lui Dumnezeu și el.

— Era ímpușcat orí lovít cu ceva?

— Nu, coane, eu zíc că era otrăvít, că se umflase săracu cât níște foale...

Și tot chipul lui, de om cu mîntea întregă, era parcă întors pe dos, de mîlă și durere. Matei se îmblânzi detot.

— E foarte cu puțință să fi fost otrăvit: să cercetăm cine a putut să-l omoare și-ți făgăduiesc să răzbun pe bietul Corcoduș.

Mîcu da dîn cap, tăcut. Părea sceptic, cum sunt toți țărani, când e vorba de dreptatea boierului.

— Ce fel, n-ai încredere în vorba mea?

— Ba am, coane — da' de-acuma pentru mine totuna este.

— De ce?

— Așa; mi-a murit căinele, mor și eu.

Matei se uită lung în ochii lui: era treaz și tocmai de aceea expresia de durere și descurajare ce se citea în el îl atînsese mai mult.

— Mîcule, vino-ți în simțiri. Ce are a face moartea unui câine cu viața ta?

— Coane, are a face, că eu îl crescusem de mîtitel. Mi-l adusese bietul boier, Dumnezeu să-l ierte, de la niște mocani dîn Bărăgan, de când n-avea nici ochi... Și eu m-am trudit cu el, l-am hrănit cu lingurița ca pe un copil, l-am tămăduit de câte alea toate, și-l făcusem hîră sălbatică, nu câine. Când l-am dat la lup, alergam cu el în urma hăitîcului, ca să-l deprînd, pînă cine știe unde, de era să ne mănânce într-o iarnă, pe mine și pe el. Apoi, când i-am pus cheptarul, pîii... omora lupul dîn fugă, coane; că de se izghea cu cheptarul în el, îl da la pămînt și îl umplea de sînge cu cuiele... Mare lucru am cherdut, coane, mare lucru!... Încaltea despre mine, ce să mai zîc? Că eu mă duceam cu el și-n gură de șearpe, și când era Corcoduș la oi, nu mai aveam grije de nimic. Că de m-aș hî culcat în mijlocul pădurii, ori cu ușa vîrăște, eu habar n-aveam, că el, crișu, făcea de patulă.

Își ridîcase fruntea în sus, ca un om care istorisește izbînzîile unui erou. Când se oprî, gîfăia de osteneală și de inimă rea:

— Acu, făr' de câine, ce mă fac eu?...

— Crești un altul.

— Dară!... să mai găsesc eu un câine ca el! Și vorba „ca el” părea că se raportă la un căpitan mare sau la un frate iubit.

— Da cum să nu găsești! Îți port eu de grijă: o să mă duc la Irimia Mocanu, la Șindrilița; și ți-aduc unul, c-am auzit că are o prăsilă de câini, de s-a dus vestea.

Baciu da din cap, nemângâiat.

— Crede-mă, Mícule. Să vii cu mine să ți-l alegi tu singur.

— S-a sfârșit cu mine, coane: mi-a omorât câinele, mă duc și eu.

Ideea asta fixă nu i-o scotea nimeni din cap. El părea că se supune unei fatalități oarbe, care legase soarta lui de viața câinelui.

— Bine, baciule, da' încep să fii copil: gândește-te că chiar de ar fi îmbătrânit la ușa ta, tot el era să moară înainte și tu pe urmă, că așa e lăsat de Dumnezeu, ca omul să trăiască mai mult și câinele mai puțin.

Micu nu mai zise nimic, ci rămase tăcut lângă ușă, ca mai înainte. Matei se gândea în ce chip să-i vorbească mai bine ca să-l convingă că nu are dreptate. Se uită la el mai lung, dar trebuî să se încredințeze că nu era de scos la cale cu baciul.

— Și ce vrei de la mine, Mícule?

— Apoi m-aș ruga de matale să-mi dai drumul, coane.

— De ce, măi băiete?

El își mototolea o pulpană a sucmanului, parcă i-ar fi venit mai greu decât orice să se despartă de stăpânul lui.

— Eu știu c-o să mor în curând, coane, și aș vrea să-nchid ochii la bârlogul nostru.

Matei se foi pe scaun, nemulțumit, și după aceea se sculă în picioare și începu să se prîmble prin casă. Apoi s-apropie de el și-l atinse cu degetul de braț.

— Ia ascultă, Mícule: eu poate m-oi fi iuțit vreodată la vorbă și te-am supărat fără să vreau. Dar socot că tu mă cunoști bine, și de acum și de altădată. Suntem tovarăși vechi, bre, și mi-ar veni greu să mă despart de tine... Mai gândește-te până mâine. De ți-o fi de ducă cu hotărâre, vino, de mă vezi și-om pune lucrurile la cale cum e bine.

XXI

După ce baciul ieși, Matei se gândi să se ducă la Irímia Mocanul și să aducă un cățel lui Mícu, ca să-l îmbuneze. Așa și făcu. Zise să-í puie caíí și, cu tot noroiul ce era, porní la Șiंद्रilíta. Pe drum se gândea la vorbele baciului; ce înrăurire aveau chíar asupra lui!... Oare ce să íi fost la mójloc? O símplă rătăcíre a unui suflet plín de credínțe greșíte, sau íntuíțiunea unui fapt posíbíl, a cărui ímplínire se lega de oarecare ímprejurări dín víața reală?... Oare să nu íi fost vreo temere ascunsă de Stângă, bărbatul Floarei, sau de níscaiua cíobaní, sau de Eftímíu? Atâtea întrebări ce rămâneau fără răspuns. Poate dín toate era câte ceva adevărat. Moartea câineluí părea că apropíe ímplínirea unei nenorocírí ínevítábíle.

Dar tímpul trecea fără ca bănuíelíle baciului să se ímplínească. Tăcut și tot cu ínímă rea, Mícu se înduplecase să rămâie la Matei; dar părea că nu maí era omul de maí-naínte: petrecea seríle de íarnă în tínda láptăriei, la un foc de vreascurí și tízâc, rezemat de perete și cântând alene dín fluíer. Cățelul adus de Matei, pe care negreșít că-l chema tot Corcoduș, dormea pe o mână de fân, lângă el. Íncepea să-í fie drag, ce-í drept, dar níci nu se íncerca să-l apropíe în mínte de celălalt: „departe-í gríva de íepure“, zícea molcom, celui ce l-ar íi íntrebat. Copílăria lui Corcoduș, răposatul, era plínă de legende extraordínare: Corcoduș nr.1 mușcase de deget pe un cíoban íncă de când n-avea dínți; Corcoduș nr.2 era un cățel líníștit, cam tontolog, cu labe late, care nu se zdruncína cu fírea decăt când vedea strachína cu lapte. În toate zílele íi deschídea botul, ca să vadă dacá are negru sub cerul guríi; avea negru, dar ce folos, că nu era rău deloc...

Cu Floarea, lucruríle mergeau maí greu; í se făcuse sílă de ea, și nu-í maí vorbea decăt când avea câte ceva de cusut orí de dres. Ea ofta, când maí avea vreme și smântânea putíneele cântând cu víersul eí píțígáiat: „las' să víe, domnul ștíe, calea-n trandafirí să-í fie“, și opríndu-se în mójlocul vorbeí ca să dea íntr-un câine: „to, cotei, 'ză-te focul!“

În împrejurările astea trimise Matei pe baciu la Călărăși să cumpere niște lețuri, ca să facă din nou perdeaua oilor.

Baciu plecase cu carul cu patru boi, de cu noaptea, ca să aibă vreme să se întoarcă chiar în seara aceea. Matei, ca să nu-l trimită singur, poruncise ca unul din argați din curte să-l însoțească.

Până a doua zi dimineața, carul nu se întoarce. Neliniștit, Matei întrebă de numele argatului care era la drum cu Micu, dar nu-l putu afla.

Tocmai atunci îi aduseră o scrisoare de la Sașa, prin care dânsa se ruga de el să nu se supere că întârziează atâta: Mihaie se deprindea greu cu Parisul și ea nu putea să-l lase singur așa de repede. Și în această scrisoare, ca în toate, îi vorbea de fericirea ei, deplină, desăvârșită, de planurile ei, cum avea să schimbe casa; îl întreba, glumind, de dulcea Aglaia, de conu Dinu, de surori, și, mai cu seamă, de Tincuța; ce zicea Tincuța? Cum trăia Tincuța? era tristă?... Matei își mărturisi că nu prea se gândise la asta, și își făgădui să observe pe fată mai de aproape. Se puse să răspundă Sașei, și astfel veni vremea namiezului, fără să se mai ocupe de baciu și de carul cu lețuri. Dar, cu toate că mintea lui era prinsă de imaginea Sașei și de viața lor viitoare, pe al doilea plan al conștiinței tremura grija de ceea ce se putuse întâmpla lui Micu. Când se uită la ceasornic și văzu că era aproape unu, sări de pe scaun și se duse singur să întrebe de sosise baciu. Aglaia părea și ea foarte mirată de această întârziere, pe care nu și-o putea explica.

— Să fi băut undeva, la vreo cârciumă... parcă nu-mi vine să cred, zise dânsa.

— Da' de unde! baciu nu bea, răspunse Matei preocupat.

Dânsa îl privi pe sub sprâncene, zâmbind ironic. El pricepu înțelesul râsului ei, dar îi fu silă să mai lungească vorba. Chemă pe un vătaf și îi zise să încalce numaidecât și să plece spre Călărăși, înaintea baciuului. Omul plecă pe loc, iar el, neliniștit, ieși pe jos și se duse la arman.

Printr-o pornire firească se gândí la Floarea. O găsi trebăluind prin casă, îmbrăcată cu un cojoc fără mâneci, sprîntenă și parcă chiar cam înghîmpată. De îndată ce-l văzu se spăsi și-í ieși înainte.

— Floareo, s-a întors baciúl?

— Da' gândesc că s-a întors, coane, că-í plecat de íerí de dímíneață. Nu-í la curte?

— Nu-í.

— D-apoi o vení el.

— Trebuía să se-ntoarcă de aseară.

— I-auzí, bată-l crucea; í-a abătut de dârdora însurătoríí...

Vorbele astea fură zise într-un chíp așa de ciudat, încât dezvăluiră în mîntea lui Mateí o întreagă stare de lucrurí: cum baciúl prinsese vorba lui de a-l însura în nume de bine, cum, sătul de Floarea, íi zisesese se vede să-l lase în pace, cum femeía îl cícălise și íi spusese că boíerul vrea să-l însoare, și așa mai departe, o mulțime de secrete sufletești se dau pe față printr-o vorbă. Mateí se uită la dânsa, cum se rezemase de un stâlp al prispei și privea într-aiurí pe câmp.

— Eí, și dacă s-o-nsura, ce-ți pasă ție...?

— Da' însoară-se, dare-ar dracu-n el, că doar nu í-oí mai coase zdrențele...

— Vezí bine, tu aí bărbatul tău și nu se cade să coși zdrențele la alții.

— Da' gândeam să-í fac un pustíu de bine.

— Prea mult bine níci lui Dumnezeu nu-í place, Floareo.

— Păí, adevărat, coane.

Tocmai atunci trecea pe drum un cíoban străin, călare pe un măgăruș, atât de mic, încât omul lovea cu pícíoarele de pămînt. El se oprí în dreptul porții și făcu semn cu bâta să vînă cîneva spre dânsul. Floarea alergă la poartă. Mateí, nerăbdător, se luă după dânsa. Cíobanul ístorísea că a întâlnít pe drumul Călărașílor o căruță cu lețurí, dejugată, ce sta acolo dín zorí de ziuă, când trecuse el de la stăpănu-său, și până acum, când se întorcea. Íl întrebară dacă n-a văzut și pe baciú

Mîcu, pe care trebuia să-l cunoască. Ciobanul răspunse că n-a văzut pe nimeni. Și își căută de drum.

Matei se duse în grabă acasă și zise să-î puie caii. Sări în trăsură chiar de la grajd și porni pe drumul Călărașilor. Deși caii se duceau în goană, lui i se părea că nu se mișcă. Fel de fel de gânduri îi veneau în mînte: ba că l-au omorât hoții; ba că s-a întîlnit cu Stîngă, bărbatul Floarei, care-i purta de mult sâmbetele; ba că prepusurile lui asupra Aglaiei și a lui Nae se împlîneau tocmai acum... În sfârșit, după vreo trei sferturi de ceas, ajunse la căruță. Aci toate lucrurile erau în șartul lor; lețurile legate cu două frînghii, aduse pînă la înîma carului, erau la loc, fără să lipsească unul; boii, dejugați, avuseseră cîte o mână de fân; nu lipsea nimic, nu se vedea nici o urmă de luptă... Atunci, ce se întîmplase? Toți înălțau din umeri. Vătaful, care venise călare, căina bieții boi, că nu fuseseră adăpați de o zi și jumătate, și îi înjugă să pornească înaînte: de om nici un înteres.

— A fugit, bată-l Dumnezeu...

Păreră asta o împărtăși și vizitiul și în curînd toată lumea din curte nu mai vorbea decît de asta. Unii istoriseau că a furat bani de la boier, alții că se apucase de beție, iar alții că înnebunuse:

— Vezî dumneata, ceasul rău: de nu-î murea căinele, el nu-și lua lumea în cap, zicea o țarancă din bucătărie.

Matei era cel mai impresionat dintre toți. El știa bine că nici bani nu-î furase baciul, nici nebun nu era, ci că sufletul lui, înzestrat de natură cu putere de simțire ce trecea peste starea lui umilă de slugă, fusese zdruncinat din temelii prin moartea căinelui. Fîrea lui meditativă, fatalistă, ca a tuturor ciobanilor ce au copilărit cu oile pe vârful munților, văzuse în moartea celui mai bun al lui prieten, un semn rău, și, ca să scape de urmărirea gândurilor triste, plecase în lume. El era sigur că, dacă nu murea undeva, era să se întoarcă.

După cîteva zile de așteptare și de căutare, fără vreun spor, se puse să scrie toate acestea Sașei, istorisîndu-î de demult,

cum venise baciul la dânsii; cum trăiseră ei, băiețandri, împreună: câte amintiri îi legau; cât era de cinstit; ce suflet de mare poet pusese natura în forma aceea umilă. Și, scriind, îi curgeau lacrimile șiroaie, și trebuia să-și ție batista deasupra scrisorii ca să nu o umple de picături. După moartea mame-sei, aceasta era a doua mare durere a lui. Chiful cum plecase Mícu, fără o vorbă, fără un semn de părere de rău, îl îndigna ca pe un copil; dar tot el singur se îmbuna, zicându-și că poate nu avusese curaj să-i vorbească despre asta. Și cu cât se gândea mai mult, cu atât mai dragă îi era firea baciului, modestă, blândă, cu aplecare către tot ce era tainic și depărtat în natură. Își aduse aminte de noaptea ce petrecuse cu dânsul, pe vârful șirei de paie, precum și de vorbele lor rostite cu fața la cerul stelat, și rămase cu condeiul în mână, prins de iluzia depărtării luceafărului, pe care baciul i-l arăta înecat în fundul spațiului. Apoi își aminti de mustrea ce i-o făcuse din pricina legăturii lui cu Floarea, și îi veni un dor ciudat de a vedea pe vâcăriță. Încheie scrisoarea rugând pe Sașa să se întoarcă mai curând, fiindcă el se simțea singur, din cale afară trist. După aceea ieși și se duse să vadă pe Floarea.

Când ajunse la arman, ea tocmai punea lacătul la lăptărie.

— Ce faci, Floareo?

— Sărutăm mâinile, coane, ia, cu treabă.

— Aí zor mare?

— Ba n-am nici un zor.

— Ia deschide, te rog.

Ea deschise din nou și intra cu el înăuntru. Matei știa foarte bine ce rămăsese pe urma baciului, dar, ca să mai vorbească de el, și ca să vorbească cu ea, se uită cu de-a-mănuntul la toate. În tinda încăpătoare stau de-a lungul pereților puținici cu brânză și teancuri de cașcavaluri, peste care erau aruncate scurgători, șervete de pânză groasă, un căuș, niște teascuri.

— Floareo, da' asta nu îngheață iarna aici?

— Ba or îngheața, coane...

— Unde le ținea Mícu?

— Apoi, știi matală, când îi om viu în casă, mai dezgheață pereții; dar într-o casă pustie, ce-î faci?... El le mai ținea și în gărliciul beciului.

— Să le punem și noi tot acolo.

— Cum îi porunci matală.

Matei se mai învârti prin tindă și apoi rămase locului, încrucisându-și brațele, dând din cap:

— Cum m-a lăsat el pe mine!

Floarea își găsisse de treabă și se puse să răsucescă o puțină, ca s-o ducă la loc.

— Tu n-ai auzit nimic de el?

Ea, cu ochii în fundul putinei, răspunse:

— Să-l ia dracu!...

Dânsul, mirat de vorbele ei, o întrebă din nou:

— Da' parcă voi erați dintr-un sat — de ce vorbești așa de el?

— Dintr-un sat suntem noi, d-apăi...

— D-apăi, ce?

— Ia, îi abătuse de însurătoare, coane, se îmbuibase de ghine, și s-a dus să-și vâre capul la stăpân. Las' c-o vedea el pe dracu!...

— Și-a luat lucrurile ce le-avea la mine?

— D-apăi parcă ce avea! Două, trei zdrențe și ițarii de pe el.

— Da' ce făcea cu banii?

— Banii, mult puțin ce avea, îi trimetea la alde maică-sa, să-î plătească dările pământului și să trăiască și ea.

— Are pământ?

— Avea o corhană stearpă și vreo cincî iede, d-apăi cine știe ce s-o hí ales de ele.

Toate acestea erau zise cu căutătura în pământ și cu un aer serios și trist. Matei ar fi vrut s-o vază mai sentimentală, mai aprinsă, cum citise el în cărțile ce se ocupă de țărani noștri.

— Bine, ție nu-ți pare rău c-a plecat?

— Și de-mi pare și de nu-mi pare, tot atâta-î.

Și mai mult nu fu cu puțință să scoată de la dânsa.

„Ce fiiñte ciudate și totuși interesante! gândí el, și cât sunt de departe de felul cum le-au zugrăvit nuvelístii noștri!“...

Se întoarse de la Floarea înapoi cu un sentiment de descurajare sufletească, de gol, pe care vremea de-afară, cu pomii desfrunziți și cerul împodobit de nori, îl mărea și mai mult. Intră acasă. În odaia lui, focul se stinsese. Se așează într-un fotoliu, și rămase astfel cu mâinile duse la gură. Frigul îi șerpuia prin vine, dar parcă nu se simțea în stare să se scoale și să cheme. Își aduse aminte de o cameră rece dintr-un otel de la Písa și í se păru că vede apa turburată a Arnului curgându-í pe dinaînte. Cum trece timpul!... Ce-o fi făcând Sașa!... Începea să se întunece... O muscă bâzâi greoaie prin aer și se ízbí cu capul de oglindă. El văzu, ca prin vis, un punct negru căzând, dar díncolo de fața oglinzii, și tot acolo, spațiul dín odaie, reproduș în slaba lumină a zilei. Ce departe í se părea un cadru de perete văzut în oglindă! Albul și negrul dín el alcătuiau un cap de călugăriță. Dacă închidea ochii mai mult, călugărița se prefăcea într-o biserică gotică; când í deschidea, biserică redevenea călugăriță. Și așa, un freamăt de memorie îi cânta în mînte rugăciunea celor patru popi, în mijlocul câmpului, când cu venirea sfînteí. Dar pícătura de aghiazmă de pe gâtul Sașei!... Ce încântătoare era Sașa în ziua aceea, așteptându-l. În clarul obscur al odăii, í se păru că o vede, gîngășe și surâzătoare cum era atunci; vedenia aceea lua forme hotărâte, venea spre dânsul, í se așeza pe brațe și își lípea capul pe umărul lui. Ce fericít se simțea!...

O femeie íntre cu o lampă aprinsă și cu o depeșă. Sașa se întorcea.

XXII

De la plecarea țaranilor dín bătătura lui Tănase Scatiu, când cu citația, se urmaseră mai multe înfățișări la tribunal, în care obștea sătenilor se apăra cu dísperare împotriva pretențiilor arendașului. Dar judecata procesului se amâna mereu. Tribunalul hotărâse „o descîndere la fața locului“; ea fusese

fixată, la-nceput, mai pe vară, dar fusese amânată din cauza morții unui judecător. Acum, în fine, venise vremea să se împlinească „descînderea“.

Tănase Scatiu trecuse prin multe judecăți; el știa rostul proceselor pe dinafară. Nu-i dase Dumnezeu „gură“, zicea el, că altfel nu-i mai trebuia lui avocați. Dar, ca oamenii care nu au încredere în doctori când sunt sănătoși, iar când îi doare un deget cheamă patru, Scatiu aștepta pe judecători cu avocatul lângă el.

— Nu doar că el știe mai mult decât mine, da' ia așa, de-o parîgorie.

Avocatul lui venise de cu seară și trăsese în gazdă la el, aducându-i în același timp și o trăsură încărcată cu mezeluri, icre negre, salamuri, șuncă, lîmbi, țuică, făină, un vin... mă rog, un vin de Golul Drâncei, și s-a isprăvit. Avocatul cam mirat, aduse toată băcănia asta dar îi spunea că nu crede că judecătorii să tragă la el și mai cu seamă să întindă masă mare, în împrejurările în care veneau. Tănase îl privi spanchiu, ca cineva care ar zice: „Căți am păscut eu ca d-ta!“, apoi trimise de chemă pe primar.

Avocatul fu foarte mirat când văzu întrînd un fel de omușor păros, scund, pițigăiat, cu o barbă neagră tăiată roată împrejur, îmbrăcat nemțește, cu tocuri duble la încălțăminte, ca să pară mai înalt, și vorbăreț, și isteț...

— Bună seara, d-le Aronovici.

— Bună seara, d-le Tănase.

— Ce mai e nou?

— Apăi... tot alea și iar alea: noroi, ploaie, — mizerie goală.

— Ce se mai petrece prin Europa?...

Scatiu, care trata pe Aronovici cam peste picior, făcu din ochi către avocat.

— Ce să se petreacă?... Burghezimea se îngrașe pe spînarea săracilor. Am citit că irlandezii vor să înzestreze pe Parnell al lor; așa martir m-aș face și eu.

— Vrei o dulceață?

— Vă mulțumesc, cu plăcere.

— Știi că d-l primar este socialist, zise Scatiu către avocat, când nu se poate duce la Brăila să-și facă chefurile. Ia șezi. Mă duc să zic să-ți aducă o dulceață.

El își puse pălăria în vârful unui baston strâmb și o rezemă de un scaun. Apoi scoase tabachera de tinichea și făcu o țigară.

— Așa mă supără d-l Tănase. D-nul este un „aucat“ în procesul cu obștea?

— Da.

— Îmi pare bine... A ajuns țăranul să ți se urce în cap. Mă rog, acu eu, că trăiesc cu ei de atâta vreme, pot să-ți spun, că ți se urcă în cap. Ți se urcă în cap, d-le!...

Scatiu intra repede, strângând din umeri.

— Ia ascultă, primarule, știi că mâine te calcă judecata?

— Apoi atâta „ni“ mai lipsește... „Ni“-a spus „vătau“!

D-l Aronovici nu prea se avea bine cu unele cuvinte românești; mai cu seamă trăia rău cu litera „v“ între două vocale.

Domnia-sa se sculă de unde se afla și veni spre Scatiu înălțând din umeri.

— N-am sfaț!...

— Asta n-ar fi nimic, că ți-aș da eu, dar socotesc că e prea mare „deranj“ să întinzi masă mare pentru cheful tribunalului.

— Ba de ce? Numai să am ce le da, că altfel...

El auzise pe Scatiu că i-ar da el parale, și nu știa cum s-o dreagă, ca să cîupească ceva.

— Ia ascultă, zise Scatiu, parcă era vorba să te duci la Brăila.

— Cu ce dracu să te duci?...

— Ce-ți pasă, numai să te duci mâine în zori.

— Plec chiar acu.

Și se sculă, cu un gest comic, parcă ar fi fost gata să se urce în vapor chiar atunci. Scatiu îl chemă într-o odaie alături să-i dea ceva parale, și pe drum îi zise:

— Spune și ajutorului dumitale să nu găzduiască pe tribunal, că nu-i dator... Tribunalul să-și aducă merinde, dacă îi trebuie.

După ce Aronovici plecă, Scatiu se întoarse în odaie la avocat, se apropie de el, închizând din ochiul stâng și zicându-i:

— Înțelegi dumneata!... Țsta-î primarul ales de mine. Ce-a băut și ce-a mâncat!...

Apoi începu să istorisească toată pățănania lui Aronovici: cum fusese sergent în armată, cum se încurcase c-o femeie măritată și o despărțise de bărbat, cum venise la un peticel de moșie ce-l avea acolo, cum era veșnic fără lescaie etc.

— Mî l-am ales primar... Mă ține vreo mie de franci pe an, dar halal!... Ehe! Dumneavoastră gândiți că numai așa se face agricultura!... Trebuie muncă, domnule! Să știți să chibzuiești toate, că țaranul în ziua de azi e mai șiret decât boierul.

Avocatul păru a zice în sine că e greu, mai ales cu asemenea probă de boier — dar se mulțumí a zâmbi și a nu răspunde.

După câteva minute întră și cârciumarul, un japlan de om până la podele.

— Bună seara, Chirule.

— Sărutăm mâinile, nașule.

— Te chemasem la socotelí, dar văd că astă-seară n-avem vreme. Mai ai din ale băcăníel?... orí s-a dus tot?... că parcă primiseși puțin lucru.

Tănase íi vorbea întors spre el cu spatele, dar fínu-său, Chíru, care fusese hoț de caí (și se bănuía că și acum se mai ocupă cu astfel de afaceri), îl plănuía după întrebări și pricepu unde vrea s-o aducă „alde nașu-său“.

— Apăí, ce să mai am, nașule, că o lítră două de pastramă, cât am adus, s-a mâncat în casă.

Tănase începu a râde și a clípi din ochí avocatului.

— Ad-o mai domol. Chirule, că nu te-ai fí făcut papístaș să mănâncí carne în postul Crăciunului.

Chíru mustăci și se foí în zăbun.

— Da' bate-í-ar Dumnezeu de băcaní, că dacă ai căuta ghíne, níci nu daí de carne în pastrama lor, așa-í de uscată și de slabă.

Scatiu se prăpădea de răs.

— Zí: pastramă de post?

— Apăí, ce mí-e caracateța, ce mí-e pastrama lor...

— Zí, nu maí aí...

— Nící o crestătură.

— Da' de-ale mâncării, altmínterea?

— N-am fír de nímíc.

— Zí, de-o vení tribunalul, tufă?

Chíru înălță dín umerí a gol. Tănase păru a-și lua aerul grav și a se gândí:

— Apoi bine. Chírule. Rămânem înțeleși așa: dumneata n-ai nící unele... Tribunalul să-și caute de mâncare în altă parte.

Pe când deschídea ușa să íasă, Chíru, zíse:

— Aș avea o vorbă cu matale.

Scatíu se sculă numaídecât și se luă după el în sală.

— Cum te ducí matale mâine la câmp? îl întrebă încet și místeríos cârcíumarul.

— Da' ce ce?

— Apái... eu aș zíce: matale să nu te daí jos de pe cal.

— Da' ce este?

— Nu-í nímíc... da-í maí bine așa.

Scatíu, care știa ce vrea să zícă o vorbă de-a luí Chíru, îi fágăduí să nu se dea jos.

— Și maí mă rugam de níște belerturí, zíse Chíru.

— Da' ce-í? întrebă Scatíu, a maí căzut ceva?

Chíru se scârpínă în cap.

— Apái tot maí chícă câte o gloabă. Au venít níște flăcăi despre Râmnic cu juncaní.

— Du-te la prímar, până nu pleacă, și spune-í că víi de la míne, să-ți dea trei bítele. Haíde!...

Cârcíumarul íeși, iar Tănase se întoarce în casă.

Șíretenía bítelelor era următoarea: de când Chíru se lăsase de a maí fura víte, în urma unei strașníce bătăi ce mâncase de la țaraní, se îndeletnícea cu vânzarea vítelor furate de alții, de prin alte județe. Pentru aceasta însă îi trebuía bítele de la primărie, cu care să poată duce pe la „bâlcíurí“ caíi furați. Aronovící își avea partea luí de zecíuială, iar Scatíu, care multă vreme luase și el de-a dreptul parte la câștig, se mulțumea

acuma numai cu câte un cal ori un bou, pe care îl plătea un galben ori doi, îl înfiera cu fierul lui și-l trimitea la suhat ori la herghelie.

Astfel se puseră lucrurile la cale pentru a doua zi.

Pe la vreo 11 ceasuri dimineata, sosisi, in adevăr, a doua zi, o birja cu patru cai, in care președintele și supleantul tribunalului, însoțit de ajutorul de grefier, se transportau la fața locului. Birja se opri în fața primăriei, unde erau deja adunați mulți locuitori, care, cu căciulile în mână, stau pe prispă în picioare.

Magistrații se deteră jos, zgribuliți de frig, plătisiți de drum și morți de foame. Ajutorul de primar veni în fugă să deschidă „caștelaria“, dar oamenilor legii nu le ardea de formalități. Ei întrebară de „ceva de mâncare“. De mâncare, tufă. Președintele era bărbat în vârstă, însurat, cu tabieturi, fiu de oameni de rând, ajuns prin munca lui. Supleantul era tânăr, fost prin strănătate, de familie bună, dar îmbrăcat cam pîrpîriu. Pe când d-l președinte de-abia se foia într-o șubă de-a lui socru-său, moșier din Călărași — junele supleant strângea din spete în paltonașul său de bonjurist, și tot întindea o tabachere de argint ajutorului de grefă, care apuca țigara cu vârful unghiilor sale de copist de carieră, sprijinindu-și manșetele în degetele resfirate. După o scurtă chibzuire, președintele spuse țăranilor să plece la câmp, iar el se suie în trăsura, împreună cu supleantul și ajutorul, și se duseră la cârciumă să imbuce ceva. Căii birjarului de-abia mai mișcau trăsura prin noroiul din sat. Birjarul speră să tragă la arendaș, ca de obicei, unde găsea orz degeaba pentru cai, mâncare și vin bun pentru el; de aceea bombănea pe capră, injurând. La cârciumă, Chiru primi pe domni magistrați foarte cu supunere, dar fără fir de mâncare, „că știți matala, în post, noi trăim cu fasole, cu una, cu alta, cum dă Dumnezeu“, dar pofti pe boieri să tragă la curte. Magistrații iar se chibzuiră. Președintele, cu mai multă experiență, n-ar fi vrut să se ducă la arendaș, deoarece era „parte interesată“, dar supleantul, mort de foame, se îndreptă repede spre trăsura:

— la lasă, mon cher; ce, o să-mi vând eu conștiința pentru un dejun! Hai să mâncăm la el, și dacă n-o avea dreptate, îl radem.

Această argumentare a unei conștiinți curate (și a unui stomac gol) biruî frageda rezistență a președintelui. Birjarul se îndreptă spre curtea arendașului (și de astă dată caii dau mai bine în ham) și astfel mezelurile aduse de avocatul lui Scatiu își găsiră fireasca lor întrebuintare.

Magistrații mîncară cu măsură și destul de repede, dar mîncară la Tănase, parte împričinată; ieșiră la câmp fără el, dar în trăsura lui și cu avocatul lui. Cât despre Scatiu, el venea în urma trăsurii, călare pe bîdiviul cu care făcea curte Tîncuței, încălțat cu niște botfori ce-î treceau de genunchi, și pe cap cu o căciulită de pielică de oaie, foarte tâlhărească. Era radios și din când în când făcea cu ochiul avocatului. Acesta, om de omenie, întorcea capul, fiindcă simțea că judecătorii erau jenați.

Pe drum întâlnea mai multe pâlcuri de țărani, care nu se prea dau la o parte. Vizițiul lui Scatiu mâna bine, dar era noroi și zgomotul trăsurii nu împiedica glasurile țărănilor de-a ajunge până la președinte. Ei, după cum spusese de cu vară, nu voiau să calce judecata pe pământurile lor. Astfel, între grupuri de săteni nemulțumiți, trăsura ajunsese la o viroagă, plină de apă, peste care era un podeț. Ací, la capătul podului, vreo zece oameni stau înaintea cailor. Vizițiul strigă la ei să se dea la o parte.

— Nu se poate, domnilor!... ziceau ei. N-are ce căuta judecata pe locurile noastre.

Președintele se sculase în picioare și căută să le vorbească; dar, pe când parlamenta din trăsură, Scatiu trecu ca fulgerul pe lângă ei, repezind calul asupra țărănilor cu atâta furie, încât rupse rîndurile și trecu, iar vizițiul dete bici cailor. În urma lor, locuitorii strigau și amenințau, alergând cât ce puteau. Gluma se îngroșa.

Când ajunseră la movilă, unde era locul în contestație, îi aștepta jumătate satul. Ceí ce alergaseră în urma trăsurii soseau și ei gâfâind. Președintele se dete jos și se duse în mijlocul țărănilor cu pasul sigur și cu capul sus.

— Bună vreme, oameni buni.

Lumea se dete la o parte, dar nimeni nu răspunde. Președintele se învârti împrejur, ca un actor, și se uita spre cei sosiți.

— Ce este? întrebă el; ori credeți că am venit cu execuție la dumneavoastră?... Liniștiți-vă: noi venim numai ca să vedem de partea cui este dreptatea.

— Dreptatea o să hie de partea ciocoilor, zise Lefter, cel cu ura împotriva lui Scatiu.

— Păi aia-î știută, adăugară mai multe glasuri deodată.

— Să nu-î calce chiciorul pe locurile noastre! strigă Lefter.

— Să plece de-aici hoțul! întăriră alții.

Președintele voi să mai vorbească, însă fu repede înconjurat de toate părțile.

— Domnule judecător, să poftiți în trăsură.

În același timp, mai multe brațe îl luară pe sus.

— Să nu puneți mâna pe mine, strigă președintele. Atunci Scatiu, care sta la o parte, repezi din nou calul în țaranii, dar Lefter dete cu bățul în capul calului, de-l făcu să sară în două picioare. Lumea se dete la o parte, iar președintele putu să se urce în trăsură singur. Scatiu răspunde la lovitura lui Lefter pocnindu-l cu sfârcul biciului peste ochi, de-î luă văzul. Lefter aruncă cu ciomagul în el, injurând, dar Scatiu se tupilă și bățul îi trecu peste cap. Calul se mișca cu o nespasă îndemănare; se retrăgea cu câțiva pași, sărea într-o parte și într-alta, se înârtea printre oameni așa de repede încât nimeni nu putea să puie mâna pe el. Iar biciul plesnea în dreapta și în stânga și pe cine-l ajungea îi crăpa pielea. Scatiu sta ghemuit, cu căciula îndesată pe ochi, cu dârlogii strânși în mâna stângă, înfipt în șea ca un drac. Lefter, cu mâna la cap, se ținea după el și, când îi veni bine, îl lovi o dată cu bâta peste țârloi de-l secă la inimă.

Toate acestea se petrecură într-o clipă. Cearta devenea revoltă pe față. Președintele striga din răsputeri lui Scatiu să s-astâmpere. Când lumea se mai dezmetici, puse mâna pe pietre, pe bulgări înghețați, și începu să arunce în Tănase. O piatră îl ajunse în obraz și-l umplu de sânge. Numai atunci se

hotărî s-o rupă la fugă. Întoarse calul împrejur și-î dete drumul pe câmp... Săreau bulgării de pământ din copite de parcă la fiecare pas cădeau bombe ca din senin. Un „huideo“ prelung îl urmări până se făcu nevăzut.

În vremea asta domnii din trăsură o vârăseră pe mânăcă. Vízítíul voise să dea bící cailor și s-o șteargă și el, dar președintele se împotrívise. Atunci, vízítíul, profitând de un moment de învălmășeală, sări de pe capră și o rupse la fugă. Când se deșteptară ceílalți, el se făcuse nevăzut.

După ce Scatíu díspăru, lumea se întoarse către judecătorí, amenínțătoare.

— Acuma, domnule judecător, să vă maí judecăm și noí o dată! zise unul dintre țărani; ați mâncat și ați băut la cíocoí, ha!...

Președintele încercă să le maí vorbească:

— Fraților!... Oamení buní!... noí nu suntem vínovați!...

— Jos! la-l, mă!

Un țaran se rídică pe la spatele trăsuri și puse mâna în părul avocatului. Acesta începu a plânge și a se tânguí că are nevastă și copíi, să le fie mílă...

De pe movílă se auzí un glas:

— Stați, maí creștíní, ce faceți?

Era bătrânul Stoíca, cel ce venise pe vară cu cítația la Scatíu.

— Ce vă legați de oamenii!... Ce v-a făcut dumnealor?

— Nu, că de ce au mâncat la hoțu!

— Fraților, zise președintele, ce era să facem? n-am găsit de mâncare nícăierí!...

— Dă-te jos, tâlharule, care vreí să ne sărăcești, zise Lefter avocatului.

— Mă, Leftere, pesemne ți s-a făcut de pușcárie, maí zise Stoíca.

Gălăgia se rídică până în slava cerului. Nímení nu băgă de seamă că pe drum venea un șír de vreo trei trăsuri, ce mergeau spre gară, care era la vreo jumătate de oră depártare. Cum era

fíresc, cea dintâi trăsură se oprí, iar celelalte se oprírá după dânsa. Era Mateí cu fetele, Tíncuța și coana Sofíța. Eí mergeau înaíntea Sașei, care tocmai venea dín străínătate. Mateí, care era în trăsura de la Otopeanu, cumpărată de la Scatíu, lăsă hățuríle vízítíului și se dete jos. Lumea se mai líníștíse. Cățíva țáraní îl cunoșteau, fííndcă, de când trăíau rău cu Scatíu, munceau adesea pe moșía lui.

— Da' ce este, oameni buní? întrebă el mírat.

Uníi își scoaseră căcúlile, alții se deteră la o parte.

Mateí își aruncă ochíi către nenorocíții dín trăsură.

— Cíne sunt dumnealor?

— Ia, judecătoríi sunt, de au venít să ne despoaíe, zíse unul mai hățăgos.

Mateí nu știa ce să creadă. Toți erau încremeníți — țáraníi cam rușínați, judecătoríi moleșiți de frícă.

Avocatul își îndrepta părul în cap și-și ștergea ochíi. Lui Mateí í se făcu mílă.

— Oameni buní, dacă înțeleg bine, dumnealor au venít la vreo constatare.

— Au venít cu „ízícuție“, îl întrerupse unul dín cei mai răi.

— Nu este adevărat, am venít în „descíndere la fața locului“, zíse președíntele.

— Eí, și cu ce drept vă legați dumneavoastră de níște judecătorí, care vín să-și îndeplínească o datoríe?...

— Pái așa spuí și eu, coane, zíse bătrânul Stoíca, ce-s vínovați dumnealor. Boíerul nostru e cáinos, da' dumnealor...

— Cíne-í boíerul dumneavoastră?

— Alde Scatíu.

La numele lui Tánase, Mateí rămase un moment pe gândurí, fííndcă í se păru că trebuie să fíe vreo pehlíváníe la míjloc.

— Căutați-vă de treabă, oameni buní, și lăsați pe dumnealor să meargă cu Dumnezeu.

— Parcă asta nu-í tot cícoí, zíse unul care nu cunoștea pe Mateí.

El se întoarse încet, și se uítă la țáraní líníștít.

— Eu nu sunt cíocoí, bade, dar vąd că dumneata ești obrazníc. Nu ți-e rușíne să te legí de oameni nevínovați...

— Haídem, mă, zíse Stoíca.

Cei maí mulți se luară după bătrân, și se-ndrumară spre sat. Dar Lefter și cu alții maí colțați stau pe loc.

— la ascultă, bade, zíse Mateí către Lefter, eu te povățuiesc prietenește să-ți cauți de treabă că altfel aí să putrezești în pușcărie. Dumnealor sunt judecători, și fííndcă dumneata te-ai sculat cu putere în contra judecării, aí să vezí mâíne cum o să te lege cälărași cot la cot...

— Apoi, tot atáta e de míne.

Românul era încápățânat. Atunci Mateí se duse drept la el. Era cu un cap maí înalt decât Lefter.

— Și ce poțtești?

Țăranul se muíe.

— Apoi să se ducă de pe locurile noastre.

— Aícea aveți dreptate: să se ducă... dar lăsați-í să plece.

— Nouă nu ne trebuíe judecată, că la judecări tot cíocoii câștígă.

— Așa este: duceți-vă la treaba dumneavoastră, iar dumnealor să se întoarcă de unde au venít.

— Pái așa, cucoane. Iaca, noi ne ducem, da' să nu le maí calce chíciorul pe pământurile noastre, că se întâmplă lucru mare...

Șí astfel, și acești dín urmă pornírá după ceílalți.

Fetele dín trăsura se uítau mírate spre grupul în care era Mateí, fără să príceapă ce se petrecea acolo. Judecătorii plecau capetele unul pe după altul, să vadă cum se sfârșea „revolta”. Începuseră să maí príndă curaj, de când vázuseră trásurile pe drum. Ajutorul de grefă ținea hățurile. Cât despre avocat, mâna țaranului ce í se plímbase prín păr íí paralizase orice voínță: síngura lui aspirație, pentru moment, era de a rămâne pe loc, víu.

Sítuația, dín prímejdíoașă, devenea comícă. Judecătorii nu voíau să se întoarcă acasă la Scatíu, ca să nu maí treacă prín míjlocul sătenilor. Și cu toate astea trebuíau să se întoarcă, fííndcă bírja lor era acolo. Avocatul se ruga de Mateí să nu-í lase.

Nehotărât, Matei stete un moment la gânduri: îi părea rău să nu se ducă înaintea Sașei, dar pe de altă parte nu putea să părăsească în voia întâmplărilor pe niște nenorociți. Se duse la mătuși-sa și îi spuse cum stau lucrurile, rugând-o să meargă cu fetele la gară, că el trebuia să se întoarcă înapoi. Puse pe președintele și pe supleant în trăsura lui, iar el se urcă pe capră, în trăsura lui Scatiu, în care era avocatul și ajutorul de grefă, și astfel porni înapoi, dar nu la Scatiu, ci acasă la Matei.

Pe când aceștia veneau la Ciulniței, Tănase ajungea la tactul subprefecturei, unde starea lui producea cea mai mare impresie. Fără a sta mult la îndoială, subprefectul telegrafiei la prefectură că țărani din comuna Balta se puseseră în revoltă în contra autorității judecătorești; el făgăduia că se duce la fața locului.

Știrea provocă în capitala județului o vie indignare. La tribunal, mai cu seamă, era fierbere mare, fiindcă se știa că președintele era dus în cercetare, în persoană. Depeși peste depeși se urmară, între prefect și procuror pe de o parte și subprefect pe de alta, asupra soartei magistraților. La început, subprefectul răspundea că nu știa ce s-au făcut. Toate inimile erau pline de groază. Procurorul și judecătorul de instrucție hotărâră să plece numaidecât la fața locului, însoțiți de polițai și de vreo 30 de călărași.

În vremea asta, judecătorii și avocatul se încălzeau la Matei, stând tăcuți la gura sobei. Supleantul încerca să mai istorisească câte un caraghioslâc, dar nimenea nu-i răspundea. Avocatul mai cu seamă era plouat detot. El se uita melancolic la cărbunii aprinși, urmărind crâpele de gânduri. Când femeia îi dote dulceață, bău paharul de apă rece cu o nespasă voluptate, parcă s-ar fi simțit fericit de a fi încă viu, de a putea gusta un lucru bun, de a putea înghiți. Fusese așa de aproape de moarte, încât cele mai neînsemnate lucruri din viața căpătau importanță.

Ei prânzîră și trecură noaptea la Matei, iar a doua zi porni la Călărași cu aceeași birje cu care veniseră, chemată la Ciulniței de un vătaf.

În urma lor, Matei aștepta cu nerăbdare să se poată duce la Sașa. În vremea asta văzu trăsura lui unchiu-său intrând în curte. Conu Dînu ieși din șubă cu oarecare anevoință, ajutat de Aglaia, și urcă scările în grabă.

— Ce s-a întâmplat, frate? Ce-î? întrebă el pe când Matei îi ieșea înaintea.

— Nu-î nimic...

— Cum nu-î nimic? Unde-s judecătorii?

— Au plecat pe la casele lor.

— Știi bine?

— Cum să nu știu!... dacă î-am pus eu în trăsura...

— Atunci nu-î adevărat că î-au bătut țărani de î-au omorât.

Matei explică bătrânului cum se petrecă lucrurile cu o zi înaintea. Conu Dînu îl ascultă pe gânduri, dând din cap cu înțelesuri. Când nepotu-său isprăvi de istorisiri, el rămase cu mâna la gură, neștiind parcă ce să facă.

— Tot tâlharu ăla de Scatiu e pricina răutăților! La mine de ce nu se mai răscoală nimeni, măi frațioare?

Matei îl rugă să între înăuntru să se mai încălzească. El nu primii.

— Ia ascultă-mă, hai cu mine la Balta.

Tânărul stete un moment la îndoială.

— Aș fi vrut să văd pe Sașa...

— Ai dreptate... și eu vreau să mă duc s-o văd...

Rămaseră față în față, uitându-se amândoi în pământ.

— Știi ce? tu du-te la Comănești, că viu și eu, zise conu Dînu. Deocamdată vreau să dau o raită pe la Balta, c-am auzit că se petrec grozăvii mari.

— Da? atunci merg și eu.

— Haide.

Și săriră amândoi în trăsura lui conu Dînu. Pe drum, bătrânul îi explică ceea ce auzise vorbindu-se printre țărani din sat, că veniseră niște zbiri din Călărași, care puseseră lumea la chinuri. Drumul desfundat de ploii le păru fără sfârșit.

Când ajunseră la Balta traseră de-a dreptul la primărie. Aici nimeni. Un bătrân care cunoștea pe Dînu, îi ieși înaintea și-l

rugă să le vie în ajutor, că tot satul era pus la muncă sílnică, la Scatiú acasă. Conu Dínu porunci vizítíului să meargă la Scatiú.

Porțile de la ogradă erau închise, când ajunseră eí la curtea boierească, și păzite de un călăraș. Conu Dínu și Mateí se deteră jos dín trăsura și voíră să între, însă călărașul í oprí. O slugă, care tocmai íeșea, í recunoscú și zise soldatului să le dea drumul înăuntru.

Pe príspa caselor lui Scatiú stau grămădiți vreo 20 de țărani, unii puși în fiare, alții líberí, păziți de vreo câțiva călărași. Dín fundul curții, unde era o fânărie ascunsă între grajdul de nuiele și hambar, se auzeau gemete, pocnete, parcă cine știe ce s-ar í petrecut acolo.

Conu Dínu se apropie de țărani; eí se sculară în picíoare și-și scoaseră căciúlile.

— Bună vreme, oameni buní. Da' ce-í cu dumneavoastră?

Deocamdată nímení nu răspunse. Conu Dínu recunoscú pe un bătrâm.

— Ce-í cu tine, Stoíco?

— Ia, rău, cocoane.

— Ce-ai făcut?

— Păi ce să facem... ía, pustía aía de judecată.

— V-ai pus împertiva stăpânirii. Rău, fătul meu.

Cu toate că știa de ce fel de judecată era vorba, boierul bătrân nu putea admite această răzvrătire în contra ordínei.

Mateí, nerăbdător, plecase înainte către fânăria dín care veneau gemetele. Unchiú-său se luă după el.

Ací, prívelíștea era și mai tristă. De trei gârnete desfrunzite, erau legați trei țărani, supuși la tortura „vârtejului“, ca să spuie: pe de o parte unde erau judecătórii, iar pe de alta cine fusese capul revoltei. Fiecare om era legat de brațe și lípít cu spatele de trunchiul copacului. Un domn numai în cămașe, cu niște mustăți teríbile, cu un chíp buhav de beție, trecea un restei de corn între funie și copac, și începea să învârtească. Píeptul și brațul nenorocítului chínuít pocneau. El urla de durere, pe când călăul său înjura ca un surugíu, cerându-í să mărturísească

adevărul. În același timp doi călărăși întinseră la pământ pe un alt țaran și-l băteau pe pielea goală cu două opritorii.

Era o scenă dezgustătoare. Soldații, cari n-aveau nici o ură personală împotriva țaranilor — din contra — păreau niște călăi, atât erau de aprinși de băutura și excitați de propria lor răutate. Când, osteniți, isprăveau de a-l bate, îi mai dau una cu tocul cizmei în coaste ca să-l ajute să se scoale.

Matei rămase înmărmurit. Un sughit de indignare i se urcă în gât. Se rezemă de un stâlp și-și duse mâna la ochi.

Unul dintre țaranii legați recunoscă pe conu Dînu și începu a striga:

— Săi, cucoane, că ne-au omorât tâlharii!... Fie-ți milă de zilele noastre și nu ne lăsa.

Ivirea celor două obaze necunoscute păru că întimidează pe chinătorul oamenilor; dar impresiunea aceasta nu fu de lungă durată; el văzu în cei doi străini doi arendași, prin urmare doi bun prieteni, și răspunse la strigătul de desperare al țaranului, dându-i un ghiont în falcii. Acesta, tânăr și voinic, încercă să dea cu piciorul în el, dar nu-l ajunse. Atunci bătaușul, furios, se repezi la un gârbaci. Conu Dînu încercă să-l apuce de o mânecă:

— Domnule, domnule, ia ascultă...

Înainte de-a găsi vreme să-l asculte, el lovii pe țaran peste obraz de mai multe ori. Flăcăul gemea, îndesându-și capul în piept. Conu Dînu îl apucă de braț și-l scutură bine:

— N-auri ce-ți spu eu?... Nu mai chinui lumea degeaba, că judecătorii sunt vii, nevătămați la Călărăși, ori ești surd?...

Subcomisarul (fiindcă zbirul acesta era subcomisar) se uită urât la conu Dînu:

— Da cine ești dumneata?

— Cine sunt, cine nu sunt, nu e treaba dumitale. Atâta îți spun, să nu mai chinuiești lumea, că ai să înfunzi pușcăriă. Uite, dumnealui de colo a scăpat pe d-nii judecători.

Matei se mișcă încet de unde era și veni până lângă subcomisar.

— În adevăr, așa este, zise el domol. Dă drumul oamenilor de unde i-ai legat.

Glasul lui strâns de emoțiune, figura palidă, statura înaltă, avură oarecare înrâurire asupra subcomisarului. Dar, făcându-și curaj singur, bețivul se îndârji:

— la slăbește-mă, domnule. Eu sunt agent auxiliărilor al parchetului.

Fără cea mai mică pauză, o palmă uriașă căzu pe obrazul agentului auxiliărilor al parchetului. Încremenit, ridicând mâna să și-o ducă la cap, subcomisarul păru că se dezmeticește din buimăceala furioasă în care se găsea.

— Dă drumul oamenilor și hai cu mine la procuror.

Nimeni nu îndrăzni să zică ceva, nici subcomisarul cel puternic, nici soldații înarmați — ci cu toții se supuseră: atâta se potrivea de bine actul acesta de autoritate cu propria răspundere din conștiința lor amorțită de vin.

Dezlegară pe țărani de la trunchiuri. Brațele lor erau ca moarte. La unii degetele înțepeniseră. Cel bătut cu biciul peste obraz avea pielea crăpată și plină de sânge. Cel bătut la spete sta grămadă pe un colț de gunoi ud, fără să se poată mișca.

În culmea indignării, Matei, urmat de unchiu-său și de subcomisar, intră în casă la Scatiu.

Aici, în odaia lui Tănase, sta la o masă polițaiul din Călărași, cu o coală de hârtie și o sticlă de vin dinainte. El lua întrebătorul la trei nenorociți, care trecuseră prin mâinile subcomisarului și acum gemeau rezemați de ziduri. Scatiu, cu capul îmboborjît în basma, făcea pe victima și totodată ajuta pe polițai în anchetă. Când văzu pe Matei, și mai cu seamă pe conu Dinu, rămase foarte nedumerit. Se sculă stângaci de unde se afla, încurcându-se în scaune și voi să poftescă pe noii veniți în odaia de alături:

— Poftiți, vă rog, dincoace, să fumăm câte o țigară, că aici se face ancheta.

— Unde-î domnul procuror? întrebă Matei, fără să-l asculte. Dumneavoastră sunteți d-l polițai? zise el adresându-se domnului de la masă.

— Da, răspunse acesta.

— Unde-í domnul procuror?

— Dumnealui e la tactul subprefectului cu domnul jude-instructor.

— Şí dumnealor v-au dat ordín să chinuítí lumea asta?

— Ba nu... Da' cíne chinuieşte lumea?

— Cum: cíne chinuieşte lumea; da' ăştía ce sunt? zíse el arătând pe oamenii dínăuntru; da' ăsta ce e? da' ăsta? da' ăsta?

Şí pe măsură ce întreba, apuca pe oamenii ce-l urmaseră până în sală şi-í vâra înăuntru.

— Ăştía sunt capíi revoltei.

— Capíi revoltei?! Da' ăştía ce sunt? dar ceí de-afară? dar satul întreg? Judecând după torturí, toată lumea e cap.

— Pái se înţelege: toţi sunt deopotrivă vínovaţi, până ne-or declara pe adevăraţii ínstígatorí... Da' mă rog, d-voastră cíne sunteţi?!

Mateí se uita ţintă în ochíi lui. Era palíd şi de-abía îşi putea stăpâni furía.

— Eu cíne sunt?... Aí dreptate, domnule, să mă întrebí. Sunt un nesocotít care am lăsat lumea cívilizată şi m-am întors în ţara mea, ca să văd asemenea sălbătícíi... Asta sunt. Şí spre deplína d-tale satísfacere, află că mai sunt un martor care am să stríg până la cer ímpotriva zbirílor ce chinuiesc lumea, şi că n-o să m-astâmpăr, până nu vă voi vedea, pe dumneata şi pe beţívul acela de colo, cu lanţuríle de gât, în locul lor...

Políţaiul muíase nasul în pământ. Mateí urma a se uita la el cu scârbă.

— Asta sunt!

— la du-te de-ţi vezí de treabă, domnule, zíse el în cele dín urmă. Călăraş, pentru ce aí lăsat să între lume străínă aici?

— Poruncíţi, d-le políţai.

— Să nu mai laşí pe nímení să între în curte. Aí înţeles?

— Am înţeles, să trăíţi...

Şí pe când Mateí şi cu unchiú-său se urcau în trăsură, ca să caute pe procuror la tactul subprefecturíi, políţaiul se aşeză placíd la masă; apríndea dín nou o ţigară şi-şi mai vărsa o picătură de vín, pârând a-şí urma procesul-verbal mai departe.

După ce Scatiú însoțí până la trăsură pe conu Dínu, se întoarse înapoi la polițai și începu să înjure pe Matei și pe toți coconașii, ca un surugiu. Polițaiul îl asculta cam piezîș, lăsându-l să-și verse focul în pace. Când ísprávi de înjurat, polițaiul îl luă de braț și trecură într-o odaie vecină.

— la ascultă, nene Tănase, m-ai vârat în belea...

— Ce belea, „domle“!... Te sperii' mneata de vorba unui nebun? Păi ăsta-í nebun; nu-l vezí?

— Eí... nebun, nebun; dacă m-o da la jurnale așa-í c-am pățit-o?...

— Ce „jurnale, domle“!... Parcă eu nu cunosc „jurnalíști“ câți poștești! la să vezí, când mă duc la București, câți stau împrejurul meu... Dacă-í vorba pe aia, să-l dăm noi pe el.

— Ba, mă rog să-ți cauți de treabă.

— Atunci ce-ți pasă?

— Ímí pasă, că mă dă afară dín slujbă, și mă dă și-n judecată.

— Răspund eu, „domle“, pentru 'mneata.

Polițaiul rămase pe gânduri. După aceea ridică ochii domol spre el.

— Dacă e așa, să-mí dai înscriș că dumneata aí poruncít să puie lumea la vârtej.

— Íți dau și înscriș și polițá dacă poștești... Nu fí copil, omule, și víno-ți în fíre!

Șí Scatiú voi să-l ía de braț și să-l întoarcă la lucru. Polițaiul se desfăcu de el și luă un scaun.

— Eí, neică Tănase, nu merge așa. Ce mí-ai făgăduít?...

— Gata...

— Scoate.

— Păi n-am asupra mea.

— Du-te la casă...

— Cum o să umblu la casă cu oamenii de față?

— D-apoi pe oameni íi dăm noi afară.

Tănase dete dín cap:

— N-ai 'mneata încredere în míne!...

— Ba am, da' vād că umblí cu momelí.

— Zău, nene Ghîță, îți dau; pre legea mea...

— Vorbe, Tănase băiete... Eu ți-am dovedit dumitale că-ți sunt prieten; iacăta lumea pusă la regulă. Pe mine poate să mă dea în judecată, poate să mă spânzure, — ce-ți pasă; la dumneata oamenii au să fie de-acum ca mieii. Dovedește-mi acumă că-mi ești prieten...

Scatiu se scarpină în cap.

— Eii, al dracului!...

În același timp scoase din buzunar o pungă de mătase cu ínele și, răsturnând partea în care era aurul începu să numere în gând.

— N-am de ajuns.

— Cât ai?

— Ia, vreo doisprezece poli.

— Dar în partea cealaltă?

— Acolo-í argint.

Politaíul păru că stă la gânduri...

— Dă punga-ncoace, și restul mí l-ai da altă dată.

— Apoi cu argint cu tot?

— Eii, acumă să măi stai să numeri argintul...

— Ba nu, da' știí că mărunțelele trebuie să la moșie.

Să-ți dau niște bumăști în locul lor.

— Bine, neică, numa scoate măi mulțișoare. Parcă adíneao-rea n-aveai?...

Scatiu răsturnă argintul în palmă și numără, după cu după, până la cel din urmă ban. Se făcu în tot 68 de lei și niște gologani. Scoase din buzunarul unei jiletce cu mâneci, un plíc soios, iar din plíc trase binișor trei bilete de câte 20 de lei și le dete politaíului.

— Mí-ai mâncat și aici opt lei, neică Tănase.

— Dumneata să fii sănătos, nene Ghîță, că auru are baș.

XXIII

Leșind de la Scatiu, conu Dínu și Matei luară drumul subprefecturii, tăcuți, amărâți, parcă s-ar fi întors de la o înmormântare. Începuse să plouă cu zăpadă. Vízitiul oprí caii

să ridice coșul trăsurií. Un moment, Matei avu percepțiunea límpede a singurătății și pustiului fără capăt, ce se desprindea dín întinderea câmpului. Bulgări negri pe arătură; bălării plouate; țelina suhaturilor pe care putrezeau târtani răsuciți de vânt. El își îndesă pălăria pe ochi și se vârî mai adânc în fundul trăsurií.

Bătrânul simți ce se petrece într-însul, și-l atinse cu mâna peste umăr.

— Cam ușurică pălăria ta.

Matei se uită la unchiu-său, preocupat de gândurí. Conu Dínu adăugă:

— Ar fí bine să-ți íeí o căciulă.

Matei dete dín cap, zâmbínd.

— Da, da. Trebuie să te faci ca noi, om al nevoii. Să te îmbraci de ploaie, să te îmbraci de soare și să-ți oțelești sufletul în necazurí, ca să știi pune preț pe bunuríle vieții. Sus ínima!... că ești tânăr și te așteaptă norocul... Eí!... Dă-mí anii tăi, și-ți dau tot...

Drumul trecea pe lângă casele lui Matei.

Conu Dínu, în loc s-o ía spre subprefectură, zise vizítiului să între în curte.

— Lasă pe míne, că știu eu cum să le vorbesc. Dumneata să mí te gătești ca de gínere — precum și ești — și s-o pornești la Sașa, că nu se cuvíne s-o faci să aștepte mai mult.

Șí fííndcă Matei vroía să protesteze, bătrânul se făcu seríos.

— Aíbí încredere în míne. Sunt până în suflet scârbít de ceea ce am văzut. Intră, băíete, în curte la conu Matei, zise vizítiului.

După ce trăsura se oprí la scară, bătrânul adause:

— Ești cam íute dín fíre. Palma aceea năstrușnică de pe obrazul bețivanului, ce e drept, mí-a răcorít sufletul, dar putea să aibă urmări díspłacute... Da, da. Trebuie să te gândești, că toată mulțimea asta de pușlamale e așa crescută. Tu nu vezi, bre, că toată lumea face políticã și toți ăștia de la noi, care țin políticã în mână, fac gheșefturí?... O palmă!... Ce-ai îndreptat cu o palmă?... Dar du-te că te plouă. Și spune Sașeí că víu și eu... Intreab-o ce mí-a adus de la París... Haíde, băíete...

Matei urcă scările zâmbind. Ce idealist ciudat mai era și unchiu-său în felul lui!... Cu încetul, oroarea celor văzute îi reveni în minte, și se simțea nefericit, mic la suflet, că nu făcuse mai mult pentru bieteii nenorociți. Dezbrăcându-se de blană, se uita în oglindă și vedea mișcarea ciudată ce o face brațul când iese din mânecă; dar percepțiunea faptului nu ajungea până la conștiință. Oare la ce lucru plăcut se gândea când era în trăsura? Și, fiindcă nu și-l putea aduce aminte, repetă întru sine toate cele ce vorbise cu unchiu-său, sperând să poată da peste faptul ce-l interesa.

Intră astfel în odaie la dânsul. Aici îl aștepta o surprindere plăcută: pe o masă din fața ușii, un portret mare al Sașei, rezemat de două sfeșnice, părea că vrea să-î vorbească. El se apropie de masă, se plecă binișor spre portret și se uită lung la dânsul... Ce transparență sufletească în ovalul obrazului acela!... Luă portretul în mână și veni la fereastră. I se părea că niciodată nu văzuse așa de aproape pe Sașa. Pentru întâiași dată băgă de seamă ce păr minunat avea. Fotografia reproducea toate cutele bogate cum se împleteau unele după altele, ca o coroană, împodobindu-î capul cu o găteală naturală.

Aglăia, care de la un cârd de vreme se hotărâse să pară foarte fericită de căsătoria lui Matei, intră în vârful picioarelor și-î spuse că Sașa venise s-o vadă de dimineață, că-î adusese un dar preafrumos, un „necessaire“ de argint, și că tot ea, cu mâna ei, așezase portretul pe masă, pentru el.

Matei zise să-î puie caii, și porni la Comănești.

Deși ploua când intră în curte, Victoria și Mary începură a striga în gura mare că vine nenea Matei, și ieșiră înaintea lui în cerdac. Sașa se luase după ele, fără să-și dea seama de ce face.

Matei se coborî din trăsura, și urcă scările repede, ducându-se drept la dânsa, cu brațele întinse. Sașa își ridicase mâinile până în dreptul gurii și parcă și le ținea strânse una într-alta, ca să le împiedice de a se duce către el cu prea mare grabă: fetele erau de față. Roșie, râzând într-aiurii, îl scutură de mână cu o nespusă emoție, pe când Mary sărea voioasă înaintea, iar Victoria venea zâmbitoare în urmă.

— Să deshămăm caii, coane? întrebă vizitiul.

— Ba nu, să aștepti.

— Ba nu, să-î deshame, zise Vîctoria: nu dejunezi la noi?

— N-am lăsat vorbă acasă, dragă.

— Zî-î să-î deshame, întări Sașa, dând dîn cap cu autoritate.

El începu a râde:

— Deja?...

— Da, deja.

Apoi cu un aer comîc de supărare:

— Je voudrais bien voir ça... Sunt aici de ieri, și dumneata vii de-abia după 24 de ore, și chiar atunci ai vrea s-o ștergi numaidecât...

El începu a râde. Ea părea foarte necăjită.

— De ce râzi! îi zise, bătând dîn picior.

Vîctoria tocmai se întorcea.

— Fetito, fiî bună, și spune dîn capătul cerdacului, vizitiului meu, să nu deshame caii, ci să se întorcă acasă, că eu vîn cu nenea Dînu.

Fata ieși, sărînd de bucurie că venea la masă și conu Dînu. Mary se luă după dînsa în vederea gravului eveniment al dejunului.

Eî rămaseră amîndoi, unul în fața altuîa. Sașa plecase ochii în pămînt.

— Deja?... zise el dîn nou, zâmbînd.

Ea ridică ochii către el, dând dîn cap.

— Îmi scriai să viu mai curînd... ca să nu lovești pe la mine decît dîn an în Paște?

— N-am putut, zău așa.

— Știu, am auzit că s-a întîmplat o revoltă cu țăraniî — dar, de țîneai la mine cît de puțin, ai fi găsit un minut să vii să mă vezi... Dacă în locul meu soseai dumneata, iar în locul dumitale așteptam eu, desigur că n-ar fi fost putere în lume care să mă împiedice de a veni la gară...

El rămase uitîndu-se la dînsa nedumerit; îi trecu prin mînte, ca un fulger, că toate femeile, chiar și cele mai alese, sunt mici

la suflet, când amorul lor propriu este în joc. Dar forma și accentul cu care spusese cum ar fi făcut totul ca să-i iasă într-o întâmpinare, dacă ar fi venit el, i se părură atât de sincere și de duioase, încât îi luă o mână într-ale lui și i-o mângâie, mișcat până la suflet.

Sașa părea că aude tot ce se petrece în conștiința lui. Ridică privirile către dânsul și zise zâmbitoare:

— Nu-i așa?

— Ba-i așa.

— Atuncea zi-mi pardon și te iert.

În același timp ridică mâna-n dreptul gurii lui. Matei îi dete mâna ușor la o parte.

— Cum!... nu te simți fericit de o așa mare cinste?

Vorba ei purta intențiunea unei mirări comice, dar nu ascundea destul de bine umbra unei păreri de rău adevărate.

— la să ne înțelegem, mă rog: au oare eu n-am venit cândva din străinătate, și era toată lumea la gară, numai... cineva nu? zise el.

Această aducere aminte plăcu Sașei mai mult decât oricare răspuns. Ea rămase în picioare uitându-se drept înaintea.

— Într-adevăr, zise ea. Dar eu nu puteam veni.

— Ca să nu rămâie biata mamă singură?

— Ca să nu rămâie singură, da, și ca să nu afli dumneata prea curând ceea ce vroiam să ascund și ceea ce totuși ai aflat foarte repede.

Zise vorbele acestea în fugă, ca cineva care vrea să se descarce deodată de tot ce are pe suflet.

El se uita la ea lung... Fără a mai rosti un cuvânt, îi luă capul în mâini și o mângâie pe păr, lipind-o de pieptul lui. Ea se desfăcu încet de el:

— Cum ai găsit portretul?

— Minunat... Nici nu îți-am mulțumit... Unde l-ai făcut?

— La Nadar, îți place?

— Foarte mult.

— Da?...

— Da.

— Atunci stai să-ți mai arăt unul.

Leșí repede și se întoarse numaidecât, cu o cutiuță în mână.

— Ți-am adus ceva...

În același timp scoase din cutie un lanț de ceasorníc cu două capete. De o parte atârna un creion și o boabă de cristal.

Mateí se uita la el cu mare ínteres, îl admírá cât putu de mult și făgăduí să-l poarte toată viața.

— Va să zícă îți place? întrebă ea.

— Foarte mult... Da' boaba asta de cristal ce e?

Sașa râdea.

Dacă ajungeaí să fíxezí într-un anumít mod globușorul de stícilă, se vedea portretul Sașeí. De asemenea creionul avea o ferestruíe, pe unde se vedea íaráșí portretul eí.

— A trebuit să mă duc de trei orí la fotograf, ca să-ți pot aduce lucrurile astea. E cea din urmă modă... pentru logodnící.

El se uita la ferestruía creionului, închízând un ochí și prívínd cu celălalt chípul încântător al Sașeí, talía eí elegantă. Fără să-și dea seama, íí era mai dragă acolo, în depártarea íluzorie a unei stícile, decât în realítatea de alăturí, deși chíar în realitate íí era foarte dragă; așa cum era acolo, semăna parcă mai mult cu cea din míntea lui, senínă și nespus de dulce; pe câtă vreme cum era aici, era în partea eí omenească și reală.

Sașa píerdu rábdarea și-l atínse bíníșor peste braț.

— Ce-ai găsit acolo așa de ínteressant?

— Tare mai ești frumoasă! zise el fără a o príví.

— Da?... Și seamăn?...

— Foarte mult... Ești încântătoare!... ímí pare că ai să te míștí acuma și ai să víí către míne, ca într-o feerie... cu o frază din Glück și două versurí din Homer așa crede că te vād sosínd din pământul ferícít al câmpíílor Elysșe, unde prímăvara eternă încínge trunchíul copacílor cu íederă verde și...

— Vín fetele!...

El își lăsă mâna în jos cu încetul:

— Eí și?

— Nu-í nímíc, dar... nu mai aíura.

Se făcuse roşie de ferícire, îl luă de braţ şi se lípí cu capul de umărul lui, uítându-se pe fereastră:

— O să níngă.

— Da, o să níngă.

— Ce ferícíţi o să fím după... când... mă veí lua. N-o să ne ducem nícăierea, nu-í așa? Am să-ţi cânt câte ceva, seara, aici în casa noastră, síngurí la foc...

— Da...

— N-are să fie tocmai ca în câmpíile Elysée, dar o să fím ferícíţi, nu-í așa?

— Da...

— Acum să mergem díncolo. Pune lanţul la ceasorníc, şi nu uíta că mă aí în boaba de crístal, în creíon şi în... realítate.

Când vení conu Dínu, í găsí jucând tablele, foarte líníştítí. Bătrânul îmbrăţişă pe Saşa dín toată ínima; dete mâíníle fetelor să í le sărute, ca un mítropolit; bătu pe Mateí pe spate şi se așeză jos. Se vedea bine că era preocupat de cele ce auzíse de la judecători. I se spusese că țărání se răsculau sístematic în díferíte părţi ale țării, îndemnaţi de agentí străíní, ce cutreierau satele. El zíceá că nu crede în asemenea poveşti, dar totuşi nu era líníştít.

La masă, cu ajutorul lui Dumnezeu şi a unui víníşor de Odobeşti, începu a í se descreţi fruntea. Míss Sharp (care se întorsese de demult) plăti cu amorul său propriú buna díspozítie a lui conu Dínu: ea făcea chestíune personală dín toate sosuríle şi conservele englezeşti ce o înconjurau şi de care râdea bătrânul.

Pe la sfârşítul mesei vení coana Sofíţa cu Tíncuţa, şi mai în acelaşi tímp cu ele sosí şi Tănase Scatiú, oblogít la cap. Tíncuţa íntră în fugă, râzând să se topească de mutra lui Scatiú. Acesta ofta şi rídica ochíi în podele, parcă ar íi fost víctíma cea mai nevínovată a nedreptăţii omeneşti.

— Ce mai fací, domnule Tănase? îl întrebă Saşa.

— E!... ştie Dumnezeu!...

— Da' ce aí la cap? ce tí s-a întâmpat?

— Suferím... suferím mult...

Príviriile fulgerătoare ale englezoaiceí se plímbau de la Mary la Víctoría și înapoi, fííndcă erau umflate de răs la vederea caraghíosuluí cap al luí Scatíu. Guvernanta avea un díspreț ascuns pentru Tíncuța, fííndcă aceasta nu era pregătítă la lupta vieții după princípíile dín „Vanity Fair“.

După masă, conu Dínu chemă pe Mateí și pe Sașa într-o odaie vecínă, unde-í spovedí ca un duhovnic asupra planurílor lor de căsătorie, și, fííndcă amândoi erau nestrămutați în hotărâríle lor, se întoarse cu eí unde erau ceílalți și, seríos, zise către ceí de față:

— Ascultați la míne: știți că Sașa este fata mea, fííndcă tată-său, Dumnezeu să-l íerte, m-a lăsat cu límbă de moarte părintele eí sufletesc. Acuma víne dumnealuí, Mateí Damían, nepotu-meu, și mí-o cere de legíuită soție, — iar eu í-o dau.

Sașa se făcuse roșie ca un măr. Conu Dínu se apropie de ea și, luându-í mâna, o puse într-a luí Mateí. Toți se sculară în picioare.

Această solemnitate ímprovízată făcu pe conu Dínu să nu-și mai găsească cuvínțele ce pregătise. Íí vení în mínte un psalm al luí Davíd, dín psaltírea pe care de atâtea orí o cetise la biserícă, și se puse să rostească tinerílor, ținându-le mâínile uníte:

„Luați amínțe norodul meu la legea mea, plecați urechea voastră spre graíuríle gureí mele.

Deschíde-voí în píilde gura mea; spune-voí vorbele cele dín început.

Șí s-au rídicat mărturíi întru Iacov, și lege au pus întru Israíl.

Câte au poruncít păрінților noștrí, ca să le arate pe ele fíílor săí.

Ca să cunoască alt neam: fííí ceí ce se vor naște, și se vor scula, și le vor spune fíílor săí.

Ca să-și puie întru Dumnezeu nádejdea lor, și să nu úite lucruríle luí Dumnezeu și poruncíle luí să le caute.“

— Asta este: să umblați în poruncile Domnului și să fiți norociți, voi și copiii voștri!... zise bătrânul ca încheiere la cuvântarea sa.

El sărută pe Sașa și pe nepotu-său, foarte mișcat, și bătându-l pe umăr îi mai zise:

— Iar dumneata, logofete, să nu te mai miști de pe pământurile astea... m-ai înțeles? că aici ai găsit fericierea cea adevărată!...

Îmbrățișările și sărutările împiedică ră pe Matei de a răspunde...

* * *

După câteva luni, o sanie mergea în fuga cailor, de la Comănești la Ciulniței, pe pârția sclipitoare de zăpadă. Matei și Sașa, de când fetele pleaseră cu conu Dînu la București, ieșeau în toate zilele, singuri, bătând câmpiile întinse, pe luciul cărora orizontul se făcuse parcă mai larg. Amândoi se uitau departe, în zarea albă, căutând un înțeles personal firii aceleia mărețe, și amândoi se întorceau unul către altul, găsindu-l în sufletele lor. Sașa, roșie de frig, cu o dantelă răsucită deasupra căciulitei, zâmbea din ochii ei de femeie fericită, iar el, serios, îi strângea mâna într-ale sale. Totul părea așezat pentru o lungă viață, calmă, limpede, căreia naturile lor puțin expansive îi dau o ușoară umbră de ideal.

Când trecură pe lângă armanul de la moșia lui, Matei zise vizitiului să oprească și se dete jos să aprindă o țigară la Floarea. Ea veni să sărute mâna Sașei.

— N-ai mai aflat nimic de Mîcu, Floareo? o întrebă Matei.

— Dară... Ce să afli, boierule... că s-a dus în lume.

— Păcat de el.

— Apăi... cum e scris omului, coane.

TĂNASE SCATIU

I

Pe drumul desfundat de ploii, înainta o trăsură cu greu. Câmpul era totuna de apă. Se lăsa noaptea, și frîgul începea să amorțească crestele bulgărilor de noroi, iar bălțile prindeau o pojghită subțire de gheață — ceea ce făcea drumul și mai anevoios. Caii, asudați, mergeau prin șleau, sunând din telencele lor monotone: erau patru înaintași, toți tineri, deprinși cu vremea rea și cu noroaiele, fiindcă erau născuți în herghelie, la țară. Văzuseră ei multe, de când erau la grajd: pripoare, zăpezii, ape mari, și mai cu seamă țăpoii lui Stoica vizitiul; așa că greutățile de acum nu i-ar fi oprit din mers, dacă nu-i opreau hățurile.

În adevăr, Stoica, beat mort, ca să-și țină cumpăna pe capră, se rezema în hățuri. Atunci trăsura se oprea.

La fiecare popas, se auzea stăpânul înjurând:

— Mă bețivule, mă, nu te-ai mai trezit!?!... Mă!

Și la fiecare „mă”, răsuna câte un ghiont în spînarea vizitiului, dar fără nici un câștig: pe dinafară jocul gros, pe dinăuntru rachii tare, îl puneau mai presus de pumnii „boierului”.

În cele din urmă, Tănase Scatiu pierdu răbdarea. Când se mai opriră caii încă o dată lângă crășma din drum, el ieși de sub coșul trăsurii. Scăpărau înjurăturile de mânios ce era.

— Dă-te jos, boule, dă-te jos. Trebuie să mă urc eu pe capră, că de-aia am vizitiu...

Stoica se foia să se dea jos, bolborosînd printre dinți:

— D-apoi să-mi dai simbră, că eu mă duc...

— Bată-te Dumnezeu, nevoașule, că de douăzeci de ani te duci și tot nu mai pleci. Măcar de te-ai duce dracului!...

— Parcă-c eu de vînă, dacă-s caii stătuți de drum...

În același timp voi să sară în noroi. Stăpânu-său îl apucă de ceafă:

— Ce faci, mă!... Vrei să sarî în noroi și apoi să te suî în trăsură, ca un porc?

— Poî ce să fac?

— Să te ía dracu, asta să faci. Nu poți să te coborî de pe capră în trăsură?

Stoîca se uită cam urât la priporul ce se întindea dîn vârful caprei. Se simțea în ce hal era și nu-í venea deloc la îndemână să încerce. Pe când el se lupta să între sub coș, caîi mișcară trăsura. Vălătuc, Stoîca se rostogolî în noroi.

— Na!... avu el vreme să rostească.

Furîa lui Scatiu nu mai cunoscú marginî. Crucîle, dumnezeî și toți sfînții pârînți í trecură prîn gură, ca la un surugiú. Fără a mai sta mult la gândurî, dete bîci caîlor și plecă, lăsându-și vizítiul în noroi.

Când ajunsese în oraș, se înnopta de-a bînele.

Casele lui erau așezate în mijlocul unei curți mari. Le cumpărase, ca pe tot ce cumpăra, de ocazie, de la un boier scăpătat, Costache Merișescu, și le schimbăse, le meremetísise, astfel că erau acum cele mai frumoase dîn târg.

De îndată ce se auzíră clopotele caîlor, slugîle íeșíră toate, ca de obicei, întu întâmpínarea boierului.

Când îl văzură síngur, fără vizítiú, cu fața înnorată, nu îndrăzníră să-í zícă níci pís, cí se apucară să deshame caîi în tăcere și să ía lucrurîle dîn trăsura.

El, cu o șubă până în pământ, peste care era încíns cu cureaua de la revolver, urcă scărîle, íntre în sală, unde îl aștepta fetița cu bona, pe care se făcu că níci nu le vede, apoi trecu în seră, unde răsturnă vreo două-trei glastre cu florî, după aceea în sufrageríe, apoi íar înapoi, până ce dete cu ochíi de nevastă-sa:

— Da' ce, nu-í nímení în casa asta?

Tíncuța se grăbíse să-í íasă înaínte, dar nu ajunsese la timp.

— Ba cum să nu fíe. Uíte, suntem toți în păr. Da' ce și s-a íntâmpilat?...

— la nu mă mai descoase. Unde-í Costea?

Fecíorul se ținuse după el de la scară.

— Da' ce-aștepți, măi băiețe? Te-ai făcut și tu boier, ha? Numai boierí în casa asta. Toată lumea-í boier, numai eu am rămas mojíc. Mojícu să care, că de aía-í făcut el. Cum o să te dau afară, păcătosule!...

Fecíorul sta înaintea lui smírna.

— Trage de ící, boule, ce te uíți la míne, parcă nu m-ai mai văzut.

Costea îl desfăcu de catarama revolverului, îl ajută să-și scoată șuba și după aceea îl întrebă:

— Poftíți dulceață?

— Adu-mí pantofíi întái, prostule: tot nu te-ai mai învățat cu slujba?

Nevastă-sa se apropie de el bíníșor:

— Tănase, trecí la tíne că ți-am pregătít tot ce-ți trebuie, nu te descălța aici.

— la slăbește-mă dumneata cu învățaturíle. Să înveți pe cíne aí mai învățat, nu pe míne.

Fecíorul aștepta.

— Adu-mí, băiețe, pantofíi.

Tíncuța se uítă la dânsul, de sus în jos, fără să zícă nímic; apoi luă fata de mână și voi să treacă într-altă odaie. El chemă fata înapoi:

— Zoițíco, să stai aici.

Fata nu prea vrea. Mamă-sa o ruga bíníșor să rămână.

Ea rămase, dar fără voie.

— Nu vrei să stai cu tata? încercă el să zícă, cu glas blând.

— Nu, răspunse fata, gata să plângă.

— Atuncí, haí, marș!

Fetița se întoarse spre ușă, cu mâna la gură, neîndrăznínd să íasă, dar în același tímp nevoínd să rămână.

— Marș! Să nu te mai văd în ochíi meí, urâto.

Fata ízbucní în plâns. Mamă-sa, care o aștepta la ușă, o luă în brațe și trecură díncolo. Bona díspăruse deja.

— Neam al dracului! zise Scatiu.

Dar lacrimile fetei parura ca racoresc aerul, ca o ploaie binefacatoare. Tanase se mai lumina la chip, intrebă pe fecior dacă a venit cineva în lipsa lui, apoi, sub cuvânt că acolo nu era destul loc, că să nu pară că ascultă de vorba nevestei, se duse la el în odaie să se schimbe. În același timp, Tincuța, mângâind fata, își revărsa trebuința de a înbrățișa pe cineva, de a auzi o vorbă bună, ea, care avea atâta nevoie de mângâiere.

Stăteau amândouă, una lângă alta, de vreun ceas, când intră Scatiu.

— Mă rog, mâncăm astăzi?

Tincuța urma a spune fetei o istorioară. Se întrerupse un moment și-i zise:

— Sună, te rog.

Apoi continuă mai departe vorba cu fata.

El sta rezemat de sobă, căutând un mijloc de a se amesteca în vorbă. Își răsuci o țigară și zise fetei să-i dea chibriturile. Fetita îi dase chibriturile și veni repede la loc.

— Bree!... zise el lung.

Tincuța se uită la dansul, ca cineva care înțelege ce i se cere, dar stă la îndoială dacă trebuie să dea sau nu. În cele din urmă se hotărî să-l întrebe.

— Dar ce ți s-a întâmplat?

— Ce să mi se-ntâmples: ia, vizitiul cel procopsit de la d-voastră.

— De la noi!... Te aud că-l ai de vreo 20 de ani.

— Îl am. Dar cine mi l-a colăcit: tatăl dumitale.

— Se înțelege: tot tatăl meu e de vînă...

Ea se sculă să iasă, vrând să înlăture o nouă furtună ce se pregătea, când tocmai intră feciorul și-i pofti la masă.

Era în postul Crăciunului și din întâmplare se potrivește să fie tocmai într-o miercuri. Aburul de la supă se ridică până la lumina lămpii, umplând camera de miros de bucate. Fiecare se așeză la locul său, madama, fetița, Tincuța, Tanase în capul

mesei și la un colț d-l Nae, care acuma devenise îngrijitorul Ciulințelor, numai un loc rămase gol.

— Ai chemat pe coana mare? întrebă Tîncuța pe fecior.

— Am chemat-o, cuconiuță.

Tănase dete dușcă pe gât o stîcluță pântecoasă de țuică, din care ar fi băut trei înși, și după aceea o puse pe masă cu zgomot, pocnînd din limbă. Apoi luă cu degetele două măslîne, pe care le aruncă în gură, una după alta.

— Da' nu vine mama, Costeo?

— Vine, boierule. Chiar acușica am poftit-o.

Tănase se sculă de la masă și vru să íasă, dar tocmai atunci intră coana Profîra.

— Haide, bătrâno, haide, că cei tineri nu așteaptă.

Groasă, buhavă, murdară, coana Profîra se mișca din greu, cu un testemel înnodat sub barbă, cu buzele tremurând, cu ochii suri de bătrînețe. Ea veni încet la loc și căzu pe scaun ca o momâie.

— M-ați hí așteptat, maică... Dacă nu m-a chemat nimeni.

Feciorul nu îndrăzni să zică nimic, ci numai dete din cap cu înțeleșurii.

Scena aceasta se repeta în toate serile, amărînd sufletul Tîncuței, prin aceea că Tănase se scula de câte două și trei ori ca s-o aducă la masă. Când se scula Tîncuța s-o cheme, era și mai rău, fiindcă bărbatul său devenea ironic, așa cum știa el.

— Nu vă deranjarisiți, vă rog... să nu vă piară pofta de mîncare.

Cînd toți fură la masă, Tănase se uită prin talerele tuturor, să vadă cine mîncă de post și cine de dulce. După aceea sorbocăi de câteva ori din supa lui de lînte și apoi întînse talerul feciorului.

— Na, mă!... Să spuî bucătăresei că o să í-o torn pe gât. Asta cíorbă de lînte e?

Și, întorcîndu-se către bătrînă:

— Dumneata ce mîncăci, mamă?

Baba nu înțelegea și se uita cu ochi stupizi la toți.

— Ce mănâncí? Aí ce mânca? întrebă el mai tare.

Ea își clătínă umeríi și zbârcí gura ca de râs.

— Cum, Doamne íartă-mă, să n-am!... Că doar toate sunt dín belșug.

— Și de post și de dulce, ca la otel, zíse el. Că de aía nu mai plouă la vreme.

Tíncuța tușea dín când în când, o tuse seacă, urâtă. La fíecare observație a bărbatu-său, își pleca ochíi în farfurie: se ținea cât putea să nu răspundă, ca să nu provoace scene de față cu lumea, și mai cu seamă cu slugíle. Dar toate erau în zadar.

— Băíete, dă-mí niște oloí de ín, să pot mânca mazărea asta bătută, că-í făcută de-o săptămână...

— Tănase, nu mai mânca oloí de ín, că íar te îmbolnăvești, zíse Tíncuța.

El se uită țíntă la dânsa, cu o privíre rea, gata parcă să-í sară în cap. Ea adăugă líníștítă:

— Degeaba te uíți la míne așa: mazărea e făcută de astăzi într-adíns pentru dumneata.

— Eu nu sunt págân, să mănânc carne míercurea în post. Așa am trăít toată víața și mí-a mers bíne. N-o să mă înveți ce să fac.

— Nu te învăț nímică, te rog numai să nu mănâncí lucrurí care-ți fac rău.

— Adu-mí oloí, băíete.

Nu mai zíse nímení nímică. Se auzeau furculíțele în farfuríi, glasul fetíței care vorbea încet cu bona în nemțește, tusea Tíncuței și língura lui Tănase care bătea mazărea.

La al doilea fel de bucate, Tănase băgă de seamă că și cucoana Profíra mânca de dulce.

— Da' ce faci, bătrâno, zíse el zâmbínd.

Baba scăpă furculíța dín mână, speríată.

— A, bată-te potca, mai mare spaíma ímí fu...

— Mănâncí carne, ha?

— Poí de, măiculíța, adăugă ea míorlâíndu-se dín nou, ce să fac, dacă așa vrea Tíncuța.

— De ce nu lași lumea în pace, omule, zíse Tíncuța. Așa este, am rugat-o să mănânce carne, fííndcă mí-a zís doctorul.

Lucrul păru că face plăcere lui Tănase. „Baba era, ca și mai înainte, rea, bețivă, nevoiașă, dar fiindcă tot „o mamă are omul“, îi împlinea toate poftele și orice atențiune către dânsa era bine primită. Tincuța suferise mult din pricina bătrânei, mai ales în primii ani după căsătorie, dar, de la un cârd de vreme, i se făcuse milă de ea, fiindcă era bolnavă.

Cu această lumină adusă în convorbire de împrejurări, frunțile se mai descrețiră. Tănase istorisi, în fine, ce i se întâmplase pe drum, cum lăsase pe vizitiu în noroi, ce nenorocire mai sunt și slugile astea pe capul stăpânilor, și astfel, fără să bage de seamă, o dete și el prin carne. Nimeni nu zise nimic, fiind toți deprinși cu firea lui sucită. Tot ce spusese până atunci era numai la adresa Tincuței, și cu religia, și cu economia. Zgârcit și fanfaron în același timp, îi plăcea să vadă casa bine ținută, ca să se știe că era bogat, iar pe de altă parte îl durea inima de banii risipiți.

Fusese deja deputat în două legislaturi, cu guvernul căzut, și acum era ales pentru a treia oară, cu noul guvern. De-a pururi în majoritate, vorbea de ministri parcă ar fi fost cel mai de aproape prieten al lor; tutuia pe toată lumea în convorbirea lui imaginară cu oamenii de la putere; istorisea cum a îndemnat pe „fleacu“ ăla de general să mute regimentul I-uu de la Slobozia, și fleacul l-a sătisfăcut; întrebuinta cuvinte pe care nu le putea rosti; încurca „bugetul țării“ cu „politică vamală“ și „milioanele de la fortificații“ și „socialism de stat“, într-o frazeologie imposibilă, din care nu se putea înțelege decât un singur lucru: că în țara românească nu mai era de trăit de când mizerabilii de țărani se ridicau cu *pritenții* împotriva „boierilor“.

În cercul lui de provincie era un tiran în politică, cum era tiran în casă, în ale vieții zilnice. Când vorbea lui Nae Eftimiu, ori vreunui alt îngrijitor de la moșie, sau vreunui biet datornic, ori postulant, nu se uita niciodată în fața omului, ci tot piezis, sau se plimba prin casă cu mâinile în buzunar, repetând vorba „mă înțelegi“ de miș de ori și nespunând nimic.

De astă dată era treaba pe greu: în vacanța Crăciunului venea ministrul de interne în inspecție și trebuia primit în gazdă

la cîneva. Toți deputații și senatorii districtului fuseseră unanimi să lase o asemenea cinste pe seama lui Scatiu: cu acest chip, fiecare se scăpa de răspundere și de cheltuială, și în același timp erau siguri că ministrul era bine primit.

Scatiu se lăsase cam greu de la început, dar în cele din urmă înțelese și el că „nimeni nu era în stare să-l primească în mod convenabil”. Se tânguia la toată lumea de beleaua ce-i venea pe cap, iar acum, la masă, era rîndul lui Nae să-l asculte.

— Astea sunt isprăvile domnilor *dipotați* și senatori ai noștri. Le-am zis, mă-nțelegi, să contribuim fiecare cu partea noastră, și să-î oprim odăi la hotel. Nu, că nu se poate la hotel. Ei, atunci să-l primească d-l Alexandriu. Ba nu, că nu se poate. Mă-nțelegi?...

Nae Eftimiu da din cap, zâmbind.

— O să primii o decorație...

— Taman! zise Scatiu, rîzînd. Da' prost ești, Nae!... Apoi eu, dacă vream, mă-nțelegi, decorații cât poțestî pentru mine... Da' eu umblu pentru alegători, dacă-î vorba.

— Mai vine cîneva cu ministrul? întrebă Tîncuța; fiindcă știi bine că loc mult nu avem.

— Poate să vie cu flecușorul nostru de Mihaí.

— Da?...

— Da' ce-î domnu Mihaí? întrebă Nae.

— L-am numitără noi la ministrul de înterne șef de cabinet...

Un fel de scriitorăș...

Tîncuța începu a rîde:

— Ce mai vorbești degeaba, Tănase: tu nici nu te-ai mișcat pentru Mihaí.

— Da, nu m-am mișcat! Pentru rudele dumitale niciodată nu mă mișc destul...

— Rudele mele!... Slavă ție, Doamne, că n-am nici o rudă, că altfel mî le-ai scoate pe nas de cîte o sută de ori pe zi.

— Adevărat. Puține ai, da' bune.

— Se-nțelege. Sper că pe nenea Matei nu-l puî în slujbă, pe tata de asemeni nu. Astea sunt singurele mele rude adevărate.

— Da!... Nenea Matei al dumitale e cu stea în frunte. N-ai chip, domnule, să te miști în casa ta de nenii-su Matei. Parc-ar fi Porii împărat, mă-nțelegi dumneata. Ia, un zevzec, și nimic mai mult, cum sunt toți ai dumitale...

Tincuța se uita la el lung. Tot sângele i se suise în obraz de mânie. Stete un moment cu gura întredeschisă, gata să-i spuie că e un modoran fără pereche, dar se stăpâni și de astă dată. Ii dăduseră lacrimile și, încet, își scoase batista și se șterse la ochi.

II

Într-o odaie mare, pierdut într-un jilț bătrânesc, sta conu Dînu Murguleț, cu picioarele acoperite într-o șubă. Albise de tot, se micșorase, îi crescuse barba în neregulă, fiindcă nu se mai putea rade singur și nu suferea să-l radă alții. Bolnav de reumatism, petrecea ceasuri întregi singur, în nemiscare, cu capul rezemat de spatele fotoliului, cu ochii pe jumătate închisi, mistuît de durere, de neazuri și de ură.

După ce măritaseră pe Tincuța, coana Sofița murise, lăsându-l numai pe el să se bucure de fericierea fetei. Stătuse o bucată de vreme la Ciulniței. Vara o petrecea mai toată la Sașa; dar iarna, când nepoată-sa se muta la București, înnebunea de urât. Cu vremea se bolnăvi și vrând-nevrând, trebui să vină la ginere-său.

Scatiu pândea de mult ocazia să pună mâna pe moșie.

De la așezarea lui în oraș, conu Dînu nu mai avu zi albă: pe de o parte boala, pe de alta suferințele Tincuței, care în zadar căuta să-i ascundă adevărul, îl doborâseră. Erau aproape doi ani de când nu vrea să mai dea ochii cu ginere-său. Și cu toate astea, simțea trebuința să-l batjocorească, să-l insulte, să-i spuie că e mojic și bătăran, oricât ar fi de deputat. La ideea să Scatiu se făcuse stăpân pe moșia lui, îi venea să strige, să dea cu pușca. Dar nici nu striga, nici nu împușca pe nimeni, ci își rodea zăbalele singur, mulțumindu-se a-și vărsa focul către Tincuța.

— A venit nebunul?... Trebuie să fi venit, că am auzit trântind ușile... Ce ți-a mai făcut?... Iar ți-a mai zis ceva, iar ne-a ocărât...

Spune adevărul, nu te-ascunde de mine, că eu văd toate, văd toate, parcă aş fi de faţă...

Tîncuța se uita la dânsul cum se rezemase cu capul de scaun și închisese ochii, ca și cum ar fi voit să-î dovedească ceea ce afirmă. Îi era milă și câteodată chiar silă de neputința în care se zbătea...

— Eî, și?... Ce-am câștigat dacă ți-oî spune?

Bătrânul deschidea ochii mari, se muncea să se scoale.

— Îl împușc!... îl împușc... Hoțu!... care mi-a mâncat averea!... m-a adus în halul ăsta... Aoleu, aoleu!... Îl împușc... Și iar cădea în fundul fotoliului.

Tîncuța căuta să-l liniștească, încredințându-l că bărbatu-său nu-î zisese nimic. El se uita lung la dânsa, cu privirea blajină, aproape rugătoare.

— Doctorul nu mai vine... m-a părăsit și el...

— Doamne, tată, cum poți să zici una ca asta... Doctorul a fost ierî; mâine vine iar...

— De ce ți-s ochii roșii?

— De nimic.

— Iar ai plâns.

— N-am plâns. Poate de fum... Am vrut s-aprînd focul la Zoîțica...

Privirea lui se fixă din nou pe obrazul ei palid — lung, îndelung, — ca și cum ar fi căutat urmele Tîncuței de altădată, și plecându-și capul pe o parte, întinse mâinile spre ea, o lipi cu fruntea de umărul lui și îi sărută părul. Pîeptul î se umplea de un nod de durere, ce-l îneca. El ofta și se tânguia:

— Ce-am făcut!... ce-am făcut!... Cui te-am dat, sărăcuțo de tine!... Atât copil am avut, și ăsta e nenorocit...

După aceea își ridică mâna sus pe frunte și urmă:

— Ia-mă, Domnule!... Strânge-mă, Domnule... Cheamă-mă la tine, să nu mai văd!...

Tîncuța rămase un moment cu capul rezemat de umărul lui, parcă s-ar fi simțit bine acolo, ca sub o aripă caldă. Un moment se lăsă și ea pradă descurajării și o podidîră lacrimile. Își lipi mâna lui tată-său de obraz și tăcură amândoi.

Pe când ei se aflau astfel, ușa se deschise încet. Zoîța întrebă cu sfială:

— Se poate? Pot să întru, tată mare?...

Tîncuța își șterse repede ochii, iar conu Dînu se așeză în scaun ca de obicei. Fata rămase în mijlocul odăii, nedomîrită, uitându-se când la unul, când la altul: simțea că se petrece ceva, dar nu înțelegea ce.

— Unde ai fost? o întrebă Tîncuța.

— La madama...

— Și ce-ai făcut?

— Nimic.

— Cum nimic? Ai învățat lecția de mâine?

— Ba nu, că era acolo și Marița...

— Ei, și dacă era?

— Săraca, plângea că nu mai vine Stoica...

Tîncuța înțelese că fata era gata să istorisească pătăranía vizitîului, și astfel se înfurie din nou pe conu Dînu împotriva lui bărbatu-său.

— Foarte rău face madama că stă de vorbă cu slugile, și d-ta faci și mai rău că ascultî... Stoica e un năvăș, și așa i se cuvîne.

— Da' ce-î? ce s-a întîmplat?... se grăbi să întrebe conu Dînu.

— Niște prostii... la mai bine spune lui tata-mare povestea Cotoiului încălțat.

Fata se sui pe brațele bătrînului și începu să istorisească minunile ce cetise de curînd. Tîncuța îi lăsă împreună și ieși.

Atîta bucurie avea conu Dînu în iernile cele lîngî petrecute în singurătate. Zoîța făcea din el ce vrea.

— A!... tată-mare, că tare ești zbîrlît astăzi!

— Dacă sunt zbîrlît, piaptănă-mă.

— Vrei?... Zău așa... Eu am învățat în părul lui Mușilî.

— Cine-î Mușilî?

— Așa, că parcă matale nu știi...

— Nu, zău... Uite pieptenii colo.

— Fata se dete jos să ía píepteníí.

— Păpuşa mea este Muşííí.

— Tací, frate! Şí o smulgí bine? —...

Zoíţica se uită la el, índígnată.

— O píeptăn, nu o smulg. Am ínvăţat să-í fac părul în hártie; ştiu să-í fac concí ca la cucoane; ştiu să-í cos rochíí...

— Da?...

— O grămadă de lucrurí...

— Atuncí foarte bine. Víno colea şí píaptănă-mă.

Fata se suí dín nou pe genunchíí luí.

— Dacă vreí, fă-mí şí mie păru-n hártie.

— I... tată-mare!... matale eşí domn, doar nu eşí cucoană! Staí maí bine să-ţi aleg cărarea. Să nu te míşí!

— Nu mă míşc.

Ea íncepu să dărăcească prín părul luí conu Dínu, parc-ar hí tras díntr-un caíer.

— Vezí tată-mare!... aí zís că nu te míşí.

— Bine, fetíţo, da' mă cam doare...

— Eí!... Cum se poate? că eu dau íncet... Măcar de-ar da madama aşa în cap la míne!

Conu Dínu râdea pe índesatele, cu părul tras pe ochí, aproape înăbuşít de greutatea corpuluí feteí, care acuma se rídícase în pícióare, că să potrívească şí maí bine cărarea.

— Dar ce s-a íntâmplat, fetíţo, cu Stoíca?...

Zoíţica se lăsă pe genunchíí bătrânuluí. Era gata să-í spună ce se íntâmplase vízítíuluí, când, deodată, cu príceperea precoce a copíílor crescuţi între păríntí ce nu se ínţeleg, fata schimbă vorba.

— Aí mătreată, tată-mare.

— Am. Da' parcă tu nu aí!...

— N-am, zău. la úite-te.

Şí Zoíţica se plecă cu capul sub nasul luí conu Dínu, care se făcu că-í răsírá părul. Bătrânul ínsă se gândea cum să descoase pe fată, ca să afle adevărul. El símţea fondul de ímoralítate ce se ascundea în fapta luí, dar, cu cruzímea bătrânílor bolnaví, voía să-şí ajungă la scop.

— Zoíțico, ía caută colo pe fereastră, sub hârtíí.

Fata se dete jos de pe brațele lui și se duse să caute pe fereastră.

— Aícea, tată-mare?

— Da. Aí găsit o cutíe?

— Da, am găsit o cutíe de rahat.

— Ad-o încoace.

Zoíțica o aduse, conu Dínu o deschíse cu greutate, făcând să ízbucnească o pulbere fínă de zahăr și un míros plăcut de vanííe. După aceea scoase o bucată de rahat și o rupse în două întínzând aluatul ca o beltea legată.

— Cască gura.

Zoíțica căscă o gură cât o șură. Ochíí eí se aprínseră de pofta lucrului dulce. Conu Dínu se oprí.

— Ímí spuí ce s-a întâmplat cu Stoíca?

Fetíța se uítă o clípa în ochíí bătrânului, apoi închíse gura încet, muíe capul în pământ și se înroșí. Dar bucățica de rahat, ce atârna în aer, bíruí ínstíntul moral al feteí. Ea rídícă dín nou ochíí către bătrân și zíse încet:

— Íțí spuí.

Ínsă, în clípa aceasta, conu Dínu își revení în fíre. El lăsă rahatul în gura feteí, o sărută pe păr și íí zíse să bea apă dín paharul de pe masă.

— Șterge-te la gură frumos, să nu te vadă maícă-ta, și du-te de te joacă. Mí-í spune altă dată ce s-a întâmplat, cu Stoíca. L-a bătut tată-tău...

Fata se șterse bíníșor la gură, și, fericítă că nu maí era sílítă să prímească schímbul rușínos de dulcíurí și de destáínuírí, închíse dín ochí cu taínă și dete dín cap:

— Nu l-a bătut... L-a lăsat în noroí, la cârcúmă. Era beat mort, și se rezema de hățurí, când ínaínte, când ínapoí, când ínaínte, când ínapoí.

Șí, maímuțărínd astfel pe Stoíca beat, cum se legána pe capră, se duse să se joace.

În urma ei, conu Dînu se adâncí dîn nou în gîndurí. Stoíca era cam bețív, dar lui í răsărea în mînte cum fusese cu 20 de aní înaînte: flăcău voíníc, supus la vorba stăpînului, harníc la treabă. I se părea că-l vede, pe el, și pe vataful Taftă, alergînd de colo pînă colo în curtea de la Cíulníței, gata să sară la cel maí míc ordín al lui, al lui conu Dînu, adevăratul și síngurul proprietar al moșiei. Cu lípsa de însemnătate cu care se înfățișează prezentul pentru bătrîni, lui Dînu Murguleț, toate actele dîn urmă ale vieții í se păreau vremelníce și nesoríoase: mărítíșul Tíncuței, ímpotrânța ce o luase Tănase în lume, venírea sa la oraș, prefacerea caracterului fie-sei, trecerea moșiei în stăpînía lui Scatíu, toate acestea îl nelíníșteau și-l supărau. Maí cu seamă moșía. Era cu puțință să-l fí înșelat toată lumea, când cu facerea foii de zestre? El dăduse Tíncuței o parte dîn venít, păstrîndu-și pentru el, în mod expres și solemn, proprietatea și admínistrarea moșiei.

Șí, ca să se încredínțeze o dată maí mult că așa grăiau actele, voi să recítească copía contractului dotal, ce era sub perna de la căpătái, cu alte hârtíi vechí. Dete să se scoale și puse un pícíor în pămînt, fără să se gîndească, că íarna pícíoarele í erau umflate și nu se putea mîșca. Durerea îl ținuí pe fotolíu. Atunci uítă deodată hârtíile și-și aduse amínte de boală. Nímení nu se îngríjea de el. Trase un scaun de paie ce era alăturí, íși întínse pícíorul cel bolnav pe el și, cu mare greutate, íși scoase pantoful. După aceea încercă să-și scoată círapul, lucru aproape cu neputínță pentru dînsul. Gemînd, blestemînd, întínse mîna pe o măsută, luă o pereche de foarfece și-l tăie pe de-antregul. Apoi așeză o lumînare pe scaun și începu să se pípăie. Carnea, albă și moale, părea dospítă. El apăsa cu degetul peste tot, ca să găsească locul unde-l durea. Dar nu-l durea nícáíerea. Atunci de ce era umflat? Poate că-l strîngea círapul. Încercă astfel să puie pícíorul pe pămînt, și í se păru că umbla maí ușor. Íși aduse amínte de hârtíi și întínse mîna sub pernă să le ía. Pe cand ínsă le lua, se gîndea mereu la círapí: desígur,

erau prea strâmți. Asta era adevărata cauză a durerii. Nici nu putea fi altfel: încălțămîntea lui de acum, când avea picioarele umflate, era făcută pe măsura de totdeauna. Negreșit. Fiecă-sa nu se mai ocupa de el: nimeni nu se mai gândea la dânsul, și el le dăduse tot pe mână, averea lui întregă!...

În momentul acela, conu Dînu ura pe toată lumea, pe Tîncuța deopotrivă cu ceilalți. Furios, se sprijini de pat, de masă, și ajunsese până la scrînul cu rufe, pe care îl deschise, îl răscolí, până ce dete de teancul de ciorapi, așezați cu îngrijire și legați cu o panglică de mătase. El nu văzu și nu pricepu nimic din dragostea cu care erau toate așezate la locul lor, ci smuci teancul de ciorapi și se puse să-í taie cu foarfecele.

După ce stărpí toată încălțămîntea din scrîn, revení la loc cum putu, își întinse cu mare greutate piciorul din nou pe scaun, își căută ochelarii, ce-í atârnavu totdeauna peste halat în sân și se puse să răscolească actele...

Când intră Tîncuța să-í ia noaptea bună de la el, îl găsi cu capul ciutură, căzut de pe rezemătoarea fotoliului, cu ochelarii intrați în obraz, răsuflând cu greutate și horcăind cu zgomot, de parea că se îneacă la fiecare înghițitură de aer. De la piciorul gol, la ciorapul căzut jos și tăiat, de la actele răsfolite pe scândurí, la scrînul întredeschís, ea înțelese ce se petrecuse cu bătrânul. O milă nespūsă o cuprínse față de trupul acela doborât de suferință și cu sufletul lui necăjit. Îl acoperí pe picior cu un tartan și neîndrăznínd să-l deștepte, luă și ea un scaun și șezu lângă el. Însă gemetele, horcăitul, greutatea cu care dormea, îi făceau rău. Se hotărî să-í ridíce capul mai sus și să-í ia ochelarii de pe nas. Conu Dînu se deșteptă.

— Ce este? zise el sperios, uitându-se roată împrejur și neînțelegând nimic.

— Nu-í nimic, tată: aí dormít pe scaun cu piciorul gol. Mă tem să nu răcești.

— Am adormít. Dorm rău noaptea.

— Culcă-te de-a binele. Ia să-ți strâng hârtiile astea și să-ți ajut să te dezbraci. Mâine dimineață vine doctorul...

— Vine?

— Da. Ți-am cumpărat și o duzină de ciorapi noi, de lână moale, largi, cum îți plac dumitale.

La vorba asta, bătrânul își aduse aminte de vandalismul din scrin, și șezând pe marginea patului, începu să plângă. Tîncuța se făcu că nu-l vede. El se uită după dânsa cum se mișcă prin odaie, punând cu îndemânare la loc tot ce el răsturnase în drumul lui.

— Va să zică ție tot ți-e milă de mine!

— Doamne, tată, ce vorbă!

— Ia vino-ncoa.

Ea se apropie de el și șezu din nou pe scaun.

— Știi ce-am făcut?...

— Ce?

— Am tăiat toți ciorapii din scrin.

— Bine-ai făcut: îți erau strâmți.

— Va să zică nu mă ocărăști?

— Eu să te ocărăsc?!... Da' cu ce drept?...

El se uită în ochii ei și deocamdată nu zise nimic. Apoi intră cu greutate sub plapumă și se întoarse cu fața spre perete. Fîică-sa îl învelí bine peste tot și se așeză pe scaun lângă patul lui. După câteva minute se întoarse către dânsa.

— Am căzut în coplărie, nu-í așa?

Ea se uită la dânsul, zâmbindu-í cu bunătate.

— De ce vorbești așa, tată?

— Eu înțeleg toate, toate le înțeleg, parcă aș fi în gândul tău... În loc să mă ții de rău, că am făcut o faptă rea, tu găsești că am făcut bine...

— Eí, Doamne! Apoi nu știu încotro s-o mai dau cu matale.

— Vezí, vezí! Asta-í, am căzut în coplărie.

— Nu, tată dragă, ai făcut cu lucrul dumitale ce ți-a plăcut.

— Așa?... De ce nu spui drept ceea ce gândești?... Nu era mai bine să dăruiești ciorapii la un sărman?

Tîncuței í se muíarã mâiníle, și, neputînd sã facã altceva, începu sã rãzã:

— Eí, Doamne!... Bîne era și așa.

— Vezí?

Mãgulít cã í-a ghicít gânduríle și mai ales vãzînd-o cã rãde, se îmbunã și el, fãrã mãcar sã-í treacã prín mînte cã rãsul eí era semn de adîncã descurajare. Închíse ochíí, mulțumít, pe cînd Tîncuța se uíta la el, cu obrájíí aprínși, ostenítã și síngurã.

III

De la patru ceasurí, dímineața, Tãnase se deștepta și începea sã tușeascã. Rãsuna odaía la glasul lui de trãmbíțã rãgușítã, și toate víetãțíle de prímprejur se mișcau. Íl auzea pînã și conu Dínu díń partea cealaltã a caselor, și-í stríga prín zíd: „Jaba!... Tígnafesu!...”

Dupã ce bocáia un ceas, douã ín pat, se scula sã se îmbrace, fãrã níci o gríjã de nevastã-sa, care dormea ín patul de alãturí. Príntrẽ picãturí se și ínchína: fãcea o cruce, tușea, ínjura și íar se ruga, cu „Doamne, íartã-mã” la fíecare vorbã urãtã cu care cíństea pe Dumnezeu. Cãteodatã, opíntríle lui secí erau așa de supãrãtoare cã Tîncuța sãrea díń pat sã nu-l mai audã.

— Frate, ía ceva, pentru numele cerului, cã-țí prãpãdești píeptul.

— Te turbur díń somn!... Castelana!... A cetít toatã noaptea la romane, și dímineața ar vrea sã doarmã... Sã te culcí ca míne la 9 ceasurí, și sã te scolí la 4, dupã trebã. Așa am fost eu depríns la mama mea, și mí-a mers bîne.

Tîncuța íși píerdea rãbdarea:

— Se poate, dar eu n-am fost deprínsã așa, la a mea.

— De aía sunteți plíní de brãnzã.

— Ești un mojíc, íí zíceã Tîncuța íntrẽ díńțí și se ducea ín odaía fetíței sã-și urmeze somnul ín pace.

El trecea ín cancelaríe, unde și focul și lampa erau aprínse de cu noapte, și începea sã se plímbe de colo pînã colo, pînã

feciorul îi aducea ceaíul. Atunci, cu un mánunchí de cheí ce atârna o ocă, deschídea casa de fier şi scotea o stíclă de rom, o cutíe de tutun şi un pămătuf de pene. Dín stícila cu rom vărsa în paharul cu ceaí cât putea să încapă, şi apoi o ducea la gură, gâlgâind dín fugă, cum făcea şi coana Profíra când gustărea rachíul oamenílor.

Apoi, pocnînd dín límbă şi scrâşnînd dín dínţi, îşi alegea o pană să-şi cureţe ţigaretă, mişcând dín când în când línguriţa dín pahar. În cele dín urmă începea să soarbă cu zgomot dín ceaí şi-şi aprindea ţígara, dín care trăgea fumul cu o poftă nespūsă.

De cum se făcea zíuă, primea lume.

Cel dântái ce se ínfăţişă fu domnul Bănică, sau mai scurt, „don Nícă“, íngrijítorul de la víe, care nu îndrăznea să íntre, şi se plímbea pe la uşa cu geamurí de la bíroul „boíerului“. Tănase chemă pe fecíor.

— Cíne-í afară, Costeo?

— Don Nícă, de la víe, boíerule.

— Să íntre.

Toţi íngrijítoríi săi de pe la moşíi erau aleşi pe sprânceană: unul mai pehlívan decât altul. Bănică, în oraş, purta căciulíţa pe ochí, ştrengar nevoie mare, cu o fíşcă vârată în carâmbul cízmei dín dreapta, cu guler de astrahan la scurtătură; ací, în faţa lui Tănase, părea umílit şi bleg, stând în pícióare lângă uşă şi aşteptând să-l íntrebe, ca să deschídă gura. Scatíu îl ştia că nu era cel mai dín urmă *cu talente de administraţie*; de aceea cíulí urechíle. Lí dete bună dímineaşa fără a-l priví, întors pe o parte şi făcându-se că ceteşte *Monitorul Oficial*. După câteva mínite îşi rídícă ochelarıi de pe nas şi se uítă la el.

— Ce-í, Bănică?

— Bíne, boíerule.

— Ce te-aduce?

— Pái, ce să m-aducă; ía, mai venísem după níşte parale...

Tănase se sculă de pe scaun și începu să se plîmbe, ca de obicei, grav și încruntat, orî de cîte orî era vorba de banî.

— Parale! Íar parale!... Aí primít cam mult anul ăsta, Bănică.

— Am primít, dar ce-am primít e scrís. Doar nu le cer pentru míne, că eu, cum dă Dumnezeu.

— Ștíu, da' n-am.

Bănică tăcu și se uită în pămînt.

— Cât mă costă pârnojía asta de víe, numai să fíe în sufletul luí socru-meu, că el m-a procopsít cu dânsa. De la anul o dau draculuí, o arendez, íí fac ce-í fac...

— Arendașí-mí-o míe, domnule Tănase.

— Taman! Te-am și găsít bun de plată!

Bănică râdea încet, fără să se supere, sceptíc în fond, ca unul care ștía toate cotíturíle vorbeí luí Scatíu. După cîteva mínite adause:

— Veníseră níște oameni de la Gurgueșí să ía baní pe muncă.

— Mulțí?

— Păí gîndesc că tot aș face vro 200 de zíle. Măcar de-aș găsí cuí să dau, să îmbrac toată vía.

— Ce le daí pe zí?

— De pomană, boíerule: unu, unu și zece, unu și douăzeci, când în primăvară se urcă la trei și la patru.

Scatíu păru că se gîndește. După un mínut scoase pumnul de cheí și deschíse casa de baní.

— Doar să-țí dau dín altă parte.

Șí, zícînd astfel, luă cínci fíșícure de argínt díntr-un coș de sârmă, și le puse pe masă. Apoi desfăcu o condícă lungă și însemnă cu scríitura luí chínezească: „dașí luí Bănică, ítídentul de la víe“.

Bănică luă fíșícurele, se uită la ele socotínd în gînd, și apoi rămase prívínd spre Scatíu.

— Cât ímí dașí, boíerule?

— Tu nu vezí: 500

— Ba văd, da' sunt cam mulțí. Să tot dau peste 200 de zíle, că românul símte el că-șí vînde míntea pe nímic, dar n-are ce-șí face capuluí de sărăcíe.

— Da' ştii tu cum să-í aducí: vín sărbătoríle Crăciunului şi oameníí au trebuínţă de baní.

Bănică mustăcea, uítându-se pe furíş la stăpănu-său.

— Şí matala rămâí făr' de parale...

Tănase începu să râdă.

— Zău, mă Bănică: am luat baníí dín altă parte. Aştept pe Níchítachí să í-í dau. Iacătă-l că víne.

În adevăr, o bírje, cu două mârţoage de caí şi cu un jídan vízítíu, ínră dín noroiul de pe stradă în curtea pavată cu píetroaie a lui Scatíu. Bănică tot sta la îndoială. Stăpănu-său íí făcu vânt:

— Haí, cară-te.

— Mă rugam să-mí daí şi míe níşte parale...

— N-am, mă.

— Că víne Crăciunul, şi n-am nící de unele..

— Eí, al dracului!...

— Zău, boíerule.

— Măăă!...

Şí jumătate răsând, jumătate supărat, Tănase deschíse dín nou casa de baní şi scoase un pumn de argínt, dín care numără 50 de lei, însemnând în catastííf „daţí lui Bănică ítídentul în leafa lui”.

— Cară-te odată!

— Cam puţin, boíerule.

— Cară-te odată!

Bănică, íeşínd, se íntâlní cu Níchítachí. Acesta íl cunoştea, de la alegerí, unde, beat de díminéaţă până seară, Bănică era în elementul lui.

— Ce maí fací, Bănică?

— Sărut mâna, coane lorgule.

— Acasă-í Tănase?

— Poftíţí că-í acasă.

Pe când Níchítachí íntra, Tănase, fără a se uíta la el, sărí de pe scaun în urma íngríjitorului:

— Mă! să daí baníí la oamení dín mâna prímarului, cu contract, m-aí ínţeles?

— Da' lasă, boierule, că doar n-am îmbătrânit de drumul bisericii...

— Că altfel nu mai vezi nici banii, nici munca, zise Tănase, întorcându-se către Níchítachí.

— Păi, dar cum! zise acesta, râzând: ía oaía píelea de pe lup.

Tănase râdea cu hohot, în fața celuiíalt, care și el râdea. Se privírá un moment ca doí buhaí.

— Lesne ți-e ție: aí cumpărat case, ți-ái pus banii la dobândă și chef, neneaco, cu banii băbachii!... la șezi.leí un ceai?

— Păi să íau, dacă-mí dai.

Iorgu Níchítachí era ca și Scatiú, deputat, însă de opoziție. În parlament părea că merge cu liberalii, dar bine nu se știa cum vota. În județul lui își păstrase oarecare popularitate, prin neoboseala cu care alerga după trebile alegătorilor. Între el și Scatiú se încheiase un soi de înțelegere tăcută, de a se ajuta unul pe altul spre a se alege sub toate guvernele. Scatiú fiind mai încult, mai bogat și mai fălos, nu se sfa a se declara pe față liberal, conservator sau junimist, după cum bătea vântul. Celalt era mai strâns: îi jucau ochii în cap după toate combinațiile, după toate afacerile, după toate gheșefturile, dar avea pudoarea de a nu le da pe față.

De astă dată venea la Scatiú pentru a-í recomanda pe un jidan, care voía să ía antrepríza zidirii unui spítal.

Nervos, spânatec, șiret ca o vulpe, căuta prílejul să între în vorbă cu îndemânare, fără ca celalt să ghícească ínteresul ce-l aducea. Se învârtea prin casă de colo până colo, înspectând móbilele, punând mâna pe hártía de pe ziduri, privínd tavanul.

— Mă Tănase, bună treabă aí făcut tu cu casele astea! Om cu noroc.

Pe când el vorbea, íntre femeía cu o cutie de lemne, dín care așeză bíníșor câteva pe foc. Níchítachí se ínterupse dín vorbă, uítându-se lung la dânsa, fiindcă era curățică și frumúșică. Pe la spatele ei, făcea semne de admírare lui Scatiú, ínvártínd mâna prin aer.

— la maí pune lemne, fetică... Pune lemne că nu-í cald la toată lumea ca la stăpânul dumitale. Luí văd că are cíne să-í ție de cald.

— Cí tacă-ți fleoanca, mă lorgule, zise Tănase podídít de răs, dar vrând să facă pe demnul.

Femeía íeși cu mâna la gură, rușínatã de tot. În urmă, cei doí boíerí făceau un haz nespus, uítându-se unul la altul, urâți și líbídínosi ca doí satírí.

— Bată-te Dumnezeu de caraghíos!... zíceea Scatíu măgulít de o aemenea bănuială, nící la bătrânețe nu te maí astâmperí, mă?

— Mare șíret maí ești, mă Tănase! Să-ți spun drept, bíne le alegí. Ce zíce cucoana de așa marfă?

— Tací, bre, dín gură, că te-o auzí cíneva.

— Lasă că te lucrez eu în ochíí d-eí... Da' ímí daí ceaíul ăla, orí ba?

Scatíu sună ce sună, apoi se sculă el însuși să vadă de ceaí.

Când se întoarse, Níchítachí îl luă de la ușă:

— la ascultă Tănase, am venít la tíne cu două trebí: una mă prívește pe míne, alta te prívește pe tíne.

— S-auzím.

— Am, bre, pe afurísitul ăla de jídan cu spítalu, care mí-a pus în spínare toate neamuríle...

Scatíu se uíta în jos. El ștía că evreul era bogat și că Níchítachí nu umbra degeaba pentru el.

— Iese ceva, lorgule?

— Ce să íasă, bre?... Alergătură și alta nímic.

— Să fíí tu al draculuí?

— Zău așa, Tănase! Fă-mí treaba asta, și am și eu pentru tíne...

— Să vedem.

— Ímí fãgãduíești?... N-aí decăt să scríí băíatuluí, luí Comãneșteanu, s-aprobe lícítația...

— Bíne, să vedem.

— Ba nícídecum: trebuíe să-mí fãgãduíești.

— Bîne, frate...

— Când scrii?

— Nu scriu, vorbesc eu, când m-oí duce la București.

— Așa vezi. Acuma pentru tine. Asta-í locmă mare; tânărul Comăneșteanu s-a pus pe trai și are nevoie de baní.

— Míhai? întrebă Tănase, neputându-și ascunde mîrarea și bucuría.

— Nu știu bîne de se cheamă Míhai... Cumnatul lui Damían.

— Da, da.

— El. A venit íerí la míne Isídor zaraful; are în mână o poliță íscălítă în alb.

— Tací, frate!

— Zău așa. Caută vreo 15 míi de leí cu dobîndă după om. Bufnîră amîndoi în rîs, uítându-se unul la altul.

— Eu í-aș fí dat numaídecât: vîndeam niște hârtii și făceam suma. Da' m-am gândít la tine, zise Níchítachí, clípînd dín ochii lui și reți; tu aí mult ínteres prin partea locului: aí moșía ta, aí luat și pe-a lui socru-tău, și poate întrí și-n a Comăneștenílor.

Tănase se gîndea, fără a maí asculta pe celălalt. El vedea deodată ce cîmp larg de exploatare pentru el și de umílínță pentru nevastă-sa í se deschídea, dacá ar fí avut în mână polița lui Míhai. Cu toate astea ínsă un rest de ínexplícabilă rușíne îl împíedică de a primí numaídecât tîrgul. Chípul senín al Sașeí, care întotdeauna îi ínsuflase respect și admírare, îi răsărea în mínte. Un moment avu pornírea de a spune că nu primește, dar, samsarul bíruínd în el lícărirea de omeníe ce-í ínsuflase amíntírea Sașeí, zise:

— Spune jídanului să vie la míne.

În clípa când el se gîndí, Níchítachí îl străbătea dín ochi, neputînd să-și explíce ínțeleșul acesteí tăceri.

— Credeam că aí ínnebunít, zise el tare.

— De ce?

— Să stai tu la-ndoíală când îți cade așa locmă în mână!

Tănase se sculă în pícióare, pocnînd mîiníle una într-alta și ínvártíndu-se de colo pîná colo.

— Cum se poate, domnule!... Nu-í ajunge cât are, păcătosu! Auzí dumneata, poliţá la jıdanı, cu íscálitura în alb, un om cu aşa avere!... Ptıú, ruşínea dracului!

— Are avere frumoasă?

— Cum să n-albă, domnule! Au Comăneştıı, care-í cât o ţară-ntreagă, au case în Bucureştıı, au o moşie la Teleorman, are Sulıţa, la munte, care-í numai a luı, rămasă de la unchiul său, colonelul.

— Cu atât mai bine, zıse Nıchıtachı: poţi să-ı daı 15 şı să puı în poliţá 30.

Dar Scatıu nu se lınıştea. Pe lângă ínstinctele luı negusto-reştı şı ura omului care a muncıt şı a adunat împotrıva celui ce rısípeşte, un sentiment cíudat de demnıtate, ce-şı avea obârşia în faţa luı, îl făcea să-ı pară rău de-a bınelea de împrumutul luı Mıhaı. Legătura de rudenie cu conu Dınu şı índirect cu Comăneştenıı, pe care, ca toţi parveniştıı, o despreţuía faţă de nevastă-sa, îl măgulea în fundul ínımıı şı o trâmbıţá pe toate drumurıle: o famılie mare, cu nume ístoric, fără pată, ímpunea fıului de vâtaf, şı la umbra eı í se părea că creşte propriá luı umbră.

Cum rısípeşte, domnule, banıı?

— Eı, asta-ı! Tınereţe nu-ı? Aud că are o franţuzoaică de la París care-l toacă.

— Aşa!...

— Da.

Scatıu se mai ínvârtı prın odaie, nelınıştıt, şı sfârşı prın a spune luı Nıchıtachı să-ı trımıtá a doua zí pe Isidor zaraful.

Nıchıtachı se sculă să plece.

— Nu mă uıţı, Tănase, cu spıtaluı?...

— Bıne, frate; o vorbă are omul.

IV

De îndată ce íeşı deputatul dın opozıţie, Tănase chemă pe fecior şı-l întrebă de Bănică:

— A plecat orı e aici?

— Ba e aici, boierule; îmbucă ceva.

— Zî-i să vie la mine.

După câteva minute, îngrijitorul era din nou înaintea stăpânului său.

— la ascultă, Bănică, cunoști pe Haím, jîdanul, din strada mare?

— Ȃla de la *Cavalerul de modă*?

— Ce cavaler de modă, mă prostule!

— Ȃla de umblă după spítal, boierule.

— Ȃla. Ce are a face cu *Cavalerul de modă*?

— Păi nu țîne tot el și prăvălía de galanterii!...

— Așa?...

— Păi dar cum: și prăvălía de galanterii, și acsízele și jugăritu...

— Să te duci numaidecât la el să-i spuí să vie la mine, astăzi, neapărat, m-ai înțeleș?

— Prea bine.

— Să-i vorbești la o parte, mă...

— Da' lasă, boierule...

— Haide, pleacă.

Bănică ieși. În urma lui, Tănase prínse a gândí din nou la Míhaí. Bucuría de a împărtăși Tíncuței, el cel dintâi, întâmplări extraordinare, pe care le istorísea în felul lui, cu „mă-nțelegi? aud?“, de astă dată era fără margíní; avea în sfârșít, cu ce s-o umílească și despre partea lui „není-su Matel“. Sări de pe scaun și se duse la nevastă-sa.

Tíncuța se îmbrăca cu ușa încuiată. El dete buzna să între, dar, găsínd ușa încuiată, se oprí. Orí de câte orí se lovea de câte un fapt, foarte fíresc pentru lumea cealaltă, dar cu care el nu era depríns, devenea bănuitor. Ce putea să facă Tíncuța, cu ușa încuiată? Să lăcătuíască ușa numai ca să se îmbrace, nu-i părea lucru curat; el se îmbrăca parcă ar fí fost în mijlocul câmpului, cu toate odăile vraște, punându-și pantalonii în anticameră, surtucul în salon, după cum í se potrívea.

Bātu la ușa tare. Tíncuța se pieptăna.

— Cíne-í? întrebă ea, supărată de modul cum bătea.

— Eu sunt. Nu te supăra, domniño.

Dânsa, fără a mai răspunde, se duse să-í deschídă. El íntreă încet, deschízând uşa mare, solemn şi prost ca un car gol.

— Vă faceţi frezuríle?

— Nu mai vorbí prostíí. Ce vrei?

Când erau în patru ochí, Tíncuţa í le tăia scurt. El, văzând că nu í se prínde íronía şi nefíind nímení de faţă să-í asculte spírítul, se domolí.

— Ia ascultă, nevastă: nu ştíí una, lată detot...

— Ce este?

— E lată...

Dânsa nu mai zíse nímică, cunoscându-í fírea sucítă, cí-l lăsa să spuie de bun placul luí.

— A fost Níchítachí pe la míne... şi mí-a spus una de n-o s-o crezí...

Dânsa tăcea.

— Ascultí orí ba?

— De cu noapte a luat-o.

El se trântí pe un scaun supărat:

— Taí cheful omuluí, când íí e lumea mai dragă...

— Şí ce ţi-a spus Níchítachí?

— Închípuieşte-ţi, dragă, că Míhaí e plín de datoríí...

La numele luí Míhaí, Tíncuţa se uită prín oglíndă la bărbatu-său. Fără voía eí, símţi că í se bate ínima, ca unuí ce aşteaptă o nenorocíre şi vede venínd împărţitorul cu depeşa. Căută să se stăpânească şi se întoarse spre el cu mírare:

— Míhaí!...

— Da, Míhaí al dumítale.

Ea încercă să zâmbească dând díń cap.

— Al meu!...

— Da, Míhaí. E plín de datoríí: a luat baní de la toţi jídaníí díń Bucureşti, pe ípotecă, pe amanet, cu gír, fără gír, cum a putut. Acum umblă pe la ovreíaşíí de la noi: Isídor zaraful are o polítă a luí, íscălítă în alb. Caută 15 míí de leí şi e gata să se oblíge pentru 40, ca să-şí ţie madama de la París.

Tîncuța, ascultându-l, se făcuse albă ca hîrtia.

Dîn nenorocire, se isprăvise de pieptănat. Luă cutia cu pudră și se albí și mai tare.

— Zor, zor, dă-í cu făină pe obraz!...

Ea se întoarse spre el, bînîșor, scoase batista și se șterse pe ochí.

— Ce vrea să zică „o poliță íscălítă în alb“?

— O poliță íscălítă în alb? Nu știí atâta lucru?

— Nu.

— O poliță știí ce înseamnă?

— Da, cam vag.

— Măă! proastă femeie am. Dacă s-ar întâmpla să mor eu, dragă, pe tine te mănâncă toți dîn toate părțile. Vîno încoace...

Șí fericít că-í putea arăta superioritatea lui în ceva, o luă de mână și o trecu prîn mai multe camere până la bírou, unde deschíse casa de fier, scoase un portofoliu lung și îngust, cu o mulțime de despărțituri, și-í întínse pe masă mai multe foí de polițe, unele íscălite și umplute, altele neíscălite.

— Asta se cheamă poliță. Cel ce ía baní cu împrumut se obligă prîn foaía asta a-í plăti la cutare dată, și scrie aici suma primítă și aici data sau scadența, íar dedesubt íscălește, precum vezi în astelalte.

Tîncuța descoperí spre marea eí uímire, că mai toată lumea dîn oraș datora baní lui bărbatu-său. El urmă:

— O poliță íscălítă în alb vrea să zică o foaie de astea, în care un găgăuță ca d-l Míhaí își íscălește numele fără să puie suma ce a primít. Cíne íscălește asemenea polițe, mai bine să-și lege o piatră de gât și să se dea pe gârlă. Aí príceput?

— Da.

El închíse la loc casa de fier și trecură dîn nou la Tîncuța. Tănase se așeză pe un scaun, gândíndu-se. Ea îl observă cu coada ochíului.

— Nu știu ce dracu să fac, zise el nehotărât.

— Cu ce?

— Cu polița fleacului ăsta de Míhaí.

Ea se întoarce repede către dânsul:

— Cu ce?

— Cu polița lui Mihaí.

— E în mâinile tale?

— Ba nu, dar n-am decît să zíc jídanului să mí-o aducă. Tot stau și mă gândesc ce să fac: s-o las, ínră pe mâna vreunui cămătar, care și dă 15 míi de lei și pune în polița 40. Da' tot maí bine s-o íau: îl scap de camătă... și-l am la mână.

Tíncuța, în vreme cât el vorbea, se uită la dânsul cu ochii pe jumătate închíși, cu gura pornită pe un surâs amar și batjocoritor, cu o ínfínită expresie de díspreț, gata să-í zícă un cuvânt teríbíl. El nu vedea nímic.

— Tu ce zící?

Ea se stăpâni cât ce putu.

— Eu zíc să n-o íaí.

— Vezí bine: dumitale nu-ți convíne să știí că am la mână pe unul de-al lui „není-tu Matei“.

— De ce vorbești așa, Tănase?... Tu síngur zící că n-ai vrea să superí pe Sașa...

— Am zís așa ca să fie vorba...

— Foarte rău dacă ai zís numai așa.

— Parcă am uscat rufele pe o frânghie cu dumneaeí!...

— Ce urât vorbești!...

— Se poate; așa știu eu să vorbesc, și-mí merge bine. D-voastră, care vorbíți frumos, vă mîncăți averile ca păcătoșií.

— Te rog, Tănase: gîndește-te că șade rușine să afle lumea că faci camătă.

— Da' ce se potrivește!... Obrazul cel subțire al cucoanei se roșește... la maí dă-í cu fîlnă, că-ți trece...

Ea, în adevăr, se făcuse roșie și se uita la dânsul cu ochii aprínși.

— Ia ascultă, Tănase, nu maí vorbí așa, că mă faci să te urăsc... Gîndește-te ce lucru dezgustător e pentru míne să afle Sașa că noi am dat baní fratelui eí, baní cu camătă!

— Am înteles... zise el, vrînd să se scoale și să íasă.

Tîncuța sări la ușe și o încuie. Râdea și tremura.

— Nu te las, până ce nu-mi vei făgădui...

El se scutură o dată și o azvârlí cât colo de la ușă.

— la fugí, femeie, și nu te amesteca unde nu-ți fierbe oala!...

Apoi ieși repede și trântí ușa cu zgomot. Ea se loví de scaun și rămase alături, grămadă.

— Mizerabil!... Mí-ze-ra-bíl! strigă ea, scrâșnînd dîn dîntí și plîngînd.

Rămase acolo câteva mînote, ținîndu-și degetul la care se lovise, cu mîna cealaltă. După aceea se sculă, luă o batistă de pe masă și-și șterse ochii. Apoi rămase în mîjlocul odăii, gîndîndu-se. Ce era de făcut? Numele bancherului evreu îi răsări în mînte: Isidor! I se părea un nume groaznic, de jidan cu mîiníle lungi și hrăpitoare. Îl vedea în fața lui bărbatu-său, târguînd polița lui Míhai. Și ea știa toate astea, și nu era în stare să facă nímíc. Nímíc! Se putea să nu facă nímíc?... ce să facă?

Íi vení în mînte să-í scrie Sașei. Și numaídecât se îndreptă spre salonul ei, că caute hîrtie și cerneală. Însă, după câțiva pași, se oprí, gîndîndu-se la scandalul ce ar fi produs scrisoarea ei. Cum ar fi judecat-o Míhai? Se întoarse înapoi și se văzu în oglîndă, cu ochii roșii, cu pudra mototolítă pe obraz: era urâtă. Urâtă!... Îmbătrînea înaintea de vreme, își rodea sufletul alături de mizerabilul ce o chínuia făr' de mîlă, pe dânsa și pe tată-său. Íi vení să plîngă dîn nou, și șezu pe același scaun pe care o aruncase cu un mînut mai înaintea, ducîndu-și batista la ochi, fără níci o putere...

După cîtva tîmp se sculă. Íși aduse amînte că era urâtă cu pudra pe obraz, pe care nu o pusese decît ca să-și ascundă palíditatea, și se spălă, își muie chípul în apă și se răcorí. După aceasta deschíse o fereastră, ce da spre grădina tristă și se uită pe gîndurí în mîjlocul zării: nímíc.

Cu toate astea, aerul rece păru a-í da oarecare energie. O ídee îndrăzneață îi trecu prin mînte: să se ducă în persoană la jidan, înaintea ca acesta să dea polița lui Tănase. Dar cine era Isidor zaraful? unde ședea? Nu se gîndea la nímíc. Zise să-í

puie caii, se îmbracă și peste un sfert de ceas era în trăsură. Spuse vizitului s-o ducă la magazinul obicinuít „să cumpere niște cíorapí pentru boíerul cel „bătrân“; simțea astfel nevoie să explíce pentru ce se ducea în târg.

În poartă se întâlní cu Bănică, care aducea pe Haím evreul, ca un jandarm. Mulțumí pentru închinăciunea lor, fără a-í vedea. Însă, după un moment, barba evreului îi răsări în mînte fără níci o cauză. Începu să bănuíască: dar dacă o fí Isidor zaraful? Și cu cât se gândea, cu atâta se întărea maí mult în ídeea că era el. Ba chíar í se păru că mâna cu care Haím își scoase pălăria era lungă și hrăpitoare ca mâna închípuită a bancherului. Se mișcă să oprească pe vizitíu, dar se simți jenată ca și cum acesta ar fí înteles ce se petrecea într-însa. Totuși îl oprí:

— Întoarce, am uítat ceva.

Alături de bíroul lui Scatíu era o cameră goală plínă cu dulapurí. Tíncuța își lăsă pălăria ce avea în cap și, sub cuvânt de a-și scoate căciulița de íarnă dínr-o cutie, întră síngurá în odaía de garderobă.

În dreptul ușíi ce da în bírou, sta un dulap. Ea își lípí urechea de ușă și ascultă.

Haím de-abía íntrase. Vorbeau de lucrurí fără înteles, de comerț, de daraverí, pe care Tíncuța le prícepea numai pe jumătate. În cele díu urmă auzí pe Tănase zícând evreului:

— Te-am chemat, domnule Haím, ca să te întreb dacă ții mult la antrepríza spítalului... fííndcă au venit maí multe persoane să mă roage să stăruí la București pentru publicarea unei noí lícitații.

— Maí multe pursoane!... Ha?...

— Da, maí multe persoane.

Jídanul bolborosea o límbă ca vaí de ea, cu „íu! veí pursoane!“; Scatíu urmă índíferent:

— Țíneam să știu dacă aí vreun ínteres...

— Iu am ínteres, mă rog, cum să n-am...

— Ce sumă se cheltuiește cu clădírea?...

— O sută zece míí, mă rog.

— Și dumneata ce ofertă ai făcut?

— Iu?...

— Da; cât ai lăsat sub devíz?

— Iu ai lăsat 3 la sută sub *duviz*.

— Trei la sută? Mínutată afacere!... Nu mai erau alți concurenți?

— Mai erau, mă rog, da íu am mulțumít pe dumnealor cu *dispighibeala*.

— Așa?... Apoi úite că vín alții și cer să nu se aprobe oferta dumitale.

— Oferta!...

— Da, oferta.

Evreul părea a se gândí, fííndcă Tíncuța nu-l mai auzea. Apoi íar o luă:

— Și íu víi să rog pe dumneavoastră să faceți atâta bunătate de stăruíți să se aprobe.

— O să-mí vie cam greu: trebuie alergătură, píerdere de vreme...

— Eu înțeleg, mă rog: unu la sută pentru cíne aduce contractul íscălít... și încă unu pentru cíne stăruiește să se prí-mească zídírea când este gata.

— Ia ascultă, domnule Haím, daí două míi de leí să-ți aduc contractul la mână?...

— Zău, domnu Sotírescu, este mult... Așa să n-am parte eu de *cuptii* a meu, dacá nu este prea mult...

Și astfel íi ascultă câteva mínite încá, cíorováíndu-se ca țiganíi, unul mai dând o sută, altul mai lăsând una, până ce căzură la ínvoială.

Dezgustată de bărbatu-său și mai mult, de era cu putínță, dar ferícită că evreul acesta se chema Haím íar nu Isídor, Tíncuța íeși díń nou ín trăsură.

Íń magazínul ín care íntră să cumpere cíorapí luí conu Dínu se țínu bíne, vorbí líníștít și, la íeșíre, întrebă foarte fíresc de adresa luí Isídor. Se míra ea însăși de atâta ínдрăzneală. Băíeșí díń prăválíe sárírá s-o ínsoțescă până la bancher, fííndcă era la doí pași. Ea mulțumí și se duse síngură.

Comptuarul d-lui Isidor era instalat într-o boltă veche, despărțit cu zăbrele de lemn în trei părți: într-una, un jidănaș cu pístruî, cu părul roșcat, cu urechile blegi, murdar, aduna la coloane de cifre; într-alta un bătrân cu barba albă, cu un crâmpei de țigară de foi, care-l ardea mustățile, număra niște gologani și-l punea în fișicuri; în a treia despărțitură nu era nimeni. Pe jos noroi ca în stradă; în aer miros rău.

Tîncuța întrebă de d. Isidor. Jidanul cel mîtitel chemă pe cel bătrân.

— Ce poftiți, mă rog?

— Aș vrea să vorbesc cu d-l Isidor bancherul: eu sunt doamna Sotirescu.

Evreul se dete numaidecât la o parte, deschizându-i portița de lemn, și o rugă să între într-o cameră din fund:

— Poftiți, mă rog, aista este fiul meu, eu sunt părintele lui.

Tîncuța se găsi în fața unui om tânăr, care, ca și ceilalți, făcea la socotelii. El o rugă să șadă, și ieși să vorbească cu tatăl său. După câteva minute se întoarse foarte respectuos. Nu semăna deloc cu cel închipuit, nu avea mâinile lungi, nici aerul hrăpitor, ci părea serios, era miop și stângaci.

— Cu ce vă pot servi, mă rog?

Tîncuța se simțea cu sufletul la gură, ca la pensión, când venea profesorul de la stat să pună întrebări. Zâmbea și se uita la bancher fără să-l vadă.

— Aș vrea să vă fac o rugăminte... Eu sunt doamna Sotirescu, rudă cu d-l Comăneșteanu...

— Da?!

— Aveți o poliță a sa neîscălită...

— Neîscălită?...

— Nu. Vream să zic îscălită în alb...

Greșeala aceasta o făcu să se roșească și mai tare.

— Mă întrebî un lucru la care meseria noastră ne împiedică a răspunde. Cu toate astea, fiindcă sunteți rudă cu d-l Comăneșteanu, socot că pot să vă spun că așa este: avem o poliță a d-sale, îscălită în alb, și suntem autorizați de corespondentul nostru din București s-o negociem pentru 15 mii de

leí. Noí n-am voít s-o luăm pe socoteala noastră fííndcă nu avansăm baní decát numai la comercíanți și pe termen scurt.

El păru a se gândí. Apoi adause:

— Mă mír însă că d-l Comăneșteanu caută baní în orașul nostru, míc și fără capítalurí, când ar putea să găsească așa de ușor la București.

Tăcu și păru a se gândí dín nou. Tíncuța, încetul cu încetul, se líníști. El íar urmă:

— Afară numai dacă n-o fí vrut să nu-l afle famíliá...

— Da, dar íată că noí tot am aflat.

Bancherul înălță dín umerí, ca și cum ar fí avut nevoie să se dezvínovățească:

— Ce să fac!... Eu baní n-am: trebuía să-í caut la cíneva. Aící în oraș, afară de boíerul d-voastre și alți doi-trei, toți sunt datorí...

— Da?

— Da. Averí sunt, dar lumea s-a învățat rău: un an face bucate bune, le vínde și le mănâncă; la anul nu se face nímic, sau grâul n-are căutare și întră în datoríi... Sunt puțíní boíerí la noí cumínți, cum este al d-voastră... Așa că eu, neputând să merg la dumnealuí după baní, am mers la d-l Níchítachí.

— Și la altcíneva n-ați máí fost?...

— La nímení, pe cínte.

— Atuncí vă rog să trímíteți políța înapoi... Se poate?

Dânsul se gândea, uitându-se în pământ:

— Se poate... dar píerdem comisíonul.

— Eu nu înțeleg mult dín asemenea afacerí, zíse Tíncuța însuflețítă, dar vă rog, dacă se poate să restituíți políța, restituíți-o, și mă veți îndatora foarte mult... La orice nevoie, voi fí gata să vă servesc pe lângă bărbatu-meu...

Evreul cel tânăr íeși să se înțeleagă cu cel bătrân, și Tíncuța íí aízí în cealaltă odaie. După câteva mínite íntrară amândoi. Bătrânul, cu un aer máí de cămătar și máí umílit, se îndușă în fața Tíncuței și-í făgăduí să trímítă políța înapoi, dar o rugă numai decát să stăruie pe lângă bărbatu-său ca să facă totul să

nu se aprobe lícitația spítalului. Întră în detalíurí de prețurí, ínvocă ínteresul orașului, pleda ca un avocat, acuzând pe Haím că era un „jídán ímpísíbíl“. Tíncuța se uíta la el, gândíndu-se în ce straníu mod se încurcă íțele íntereselor, cum íntră cíneva dín senín în íntrígí, cum începe să míntă și să se prefacă, fără nící un gând. Íí rugă s-o íerte (aducându-și amínte de cele ce auzíse dín colțul dulapului) că de astă síngură dată nu putea să le fíe de nící un folos, deoarece apucase și fágăduíse altora... și astfel avu aerul în fața lor că se amestecă în treburíle bărbatului său, ea, care nícíodată nu se gândíse la astfel de lucrurí.

Bătrânul se uíta lung la celălalt, și după aceea fágăduí Tíncuței că ínapoiază políța. Ea surprínse cu mírare o expresíe de nespusă *tinerețe* în ochíí evreului bătrân când prívea spre fíu-său.

— Aísta nu *cuptiul* de jídán, zíse el, bătându-l pe umăr. Dacă nu ar semăna la míne, aș zíce că nu este al meu... Dar are íníma de la mamă-sa, Dumnezeu s-o íerte.

Șí bătrânul luă, cu mâíníle lui, galbene de țígără, mâna Tíncuței, și-í ístorísí până la ușa cât era de bună răposata „soție a meu“; cum trímíse pe tânăr să facă școala de comerț dín București, ca să devíe bun „rumun“, și așa maí departe.

Tíncuța íeși míșcată de vorbele evreului, și se urcă în trășură, ușoară, ferícítă, deplín íncredíntată că scăpase pe Míhaí de la mare perícól.

V

Tíncuța íubea pe Míhaí de mult. După ce el plecase în străínătate, ea íí scríse la început, cum se ínvoíseră la cea dín urmă plímbare în luntre, fără teamă și fără ínconjur. Dar după príma veníre a lui Míhaí în vacanțe, cei doí copíí, ce se despărțíseră jumătate plângând, jumătate rászând, se regăsíră schímbați. Fíecare se mírá de prefacerea ce luase celălalt: lui începuse să-í crească mustățiíle, să í se accentueze línííle, să í se îngroașe vocea; eí í se mícșorase talía, í se umpluse píeptul, íși schímbase píeptănătura. Tíncuța găsea că Míhaí íși păstrase

prea mult din grația de adolescent crescut între femeii, ce o avea la plecare; el, de asemenea, că Tîncuța devenise de o sensibilitate supărătoare, era distrată, plină de amor propriu.

În adevăr, fata trecuse prin criza prin care trec toate semenele sale, când, între 16 și 20 de ani, încep a fi luate în băgare de seamă, mai cu seamă dacă sunt frumoase și au zestre. I se împlîneau toate dorințele, i se deschideau ușile, i se arăta lumea pe latura petrecerilor. Fusesse la București, cu Sașa, mersese la teatru, la două-trei baluri; plăcuse tînerilor; jucase până noaptea târziu, îmbătată de farmecul valsurilor; gustase, în fine, din amăgitoarea fericire a tuturor fetelor tîneri, și adusesse în liniștea ei de acasă umbra nehotărâtă a unei vieți nouă.

Iar acasă întîlnea aceleași chipuri: pe subprefect, doi-trei prieteni bătrîni, pe Tănase Sotîrescu, poreclit Scatiu, și atîta tot. Astfel că, negăsînd în nîcî unul asemănarea cu aceea ce începuse să vîzeze, își făurea o lume primejdioasă de iluzii; citea cu nesațiu romane fantastice, din care sărea paginî întregi de descrieri, fiindcă numai amorul o interesa. O închîuire de sine nesănătoasă lua locul naivității de pînă aici, ceea ce făcea să găsească pe ai săi și casa lor plîcticoasă. Era viața, care-și cerea drepturile sale. Coana Sofîța, la fiecare nemulțumire a fetei, revenea cu aceeași vorbă:

— Mărită-te. Du-te la casa ta, și fă cum îți place.

Ea ținea mai mult ca oricînd să dea pe fiică-sa lui Scatiu. Vechea ei teamă de moarte o îndemna să închidă ochii asupra cusururilor gînerelui: „e cam bătrîior; da' e om de ispravă, harnic, bogat, — ce mai vrei?” Conu Dînu înălța din umeri, dar mărturisirea ce i-o făcuse nevastă-sa, că-i era frică de moarte, că nu se simțea bine, îl impresiionase. Scatiu, scos mereu înaintea de coana Sofîța, azi cu daruri, mâine cu o nouă cumpărătură de moșie, începuse să fie tolerat.

În sufletul fetei, dorința de a trăi de sine, de a fi stăpână în casa sa, de a vedea și primii lume, se amesteca în mod nehotărât cu chipuri noi din București, cu chipul lui Scatiu, cu viața la oraș. Calitățile solide ale firii sale păreau deocamdată că sunt

puse deoparte, și numai frivolitatea vârstei plutea la suprafață. Imaginea lui Mihaí îi turbura câteodată planurile, însă era imaginea unui copil, pe când ea era acum fată de măritat.

Când auzi că băatul se întoarce din străinătate, avu câteva bătăi de inimă și mai cu seamă o nespusă curiozitate de a vedea cum era acum Mihaí. Iar când îl văzu, devenit aproape om, cu vocea puternică, cu mustața înfîrîpată de-a binele, și totuși zicând Sașei ca mai-naînte „maman“, cu grație și măsură în toate, dânsa se simți oarecum umilită. El de asemenea o găsi schimbată, cam pretențioasă, gata să se supere la fiecare glumă, și numai după ce Sașa îi spuse despre planurile de măritis ce se făceau pe socoteala Tîncuței, înțelese, în parte, noua ei fire și tăcu.

Astfel iarna, după întâia venire a lui Mihaí, fata se mărita după Scatiu.

De la cea dintâi zi până în momentul când o întâlnim ieșind de la zaraf, viața Tîncuței fu o luptă neîntreruptă cu necazurile.

La un an după căsătorie i se născu fata, la doi ani muri mamă-sa, mai pe urmă conu Dînu căzu la pat, — iar în tot lungul vremii acesteia, lupta zilnică cu mojiciile lui bărbatu-său și cu răutatea soacră-sei. Negreșit toate iluziile lunatece din înaintea căsătoriei se împrăștiară ca norii la vânt. Le luă locul o viață de provincie, placidă, monotona, cu scene dezgustătoare de-ale coanei Profire, cu satisfacții de amor propriu rău alese, precum rochiile bogate ca să n-o mai întrecă alta, chefurii și chiolhanuri când venea vremea alegerilor, iar restul timpului economii supărătoare. Fală în toate, casă mare, două pianuri, reviste străine, seră cu flori etc., dar interdicție pe toată linia de a se folosi cineva de ele. Mai cu seamă a cânta la piano și a ceti, sau a învăța limbă străină și a le vorbi erau pentru Scatiu lucruri nesuferite.

Astfel, de la început chiar, calitățile statornice ale Tîncuței, care fuseseră întunecate un moment de nebunia trecătoare a vârstei, îi fură de mare folos, ca să poată răbda viața mai departe.

După alți doi ani, revăzu pe Mihaí, jenată, tremurătoare, vorbind puțin, de teamă să nu-i pară provincială. El era

sufletește același. Soră-sa îi spusese de traiul Tîncuței, și el căuta s-o mîngăie, tîhnit, lîmpede la mînte, fără nici o amîntire de altădată, dînd lui Scatiu o importanță serioasă. Trecură astfel la țară două luni, care păzură Tîncuței fermecătoare. Mihaî plecă dîn nou, pentru a-și termîna învățăturile.

După a doua lui plecare, Tîncuța rămase sîngură, atît de sîngură și de nefericită cum nu se simțise niciodată. Viața ei cu bărbatu-său îi părea o monstruozitate. Îl privea dusă pe gînduri, încremenită, cum ai privi o prăpastie adîncă în care a căzut cineva. Dîn norocire, Scatiu se alese deputat și se duse la București, de unde nu venea decît la o săptămână orî două. În lipsa lui, dânsa trecea nopțile albe, cetînd tot ce-î cădea în mână, rămânînd ceasuri întregi cu cartea căzută pe pat și cu ochii țintă pe un punct dîn aer. Cel mai mic lucru o făcea să plîngă. Când adormea, somnul îi era plîn de visuri. Vîsa totdeauna pe Mihaî, în fel de fel de împrejurări, că zbură, că murea, că se plîmba cu dânsa la Paris, cum vorbiseră în luntre, că-l rănea cineva — și se deștepta tremurînd, înfiorată toată ca de friguri. După ce se lîniștea, întorcea perna pe partea cealaltă, își ridica părul moale de pe frunte și se gîndea la dânsul. Îl iubea? Acesta era amorul? Ea nu știa. Simțea numai că ochii ei îl caută prîn întunerîc, prîn lumină, aproape sau departe, peste tot, și că o neînfrîntă dorință de a-l strînge la piept ca pe un copil, de a-l încălzi, de a-i face bine, ca o rîndunică unui puî, îi frămînta toată firea. Sașa, care îi fusese totdeauna simpatică, îi era acum dragă. Se uita la dânsa lung, fîindcă în privirea ei adîncă găsea aducerî amînte de dânsul; o oprea câteodată dîn rîs și-i zicea încet: „îa mai rîzi, e așa de frumos!“... ceea ce făcea pe Sașa să rîză și mai tare.

Dar Sașa se ducea la București, iar ea trebuia să vîină acasă. Petrecu o iarnă pustie, fără o mîngăiere de la nimeni. Tănase începea să dea în pîrtia politică, și o înnebunea cu gogomăniî prînse ici și colo prîn coridoarele Camereî. Soacră-sa o revolta prîn simpla ei fîință, buhavă și trivială. Nimeni n-o înțelegea.

Şi era un noroc că n-o înţelegea nimeni, fiindcă numaidecât ar fi ghicit secretul ce cu atâta dragoste îl ascundea în suflet.

După câteva luni de la a doua plecare a lui Mihaí, se deprinse cu această nouă formă de trai. Nu mai dormea şi slăbea, dar era mulţumită: viaţa ei avea un ţel, inima ei bătea fiindcă bătea inima lui.

Când în toamna anului viitor se întoarse Mihaí defínítív, ea îl aştepta la ţară, cu toţi ceilalţi, liniştită, dusă pe gânduri în zarea în care călătoreau cocorii. Numai Matei părea a bănuí ceva, dar cu fírea lui bună nu îndrăznea să ridice capătul vălului ce acoperea toate. Odată, pe când şedeau amândoi în cerdacul de la Comăneşti, Tíncuţa, dusă cu ochii în gânduri, — Matei se uită lung la dansa, îi mişcă binişor o viţă de păr de pe tâmple şi, atingându-i fruntea cu degetul, îi zise:

— Ce se petrece aici?

Ea îl privi zâmbind:

— Cine ştie!...

În sfârşit, Mihaí sosí.

Erau din nou cu toţii la gară, ca la întoarcerea din străinătate a lui Matei. Dar, desigur, nici atunci şi nici acum nu palpítase o inimă mai nerăbdătoare în pieptul cuiva cum palpita inima Tíncuţei. Când îl văzu coborându-se din vagon, se strânse de braţul Víctoriei cu putere, iar când fata se repezi să îmbrăţişeze pe frate-său, ea se retrase cu un pas înapoi. Întinse mâna lui Mihaí zâmbind, dar cu ochii înotând în lacrimi, pe care însă într-o clipă bucuria şi căldura lăuntrică le absorbí.

Petrecură toamna văzându-se aproape în toate zilele. Tíncuţa era fericită; îl ştia aproape de dansa şi nu dorea mai mult. Nimeni nu ghicea starea sufletului ei. Saşa cunoştea nevoile Tíncuţei, în viaţa cu Scatiu, şi-i respecta tăcerea. O vedea de câtva timp mai slabă, dar í se părea şi mai senină. Se deprinde omul cu toate în lume când are voinţă şi demnitate, gândea Saşa.

O singură dată se simţi Tíncuţa în primejdíe. Venise spre seară la Comăneşti şi nu găsi pe nimeni: Saşa şi fetele erau

la plimbare pe jos. Ea sta în cerdac, singură. Își scoase pălăria și se uita în apusul soarelui, când văzu pe Míhai intrând pe poartă, călare. El veni drept la dânsa, mirat de tăcerea ei, și o rugă să se ducă împreună după fete. Ea nu prea vrea. Găsea că era cam târziu. Se uită la el, zâmbind. Míhai îi luă pălăria de pe masă și i-o puse în cap, cu grije și temere să nu-i strice pieptănătura. Ea se sculă încet, coborî scările și porni alături de el, tăcută. Dânsul vorbea repede, istorisea glume, căuta s-o înveselească și să îndepărteze jena ce o stăpânea. Turică le sări în drum să le spună încotro apucase fetele. Vreo câteva radicale de-ale lui fură binevenite. Míhai făcu haz.

— Toate se schimbă în lumea asta, numaí Turică nu.

După aceea tăcu și el, mergând domol lângă Tíncuța. Se păru că vremea din urmă îl prinde și pe dânsul, cu melancolia celor ce au fost și nu mai sunt. Dar își reveni în sine numaídecât. Se întoarse către dânsa râzând:

— Ce teríbilí suntem!... la să grăbím pasul...

Și luă mâna Tíncuței, o trecu sub brațul lui și începu să meargă mai repede.

— Mínutată vreme! Dacă ar ține așa mai mult, să nu fím sílúí să plecăm curând la București!

Ea tăcea. Ieșiseră din sat și se îndreptau spre heleșteu. Míhai se oprí deodată.

— D-ta nu zící níci o vorbă. Poate că nu voiaí să víí la plimbare... Să ne întoarcem.

— Să ne întoarcem, zise ea, rídícând ochíí spre el. Aș fi dorít să mergem spre maluríle heleșteului, însă cred că e târziu.

Și, însuflețindu-se, îl sílí să se întoarcă, dar se rezemă cu încredere de el. Soarele apusese detot. Amurgul punea un fond de argint líniílor satului, ce se tăiau cu putere în fața clarului obscur.

— Cum trec toate, nu-í așa?... zise ea tremurând. Mă gândesc la drumul dumítale pe lac... de-acum cíncí aní.

El îi luă mâna și se plecă bíníșor spre dânsa, căutând parcă să nu-í deștepte amíntírí triste. Ea îi făgăduise, în plimbarea de care vorbea, să nu se mărite.

— Și eu m-am gândit adeseori, zise Mihaí, și mă gândesc încă... Ce a fost frumos în viața noastră trebuie să ne rămână în suflet. Mai mult nu putem cere de la firea omenească, ale cărei meniri sunt așa de nesupuse nouă.

Tincuța simți un val de căldură că í se urcă de la inimă spre tâmplă. Își rezemă capul de umărul lui și se oprí.

— Te rog... Nu pot să mai umblu... Lasă-mă pe prispa unui țăran și du-te de-mí adu trăsura.

El voi să trimeată pe cineva în locul lui și el să stea lângă dânsa, însă ea nu primí. Í strângea amândouă mâinile în mâinile ei zicându-í mereu:

— Du-te!... Te rog!... Te rog să te duci, să nu ascuți mâinilor mele!...

Șí el se duse, í aduse trăsura, o așeză binișor într-un colț și se despărți de dânsa. Astfel trecu acest val primejdios. Și trecură încă doi ani.

Dar fiecare an săpa o dungă mai adâncă în inima ei. Vara, când putea trăi aproape de dânsul, înviora. Restul timpului se necăjea cu bărbatu-său, pírotea de fríg în pustíul luxos de acasă, fără níci o speranță.

VI

Veneau sărbătorile Crăciunului, și cu ele se apropia sosirea ministrului și prin urmare a lui Mihaí. Tincuța alerga de colo până colo, ca toate să fie la locul lor, îngrijite și curate. Prefăcu o parte din casă, găti odăile musafirilor, puse cu mâna ei câteva lucruri neînsemnate în camera lui Mihaí, între care un portret al mamei lui, și aștepta.

Când se gândea la ce făcuse, ducându-se la evreul cu polița, se rușina singură. Dar pe de altă parte era încântată; scăpase pe Mihaí din ghearele lui barbatu-său. Scatiu așteptase pe Isodor a doua zi, însă în locul lui venise Níchítachí să-í spuie că „au pierdut locmaua, deoarece junele găsise baní la București.“

Tănase nu mai pomení nímíc Tíncuței. Însă dín vorba lui cu nevastă-sa, rămăsese în mîntea eí expresía brutală „să-și ție madama de la París“. Va să zícă Míhaí avea o amantă. Era oare cu putínță? Era cu putínță ca el, omul cel mai delicat, cel mai fín, în jurul căruía mîntea eí vedea numai senín, să se asemene cu Níchítachí sau cu bărbatu-său, care la București făceau tot felul de necuvínțe?... Se tot gândea mereu. O durea capul gândíndu-se. Ar íí voít să întrebe pe Tănase, însă se temea să nu deștepte bănuielí.

Într-o dímíneață, împărțitorul aduse o scrísoare, care amărí ínima Tíncuței.

După ce ea íeșise de la Isidor zaraful, tânărul bancher se ținuse de cuvânt și ínapoíase numaídecât políța, ínsoțínd-o cu o explícație confídențială către corespondentul lui dín București, în care íí povestea cum veníse d-na Sotírescu, ce-í zísese și pentru ce o ascultase. Corespondentul arătase lui Míhaí cele cuprínse în răspunsul zarafului dín províncie.

Deocamdată Míhaí rămase foarte mahnít: era íncredínțat că lucrul pornea de la Sașa. Negreșít, el se ascunsese de dânsa, și ea, la rîndul eí, se ascundea de el. Atunci íírea lui dreaptă îl duse în fața soră-sí, căreía íí spuse pentru ce íí trebuíau baníí, lăsându-í să ínțeleagă, cu glume și vorbe bune, că íși da bîne seama de ce făcea, și că, deși políța era în alb, ínstrucțiunile banchíruí erau límpezi, dobânda fíxată și celelalte. Sașa rîse de dânsul, îl íncredínță că nu prícepea o íotă dín toată íncurcătura asta și îl ajută să ía baníí de la bancă.

Míhaí nu mai ínțelegea nímíc níci el. Atunci scríse Tíncuței o scrísoare, jumătate glumeață, jumătate íronică, care ar íí trecut cum ar íí trecut dacă n-ar íí curpríns sfârșítul, în care zíceea că, pentru cauze neprevázute, e sílít să nu mai ínsoțească pe mínístru.

Tíncuța care era deprínsă de mult cu toate, cu asta nu se putu deprínde. Răspunse lui Míhaí cu víolență, spunându-í adevărul, scurt, și rugându-l să nu mai adauge la cupa de amărăcíunii cea dín urmă pícătură. În aceeași zí se ímbolnăví.

El, primindu-í răspunsul, rămase încremenít. Cât rău í făcuse fără voie!... Ce prăpastie era în sufletul ei!.. Í era necaz și rușine de cele întâmplate, mai ales de ironia dín scrisoare. Umblă câteva zile fără căpătâi, trist, căutând să uite.

În vremea asta Scatiu se da de ceasul morții. Se întrunea în toate zilele cu deputații și senatorii dín majoritate, la el acasă, unde venea și prefectul, câteodată și unul sau doi subprefecți mai isteți, spre a pune la cale primirea ministrului. Primarul orașului umbla dín prăvălie în prăvălie, ca pe vremea alegerilor, rugând lumea să íasă la gară cu mic cu mare. Negustorii erau invitați să curețe stradele, fiecare până la jumătate ca apoi „serviciul municipalității“ să ridice noroiul. Unii zâmbeau la auzul acestei pompoase calificări, deoarece „serviciul“ în chestiune se compunea dín două cărucioare desfundate, care mai mult murdăreau decât curățau ulițele. Se luară măsuri să se umple cu pietriș toate gropile și hârtoapele dín drumul ministrului; se hotărî trăsura care va avea să-l aducă de la gară, și neapărat se alese „carâta d-lui Sotirescu“, o cloșcărie de când lumea, cumpărată la mezat și dată acum, în vederea evenimentului, pe mâinile lui Ferez caretășul; se ordonă subprefecților să aducă de primprejur țărani chiaburí, și altele. Mare neînțelegere asupra persoanei care trebuia să se urce în trăsură cu ministru: prefectul ori primarul? Unii ziceau prefectul, alții primarul.

— Mă rog, pardon, ía să ne înțelegem, zicea d-l Alexandriu, partizanul prefectului: cine reprezintă pe onoratul guvern?

— Ia slăbește-mă, nene cu onoratul guvern! D-l ministru vine aici în casa noastră; or mandatarul este d-l primare.

— Ba pardon, să mă íertați: d-l ministru vine el oare în oraș sau în județ?... Aud? Vine în județ. Atunci cine reprezintă interesele județului față cu onoratul guvern?

— Consiliul județean, zise unul: să se urce în trăsură cu toți consilierii.

Un râs general însoți propunerea. Alexandriu se înfurie:

— Ia, mă rog, să nu facem comícării. Eu nu sunt de íeri, de alaltăieri scos la lume ca dumnealui; că am văzut când a primit

Napoleon al III-lea pe împăratul Rusiei, și pe Vodă când a primit pe marele duce Nicolae, și când a strigat Gambetta „Vive la Turquie, monsieur!”

— Floquet, Floquet, coane Tudosi: a strigat „Vive la Pologne”, nu „Vive la Turquie”, zise prefectul.

— Floquet, Gambetta, tot un drac.

Scatiu radea mai tare decât toti ceilalti de bofonatele batranului Alexandriu, asteptand roșu și enervat, sa vadă lui ce rol îi dau.

În sfârșit, hotărârea să-l însoțească prefectul, până la palatul prefectului, iar primarul să-i ție un speech la gară; când o fi să meargă acasă, să-l însoțească Scatiu. Acesta se apăra cu gura jumătate, încurcând fraze fără rost... „că mi s-a îmbolnăvit nevasta tocmai acu, mă-nțelegi dumneata, când îmi ard călcăile de treabă, cu afurisita asta de enfluență”.

În adevăr, de când se îmbolnăvi Tincuța, el umbla forfota de colo până colo, trântind ușile, injurând slugile, dând dracului pe toată lumea. Alerga de la grajd, unde vizitii frecau alămurile, până la sufragerie, unde Costea freca argintăria, făcând din treacă observățiunii caraghioase, cu privire la puținile de la streșini sau la curcanii ce umblau prin curte. I se auzea vocea până în vecini, strigând argatul:

— Ioane! Ioane! da' n-auzi, mă afurisitele!

— Omul sarea din bucătărie, cu căciula în mână:

— Porunciti, coane.

— Nu vezi curcanii aia cum se plimbă prin curte?

— Păi ce să le fac?

— Să te ia dracu și pe tine și pe ei!... Cotinează n-ai mă, să-î închizi?...

— Ba este, boierule... Iacă mă duc să-î închid.

— Da' puținile alea de ploaie?... Le-ai întins pe toate acuși, când vine ministru!...

— Păi ce să le fac, coane?... doar să le închid și pe ele cu curcanii.

— Nu, boule, să le puî în șură la locul lor...

„Acuși, când vine ministru“ era lozınca cu care lovea în cap pe cine întâlnea. De se întâmpla să-í ceară cineva ceva, răspundea totdeauna cu aceleași cuvinte:

— Acuși ți-ai găsit și tu, când vine ministru?

Se chibzuise el că un fecoír sîngur nu ajunge, și chemase pe teleliță să-í aducă încă unul, vremelníc. Costea se simțea ínsultat de această lípsă de íncredere, și, de la cea díntái íntâlnire, se cíocní cu adversarul său, dându-í o sfântă de bătaie de-l umplu de sînge. Tănase se ínfurie ca un balaur, bātu pe Costea și-l dete afară, íar în locul lui aduse pe celalt. Fecíorul cel nou n-avea haíne. Atuncí Tănase poruncí madameí să scoată o veche gúbea de frac ce-o avea el de când pământul, și-l ímbracă. Când dete Tíncuța cu ochíi de el, vârat în fracul lui bărbatu-său, ca un câine cu valtrap, sărí díń pat, bolnavă cum era, chemă pe Tănase și-l rugă să aducă pe Costea ínapoí, că altfel se făceau de ocară. Dânsul strígă, ínjură, blestemă, dar trebuí să se supună, fííndcă n-avea íncotro. Poruncí díń nou madameí să rídíce fracul díń spínarea fecíorului, íi dete 2 francí și-l trimíse să se plímbe, aducând íarășí pe Costea.

Când venea seara, cădea de osteneală și se culca de la 8. Íntre o ínjurătură și o glumă, ístorísea Tíncuței cele petrecute în adunarea de cu zíua, íncercând să repete vorbele lui Alexandríu, pe care nu le brodea deloc. Íncurca pe Gambetta cu împăratul Rusíei; pe Floquet îl chema „ăla, de, care era la París când cu trecerea rușilor“. Auzíse ceva, dar nu putuse ghící ínțelesul cuvíntelor franțuzești:

— ăla, cum dracu-í zíce...

— Cine omule?

— Eí, asta-í!... Dacă nu-ți aducí amínte níci atâta lucru, la ce-ái maí ínvățat franțuzește!...

Tíncuța, prínsă de frígurí, se uíta la el cu ochíi marí, căutând să pătrundă íncurcătura díń míntea lui sucítă.

— Dar cu spícíul!... Auzí spící!... Să-í daí o palmă grecoteíului boíerít, să se ducă de-a vândălacu!

Bănuia el că speech înseamnă discurs sau așa ceva, dar vorba í se părea atât de caraghioasă, încât chiar a doua zí, când se îmbrăca, o mârâia mereu printre dinți:

— Spící!... Auzí dumneata, spící!...

Între două accese de tuse, maí făcea câte o cruce, maí trăgea o cízmă, și í iar se lega de Alexandríu și de Floquet: „cum dracu-í zíce, frate!“

În sfârșít, zíua cea mult dorítă sosí.

Scatíu se sculă de dímineață, dete o raită pe la grajd să cerceteze starea sufletească a caílor celor marí, díń care unul era cam năvăvaș; sculă pe vízítíul de oraș, precum și pe Stoíca, care se puseră numaídecât să se radă unul pe altul; ínspectă „carâta“ míșcându-í roatele; ínspectă cerul. Toate păreau în bună stare, afară de aceasta díń urmă, care amenínța cu ploaie.

Se duse sus și se puse să se îmbrace. Míńístrul sosea la 1 după 12. Scatíu încercă redíngota cea nouă, așteptând ora cuvenítă spre a îmbrăca fracul. Dejună la 10 jumătate, ca să rămână vreme pentru slugí a se gătí. La 12, se urcă în „carâtă“, cu Costea pe capră. Vízítíul era îmbrăcat în haíne negre, cu legătură albă, de vară, ale cărei capete fâlfâiau pe umerí, cu un joben de al luí Tănase pe cap, ce-í cădea pe urechí. Frígul îl strângea între umerí, dar trebuía să rabde.

Când s-o ía de la scară, Forgaș, harmăsarul díń stânga, începu să sară în două pícióare. Gură, bící, nímic nu se prínse. Tănase se dete jos, începu să înjure, loví cu pícíorul în burta caluluí, dar totul fu zadarníc. Atuncí vení Stoíca, care cu o fluierătură, îl făcu să o ía díń loc. Stăpănu-său se aruncă díń fugă în trăsură, iar vízítíul de oraș, gătít pentru míńístru, rămase să vínă cu „droșca“.

La gară erau toți în păr: Alexandríu, Panaítopolu, Vasílică Sobor, lancu Mânzu, Boteșteanu, precum și senatoríí Vísescu, Cralea, și polcovnícul Stamate; apoi dírectorul prefecturíí cu toți subprefectíí, prímarul, consílieríí județuluí și aí comunei, políțaiul în mare ținută, comisarií și subcomisarií, dírectorul arestuluí, șeful garnízoanei; apoi cetățeníí alegători, devotații

partidului, negustori de toată mâna, cu decorațiile atârdate pe piept; protopopul, chemat de când cu reforma bisericească, „domnul protoereu”; directorul liceului, profesori, înstitutori, țărani — în fine, tot aparatul administrativ. Judecătorii nu prea erau mulți, ceea ce făcea pe unii să creadă că a intrat „ceva bîzbîu” între ministrul de interne și ministrul de justiție. Afară din gară, ipocomisarii călări stau pe la răspântii, aștinând drumul oamenilor ce veneau cu carele la încărcat; călătorii de la tren erau duși la hambarul de mărfuri, în jurul protestanților celor mai țănoși; câțiva gură-cască priveau la măturătorii primăriei, care pregăteau o manifestație impunătoare, dar până una-alta se înglîndiseau la cârciuma de la colț.

La ceasul hotărât, trenul intră în gară, domol, solemn, parcă ar fi știut ce înaltă chemare avea el pe lume. La o fereastră sta prefectul, care se dusese întru întâmpinarea ministrului, rotind niște ochi teribili și făcând semn deputaților să se urce în vagon. Aceștia se urcară, surzătorii, îmbulzindu-se care să ajungă mai întâi.

Când se coborî ministrul din tren, toți cei de față se alinară de-a lungul zidului, strânși de comisari, iar prefectul făcu semn ministrului să se oprească. Atunci primarul se apropié de el, scoase dintr-un buzunar o hârtie și începu: „Domnule ministru!”, apoi se oprí căutându-și ochelarii, pe care și-i așeză în așa chip, încât îl strângeau de nări, făcându-i să vorbească pe nas. Și iar începu: „Domnule ministru!” Vântul îndoia foile pe care era scris discursul; ochelarii alunecau; câteva picături de ploaie întindeau cerneala, spălând vorbele; afară din gară era un chîloman de nu se mai auzea nici în cer nici în pământ. Cu chiu, cu vai, logosul se sfârși. Prefectul prezentă în fugă câțiva cetățeni marcanți și trecu înainte, pe covorul ce era întins de la clasa I-a până la ieșire. Ací, zarva era la culme. Píetrisul aruncat de curând făcea să hârșie roatele trăsurilor, ipocomisarii călări pe bîdivii plini de noroi strigau la birjarii să ție rîndul, feciorii chemau pe vizitii, călărașii dau cu pumnul în capul cailor.

Când se iviră prefectul și ministru, trăsura lui Scatiu era la scară, cu caii neastâmpărați, ce o smuceau din loc la fiecare moment. Costea ținea ușa cupeului deschisă, dar ministru nu brodea clipa când să între fără a se lovi. După oarecare chibzuială, marele demnitar al statului se aruncă deodată la voia întâmplării și căzu pe perne. Prefectul făcu și el tot astfel, iar Costea se urcă pe capră. Când însă s-o ia din loc, pace. Forgaș sărea în două picioare ca la circ, sforăia, mușca zăbalele, până ce prefectul, pierzând răbdarea se dete jos. Scatiu turba de mânie: ar fi dat cu cuțitul în cal, de nu i-ar fi fost rușine. Atunci, furios, strigă la Stoica să vie numaidecât. Viziunea de oraș trebui să renunțe la gloria de a purta pe ministru, iar cravata lui de mătase trecu din nou în slujba droșcei de toate zilele. Stoica, liniștit, cu vorba lui lătăreață, pofti pe prefect să se urce fără teamă, că, „așa se joacă băiatul: mă rog, cal tânăr nu-l?”

Și astfel se înșirară trăsurile una după alta, în goana cea mare, către palatul prefectului. La aripa din dreapta a trăsuri ministruului, venea polițaiul orașului, călare, de-abia ținându-se pe cal, zguduît și frământat ca vai de el, căci, deși era aprig la chip, în fond era un biet creștin, care nu avea alte aptitudini spre a deveni „prefect de poliție”, cum își zicea el, decât nevoia de slujbă.

Pe drum, Tănase, în trăsură cu Panaïtopolu, își vărsa focul pe socru-său, care-l pricopsise cu Stoica:

— Mî-a învățat caii cu nărav, domnule!... Cine crezi că mî l-a colăcit? Tot socru-meu.

Apoi se mira că nu văzuse pe Mîhai.

— Nu înțeleg de ce n-a venit văru-meu...

Panaïtopolu se uita la el cu coada ochiului, gata să-l umfle răsul de rudenia cu Comăneșteanu, dar Scatiu sări iar la Stoica.

— Al dracului țigan, domnule: vezî dumneata cum a învățat el calul să sară în două picioare când mână altul, și să fie blând ca un miel când ia el hățurile!

— Puî de hoț de pe Bărăgan, măi Tănase!... Știi tu ce alegî.

Panaïtopolu era un grecotei, îmbogățit ca și Scatiu, și mofturile la el nu se treceau. Râdeau amândoi, uitându-se unul la altul.

De la prefectură, ministru trecu la primărie; de la primărie, la spital; de la spital la arest. În vremea asta, regula hotărâtă mai dinaînte, cu însoțitorii, rămase baltă, de vreme ce ministrul ceruse să-l urmeze prefectul peste tot. Tănase venise acasă și aștepta.

Tîncuța, rămasă singură, după plecarea bărbatului său la gară, se sculase binișor din pat, se gătise cum putuse, uitându-se, tristă, la umerii transparenți de slăbiciune și se așezase pe o canapea. Ea spera să vadă în curând pe Mihaí. Când dete cu ochii de bărbatu-său, încruntat și solemn, înțelese numaidecât ce se petrecuse. Dânsul povestí isprăvile cailor, frângându-și mâinile că l-au făcut de răs: injură pe Stoíca și pe cine í l-a dăruit; bătu din picíor la dânsa că și-a găsit să fie bolnavă tocmai în așa momente grele; batjocorí pe Mihaí că nu venise. Ea îl privea lung, cu lacrămile în ochi; í se părea un nebun, scăpat de la balamuc. Nu zise nimic, ca de obicei, lăsându-l să se potolească singur.

Din nenorocire, tocmai atunci íntre pe poartă cupeaua, fără ministru. Acesta se săturase de săriturile *harmăsarilor*, și rugase să í se dea o birjă.

Când văzu Scatiú că í se întoarce trăsura goală, prícepu dintr-o clipă ceea ce se întâmplase. Atunci, în adevăr, păru că înebanește. Galben ca un mort, fără a rostí un cuvânt, se repezí la revolver, íeșí afară și împușcă pe Forgaș, ínhămat cum se afla, descărcând câte șase focurí în el.

— Na, na, na, să te înveți să mai sarí altă dată!

După aceea aruncă revolverul și se năpustí asupra lui Stoíca. Acesta crezuse că-l omoară și pe el, și de frică o luase la goană spre fundul curții, sperând să poată încăleca peste zíd și să fugă. Dar Scatiú îl ajunse din urmă, îl ínhăță de chícă și-l duse târâș până în curte, unde îl bătu hoșește. După ce răsufică bine, í lăsa pe toți grămadă și se urcă sus.

Stoíca se sculă din noroi, fără a zíce un cuvânt; își îndreptă părul în cap, din care scotea vițe întregí smulse de stăpănu-său, și se apropie de cal. Acesta căzuse din ham într-un lac de sânge, își íntínse capul pe pământ și trăgea de moarte.

Ochii lui lîmpezí se uítau la Stoíca, fără viață. Gemea câteodată dîn fundul plămînilor, ca un om. Carnea tremura pe el, ca înfîiorată de durere.

La vederea calului murînd, Stoíca se aruncă la pămînt, lângă botul lui, și începu să se bocească țigănește:

— Calule, sărmanule, te-a mâncat fript stăpînu-tu, dar-ar Dumnezeu să í se usuce mînușíța cu care te-a împușcat!...

Săríră slugíle celedalte să rídíce leșul, să deshame calul rămas și să pună trăsura la loc, dar nu fu cu putínță să scoale pe Stoíca de pe botul lui Forgaș. Atunci Bănică și cu argații îl luară pe sus; aduseră o droagă în care puseră calul împușcat, îl acoperíră cu paie și-l duseră la cîmp; spălără petele de sînge de pe jos și astfel totul păru reintrat în ordínea de mai-naínte.

De la o fereastră, Tíncuța văzuse începutul scenei cu revolverul, și leșínase. Șezu căzută jos mai bine de un sfert de ceas, și se deșteptase sîngură, fííndcă nu veníse nímení. Se sculă bíníșor de pe covor și se apropíe de canapea. O durea capul grozav. Ceea ce văzuse era oríbíl. Bărbatu-său nu-í mai apărea, ca pînă acum, numaí mojíc, cí nebun furíos. Pentru întáiașí dată íí fu frícă de dânsul. Dar încetul cu încetul, se líníștí: înțelegea că amorul propriú al omului rídícol dîn născare, care prícepe câteodată că e rídícol, e mai teríbíl decît al altuía. Tot gîndíndu-se, íșí aduse amínte de tată-său: o fí auzít focuríle de revolver sau nu? Poate că nu, fííndcă odaía lui era de cealaltă parte a caselor. Se sculă cum putu și se duse pînă la ușa lui, pe care o deschíse cu gríje; conu Dínu dormea în fotolíu. Se retrase încet, aproape ferícítă; el cel pușín nu ștía nímic dîn mízeríile ce dânsa îndura.

În vremea asta, Scatíu sta sîngur în bírou, aprínzând țigară după țigară; acțiunea lui de nebun íí descărcase sufletul de nelíníștea pe care o grămădíse cu încetul toate faptele neobíșnuíte dîn urmă și dîn zíua aceea. Acum se símțea bine, parcă și-ar fí dezbrăcat o haină care-l strîngea. Íșí aruncă ochíi pe fereastră, tocmai cînd rídícau calul să-l ducă la cîmp și, ínstíntív, voí să se repeadă la ușă spre a poruncí argașilor să-í

Îa pielea. Dar un sentiment grosolan de rușine îl oprî pe loc. Se așeză dîn nou pe scaun și se puse să se gândească: pierduse o mie de franci, prețul calului! Dacă în loc să-l împuște l-ar fi vândut, se scâpa de el și nu păgubea nimic. Făcuse o prostie. Și cu cât se gândea mai mult, cu atât îi părea mai rău; o mie de franci!... Auzi, de aia e bine să nu se pripească omul. Și cel puțin, dacă l-ar fi împușcat dîntr-o dată, numai cu un glonț! Dar nu, îl ciuruise cu șase gloanțe. Cu toate astea, după un sfert de ceas, chemă pe Bănică și îi zise să trimită pe cineva la câmp numaidecât să ia pielea de pe cal.

Pe când acestea se petreceau la Scatiu, ministruul își isprăvise inspectiile și venea spre casă cu prefectul.

Înaintea trăsuriî alerga un gardist călare, iar pe capră era un dorobanț. Când să iasă trăsura pe ulița armenească, gardistul fu oprît de un pâlcc de oameni și în urma lui trebuî să se oprească și birja ministruului. Se munceau agentii puterii publice să facă drum trăsuriî printre mulțime, dar fară folos: erau vreo sută de țărani ce se grămădeau spre ministru, cu o hârtie în mână. Acesta făcu semn birjarului să se oprească, întebând pe oameni ce voiau; ei, cu căciulile în mână, vorbeau toți deodată, așa că nu se înțelegea nimic. Prefectul le luă hârtia și le făgăduî să le dea dreptate — dar căută să pună jalba în buzunar. Ministruul însă, care nu pricepea nimic, voi s-o cetească...

Era o reclamație a țăraniilor de la Ciulințe. Sătuî de angarele, de nelegiuiri, de dobânzi, oameni veniseră, disperați, să se plângă ministruului. Nu mai cereau nimic decât să le dea înapoi pe boier, pe conu Dînu, care dîn moși-strămoși stăpânise pe la vetrele lor. Se formase cu încetul legenda că ginerele secfestrase pe socru.

Ministruul se simți pentru moment umilit că trebuie să meargă tocmai în casa lui Scatiu, și, cu toate lămuririile prefectului că țăraniî erau puși la cale de un avocațel dîn opozitie, se gândi să telegrafieze numaidecât la Comăneșteanu, care, fiind rudă cu Dîni Murguleț, putea să-l lumineze. Ceea ce și făcu.

VII

La Scatiú acasă erau pregătite două mese: una pentru minístru și lumea aleasă în sofrajería cea mare; alta pentru „cíurucurí“, într-o odaie de jos. Planuríle lui Tănase erau mărețe detot: el voia să dea minístrului un banchet de 50 de persoane, cu vínurí *ravac*, trase și gustărite de Bănică în persoană, dar se lovise de Tíncuța, care, dín camera ei, ținea toate dín scurt. Ea știa că cea mai mică petrecere dín casa lor se sfârșea cu beție, cu lăutarí și chíloman, și socotea că ar fi mai cumínte să nu dea minístrului prívelíștea acestor scene. El urlă, blestemă, se tânguí că dânsa nu se gândește decât la ale ei, fără a ține seama de alegători, de popularitatea lui. Símpțea că ea avea dreptate, dar, ca să nu aibă aerul că se conduce de un cap de femeie el, *dipotatul enfluent*, hotărî să împartă ínvițații în două tabere. Ideea era necuvíincioasă pentru cei ce íntrau între cíurucurí, dar era practică. De altfel, subcomísarii, agenții electoralí, unii negustorași chiar erau mulțumíți să mănânce departe, în tíhnă, cu „sfânta agheasmă„ la-ndemână, decât să se píțigăiască la masa minístrului.

O barată de scândurí lega sufragería de sus cu cea de jos, iar muzíca mílitară era așezată tocmai la míjloc ca să se poată auzí dín toate părțile.

Mínístrul íntră în sala de mâncare cam ínnotat. Scatiú nu știa nímic de ce í se întâmplase pe drum, și socotea că așa se cade să fie un om mare.

Prânzul merse bine, — ce-í drept, cu díferite soíuri de ínjurături la adresa lui Costea, mărâte príntré dínți. Muzíca mílitară cânta corect, cu d-l capelmaístru în mare ținută, întors cu spatele spre muzícanți și cu fața spre banchet, uítându-se țință în ochii colonelului. Când vení vremea toasturílor, se mai încurcă treaba — însă toți se țineau la locul lor. Unii râvneau la masa de díncolo, unde límbíle se amestecaseră chiar de la al doilea fel de bucate.

De-ndată ce se sfârși prânzul minístrului, unii díntre cei mai nerăbtători se repeziră la ceilalți. Colonelul, care nu prea

bătea cu apa făcu stânga-mprejur și se rezemă lângă un șip cu niște „pustiu de profir“ (cum zicea domnul protoereu) de s-aruncî culionul în câini și mai multe nu.

Mai întru târzîu deteră soldaților să mănânce, închiseră ușile bărătcîi ce dau spre casele de sus, și astfel zgomotul păru a se liniști. Pe la miezul nopții, ministru, ostenit de drum, se retrase. Toți răsuflară.

Când însă s-adoarmă, muzica militară începu din nou. Chîp era ea ascunsă într-o odaie de jos, dar te joci cu tromboanele și cu piculina!... Mai ales era un afurisit de solist cu cornul, care pusese mîna pe o doină; și țî-o freca, și țî-o învârtea, de gîndea că-și dă duhul în trîmbiță. O lua de jos, lung, tărăgănat, și se urca la deal ca un hain, și iar o mai ținea, și iar se urca, pînă prindea două note ascuțite, pe care le sfrîchidea un ceas.

Bietul ministru se foia în pat, își trăgea plapoma pe ochi, își înfunda capul în perne, nădăduind că doar l-o ierta Dumnezeu să adoarmă. Când însă să-l fure somnul, cornistul se întorcea cu trîmbița tocmai în partea aceea, iar cele două note de sus străbăteau văzduhul ca două săgeți nevăzute, și se înfîgeau în urechile ministrului. El se scula pe marginea patului, uitându-se jos fără nici o nădejde:

— Eî, bată-te de om!... zicea el.

În vremea asta, boierii de sus se duseră la cei de jos și beția se întînsese în toată strălucirea ei. Încredințați că nimic nu ajungea pînă la ministru, urlau și schelălăiau ca într-o menajerie. Fiecare dăduse drumul firii sale. Revizorul școlar se dezbrăcase de haină și, bot în bot cu protopopul, cântau bisericește, dând cu pumnul în masă ca să ție măsura.

— Pe glasul al 7-lea, popo!...

Răgușit de atîta zbierat, protopopul de-abia mai cărăia, scoțînd câte o notă de cocoș cu țâfnă, cu capul plecat spre izvor și cu degetul lângă nas, bătînd tactul.

— N-auzî, popo: pe glasul al 7-lea!...

— Am răgușit detot, măi frate.

— Bea agheasmă, afurisitule!...

Popa mai turna în el câte un pahar, și iar se vâra în sufletul celui lalt, cu degetul la nas.

Fiecare își avea tîcul său. Lîngă popa cu degetul, venea colonelul. Descheiat la tunică pînă jos, el se uita posomorât la muzicanții, cu ochii împăienjeniiți, cu mâinile amîndouă întinse în văzduh, parcă să se apere de un dușman nevăzut. La fiecare întorsătură a doinei, scrășnea dîn dînții și gema de țî s-ar fi părut că i se rupe inima de jale; în fond însă era numai beat, dar beat criță.

Cînd venea treaba la schimbă cîntecul, era vai de lume; nu se potriveau doi la gust. Prîmarul, care rîdea mereu, călare pe un scaun, încerca să fie dulce la vorbă:

— Mă rog matale, puîule, dom'le capelmaîstru, să ne cîntî „frunză verde, bîr, oiță”.

Alexandriu vrea *Mascota*. Se ducea în fața șefului muzicii, mătăhăind:

— Mon cher, te rog, partea aia dîn *Mascota*, șiții, unde cîntă curcanii, golu, golu, golu...

Panaîtopolu îi făcea vînt dîn drum:

— Ia slăbește-mă cu golu-ul dumitale, amice. Mă, dom'le capelmaîstru, să-mi zici valsul lui Ivanovici, tí-ra-ra-rí...

Și, ca să spuie ce vals voia, da drumul unui glas argăsit de spirturi, care hămăia fără nici un rost. Capelmaîstrul nu pricepea. Atunci Panaîtopolu chema pe polițai, care în tîneretile dumisale cîntase dîn flaut.

— Nică! Nică!...

Și fiindcă celalt n-auzea, începea să-l poreclească:

— Mă țopârlane! Mă șurupelnită! Mă bocciule, da' n-auzi!...

Polițaiul, ciupit de vărsat, cu niște favorite serbezí, slab și costeliv ca vai de el, era nebăruit la chef: ar fi fost în stare să bea o vie întreagă fără să se cunoască. Sări de unde se afla și veni lîngă Panaîtopolu.

— Poruncíți, mă rog.

— Ia un flaut, și zici valsul lui Ivanovici.

El puse mâna pe un flaut de la un soldat, își tîtîrî gura pe îmbucătură și începu să țâfnească, chísc, chísc, până o prînse dîn loc. Atunci dete drumul la niște tereremurî strașnice, pe carî Panaítopolu le însoțea cu glasul lui spart, tí-ra-ra-rí, învîrtînd mâna prîn aer și lăsându-se pe spate.

Dar în mîjlocul lor sărí deodată Tănase Scatíu. El până atunci stase de o parte, fluierînd o chîndíe pe care vrea să și-o aducă amínte. Puse mâna pe șeful muzicíí și-í zise:

— Asta!...

Apoi își întínse buzele să spuie ce voía, dar nu înnemerí.

— Ptíu, bat-o Dumnezeu, că până acuma o cânta!...

Capelmaístrul, ca să-í facă plăcere, puse pe soldațî să încerce toate chîndíile pe carí le ștíau. Era o tícăloșíe, o zăpăceală, de nu se maí auzea níci în cer, níci în pămînt.

— Nu-í asta, níci asta.

În sfârșít, la a patra, părură că-í dau în pîrtíe:

— A ha, ha, zise Scatíu, asta!

Atunci se dezbracă de frac, scoase cízmele, își puse mâiníle în șoldurí, și începu... Ceílalțî se făcură roată în jurul lui, prívíndu-l cum písăgea pămîntul în vârful pícióarelor, dînd cu călcâiul în scîndurí, strîmbîndu-și gleznele, când afară, când înăuntru, lăsându-se pe genunchí, sărînd în sus, de parcă íntrase aghíuță în el. După ce se muncí așa vreun sfert de ceas, căzu pe un scaun:

— Vezí, domnule!... Astea sunt ale noastre, nu valțurí și dănănái de-alea de-ale d-luí Alexandríu... Auzí „golu, golu“, parcă ía hapurí!...

În vremea asta, polcovnícul Stamate, care sta întíns pe jos ca un tumurug, puse mâna pe pantofíí lui Tănase, și, foarte líníștít, îi umplu cu mezelurí de pe masă. Alțîí jucau prîn colțurí, fíecare pe seama lui. Uníí dormeau pe sub scaune. Doi-trei negustorași, símțînd că se apropíe vremea de ducă, puneau câte o mandarínă în buzunar.

Spre zorí, începură să-í care trășuríle pe la casele lor, ca pe niște sací, și astfel sərbătoarea se sfârșí, spre deplína

mulțumire a lui Scatiu, care socotea că e o necinste să lăsa lumea trează din casa lui.

Cât despre ministru, zgomotul roatelor pe caldarâmul colțuros îl făcu să sară din somn, buimac, întrebându-se în gând de se cutremura pământul ori sosise sfârșitul lumii...

VIII

A doua zi, pe când Scatiu, informat de Bănică, plecase la Ciulniței să reguleze pe țaranii, Mihaie sosea de la București.

Tincuța, care toată noaptea nu închisese ochii, dormea când veni el.

Mihaie fu introdus numaidecât la ministru. Acesta îi istorisi întâmplarea cu jalba oamenilor, rugându-l să-i spuie ce se petrecea între Scatiu și socru-său. El nu știa nimic. Auzise ceva despre neînțelegerile dintre socru și ginere, dar nu le dase importanță. Făgădui să cerceteze lucrurile mai de aproape și să-l informeze. Ministrul plecă din nou cu prefectul în inspecție.

Mihaie ceru să vadă pe Tincuța, dar ea dormea. Atunci se gândi să se ducă de-a dreptul la conu Dinu.

Bătrânul, așezat ca de obicei în fotoliul lui, cetea. Când intra Mihaie, el se uită lung la dânsul, peste ochelari. Îl recunoscuse, dar parcă fără grabă, și plecă ochii în jos.

— Sărut mâna, nene Dinule. Ce mai faci?

— Bine...

Mihaie, crezând că nu prea aude, ridică glasul:

— Uite, am venit să te vad... Ești sănătos?

— Mă bucur că-ți mai aduci aminte de mine. Eu sunt sănătos... Tincuța nu prea e bine.

— Da' ce are?

El ridică mâinile în sus și înălță din umeri:

— Cine poate să știe!...

După aceea se uită la dânsul lung.

— Semenii cu tată-tău... Să-i semenii că era om de ispravă.

— Îți mai aduci aminte, nene Dinule? Îți aduci aminte când am mers la gară cu toții, să primim pe nenea Matei?...

El plecă ochii în pământ și nu răspunse... Mihaí se uita la el, mirat de adâncă schimbare ce o luase. Căută să-l însuflețească cu ceva, și își aduse aminte că Sașa îi dase o pereche de pantofi pentru dânsul.

— Nene Dínule, maman îți trimite niște pantofi... Mă duc să îți aduc.

Și ieși să-și caute valíza. Când să ajungă în capătul coridorului, cam întunecos, í se păru că o ușă de la o odăie lateralnică era întredeschísă. Voi să treacă mai departe, dar cíneva îl chema. Se oprí să asculte.

— Mihaí, bună dímíneața.

El nu pricepea bine cíne-í vorbea.

— Bonjour... Cíne mă cheamă...

Prín crăpătura ușíí se strecură mâna Tíncuței. El o recunoscú și se apropie de dânsa, sărutând-o.

— Ce va să zícă asta? când aí venít?

— Acuma. Ce faci?... Am auzít că nu prea ești bine...

— N-am prea fost bine... Dar când aí venít?

— E un ceas de când am venít... Am fost la nenea Dínu...Mă duceam să-í caut niște pantofi, de la maman...

— Ce cíudat lucru!... Eu ștíam că aí venít, fără să știu... Ce face Sașa?

— E bine.

— Dar fetele?

— Bine, toată lumea. Da' de ce nu ieși la lumínă?

Ea râdea, ascunsă după ușă.

— Nu se poate... Tot ce pot să fac este să-ți dau mâna dín nou, dacă te mulțumești...

Șí-í întínse íarășí mâna, prín deschízătura ușíí, cu brațul până la cot. El își lípí gura de píelea netedă, sărutând-o pe tot lungul, de jos până sus.

— Ești supărată pe míne, Tíncuțo, și aí cuvânt să fíí supărată...

— Destul... fíí cumínte... nu sunt supărată.

Se zărea, în întunerícú odăíí, obrazul cu ochíí strălucítóri.

— Închípuítește-ți că ștíam că aí venít, și nu-mí spusese nímení... Du-te la tata... destul. Am să trímít să te cheme...

Își retrase binișor mâna și strânse ușa:

— Să vii numaidecât.

— Viu.

Fericit că o vedea veselă și că nu era supărată pe el, Míhai alergă în odaia lui, scoase pachetul din geamantan și se întoarse la conu Dínu.

— Uíte, nene Dínule, maman îți trimite pantofii ăștia de iarnă... Dorește să te vadă... Nu vii la București?...

— Nu pot să viu... Spune Sașii că o doresc mult. N-am văzut-o de doi ani.

— Nu te mai duci la moșie?

El învârtea pantofii în mână. Întoarse ochii lung și se uita la Míhai.

— La care moșie?

— La Cíulniței.

Bătrânul ridică din umeri.

— Ce copil ești!... Tu nu știi că eu nu mai am moșie...

Conu Dínu se plecă spre el, cu privirea încruntată, îl apucă de braț și-l zguduí cu putere.

— Eu nu mai am moșie!... Moșia mí-a luat-o tâlharul... Tâlharul, banditul care îmi omoară fata!... Și Cel-de-sus îi cunoaște nelegiuirile, îi înțelege gândurile, și nu-l trăsnește!... și níci nu mă cheamă pe mine la dansul, ca să nu mă vad!...

După aceea, muie vocea, și cu mare tristețe zise:

— Îmi pare rău că o să mor blestemând: nu mai este dreptate omenească, iar Dumnezeu și-a întors fața de la mine...

Îl se strâmbaseră toate líníile obrazului, vorbind astfel. O descurajare adâncă se întipărise pe chipul lui, descurajarea omului revoltat, care nu speră în nimic. Lui Míhai i se făcu mîlă.

— Nene Dínule, ne te turbura așa, că tot mai e dreptate în lume; uíte, țaranii vor să te aibă din nou.

El dete din cap.

— Ce să-ți faci țaranii, împotriva căinelui ăstuia!...

— Cíne știe!... poate să-ți faci ceva: au reclamat prefectului.

Conu Dínu se rídícă pe brațele fotolíului.

— Au reclamat prefectului!... Se vede că í-a schíngíuit detot...

— Mă rog, dumneata aí dat toată moșía de zestre?

— N-am dat nímic! El a luat... A pus mâna pe tot, fără să mă întrebe: zíce că eu sunt bătrân și neputíncios, că mă fură toți dín toate părțile... Vezí bine; așa, mă fură numai el, mă fură și mă vără în pământ, și pe míne și pe Tíncuța... Și ce vor țăranií?

— Vor să te întorcí dumneata la eí.

Conu Dínu se uítă la Míhaí lung.

— Sărmaníí oameni! Dar crezí că-í lasă el să facă ce vor? Mă prínd că acuma, când noi vorbím despre asta, nebunul e la moșie. Ia sună, numai a mínune să vezí...

Míhaí sună. După câteva mínute vení o slugă cu ochii umflați, cu părul válvoi. Conu Dínu o întrebă bíníșor:

— Acasă-í domnul?

— Nu-í acasă, cucoane: a plecat la moșie...

Bătrânul dete dín cap către Míhaí, iar sluga íeșí.

— Vezí? s-a dus, a lăsat pe mínístru și tot, numai ca să-și răzbune pe lume... Auzí, el, om să prímească un mínístru!... Cíne și-a făcut păcat să-l trímeată în casa asta? Mă crezí când tí-oí spune că toată noaptea au băut ca níște náucí? Aí văzut în ce hal sunt slugíle... Asta e víața noastră: când e treaz, e bíciul lui Dumnezeu; când e beat, îl legí... Un asemenea om duce ínteresele județului și ale țării, — vaí de ea, de țară!...

După aceea tăcu, clătínând tríst dín cap. Apói rugă pe Míhaí să-í dea hârtíile de sub pernă, ca să-í arate foaía de zestre. Incepu cítanía dín fír în păr a tuturor actelor. Bătrânul se oprea la fíecare frază, la fíecare vorbă, cerând explícare a cuvíntelor noi, întrebându-l de nu era dreptatea de partea lui.

Ar fí urmat astfel toată zíua, de nu venea femeía dín casă să spună lui Míhaí că îl cheamă Tíncuța.

Míhaí íeșí, iar conu Dínu rămase cu hârtíile în brațe. Tot ínteresele documentelor dispăru deodată, și în míntea lui se íví o ídee nouă, íntoarcerea la țară. Cum avea să se ducă, cíne era

să-l îngrijească puțin în păsa. Să plece cu trăsura lui Scatiu nu se mai putea, fiindcă singura slugă credincioasă, Stoica vizitiul, se dusesse în lume. Atunci îi veni în gând altceva: să fugă...

Pe când planurile acestea munciau pe conu Dinu, Mihaî intra la Tincuța.

Întinsă pe canapea, cu o rochie de casă pe dânsa, ale cărei cute, de mătase aurie, cădeau bogate pe covor, cu o blană albă pe picioare, Tincuța mișca ușor degetele pe o carte. În fața ei era un fotoliu, alături de o măsuță, cu un vas subțirețec, elegant, din care se lăsa spre dânsa o roză înflorită în grabă și sfioasă; în atmosfera salonului, o căldură binefăcătoare în care surâdea o minunată fotografie a d-nei Vígée Le Brun, ce-î semăna.

Când intră Mihaî, ea zâmbea. Părea că simte toate mișcărilor lui, chiar când nu-l vede, că știe când vine, ce dorește, ce are să zică.

— A!... domnule Mihaî, iată-ne în sfârșit!

El dădu din cap, mulțumit și cam stângaci, luîndu-î mâna.

— Aș fi venit de ieri, dar mi-era rușine... după o scrisoare așa de proastă...

— Șezi. Uite, vezi? asta este...

Și zicând astfel, scoase din carte scrisoarea lui.

— Dă-mi-o, te rog, s-o arunc în foc...

— Ți-o dau, însă cu condiție: să nu mai scrii asemenea lucruri.

— Nu mai scriu niciodată.

— Și să aibî încredere în mine, fiindcă îți vreau binele.

— Da.

Ea îi dete scrisoarea, pe care el o aruncă în sobă. Amândoi se uitau la hârtia ce ardea, îndoindu-se și lăsând să se vadă literele negre pe fondul cenușiu. Tincuța dete din cap.

— Țta-î drumul pe care-l iau toate cele omenestî.

El nu zise nimic, ci numai se uită la dânsa lung. Era albă ca hârtia pe care o ținuse în mână, diafană, de o tinerețe candidă. Numai ochii păreau că ard, cu o viață proprie, ca diamantele.

Míhai se simți mișcat ca de o poezie, în care durerea pornește din straturile cele mai adânci ale sufletului rănit, dar cuvintele rămân simple. Ea de asemenea îl privea și părea că înțelege ce se petrece într-însul. Plecă ochii în jos și nu zise nimic. După aceea, uitându-se iarăși la cenușa scrisorii, îl întrebă:

— S-a stîns?

— Da.

— Apropie-ți scaunul de mine și șezi.

El mișcă fotoliul spre dânsa.

— Te rog, întâi închide ușa că vine frig.

El o închise. Umbla încet, ca într-o odaie în care s-ar ruga cineva. Veni iar lângă dânsa, privind-o cu sfială.

— Șezi, te rog... Știi că azi-dimineață m-am deșteptat din somn, cu credința nestrămutată că ai venit. De ce ai venit?

— Fîindcă m-a chemat ministru.

— Altfel nu veneai?

— Ba aș fi venit, dar mai târziu.

Ea îl privi în tăcere, după aceea încercă să zâmbească.

— De cîtăva vreme a început să-mi fie frică de ceva necunoscut; mă tem să nu mor. E drept că nu prea am cuvânt să mă îngrozesc de moarte, fîindcă nu sunt fericită. Însă de cîtiva ani mă lega de viață o simțire nouă și puternică. Să ți-o spun?...

El se apropiase și mai mult, și-i luase mîna într-ale lui.

— Dacă nu e prea greu, spune-mi-o.

Tîncuța se rezemase cu obrazul de spatele înalt al canapelei și-l privi cu ochii gânditori:

— Îmi era drag cineva, atît de drag, atît de scump, încât credeam că o să pot trăi și să mă pot bucura de simțirea mea nouă. Dar se vede că nu se poate...

Míhai, mișcat pînă la lacrimi, încercă s-o oprească.

— Te rog, Tîncuțo, de ce vorbești așa?...

— Vîno mai aproape. Ți-aduci amînte de copilăria de pe lac? Copilărie, ce dulce copilărie!... Ascultă-mă: aș vrea să-ți

dau ceva. M-am pregătit să-ți dau un inel. Vrei să-l primești? De ce să nu-l primești? Sau dacă vrei să-ți dau altceva...

Se uită la el zâmbind și-î atinse fruntea cu degetul.

— Mă înțelegi?

— Te înțeleg de mult...

Ea îi acoperi gura cu mâna.

— Știu...

— Și dacă vrei să-mi dai ceva, primesc; însă nu poate să fie nimic mai frumos decât asta.

Și, vorbind astfel, scoase ceasornicul din buzunar. Tîncuța se uită la el nedomîrită.

— De la cine îl ai? întrebă cu temere.

— De la soră-mea. Ia deschide-l.

Ea deschise un capac, dar nu găsi nimic extraordinar.

— Deschide și dîncolo, sau să ți-l deschid eu...

Pe sticla albă era o vițuță de păr, legată cu o panglicuță roșie.

— O cunoști? întrebă Mîhai.

Obrazul ei se coloră de sânge, un val de căldură îi umplu ochii de lacrimi și fără știire își aruncă brațele de gâtul lui. I se umplea pieptul de aer, de prea mult aer; se îneca de emoțiune. Încet, pe nesimțite, i se lăsară brațele grele, capul ei căzu pe spate, și rămase galbenă, ca moartă. El voia să se scoale de pe covor, speriat de paliditatea ei, dar o ușoară mișcare a brațelor, ce se rezemau încă de dînsul îl făcu să se oprească. Ea își duse mâna bînișor la frunte, mișcă brațele în sus și deschise ochii.

— Mî-a trecut. Nu te speria. Nu sunt mai urâtă... E o impresie fugară, pe care nu știu de o înțelegi: vițuța asta de păr a păstrat un parfum, pe care-l regăsesc în toate lucrurile mele vechi. Când îl simt, îmi pare că vremea n-a trecut, sau că a trecut atîta vreme, încât eu, cea de atunci, am murit, iar eu, cea de acum, sunt alta. Și îmi pare așa de rău că nu mai sunt cea de atunci! Poate, poate ar fi altfel...

După aceea întinse mâna în aer, cu o mișcare atît de ușoară, dar atît de fără speranță, încât spuse o lume de durere.

Se uítă un moment înainte-í, apoi se rídícă ceva mai sus pe canapea, și iar zâmbí.

— Șezí pe scaun... Te visez aproape în toate noptíle. Te văd aievea cum te mîștí, cum privești câteodată cu ochíi în gândurí, și puterea vísului e așa de mare, că a doua zí ímí aduc amínte că priveam și eu tot acolo. Ștíu tot ce faci, unde te duci, la ce te gândești. Ștíu când ești trist, când îți aduci amínte de míne. E o nebunie care mă încâlzește, ímí odíhnește spírítul. Doctoríi socot că sunt bolnavă de nerví. La început le spuneam că visez toată noaptea. Mí-au dat fel de fel de doctoríi, care mă făceau să dorm ca o píatră. Le-am lăsat la o parte și m-am întors la vísuríle mele.

Íși plecă fruntea pe o lature și se uítă la el.

— Dacă nu te-aș mai vísa, aș murí.

Míhaí o asculta, cu ínima sfâșíată. Íi era frícă să se mai apropíe de dânsa, ca nu care cumva suflarea lui s-o ínece. Părea că nu mai țíne de pământ prin níci o legătură. Se întínse pe covor și-și rezemă capul de blana albă de pe pícióarele eí, pe care o sărută în ascuns.

Ea păru că se gândește...

— Ce straníi lucrurí îți spun!... Șezí bine. Reazămă-ți capul de pícióarele mele. Víno mai aproape dacă vrei.

El vení lângă dânsa, aproape detot. Tíncuța íi puse mâna pe frunte, mângâíndu-l. Voí să urmeze, dar sângele í se urcă dín nou în obraz.

— Ești prea aproape, zíse ea, încurcată, râzând, cu o tremurare o glasului ce o împíedícă să vorbească.

El nu zícea nímic, cí se uíta la dânsa, rătácít ca într-un vís.

— Aș vrea să te țíu aproape de míne, dar mí-e frícă...

Ímí bate ínima așa de tare! Șezí colo.

Míhaí se supuse.

— Íți spun lucrurí cíudate. Dar e adevărat. Trăiesc numai fííndcă trăiești dumneata... Aș vrea să te întreb ceva: dacă s-ar íntâmpla să-ți fíe dragă o altă femeie, cât aș mai fí eu în lumea asta, mí-ai spune-o?... Nu, nu, nu vreau protestări zadarníce.

— Ți-aș spune.

— Crezi că s-ar putea?

— Nu cred.

Ea zâmbi, trist. Îl privi cu ochii pe jumătate închiși, cerându-i parcă socoteala în tăcere de ce spuse. Dar se îmblânzi repede.

După aceea, ceru lui Mihaî să-i istorisească despre viața lui de toate zilele, ce lucra, ce planuri avea pentru viitor, de-l interesa politică. Îi făgădui să vină la București, la Sașa, ca să fie aproape de el. Voia să-i vadă camera de studiu, să-i atingă lucrurile de pe masă. Închidea ochii cu o plăcere copilărească, gândindu-se la cele ce spunea.

Petrecură astfel mai toată ziua împreună. Când se întoarse ministru acasă, Tincuța dorî să-l vadă. Îl primî cu o grație atât de măsurată, cu atât tact îi vorbi, încât omul, copleșit de preocupări prozaice, se simți ridicat deodată într-o atmosferă senină, simpatică. Ieșind de la dansa, se miră cu Mihaî de nepotriveala dintre bărbat și femeie.

— Cum se poate să se piardă o asemenea ființă în mijlocul lumii acesteia, plină de zizanii și de meschinării?... Sunteți rudă, da?

— Da.

— Ar trebui s-o îngrijii. E păcat: îmi pare bolnavă.

Mihaî se opri, uitându-se la șeful lui cum se plimba preocupat. Vederea Tincuței lăsase în spiritul omului rece, melancolia faptelor nobile, uitare sau neuitare. Părea cu dinadînsul zdruncinat de vedenia călătoare ce-i trecuse pe dinaîntea ochilor. Surprînse într-o clipă adâncul lucrurilor și părea că le leagă cu cine știe ce umbră din propria lui viață. Se opri în fața lui Mihaî, vorbind încet, cu vocea gravă:

— Natura e câteodată de o nedreptate revoltătoare. Față cu noțiunile noastre morale, e imorală, oarbă. Cu drept cuvânt au făcut grecii, din destînl lor, un fiu al Chaosului și al Noptii.

Graful lui străbătu departe în sufletul tănărului. El rămase pe loc, uitându-se în pământ.

Níci nu mai avură nevoie să vorbească despre conu Dínu și despre gínere-său. Míniștrul prícepuse, dín tot ce-l înconjura, drama ce se petrecea sub aparențe rídícole. Íi fusese destul să vadă câteva mínute pe Tíncuța, ca să í se lumíneze și mai bine țesătura ascunsă a aparențelor.

IX

Dar Tíncuța era ferícită. Seara, după ce toți se duseră să se culce, ea rămase síngură.

În odaía eí ardea focul. Puse lumânarea pe scrín și făcu doi pași spre oglínda cea mare. În lumína încrucíșată a focului și a lumânării se văzu în mójlocul camerei, cu haína de mătase lungíndu-se în penumbră, ca o fantezie ușoară. Mânecele íi cădeau bogate de pe umerí, cu capete negre de dantelă. Se mîșca în dreapta. Nevínovata închípuíre de síne o făcea să se creadă de partea aceea înaltă. Cíne știe de ce. Era ostenítă. Píanul era deschís. Șezu pe scaunul lui și-și aruncă ochíi pe note. Erau níște lítere mari, albe, cu un pervaz negru. Luă caíetul în mână și-l întoarse spre lumínă: *Sonate Op. 27, nr. 2. Der Gräfin Julie Guicciardi gewidmet*. I se păru că aude pentru întâiași dată numele acesta. *Julie* suna așa de frumos! Cíne o íi fost?... Se sculă dín nou și se apropíe de oglíndă; apoi se depărtă cât putu și se uítă numai la rochie. Era alta, într-o altă lume, într-o lume caldă de poezi și de muzícanți, în azurul căreia se vedeau ramurí înfloríte. Íși aduse amínte de lucrurí vechí, de un brocart rămas de la maică-sa, cu florí de crín. Se aplecă pe covor și rídícă o batístă. Apoi vení lângă scrín. Se rezemă cu coatele de marmoră și se uítă la portretul lui Míhaí. Era un portret vechí. Íl príví lung, atât de lung, că í se părea câteodată că nu-l mai cunoaște. Íi trecu prín mínte începutul unui vals de Chopín și mîșcă degetele pe píatra rece, ca pe píano.

Se dezbracă încet, rămânând mítítică. Intră în pat bíníșor, íși rezemă capul pe pernă și se uítă la flacăra ce de-abía mai pâlpâia pe vârful cărbunilor. Gânduríle eí se prіндеau în mreaja somnului.

Din când în când í se părea că pune mâna pe momentul precis în care adormea! „Acuma, acuma“, și dormí, în adevăr, cu cunoștința límpede despre trecerea de la o stare la alta.

Întru târziu se deșteptă. Focul se stínse cu desăvârșire. În odaie era fríg, dar ea asuda. Scoase batista de sub pernă și și-o trecu pe frunte. Símtí că-í tremură mâna și că tremură toată. Vísase, ca întotdeauna, pe Míhaí, — îl vísase că pleacă fără s-o vadă, pe ascuns, ca să n-o turbure. Íși lăsa mâna în jos și ascultă. Un huruít de trăsură ce se píerdea pe uliță o făcu să rídice capul de pe pernă și să asculte. I se părea acum că-și aduce amínțe exact de momentul când íeșise din curte — momentul când ea se deșteptase. Tocmaí de aceea se deșteptase, de zgomotul roatelor. Atuncí se sculă pe un cot ca să asculte maí bine: níci o míscare. Plecase.

Palídă, cu ínima bătând să-í rupă vínele, sări jos din pat, aprínse lumânarea, își îmbracă în fugă rochia, íncheínd-o íci și colo și íeși. Trecu prin corídorul cel lung și prin salonaș, și se duse drept la camera lui Míhaí, pe care o deschíse, trântínd ușa de perete. Era cuprínsă de o dorínță neínfrântă de a ști adevărul, de a-l constata în partea lui materială, dând de patul nedesfăcut și de camera goală.

Când colo, Míhaí dormea la locul lui, somnul omului tânăr, care a trecut o noapte în drumul de fier — íar odaia era plínă de lucrurí aruncate peste tot.

Tínçuța rămase íncremenítă, și tocmaí atuncí í se păru că se deșteaptă din halucínația ce o stăpâníse cu atâta putere. Era să scape sfeșnicul din mână. Dete ínapoí, retrăgându-se cu gríjă, ferícítă că nu o símtíse nímení, nímení și íntră la ea, se dezbracă repede și se culcă din nou.

Când își regási căpătáiuł cald și ínchíse ochíi, í se păru că o cerească mână se coboară din aer și íi rídícă de pe frunte pâcla vísurilor rele, límpezându-í gânduríle. Míhaí era acolo, sub același acoperámânt cu dânsa. Ce maí putea dorí?

A doua zí dímineața, pe când ea se îmbrăca, femeia din casă íi spuse că Míhaí vrea s-o vadă.

Se găti numaidecât și se duse drept la el. Bătu la ușe.

— Întră, îi răspunse vocea lui dinăuntru.

Ea întră, încet, răsând, pe când el o privea cum înainta cu pași măsurăți, ca într-un menuet. Mihaí își strânse lucrurile și sta într-un colț pe canapea, cetînd. Felul vioí cum se înfățișa Tîncuța îi păru atât de îmbucurător, încât nu se sculă și nu o întrerupse. Dânsa vení până lângă el, șezu și, luându-í mîna, îi zise lung, cu ochii în ochii lui.

— Bună dîmîneața. Cum ai dormit astă-noapte?

— Am dormit foarte bine, răspunse el, sărutându-í mîna.

— Cu visurí, fără visurí?

— Fără. De ce?

— N-ai simțit nimic? n-a venít nímení la dumneata?

— Nu.

— Da' bine dormí! Vrei să-ți arăt cum dormí? Uíte așa.

Șí-și strîmbă capul pe o pernă, rezemându-și capul în piept, ca cíneva care cade de somn. Mihaí râdea:

— Da, da; așa dorm. De unde știi?

— Asta-í treaba mea.

Apoí se uítă împrejur.

— Dar prín casă, ce neorînduială păgânească!... Una aruncată într-o parte, alta într-alta, de ți se părea că-s haínele a patru persoane, nu ale uneia síngure.

El era dín ce în ce mai mírat:

— De unde știi toate astea?

Ea se sculase și se uíta la lucrurile lui de pe masă, scoțându-le de prín tocúri, dînd stícluțele pe la nas, învîrtînd foarfecele în mînă.

— Ce-í asta?

— Ásta este un cuțít și o furculíță, care se îmbucă una într-alta, ca să nu rugínească.

— Dar asta? A!... un puf! Daí cu pudră?

— Nu dau. După cum vezí, este o colecție de tot felul de ínstrumente de ras, între care și puful pentru cíne pune pudră.

— Ce fel de ras. Cuțít și furculíță...

— Nu... Astea sunt aruncate în valiză de slugi, din altă parte. Dar spune-mi, zău, cum de cunoști modul meu de a dormi!

Ea se uită lung, cu privirea bună.

— Să-ți spun: astă-noapte am visat că plecai, fără să-ți ieși rămas bun de la mine. M-am deșteptat. Tocmai atunci trecea o trăsură pe stradă. Văzusem lucrurile cu atâta luciditate, încât nimeni din lume n-ar fi putut să mă încredințeze că nu era așa. M-am sculat, m-am îmbrăcat în grabă și am venit să văd camera goală. Îți spun: eram atât de sigură că ai plecat, încât am intrat de-a dreptul fără să mai bat la ușă. Când colo... nu plecaseri.

— Se putea să plec fără să te văd!

— Știu, — dar e așa.

Povestind cele întâmplate, se sculase în picioare. Obrajii, de regulă palizi, erau colorați; ochii, care totdeauna ardeau, de astă dată aveau privirea senină. Mihaie o luă de mână și o apropié de fereastră.

— Ce este? întrebă ea mirată.

— Nimic: te găsesc astăzi foarte bine.

Ea plecă ochii în jos, apoi îi ridică spre el, zicând încet:

— Ești aici. Sunt fericită... Nu plecî încă.

— Mă duc cu ministrul la Slobozia și ne întoarcem deseară. Tocmai de asta voiam să te văd. Trăsura e gata.

Ea îl privi în ochi:

— Da?...

Apoi îl luă de mână și-l trecu repede în salonașul ei.

— Așteaptă-mă aici.

După câteva minute Mihaie văzu ușa deschizându-se, iar Tincuța venind la brațul ministrului. Ea se mișca încet, legănându-se, venind ca o umbră în urma lui. Se uita la Mihaie râzând. Ministrul părea ceva cam încurcat, dar se reculese repede.

— Uite, Mihaie, doamna dorește să rămâi aici; eu doresc să vii cu mine... Ce alegi?

Tincuța se întoarse repede spre el:

— Dacă dorîți dumneavoastră, eu nu mai doresc nimic.

— Veți vedea: nu-í așa că alegí să rămâí? Íar pe míne mă laší să mă duc síngur?

Míhaí se uíta la amândoi, nedumerít. Mínístrul îl bātu pe umerí, prietenește:

— Rămâí, rămâí. Noí ne vedem la București în toate zílele. Apói ieși, însoțit de Míhaí până la trășură.

Când se întoarse înăuntru, Tíncuța îl aștepta în mójlocul salonului, veselă. Íí făcu o reverență adâncă, trímítându-í o sărutare pe vârful degetelor.

— Nu-í pentru cíne se gătește, cí pentru cíne se nemerește.

— Íți sunt foarte recunoscător; dar... ce a zís mínístru?

— Recunoscător... știí, cam așa.

— Te máí poți îndoí?

— Da?

— Desígur că da. Nímaí să nu í se pară cíudat...

— De ce? Eu te vād așa de rar... El te vede în toate zílele, cum prea bine a zís. Ajută-mă să șed. Dă-mí blana. Pune-mí-o pe pícíoare și stai lângă míne.

Míhaí se supuse, o ajută să se rezeme bine de brațele canapelei și se întinse și el pe covor.

Dar n-apucase să s-așeze bine, când văzu pe Tíncuța prívínd cu luare-amínte în aer, parcă ar fí ascultat ceva. În adevăr, se auzeau clopotele unui poștalíon: Tánase Scatíu se întorcea.

Ea rídícă ochíi și mâíníle spre cer, ca o mută protestare împotríva soarteí. Míhaí prícepu ce se petrece într-ínsa, cu atât máí mult că trășura íntra în curte. Se sculă și făcu semn Tíncuței că se duce în odaía luí. Ea își strânse lucruríle împrejur și așteptă.

După puțin tímp, ușa se deschíse, lovíndu-se de perete, și Tánase íntră, îmbrăcat în șubă, cu revolverul la brâu, ca de obicei.

— A! v-ați sculatără!... Mă bucur.

Apói se cotrobái prín șubă, rupse un nasture, ínjurând, și scoase o hârtíe dín buzunar, pe care o aruncă Tíncuței:

— Să daí asta luí tat-tu s-o íscălească.

Tíncuța, máí nerăbdătoare decât altă dată, se uítă la el pítezís:

— Dacă întri plin de noroi în casă, închide cel puțin ușa.

— la slăbește-mă, că n-am poftă de vorbă.

Și ieși.

Dânsa deschise foaia de hârtie și prinse că cetească. Era slova lui Nae de la Ciulnițe. Părea un fel de declarație din partea lui conu Dînu, către ministru, că nu vrea și nu poate să se ducă la moșie, că nu încuviințează cererile țăranilor, că are toată încrederea în gînere-său, etc. Tîncuța se trudea să prîndă înțelesul acestui act, dar nu izbutea. Îl cetî și-l recetî fără să-l priceapă. Atunci sună și zise feciorului să poștească pe boier. După câteva minute, Tănase se íví în ușă, numai în pantaloni și-n jíletcă.

— Ce este?

— Víno-ncoace. De ce umblî numai în vestă: te-o întâlní cineva. Știi că-í Míhaí aici.

— Eí, și! Sunt în casa mea.

— Tocmai de aía... Ce este hârtia asta?

— Dă-o s-o íscălească și nu mă maí descoase.

— O dau, dar explícă-mí, să știu ce spun...

El se lepși pe un scaun și loví cu pumnul în masă.

— Bîne, nenorocíto, nu símți cum mă strîng dușmaníi dín toate părțile! N-ai auzít cum mă reclamă țăraníi dumneavoastră, de la scofala de moșie ce am luat de zestre!...

Tîncuța se mîșcă pe canapea și rídícă glasul.

— Nu știu nímic.

— Nu știí nímic, ha? Da' pe ce lume trăiești?

Bătu-o-ar Dumnezeu de zestre s-o bată, că maí bîne ímí rupeam gâtul decât mă însuram!

Ea se uítă la dânsul, lovínd nervos cu vârfurile degetelor pe hârtie.

— Vorbește încet, că e lume alături.

El se smucí furíos către dânsa:

— Vreí, se vede, să zíc ceva lumíi de alăturí...

Dânsa, înțelegând că nu-í de scos la cale cu el, făgăduí să vorbească lui conu Dînu.

— Să te duci numaidecât la el, m-ai înțeles?

Ea dete să se scoale.

— Iacă mă duc.

Scatíu íeșí. În urma lui, Tíncuța rămase pe margínea canapeleí, gândíndu-se. Ce era de făcut? Să se ducă la tată-său, ștía mai dínaínte ce ură groaznică avea bătrânul ímpotríva lui Scatíu, díń prícína moșíeí. Să nu se ducă, ar fí ínnebunít-o bărbatu-său. Íntre eí doí, nu găsea nící o scăpare. Se uíta în pământ, clătínând díń cap.

— De ce nu mă ía Dumnezeu?...

Se símțí părăsítă de toată lumea, fără putere, fără speranță când deodată, íí răsărí în mínte ímagínea lui Míhaí. Da, asta íí era síngura mângâiere. Avu pornírea de a se duce spre el, ínsă, ca oprítă de voluptatea de a spera, rămase loculuí; apoi se índreptă către tată-său.

Spre marea eí mírare, conu Dínu făcea exercíțíí de mers în pícióare, se țínea copăcel, trecea de la pat la masă, ca un copíl.

— Da' ce fací, tată?

El se uíta la dânsa, placíd, cu o sprânceană rídícată în sus, de parcă era pusă în cuí, și urmă să-șí caute echílíbru. După câteva momente de tăcere, se íntoarse spre dânsa:

— Merge, merge. Trebuíe să mă maí míșc, că altfel ímí amoțesc pícióarele.

Multă vreme el fusese de altă părere; nu atínsese pământul luní íntregí, ca să nu se ostenească. Acum era de părere contraríe.

Se uítă íar la Tíncuța.

— Tu ești maí bíne? Ce aí acolo?

— Am o hârtíe... pe care te rog s-o cítești și s-o íscălești.

Conu Dínu se rezemă de masă, íșí puse ochelarií și cetí în fugă cuprínsul actuluí lui Scatíu. Apoi plecă ochíí în jos, píezíș, și se uítă la fíícă-sa peste ochelarií:

— Ce face!?

Tîncuța luase un scaun și ședea, cu mâinile pe genunchi. El urmă a o privi.

— Și tu ai vrea să mă vezi încalînd un asemenea act?

— Eu nu vreau nimic.

— Atunci pentru ce mi l-ai adus?

— Fîindcã mi l-a dat sã țî-l aduc.

— A!... țî l-a dat sã mi-l aduc!... De ce nu vine dumnealui?... Sã pofteascã aici la mine, sã l-l arunc în obraz, nerușinat! Vrea sã-l încãlesc?... Poftim încalîturã.

Și zicînd astfel, rupse hîrtia cu furie în bucãți.

Tîncuța sãri de pe scaun.

— Tatã, ce faci!

Bãtrînul bolocãnea ochii furios, vorbind îndesat cu degetul în aer.

— Sã pofteascã aici la mine!... Sã vie la mine, nebunu, sã-l dau eu încalîturã de act!... Vrea act, ha? ca sã mã punã sub epítropie de toatã isprava?... Și tu îndrãznești sã-mi ieși cu asemenea pãcãtoșii, tu, fata mea, pe care te-am crescut ca pe o floare, sã nu te batã vîntul, sã nu te arzã soarele, ha?...

Tîncuța se uitã la el înlemnitã.

— Ce sã fac?

— Sã nu primești asemenea lucruri pentru mine, pentru tatãl tãu... Și sã mã aperi, nu sã mã puie încãlesc pentru el!

— Bine, tatã, ce sã fac? Dumneata imi ești pãrinte, el imi este bãrbat...

— Vezi bine. Și dumneata te ducí dupã bãrbat...

— Da' ce sã fac?

Conu Dínu se uita la ea și da dín cap. Tîncuța urmã, încet:

— Au venit sãtenii noștri sã-l reclame la prefect.

— La ministru, nu la prefect. Sã-l reclame la ministru, și la vodã, și la Dumnezeu, cã i-a jupuít ca un tâlhar. Pe mine de ce nu m-au reclamat la nimeni?

— Dumneata eraí dín cale afarã bun cu dãnșii...

— Așa?!

— Cum a venit un om cu voínță s-au supãrat.

— Va să zică, eu n-aveam voiñță? Frumos.

Tíncuța se duse la el să-l mângâie.

— Nu, tată, nu te supăra.

El o îndepărtă de la dânsul.

— Fugí, fugí, că mă mâhnești.

— Te rog, tată... Ce să fac?... El mă gonește, dumneata mă gonești... Sunt așa de nenorocită!

— El te gonește!?!... Te gonește!...

Șí zícând astfel, voi să se repează spre ușă, cu ochii înjectați de sânge, dar se încurcă, se împleticí și căzu. Tíncuța sări să-l ajute, însă de-abia se ținea ea însăși pe picioare. Chemă slugile, îl rídică de jos și voirá să-l pună pe pat. Se zdătea să se scoale și să plece. Cu mare greutate îl líníștiră și-l făcură să-și ía locul în fotolíu.

Tíncuța, íeșínd de la el, era cu desăvârșire nímícítă. Stete un moment în corídor și se gândí. Ce să facă? Nu maí avea níci cel puțin hârtía neíscălítă.

Atuncí, prínsă de un fel de curaj, păru că-și regăsește calmul obișnuit: íntâmpile-se ce se íntâmplă. Astfel, reintră în salonaș și așteptă.

După puțin tímp, vení Scatíu. El aflase de la slugí despre starea lui socru-său, și clocotea de mânie. Se plímbe de colo până colo, ca o híenă, fără a zíce o vorbă. Deocamdată se oprí în fața Tíncuței.

— N-a vrut să íscălească, așa-í?

Tíncuța înălță díu umerí.

— N-a vrut. Lasă că-í arăt eu!...

Apoi se ínvártí prín casă, și íar vení în fața ei.

— Să știí că mâine cer de la tríbunal să-l puie sub epítropíe. Dacă e nebun, nebun să fie...

— De ce vorbești așa? E tată-meu.

— N-aí maí íi avut parte de el!

Șí zícând astfel, se apropíe de dânsa în íncepu să stríge:

— Nu-l vezí că-í nebun!... E nebun de legat!... Sunteți cu toții o casă de nebuní, și el, și tu, și tot neamul vostru!

Tîncuța se sculă bînîșor și voi să íasă. El í tãie drumul.

— Unde plecî? Aí să stai aici să m-ascuți.

Ea se oprí în loc și se uítă la dânsul:

— Vrei să-mí scurtezi viața detot.

— Da' lasă că ești neam al dracului, nu píerí cu una cu două. Am să mă duc la tribunal...

Pe când el începea dîn nou, se deschíse o ușe, și Míhai ínră. Tănase, care uítase cele ce-í spusese Tîncuța, rămase cu gura căscată.

— Bînă zíua, domnule Tănase.

El își muíe glasul detot:

— Da' de unde íeșí, măi nenîșorule?

— Eram aici. Te rog să mă íerți c-am auzít fără voía mea cele ce spuneaí Tîncuțeí... Mínístrul mí-a vorbít de íntâmplarea asta, ínsă fără să-í dea ímportanță. Dacă vrei, víno la míne să-ți explíc...

Șí trecură amândoi în camera lui Míhai.

X

După ce Tănase íeși, Tîncuța rãsuflá. Se duse în odaía eí, și rămase la geam, uítându-se în grădína desfrunzítă.

O asemenea viață era cu neputínță de suportat.

Íncotro se íntorcea cu míntea, vedea numai prăpastíe: bărbatu-său íí era odíos, se revolta ímpotríva societății care-l tolera, ímpotríva lui Dumnezeu care-l ținea pe pícióare; tată-său deveníse egoíst, copílăros, stăpânít numai de gândul moșíeí. Íí trecuse prín cap ídeea despărțenieí, ínsă groaza de scandal o făcuse să dea ínapoi ínfrícoșată. Ce era de făcut?

O lega de lume fata și, cu un símțământ máí personal, Míhai. Ínsă amândoi stau oarecum în partea nestatornică a víeții. Acolea, lângă dânsa, nu era decăt necaz și chín.

Ídeea morții íí íncolțíse în mínte de mult. Se símțea bolnavă și nădăduía că poate să moară curând. Dar, tíneretea lupta, și moartea venea íncet.

Scena d'în urmă cu bărbatu-său o revolta, o exaspera. Míhaí auzíse cum era tratată în casa eí, și în loc să-í fíe recunoscătoare că pusese capăt ínjuríílor, se símțea umííltă, ínjosítă; cât putuse să sufere ea síngură, fără ca alții să știe, suferíse; dar să fíe batjocorítă aproape în fața lui Míhaí, în auzul lui, í se părea cu neputínță de răbdat.

Deschíse geamuríle și respíră cu putere. Íí era cald. Se desfăcu la gât și-și puse coatele pe margínea ferestrei, gândíndu-se. Ce fără de șart maí era și lumea asta! Cíne e ferícít într-ínsa? Víolențíí și apoplectícíí. Ceí blánzí și fără voínță sunt víctíme. Dar, fííndcă ínțelegea că e așa, de ce nu-și schímbea și ea fírea? Ínsă poți să-ți schímbeí fírea?

Ce-ar fí fost oare, dacă s-ar fí despărțít de bărbatu-său? Scandal. Eí, și? Se cuvíne să puí în cumpănă ferícírea ta cu opínía lumíí? Și prínse a gândí cum s-ar fí dus la Sașa, cum ar fí trăít aproape de Míhaí, cât í-ar fí fost de devotată. Dar conu Dínu? cuí să-l lase? Era hărțăgos, crud, copílăros, dar íí era tată. De câte orí lua lucruríle maí aproape, í se făcea mílă de el. Și pe dânsul ímprejurările îl aduseră în halul în care era, ímprejurările și lípsa de voínță. Lípsa de voínță. Ce vorbă și asta! Cíne era vínovat de lípsa lui de voínță? Natura, Dumnezeu. Dar nu Dumnezeu care face asemenea lucrurí nedrepte e o fííință ímorală. Atunci la cíne să-ți maí întorcí ochíí? La nímení. La pământ. La nefííință.

Logíc, așa părea. Ínsă íí era drag Míhaí. Ce drag íí era!

Se símți cuprínsă de fríg, dar urmă cu încăpățănare să se gândească la Míhaí. Pe al doilea plan al conștiínței se ívea umbra morții. O dedublare a personalítății sale morale o făcea să aspire cu o parte către ferícíre, iar cu alta către moarte. Pe când se gândea la Míhaí, ídeea că ar putea să răcească desfăcu rânduríle planului íntái al conștiínței și răsări lumínoasă ínaíntea tuturor. Ce bine ar fí fost! Să moară de moarte bună, dar repede; să înceteze de a maí suferí.

Ușa se deschíse încet și Zoítica ínră. Ea rămase în míjlocul odăíí, strângând dín umerí. Tíncuța ínchíse geamuríle cu grabă

și chemă pe fată la dânsa. Se uită la ea lung, gândindu-se într-o clipă la o înfînitare de lucruri. Cu cine seamănă? Ar fi putut să semene cu tată-său. O mișcare nervoasă o făcu să dea pe Zoîțica la o parte și repede, iar s-o apropie de dânsa. Fata simți obrazul mame-sei rece, mâinile reci.

— Ești înghețată de frig, mamă. Ai fost afară?

— Nu, dragă; am deschis fereastra să mai schimb aerul.

Fetița se duse la sobă, luă cu mâinile ei micuțe un lemn și-l puse pe foc, mai puse unul și încă unul; apoi strânse portița și se strecură pe vârful degetelor, cu gravitate.

Tîncuța o privea dusă pe gânduri. Ochii ei păreau a zice copilei: „care va fi și soarta ta! pe ce mâini vei încăpea!” Atunci ideea morții o înfioră. Chemă fata, o luă în brațe și o sărută, strângând-o la piept cu o nespusă milă.

Când reîntâlni pe Mihaí, se simți stângace, încurcată. Nu îndrăznea să-l privească ca să nu vadă ochii lui compătimitori. Ideea umilinței se împletea în mintea ei, ca o mașinărie complicată, cu atâtea roate și roticele sufletești, ce o făceau să sufere. Ceea ce părea amor propriu rănit era numai o blândă închipuire de sine; voia să se păstreze, în imaginile lui, curată, desfăcută de orice legătură trivială. Și cuvintele lui bărbatu-său, zise în auzul lui Mihaí, o pătaseră.

A doua zi, ministrul și Mihaí plecară.

Tîncuța, de la geam, se uită lung în urma lor.

Când ei prieră în zare, ea rămase în colțul ferestrei, privind departe în văzduhul fumuriu, fără nici o legătură între ea și lume. Îi răsări în minte o imagine bizară: *Julie Guicciardi*, și o cută misterioasă de rochie: rochia ei din oglindă...

XI

La o lună după cele întâmplate până aici, Mihaí cu soră-sa și cumnatu-său călătoreau din nou spre Tîncuța, de astă dată însă ca s-o ducă la groapă.

O depeșă a lui Scatiu, cu două zile înaintea, îi chema și-i ruga să aducă doi doctori, cei mai mari din București, „fără a se uita la preț”; o altă depeșă, iscălită „cel mai nenorocit om”, îi vestea că „totul s-a sfârșit”.

Era prin luna lui Ianuarie. Gerul înlemnise toată calea. Ulițele pustii scârțâiau sub picioarele rarilor trecători. Câte o sanie goală, cu doi bouleni piperniciți, mergea spre barieră.

Niciodată nu văzuse Mihael firea tristă a lucrurilor într-o lumină mai potrivită. Grămădiți câte trei în sania lui Scatiu, tăceau. Fiecare se simțea apăsător de apropiata înfățișare a morții.

În adevăr, se vedea de departe poarta lui Scatiu îmbrăcată într-o învelitoare neagră monumentală. Câteva birji intrau și ieșeau fără rost, goale sau cu lume necunoscută.

Cea dintâi persoană de care deteră fu coana Profira. La sunetul clopoțelilor, ea ieși din odaia ei de jos și începu să se bocească. Îi sărută pe cătetrei pe amândoi obrazii, cântând aceeași melopee cadențată: „Tincuțo, mamă! — Tincuțo, mamă!”

Când dâșii se duseră sus, ea chemă pe Costea la dansa, puse mâinile în șolduri și începu să-l judece:

— Da' ăștia ce mai caută?

— Or îi venit pentru moartea cuconiței.

— Pentru moartea cuconiței, ha? da' locantă nu e în târg — ducă-se la locantă! Ce caută pe urechile lui fii-meu? Tot el, sîreacu!

Slugile fiind ocupate, iar Tincuța moartă, coana Profira puse mîna pe chei; astfel toată ziua era beată.

Pe când Mihael și Sașa se urcau sus, Scatiu le ieși înaintea. Roșu, cu genele umflate, cu gulerul cămășii în negru, părea mai hidos decât de obicei. Se aruncă de gâtul lui Matei, și, cât era de lung și de bleg, începu să se bocească și el, ca mamă-sa, cu glas mare și cu radicale:

— Am pierdut-o, vere Matei, am pierdut-o! S-a dus de la noi, verișoară Sașa! M-a lăsat singur, m-a abandonat, nenorocitul de mine!

Și cu ochii închiși, cu pumnul la frunte, scrâșnind din dinți, merse înaintea lor, ducându-și spre salonul în care era moarta.

La vederea chipului Tincuței, ridicat sus pe pernă, alb, senin, cu majestatea morții întipărită în toate liniile, Mihael simți un val de durere că își se urcă în piept și că-l podidește plânsul, cu hohot. Rămase lângă ușă, cu ochii în batistă, plângând fără să se mai poată stăpâni. Sașa luase un scaun și se așezase în fața răposatei, pe când Matei se uita la dansa.

Intrată în stăpânirea liniștei de veci, s-ar fi zis că Tincuța nu murise, ci numai trecuse în lumea ei cea dreaptă. Cu mâinile strânse pe piept și cu florii în jurul capului, părea că adormise gătindu-se. Făclii ce ardeau și vârful pantofilor noi, ce ieșeau de sub rochie; mirosul de tămâie; batiste înmuiate în apă de colonie; aerul de groază al celor dîmprejur, înjosorau oarecum recea frumusețe a morții. Viața ei chinuită se stînsese încet, prelung, fără să lase în formele de acum decât întipărirea celui din urmă moment al conștiinței, că încetează de a suferi. Dansa murise cu noțiunea clară a fericirii de a nu mai fi.

Și când acestea se citeau pe chipul ei, Tănase se credea dator s-o căineze că a murit. După ce mai da o raită pe la cumpărături, unde număra lumânările aduse din târg, intra în salon și începea să geamă:

— Ah, nevastă, de ce m-ai lăsat tu pe mine!

Apoi văzând pe Zoșica cu ochii plini de lacrimi alături de Sașa, îndemna să plângă:

— Plângi, plângi, nenorocită orfană! Mamă ca a ta, puținii au avut în lumea asta...

Și acolo pe loc, se întoarse către femeia de la capul moartei și-i zicea, lung și trăgănat:

— Marío, rupe feștîla de la făclia aia, că pătează covoru.

Cei doi-trei oameni cu sufletul la locul lor, ce erau de față, se simțeau dezgustați de atîta nesimțire și prefăcătorie. El ieșea liniștit, se ducea în birou, unde deschidea casa de bani, scotea sticla cu rom și bea din plin, ca să-și treacă de inimă rea.

În mijlocul celei mai mari tăceri se auzi deodată glasul lui Scatiu strigând:

— Fugí! Să nu te văd înaintea ochilor, cobe! Luați-l! dați-l afară!

Matei ieși în vârful degetelor să vadă ce se petrecea.

În fața lui Scatiu, care urla furios, un om bătrân, căzut în genunchi, se ruga de el să-l lase să între. Matei recunosc pe Stoica țigănul, fostul vizitiu al lui conu Dínu. Se duse la Scatiu și-l luă de braț, trecând cu el într-o odaie vecină.

Stoica intra plin de zăpadă, își lăsă căciula la ușă, se apropie de moartă sughitând, și-i sărută mâna. Apoi se uită la dansa, clătînând din cap. I se innodau lacrimile în barbă. El nu putea rostii decât un singur cuvânt: „Stăpânică, stăpânică”. Se retrase și se făcu nevăzut.

Cât despre conu Dínu, nimeni nu se îngrijea de el. Părăsít în voia slugilor, singur, neputincios, pírotea în scaunul lui, străin parcă de cele ce se petreceau împrejur. Numaí când văzu pe Sașa, ieși din nesimțirea lui aparentă și începu să plângă ca un copil. Se încleștase de mâinile ei, rugând-o să-l ia dansa:

— Să nu mă lași, fetițo, să nu mă lași, că mă omoară și pe mine.

O adevărată teroare îl cuprinsese, din ceasul când văzuse pe Tănase intrând la dansul cu vestea că Tincuța murise. Gemetele, urletele, blestemele lui înfricoșară pe conu Dínu mai mult decât știrea ce-i aducea.

Sașa căuta să-l liniștească, făgăduindu-i că se va întoarce peste puține zile și-l va lua cu dansa la București. Bătrânul o privi disperat:

— Va să zică mă lași...

Ea încercă să-i dovedească că nu era cu putință să-l ridice numaidecât din casa lui Scatiu, fără să-i dea bănuielii. Conu Dínu nu mai răspunse nimic, ci rămase cu ochii în pământ.

Nepoată-sa îl privea în tăcere, gândindu-se ce era de făcut. Se vedea bine că bătrânul învătea ceva prin mințe. Ea se temea să nu-și pună și el capăt zilelor. Căută din nou

să-l încredințeze că nu se duce la București decât ca să-î pregătească odaia. El tăcu.

Înmormântarea Tîncuței se petrecu în aceleași condițiuni de solemnitate și declamare. Totul era bogat, dar totul ținea de reclamă și de fală. În urma carului funebru mergea Tănase, între Matei și Mîhai. La fiecare răspântie, Scatiu se credea dator să sperie lumea cu gemetele. Își pusese în minte, fiindcă așa îi convenea, să facă răspunzător de moartea Tîncuței pe un biet doctor jidan. Își cânta vorbele pe nas, ca un țârcovnic:

— Unde o duceți!... Să nu o treceți pe sub ferestrele mișelului!... Bănică! Nae! Vasile!

Numele îngrijitorilor de pe la moșii erau astfel învocate la fiecare colț de uliță, ca mărturie a durerii ce-l copleșea, în fond însă pentru ca să se vadă puterea și bogăția lui.

La coborârea sicriului în mormânt, Scatiu păru că înnebușește. În fantezia lui, excitată de alcool și de plânsetele sincere ale celorlalți, acest act al punerii în pământ, în adevăr cel mai mișcător din toate, i se înfățișa într-un mod atât de ciudat, încât nu-și mai putea stăpâni urletele. Era conștiința soartei noastre comune, care revolta viața vânjoasă și violența din el.

Matei enervat îl strânse de braț:

— Nu mai striga așa!

Glasul lui poruncitor păru că sugestionează pe Scatiu. El tăcu deodată: luă o mână de pământ înghețat și o aruncă în groapă. Când totul se sfârși, plecă repede spre sanie, încovoiat și tăcut. Se învelí cu tartanul pe picioare, dând din cap:

— S-o ía dracu viață!...

Apoi, adresându-se vizitiului:

— Haide, băiete.

XII

De la vestea ce í-o adusese Mîhai, că țăranií lui reclamaseră ministriului, conu Dînu nu mai avea pace. Era pe jumătate olog, astfel că nu putea să íasă în târg și să plece de acolo drept la moșie.

În luna dîn urmă, pe când Tîncuța era bolnavă, conu Dînu trîmîsese într-o zí să-í cheme un bîrjar. Îl tocmîse cu 30 de lei să-l ducă la Cîulnițeí.

Făcu această încercare pe față, sperând că Scatiú nu va îndrăzni să-l oprească. Dar se înșelă: Scatiú îndrăzni, ba dete și o pereche de palme bîrjarului.

De atunci bătrînul se concentră în síne și devení mai blînd.

După moartea Tîncuței, ceru să vadă pe gînere-său. Îl rugă bînîșor să-í trîmítă un croitor ca să-și facă haîne negre. După câteva zile, iar voi să-l vadă. Íi vorbí despre fetița, rugându-l s-o trîmítă la București, la Sașa. Scatiú íi împlíní toate gusturile, sau íi făgăduí să í le împlínească, dar totdeauna cu aceeași condiție: să nu mai încerce să plece.

Într-o dímíneață, conu Dînu íi ceru sanía să se ducă la baie.

— Bucuros. Vrei să-ți dau și pe Costea să te ajute?

— Cum vrei.

— Ba nu: cum vrei dumneata.

Bătrînul se gândí. N-avea níci o nevoíe de Costea, dar ținea să nu deștepte bănuíelí.

— Doar să mă ajute să mă urc în saníe. La baie m-o da jos un om.

— Va să zícă nu-ți trebuie.

— Nu.

Tănase poruncí să înhame caií. Conu Dînu íși puse o pereche de pantofi groși, íși luă șuba și căciula, dete femeíi să-í așeze în saníe pería de cap și prosoapele, și astfel, ajutat de fecior, plecă.

De multă vreme nu íeșise el dîn casă. Aerul rece îl însufleși. Vorbí vîzítíului cu ínteres de tot ce íntâlnea în cale, dar vîzítíul rîspundea numai cu gura jumătate: era dăscălít de Scatiú.

La poarta băilor stau câteva bîrjí. Sanía luí conu Dînu ínră în ogradă, el se dete jos cu mare grijă, și ínră înăuntru. Sanía íntoarse și se puse să-l aștepte.

Dar peste puțin tímp bătrînul deschíse ușa și chemă pe vîzítíu.

— la ascultă, fă bunătate, te rog, dă o fugă până acasă și adu-mi briciurile: cere-le de la Maria și, aici dă-le îngrijitorului, pentru mine.

Vízítíul porní numaídecât. El îl pândí până ce se depărtă; apoi spuse băiașului că are puțină treabă în târg, îl rugă să-l urce într-o sanie de bírje și să primească briciurile în numele lui, că se întoarce.

De îndată ce fu sîngur cu bírjarul, îi zise:

Maí băíete, tu ești stăpînul saniei?

— Eu, cucoane.

— Aí caí buní?

— Buní detot.

— Poți să înhamí numaídecât și pe ceilalți doi și să mă ducí la Cíulníței?

— Numaí cât te-í șterge la ochí cucoane.

— Câte parale vrei?

Bírjarul se gândí.

— E cam departe... sunt două poști bune... vreme de iarnă...

— Scurt, scurt, cât vrei?

— Să-mí daí doi polí, boíerule.

— Bîne. Míșcă-te.

Bídívííí o rupseră la fugă. După cíncí mînute íntrau într-o curte jídovească, plínă de zăpadă bătătorítă. Bírjarul scoase alți doi călușeí, îi inhămă înaintea celorlalți și pornírá.

Conu Dínu își ridícase gulerul de la blană peste cap, ascunzîndu-se de teamă să nu-l cunoască cíneva.

Cînd fură afară dín oraș și dete cu ochíí de întínderea lucíe a câmpului, í se păru că întínerește. De doi aní îl țineau ínchís! De doi aní nu maí răsufłase la lumína largă a șesului! Drumul pe unde mergeau îl cunoștea dín copílărie; știa numele tuturor satelor, al tuturor popasurílor; copacíí erau desfrunzíți și trísti — și totuși lui îi părură toate noí, toate frumoase.

— la ascultă, bírjar: știí să mîi?

— Ștíu, cucuoane.

— Dacă știí, să te vād. Am zís 40 de lei: îți dau 50.

La așa vorbă duioasă, biciul învăluia dintr-o dată pe rotași pe înaintași, iar sania zbura pe pârția drumului.

Cu cât mergeau mai repede, cu atât emoțiunea lui conu Dînu creștea. I se părea că-l ajunge Scatiu de pe urmă. La fiecare minut se uita îndărăt.

Și avea dreptate să se teamă.

Vizitiul, venind să ceară bricile, dăduse oarecarî bănuielii lui Scatiu, fiindcă el știa că socru-său nu se mai rădea de mult și își tăia barba cu foarfecile; cu toate astea nu zise nimic. Se mulțumii să întrebe pe vizitiu dacă în adevăr îl lăsase la baie.

Acesta, sigur de sine, se întoarse după vorba lui conu Dînu și dase pachetul în mâna îngrijitorului; apoi se pusese să aștepte. Însă, după vreun ceas, răzbît de frîg, se coborâse din sanie și se preumbla de colo până colo izbîndu-și mâinile de umeri. Câteodată își arunca ochii înăuntru, doar l-o vedea cîneva. Și în adevăr, întendentul băilor, știind că nu e nimeni înăuntru, ieși la el și-l întrebă pe cîne așteaptă.

Cînd înțelese el că conu Dînu fugise, sări pe capră și plecă în goana cailor.

— Tiii! e rău de mine!

Intră pe poartă ca un năuc, lăsă hățurile și se duse la stăpănu-său într-un suflet:

— Cucoane, boierul cel bătrîn a fugit!...

Scatiu sări în sus.

— Unde a fugit? Cum a fugit?

— Nu știu, vai de maica mea! L-am lăsat la baie... și am venit după brice. Cînd m-am întors înapoi, eu țineam că-i înăuntru... De unde să știu eu?

Scatiu îl privii o clipă chiorăș, apoi se repezii la el și-l luă la bătaie:

— Te-ai vîndut lui, mișelule!... Staî că te învăț eu mînte.

Stăpănul da ca un orb, iar sluga se apăra cu amîndouă mâinile duse la cap.

— Iartă-mă, boierule, c-am greșit... nu-s vînovat.

— Să înhamii caii numaidec, ticălosule! Pe cîtepatru, m-ai înțeles?

Vízítiul se repezi la grajd, iar Scatiu se duse să-și ia blana, parcă nimic nu se întâmplase între ei.

După zece minute ieșeau pe poartă ca o vijelie. În goana lor nebună peste câmp, treceau vâi, dealuri, gârle înghețate, alergând după sania lui conu Dînu. La fiecare cinci minute, Scatiu se ridica în picioare sau își întindea gâtul în vânt, ca un copoi, să prindă urma fugarilor. Lumea de pe la cârciumi, care văzuse trecând cele două sănii, ca două vârtejuri, se uita mirată după ele.

Înainte de a ajunge la Ciulniței, conu Dînu se oprî o clipă în satul Balta, cu ai căruî locuitorî avusesse Tănase altădată proces și cu care nici acum nu trăia bine, și le spuse în fugă să vie la curte. Prin satul lui de asemenea se oprî la două-trei case și chemă pe oameni.

În vreme de iarnă, țăraniî robotesc prîmprejurul casei, mai dreg câte ceva, mai stau la cârciumă, după cum se întâmplă. Vestea se răspîndî prin sat ca fulgerul.

Nae Eftimiu și Aglaia rămaseră încremenîți când deteră cu ochii de conu Dînu. Alergară să-l coboare dîn sanie, uitându-se unul la altul.

— Da' ce-î asta, unchiule?

Bătrînul le aruncă o privire încruntată.

— Ce să fie nepoate: ia am venit la mine acasă.

Îl urcară sus, îl duseră în vechea lui odaie, care acum devenise odaia lui Scatiu, îi aprînseră foc. Aglaia îi dete dulceață, ca și cum ar fi fost cei mai supuși ai lui slîjitorî.

Conu Dînu zări pantofii lui Scatiu, de marginea patului. Fără a zice o vorbă, îi ridică de jos cu bastonul și-î aruncă în foc. Aglaia îl privea cu ochii holbați:

— Da' ce faci, unchiule?

— Asta-î treaba mea. Fă bunătate și schimbă patul, scoate plapuma, și salteaua, și mîndîrul, să iasă mîrosul de mîtocan, m-ai înțeles?

Aglaia înțelese că n-avea încotro. Se supuse, dar cu mînie. Aglaia era stăpîna de curte. Vechea prietenie cu Tănase

se urma și acum sub ochiul binevoitor al d-lui Eftimiu, și în virtutea acestei prietenii dânsa făcea ce vrea.

Bătrânul ceru să-î aducă un fotoliu, se dezbracă de șubă și șezu la o masă, gândindu-se.

— Așa!... zise el cu mulțumire.

Odată ajuns la moșie î se păru că a intrat în împărăția lui: aici nu se mai temea de Scatiu.

În vremea asta, toată lumea din curte era în mișcare. Nimeni nu înțelegea ce se petrecea, dar fiecare se simțea în neliniște. Vătafii vechi fuseseră înlocuiți cu alții, oameni de încredere de-ai lui Tănase, care aduseseră pe sătenii la disperare. Leșile erau prefăcute, după ideile noului stăpân; hambarele mutate din loc; până și argații nu mai erau aceiași.

Pe când slugile lui Tănase se adunau să vadă ce se petrece, țăraniii intrau pâlcuri, pâlcuri în curte, vorbind între dânșii:

— A venit boierul, mă?

— A venit, mă.

— Mare scofală!...

— Da' nu Scatiu, mă.

— D-apoi cine?

— Boierul nostru.

— Conu Dînu?

— Păi cum. Vezî răclămația noastră?

— Da de unde știî tu, măi Tudosî?

— D-apoi că l-am văzut, măi băiete.

Oamenii nu prea vreau să creadă, fiindcă știau că-l ține zălog Scatiu la oraș.

Pe când ei vorbeau astfel între dânșii, se auziră clopoțelii de la o sanie de pe drum: ajungea Tănase în goana caiilor.

De îndată ce intră în curte, el înțelese cum stau lucrurile. Era galben-verde de mânie. Se ridică în picioare și se uită la sătenii.

— Ce vreți dumneavoastră, oameni bunî?

Ei își scoaseră căciulele și se apropiară domol de dânsul.

— Bună vremea, coane.

— Eî, ce-î?

— Păi ce să hie... la, mai veniserăm pe la curte și noi... c-am auzit c-a sosit boierul cel bătrân.

— A sosit, da-í cam bolnav. Veniți mai spre seară.

Și sări din sanie ducându-se sus.

Cum intră în casă, își dezbracă blana și dete năvală la socru-său.

— Cu multă plecăciune, boierule.

Conu Dínu sta tot la masă. Cum îl văzu își întoarse privirile în altă parte și răspunse pe același ton:

— Mulțumím dumitale.

Tănase încuía ușa. Bătrânul începu să strige:

— Nu-ncuía ușa! nu-ncuía ușa!

— Nu urla așa, c-avem de furcă amândoi.

— Nu-ncuía ușa!

— Mí-aí fugit de-acasă, ha?

— Nu-ncuía ușa!

Ochii bătrânului stau să-í íasă din cap. El striga cât îl lua gura, repetând aceleași cuvinte: „Nu-ncuía ușa“. Scatiú fu sílit să descuie ușa.

— Pentru ce mí-aí plecat de-acasă, boierule?

Conu Dínu păru că se líníștíse.

— Pentru că așa am vrut.

— Așa aí vrut?

— Da.

— Așa? Staí că te-nvăț eu mînte.

Și zícând astfel, se sculă și chemă pe Nae.

— Spune lui Chíru să vie-ncoace cu Ilíe — și să schímbe caíi.

Nae îl luă la o parte și-í șoptí ceva la ureche. Tănase se repezí afară, la oamení, furíós.

— Măi fraților, vreți, se vede, să m-aduceți la díesperare. Ce căutați în curtea mea!... Duceți-vă la mínístru!

Unii díntre sătení plecară; alții nu.

— Pe noi ne-a chemat boierul nostru.

Scatiú începu să zbíere.

— Boierul vostru!... Chívule, Ilíe, dați-í afară! afară!

Vătășeii luară lumea mai cu bine, mai cu rău și o scoaseră afară din curte, închizând porțile. Scatiu se întoarse la socrusa, urmat de cei doi înși.

— Acuma, tată socrurile, să ne răfuim amândoi. Puneți mâna pe el, mă.

Bătrânul văzuse de pe fereastră cum îl părăsiseră țărani, și, neavând nici o putere, își plecaseră capul pe masă și plângea. Cei doi vătafi puseră mâna pe el. Scatiu poruncește:

— Dați-i șuba și aduceți un curmei.

Vătafi aduseră blana și frânghiuța.

— Legați-l!

Chiru îl înfășură în blană și-l legă cu frânghia pe deasupra. Apoi îl luară pe sus să-l puie în sanie. Caii însă nu erau gata. Așteptând, ei putură vedea, cu toții, peste gard, că sătenii nu se risipiseră, ci așteptau. Atunci Tânase porunci celor două slugi să-și aducă puștile.

Când sania fu gata, așezară pe bătrân, ca pe un sac, într-un colț. Scatiu se sui alături. Chiru pe capră, lângă vizitiu, iar Ilie în coadă. Astfel, porniră.

Însă în loc să iasă pe poarta cea mare, sania trecu pe sub leși, în fuga cailor, și se îndreptă spre poarta de la arman. Sătenii, care așteptau drumul, înțeleseră gândul lui Scatiu și o porniră în goană în partea aceea. Cei mai sprințeni ajunseră la timp și deteră să apuce caii înaintași de dârlogi, dar caii, tineri, se feriră, speriați, și se strecurară printre lume. Oamenii blestemau și mai alergau în urma săniilor, doar să-și verse focul — când, de departe văzură venind înaintea fugarilor alți oameni, din alt sat: erau țărani din Balta.

Scatiu, care înțelese primejdia, zise lui Chiru să tragă un foc în vânt, iar vizitiului să dea gură cailor. Însă sperietura puștii, în loc să le fie de-a bună, mai rău le strică. Bălteni așteptură drumul cailor, strigând. Scatiu apucă hăturile din mâna vizitiului și voi s-o ia peste câmp — dar unul din înaintași, dând în șanțul șoselei, căzu. Atâta fu destul ca să pună mâna oamenii pe el. Calul se sculă, târî pe un flăcău

prîn zăpadă, însă fără spor. Repede, sania fu înconjurată din toate părțile. Scatiu sări jos, luă pușca din mâna lui Chiru și dete să se apere. O lovitură de ciomag peste braț, venită ca din cer, îl făcu să scape pușca și s-o rupă la fugă. Lumea după el. Fu ajuns și culcat la pământ, fără să se știe de căzu singur sau îl răsturnară ceilalți.

Ce se petrecu atunci nimeni nu-și putea da seama. Într-o clipă, îl făcură fărâmele, fără zgomot, fără vaiete.

Ancheta judecătorească găsi în creierii lui turtiți, pietre, cuie, o basma ruptă, pe care furia poporului le adusese ca o apă mare.

Pe când oamenii se întorceau să judece pe vătășei, doi dintre dânșii reveneau la cadavrul lui Scatiu, aprinși de ură, și-i dau cu tocul cizmei în cap. Unul era Lefter, din procesul bălteniilor, altul Stoica, țiganul din Ciulniței. Unul avea de răzbunat bicele de pe obraz; altul moartea lui Forgaș.

Iar conu Dinu rămase să trăiască mai departe, olog și singur, însă stăpân ca mai înainte pe pământ, pe pământul care-i fusese atât de drag, în care se născuse, pe care trăise și în care avea să se odihnească pe veci, cu credință că acolo îi va fi bine, că în această γῆ-μητηρ¹ va găsi, ca cei vechi, nemurire, răsplată și pedeapsă.

¹ Ghe-meter (gr.) — pământ-mamă.

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE

Clădită pe încetul, dar pătrunsă de o unitate de concepție, opera lui Duiliu Zamfirescu merită o cercetare de totalitate și o situare cu atât mai necesară cu cât scriitorul a suferit nedreptatea soartei. [...]

Deși face parte din generația următoare lui Eminescu, adică din generația lui Caragiale, Delavrancea, Vlahuță și Coșbuc, intrați în plină lumină, Duiliu Zamfirescu e încă în umbră și în indiferența publicului (în 1911 — n. e.) mai întâi din faptul că scriitorul nu și-a dat măsura talentului dintr-o dată, ci a debutat prin începuturi nesigure și fără o originalitate precisă. Nimic nu fixează mai repede decât originalitatea, chiar când nu se sprijină pe un suport sufletesc mai mare și pe un talent mai robust; accentul personal impresionează chiar de rămâne numai un simplu accent. Captiv însă al unor influențe străine și, înainte de a-și fi limpezit personalitatea, Duiliu Zamfirescu a fost întâmpinat apoi de pana incisivă a lui C. Dobrogeanu-Gherea care, presimțind într-însul un temperament și o ideologie diferite de ale lui și un artist mai fin decât scriitorii din școala Contimporanului său, era firesc să încerce să-l doboare cât se putea încă. În spiritele multora o umbră de nesiguranță s-a ridicat, așadar, peste cele dintâi lucrări, de altfel șovăitoare, ale „pesimistului de la Soleni“. Duiliu Zamfirescu și-a continuat totuși activitatea mai departe, adăugând operă lângă operă, dar înăbușit, fără răsunet, deoarece și mișcarea de la Sămănătorul a trecut peste dânsul fără cruțare, ca și peste d. I. Al. Brătescu-Voinești sau D. Anghel.

Mai rafinat decât toți „sămănătorii“, mai complex, mai cult, făuritor mai discret al limbii, muncitor literar mai conștient în dragostea lui pentru tot ce e românesc, Duiliu Zamfirescu a fost totuși înlăturat din circulația publică. Literatură de armonizare socială și deci nu numai icoana unei singure păture, ci icoana întregului neam românesc, și poporaniștii au opus aceeași dușmănie operei lui, deoarece scriitorul ne-a zugrăvit și alte elemente, și în mijlocul demagogiei socialiste sau naționaliste a continuat să creadă că mai e o pătură

conducătoare cinstită, cultă, dotată sufletește; că mai există boieri cu dragoste de pământul strămoșesc, omenoși față de țăran, și cu un însemnat rost în evoluția noastră istorică, în reloluția de la 1848, ca și în Unire, în alegerea lui vodă Carol ca și în războiul de la 1877... [...]

De voiește să ne cunoască în părțile noastre sănătoase, Ardealul e dator să se îndrepte spre opera lui Duiliu Zamfirescu; de voiește să se vadă într-o icoană idealizată, să se îndrepte iarăși spre opera aceluiași scriitor, care într-un roman a cântat vigoarea și puritatea rasei ardelen.

Viața la țară e un poem al vieții câmpenești [...]

Când o operă literară dovedește o dragoste atât de reală pentru viața de țară, pentru pământul tutelar, când ne zugrăvește atâtea suflete cinstite, idealiste, cum poate să nu fie privită ca o operă nu numai estetică, ci și sănătoasă și înălțătoare? Când un scriitor arată iubire pentru țăran, cum poate fi privit ca un dușman al țăranimii? [...]

Și când o operă risipește atâta poezie simplă, un optimism atât de sănătos, atâta dragoste pentru orice valoare etică, scrisă fiind cu o artă discretă; cu simțul măsurii și al limbii — cum poate să nu fie privită ca o operă clasică și națională? [...]

Duiliu Zamfirescu s-a făcut istoriograful urmașilor acestei boierimi mijlocii cu dragoste de neam, de pământ și de țărani, a păstrat totuși însușirile distinctive ale clasei lor. [...]

Duiliu Zamfirescu a fost înainte de toate un artist și, poate, unul din cei mai mari stilști din câți a cunoscut literatura română. Eleganță, sobrietate, noutate în expresie, amestec ponderat de arhaisme și de neologisme — sunt notele esențiale ale acestui stil ce și-a desfășurat vultele armonioase într-o serie de romane de valoare inegală, din care va rămâne, probabil, *Viața la țară*, prin echilibrul de realism și de idealism, prin poezia pământului și a vechii noastre boierimi iubitoare de pământ, și, mai ales, prin neuitata creațiune a *Sașei*. Acest stilist armonios, care și trupește avea linia apolinică, prezintă însă, prin cine știe ce fatalitate, defectul întristător al unei dezarmonii sufletești [...]

Eugen LOVINESCU

Era în acest om, sangvin, voluntar, dârz, mândru, nu numai de scrisul său și de talentul său, dar de puterea sa fizică și de eleganța căutată a îmbrăcăminții sale materiale cu care s-o ducă înainte măcar douăzeci de ani (e vorba de anul 1922, anul morții scriitorului — n. e.)

În ultimile zile l-am văzut la Academie, cu tot părul lui alb, era gata să poarte război oricând, cu oricine, pentru convingerile sau numai pentru fanteziile sale, care-i erau mai presus de orice. Dacă l-a răpus ceva, a fost desigur osteneala zădărniciilor politice la care l-au supus în ultimii ani anume prietenii. Căci în politica românească nu l-a adus pe dânsul o aplecare deosebită, o chemare netăgăduită, nici o credință căreia să fi fost în stare a-i sacrifica totul.

Nu, s-a dus unde nu-l reclama nimic și unde n-avea nimic de îndeplinit. Cu exagerata lui simțire de poet, cu ușoara poză a romanticului din generația lui s-a frământat cu toată lumea, și-a înstrăinat prietenii, nu și-a câștigat dușmanii și a otrăvit un organism extraordinar de puternic, care n-a putut rezista.

Acei care la mormântul lui au aflat laude pentru dânsul, puteau găsi motive de mustrare pentru dânsii.

„Partidul¹ se putea completa și fără să ruineze pe acest om distins.

Nicolae IORGA

Ceea ce uimește totuși la Duiliu Zamfirescu e păstrarea [...] așa de credincioasă și de vie a amintirilor și impresiilor vieții trăite la țară, de unde-l va depărta, îndată după încercarea de profesorat, cariera diplomatică (1888). În primul său mare roman, *Viața la țară* (1894), anume scene de vânătoare pe lac, cu nevinovăția copilei care iubește pe băiatul de lângă dânsa și dezmiardă miloasă pasărea pe care el a rănit-o, anume convorbiri țărănești, scena de înaltă noblețe sufletească în care tânărul venit din străinătate înfruntă bestiile polițienești care chinuiesc pe țărani ridicăți contra nedreptății, zguduitoră scenă din al doilea roman, *Tănase Scatiu*, în care fostul denunțător al consătenilor săi, ajuns stăpân de moșii și domn de oameni, ucide calul care s-a proptit pe drum și zdrumică în bătaie pe vizitiul țigăn care plânge animalul și blestemă pe acela care e, totuși, un cigăș, arată această indestructibilă legătură a celui înstrăinat cu brazda nașterii lui [...] Indispunea ce-i drept, într-o epocă de socialism rural la tineret, nota pe care o dă el unor țărani de un spirit inferior și cușuți la gură, totuși mai de treabă decât învățătorii și preoții lor, și, cu mult mai mult, decât o societate de sus, în care abia de se găsește vreun tip simpatic, ca și prin prea multe discuții de un caracter mai mult vulgar și adesea inutil.

Nicolae IORGA

¹ Așa-numitul „partid al poporului“ condus de generalul Averescu.

[...] *Viața la țară!* [...]

Mai întâi, acest roman e lipsit aproape cu totul de acea filozofie, care face pete dizgrațioase în alte opere ale acestui scriitor. În al doilea rând, satira e serioasă și justificată pe deplin. Tănase Scatiu și neamul lui e rău și primejdios. E încă gorilă.

În *Viața la țară* sunt multe lucruri. E cucoana Diamandula, mama duioasă, e Tinca, „fata“, e Micu, „poetul“, de care însă s-a făcut prea mare caz, dar mai cu seamă e Sașa Comăneșteanu, unul din tipurile cele mai ideale de feminitate din toate literaturile. [...]

Sașa e creată cu mijloacele cele mai mari ale artei. Și mai întâi cu zgârcenie. Romanul este ea, și cu toate acestea, dacă adunăm toate pasagiile în care e vorba de dânsa, nu obținem prea multe pagini. [...] Puțin ne spune scriitorul despre dânsa. El o înfățișează trăind. E procedeul lui Tolstoi. [...]

Este Duiliu Zamfirescu un imitator, ori cel puțin un elev al lui Tolstoi — pe care-l admira?

E posibil ca scriitorul nostru să fi învățat și la școala lui Tolstoi. Un scriitor e ucenicul literaturii întregi și în special al scriitorilor cu care are o înrudire sufletească și deci îi plac, îi convin, îi frecventează și de la care nu poate să nu învețe. Dar scriitorul original atâta datorește maestrilor. Iar Sașa nu are nimic rusesc. [...]

Dar această lume de obicei e lumea Sașei, e clasa boiernașilor. Hotărât, ceea ce este mai distins în literatura noastră se datorește boierimii mici — Alecsandri, Duiliu Zamfirescu, d. Brătescu-Voinești sunt martori. [...]

D. Brătescu-Voinești ne-a dat mai ales bărbatul ideal din această clasă — cu tonul d-sale liric; Duiliu Zamfirescu ne-a dat mai ales femeia din această clasă — cu tonul lui liniștit, mai realist.

Dar această clasă a fost. Acum Pană Trăsnea Sfântul, Neamul Udreștilor și *Viața la țară* sunt pagini de istorie, care închid suprema distincție atinsă cândva de sufletul românesc, dezvoltat în condiții prielnice subțierii intelectuale și morale a rasei.

Garabet IBRĂILEANU

Cu poezii byroniene debută și Duiliu Zamfirescu [...] Apoi se îndreaptă spre un „clasicism“ care e în fond acela al lui V. Alecsandri din Rodica: o sensualitate vapoasă și dulceagă, un horatianism prin pana lui Naum și a lui Ollănescu. În Italia poetul răsfoi mult pe Carducci, și ale sale Imnuri păgâne imită în titlu celebrele Odi barbare. Boul lui, cu toate protestele,

e rudă cu solemnul bove carduccian, însă melancolic, în stil volneyan. Clasicismul lui Zamfirescu e acela rece al lui De Bosis, fără măcar sângele de rodie al lui D'Annunzio, împreună cu care încearcă acorduri amintind elegiile romane ale lui Goethe. Puținele poezii ce rămân, foarte grațioase, sunt dintre acelea în care ușoara preocupare de moarte ia corp, fără mitologie, în fumul alb al prafului de Bărăgan, pastelurile de câmp în tradiția Eliade și Alecsandri [...].

Ca teoretician al romanului, Duiliu Zamfirescu ia poziție antinaturalistă. El înțelege să fie un realist, să respecte autenticul semnificativ, în fapte și în limbă. Combătând flaubertianismul, el se face apărător al procesului-verbal, cu atâtea decenii înaintea lui André Gide, înțelegând a cita textual, spre indignarea lui Maiorescu, care e pentru refacerea artistică, un ordin de zi al generalului Cernat, ca fiind mai plin de dramatism prin naiva lui amănunțime. În practică scriitorul nu merge așa de departe cu reforma, și ciclul Romanul Comăneștenilor e curat zolist. Obiectul observat nu e individul ci familia și prin ea națiunea. Ca și în seria Les Rougon-Macquart, indivizii sunt aparențele unor agenți din afara spiritului, morbiditatea atavică, alcoolul, mizeria, în cazul nostru mai ales surparea unei clase prin adulterarea sângelui. Pozitivismul în roman duce în mod fatal la idealism. Când cunoști cauzele răului, poți să-l eviți, și a arăta omenirii buna cauză finală este a o determina spre bine în marginile științei. În Viața la țară ne este înfățișată clasa boierească prin câteva familii „care s-au strecurat prin negura fanariotă”; în Tănase Scatiu constatăm strecurarea în mijlocul ei a arendașului mojič, brutal, rău; în În război boierimea e slăbită din cauza împerecherii cu elemente impure, frivolă, dezaxată, deși încă în posesia virtuților strămoșești. Îndreptări e un roman finalist. Urmașul Comăneștilor, al boierimii din țara liberă, se căsătorește cu fata unui preot ardelean, chip de a spune că românimea degenerată de dincoace nu se va regenera decât împrespătându-se cu sânge curat transilvan. Ca scriitor propriu-zis, Duiliu Zamfirescu e onorabil, deși împins să pună în postură dezagreabilă personagiile care-i sunt antipatice. Astfel în Viața la țară Comăneștenii sunt prea boieri, prea deținători ai tuturor însușirilor umane, față de o clasă nouă simbolizată în bețiva coană Profiră. Țăranii, care sunt îmbrățișați cu ochi bun, vorbesc însă întotdeauna autentic. Latura cea mai originală a romanelor este intenția de a nota intimitatea dintre sufletele fine, clipele de extaz erotic. Apare pentru întâia oară pagina analitică, oricât de exterioară, obiectul scriitorului nefiind omul, ci o

stare în sine, studiată monografic. Scriitorul surprinde indiferența conversației între îndrăgostiți, atmosfera de frivolitate distinsă și delicată, contradicțiile sufletești ale femeii, tristețile nemotivate, euforia premergătoare mărturisirilor. Se memorizează mai bine Tănase Scatiu, deși, ca toate romanele lui Duiliu Zamfirescu, n-are volumul trebuitor. Scatiu e un Dinu Păturică, inferior sufletește, parvenit obscur ajuns moșier, deputat, în fine soțul unei fete de boier. Scatiu e caricat de autor, înnegrit cu ură, totuși nu fără viață. E o imagine fugitivă și autentică, în baza căreia cititorul poate construi mental un erou. Romanul conține pagini subtile ori viguroase: scenele demonstrând imbecilitatea senilă a lui Dinu Murguleț, deznodământul cu uciderea de către țărani a lui Scatiu. În război interesează mai ales la început cu strângerea tuturor eroilor, cu dibuirea sentimentelor, cu sentimentalismul frivol, monden, care vine puțin și de la Tolstoi, întrucât avem de-a face cu o societate de oameni bogați, cu profesii mai mult decorative, plictisiți, cultivați, manierați, înșelându-se cordial și intrând în dramă cu ținută distinsă. În Îndreptări, latura cea mai nimerită este studierea aceluia fel de sfială care la ardeleanca Mia se socotește a veni dintr-o educație sănătoasă și necomplicată. Fără a fi un mare romancier, Duiliu Zamfirescu merită elogiul pentru finețea unor analize, pentru crearea atmosferei mondene, în fine, pentru sobrietatea stilistică și intuițiile lui în legătură cu tehnica romanului.

George CĂLINESCU

În șirul romanelor de mai târziu, dar mai cu seamă în Viața la țară [...], în care temperamentul lui stilistic ajunge la formele unui clasicism plin de măsură și claritate, Duiliu Zamfirescu renunță în cea mai mare parte la manierismul trecutului. Analistul naturalist al stărilor sufletești stăruie, ba chiar se dezvoltă în el, fără să mai simtă nevoia apelului la nomenclatura și dialectica științei. Lirismul capătă o pedală gravă și simplă, și reflecția generală aderă parcă mai adânc la impresia directă. [...]

Numeroase sunt pasagiile Vieții la țară în care amănuntul realist, umoristic sau grațios, dă viață și adevăr tablourilor. [...]

Întocmai ca mai toți scriitorii realiști români, până când un Alexandru Macedonski cucerește sectoare noi ale artei descriptive, Duiliu Zamfirescu este mai ales un pictor al omului și al peisagiului, mai mult

decât al lucrurilor și al interioarelor, care apar totuși uneori în paginile lui. Remarcabilă este apoi sub pana autorului Vieții la țară sau Tănase Scatiu pictura stărilor de mulțime, cu atâta vreme înainte ca L. Rebreanu să dezvolte larg posibilitățile acestui motiv. Vrednică de atenție este și evocarea vieții interioare, cu aprofundări într-o lume de imagini construite după alte legi decât acele ale atenției voluntare [...].

Caracterul atât de modern al procedurii nu poate scăpa nimănui și el alcătuiește punctul cel mai înaintat al artei de analist a lui Duiliu Zamfirescu, atentă la enigmaticele vieții sufletești.

Tudor VIANU

[...] Meritele lui cele mai trainice sunt de prozator. Un loc comun al criticii și istoriei literare l-a fixat în continuitatea lui Nicolae Filimon. [...] Dar Filimon e un ochi ce vede pitorescul unei epoci, cu multă culoare și veracitate, în zugrăvirea moravurilor și a atmosferei timpului; romanul lui e un document artistic de frunte și precedează, împreună cu Ion Ghica (de fapt, un romancier care-a preferat forma fragmentară a memoriilor unei construcții românești), proza de pitoresc balcanic a lui I. L. Caragiale din Kir Ianulea, și acea strălucită frescă de desfrâu și poezie a lui Mateiu Caragiale, din Craii de Curtea-Veche.

Filimon e însă un psiholog convențional și un foiletionist care nu se sfiește să folosească mijloacele tehnice și stilistice ale romanului popular.

Duiliu Zamfirescu e total lipsit de pitoresc; spirit echilibrat, armonios, stilist sobru și fără culoare, ambiția lui a fost să creeze romanul psihologic al unei familii, a Comăneștilor; și să fixeze etapele evolutive ale unei clase sociale, a boierimii, în reprezentanții ei cei mai reliefați. [...] Însuși procedeele de contrast psihologic e de altă natură la Filimon și la Duiliu Zamfirescu[...]. [...]

Superior în construcția epică lui Filimon și chiar lui M. Sadoveanu (pentru epoca în care au trăit paralel), Duiliu Zamfirescu a avut o altă deficiență, păgubitoare creatorului românesc: lipsa de viață adâncă și complexă a personajilor. Afară de Viața la țară, care e un tot armonios și care este răsfrângerea luminoasă a unui mod de a simți viața însăși, toate celelalte romane, din ciclul Comăneștilor n-au viabilitate, fiindcă nu fixează precis nici chiar siluetele tipurilor.

Duiliu Zamfirescu nu depășește portretul epic, în mișcare, în cel mai bun din romanele lui. [...] Romanul Viața la țară se valorifică în totalitatea lui, prin finețea amănuntului, prin atmosfera sentimentală, prin arta

alcătuirii și a expresiei, prin înseși suprafețele lui limpezi și netede, prin toată acea fericită împletire de daruri, care poartă pecetea sensibilității unui scriitor ce nu se poate confunda cu altul. Aci se aude rezonanța timbrului său sufletesc, aci se cristalizează limitele și posibilitățile creatorului epic.

Pompiliu CONSTANTINESCU

Păstrând proporțiile și referindu-ne mai ales la optica socială, Duiliu Zamfirescu este, cu riscul unei comparații hazardate, un Balzac al Restaurației noastre, al epocii postrevoluționare, din păcate fără forța epică a scriitorului francez, aruncându-și toată ura și disprețul asupra noii clase, în speță arândășimea, și luând partea boierimii în al cărei destin istoric se încumetă a mai crede. Conflictul dominant în Viața la țară antrenează nu atât două forțe sociale antagoniste, cât două realități. [...]

Poet liric prin structură, Duiliu Zamfirescu nu reușește să se obiectiveze și nici să coboare prea adânc în sufletul eroilor săi. Mai ales bărbații ni se înfățișează ca niște formule închise, fără posibilitatea unei evoluții, a unei minime transformări. Tiparele acestui clasicism îngust contrazic, de altfel, ideea de roman ciclu, care nu primește până la urmă decât o acoperire formală. Spre deosebire de Dinu Păturică, pe care-l vedem cum se ridică de la cea mai umilă treaptă de slujbaș până la rangul cel mai înalt, Tănase Scatiu se găsește la capătul procesului său de parvenire. El nu mai suportă nici o modificare de ordin moral, fiind, cum s-a spus despre personajele lui Racine, o axiomă care pășește. Nu prea diferiți din acest punct de vedere sunt și ceilalți eroi ai romanului. Astfel, Matei Damian, variantă mai nouă a lui Dinu Murguleț, se definește ca un tânăr cu aspirații democratice, prea repede uitate, cu simțul dreptății și respectul bătrânilor, cu o fire contemplativă, dispusă la efuziuni lirice. El va fi egal cu sine de la început până la sfârșit, contactul cu realitățile satului soldându-se cu o comodă resemnare, iar dragostea pentru Sașa cu o instalare la fel de comodă într-o căsnicie de nimic tulburată. [...]

Intuițiile scriitorului se dovedesc mai sigure atunci când e vorba de sufletul feminin, descifrat cu o finețe și cu o receptivitate a nuanțelor care-l pune pe Duiliu Zamfirescu într-o vizibilă descendență tolstoiană. [...] Sașa este personajul cel mai complex din Viața la țară, în structura căruia distingem un început de modernitate. Dragostea ei se confundă cu

vibrația pură și generoasă a sufletului, cu o bunătate nespusă și o abia perceptibilă dulce melancolie. Cumulul acesta de trăsături aparent contradictorii, amestecul de poezie și proză, de ideal și real indică o evidentă maturizare de concepție asupra personajului de roman. Sașa are ceva din gingășia și profunzimea, din suavitatea și farmecul eroinelor lui Tolstoi și Turgheniev. De altfel întreaga atmosferă a romanului amintește pe autorul Annei Karenina, pentru care Duiliu Zamfirescu a manifestat o admirație declarată, și pe care si-l ia, deși n-o va mai recunoaște, ca model, G. Ibrăileanu, care se îndrăgostise de Sașa, ca și de Natașa Rostova, nu se va putea despărți de umbra ei, atunci când va scrie romanul Adela. Vom regăsi aici delicatetea sufletească și lirismul substanțial ce caracterizează pe eroina Vieții la țară.

Echilibrul interior al Sașei răspunde cel mai bine ideii de armonie clasică a scriitorului, de fericire calmă și senină. Va trebui să observăm totuși că, absorbit de idealul său de frumusețe, Duiliu Zamfirescu e tentat să simplifice lucrurile, să le dea pe alocuri o tentă idilică. [...]

Duiliu Zamfirescu intuiește înaintea lui Ionel Teodoreanu atmosfera medelenistă a conacului și a vacanței, a mersului în trăsură și a cavalcadei, simptomele vârstei de transfuzie, când un zâmbet sau o strângere de mână pot să mute fulgerător existența în lumea astrilor. Mihai și Tincuța sunt Dănuț și Monica, mai discreți și mai pudici, mai tăcuți și mai romantioși, citindu-l pe Lamartine și pe Musset, iar nu pe Verlaine și pe Samain. Curgerea anilor nu-i va transforma, ei vor muri amândoi tineri, fără să mai adauge sentimentului lor inițial decât suferința. [...]

Conținând scene de un romantism idilic și vaporos, care nu trebuie întotdeauna respinse ca inconsistente, Viața la țară se impune totuși ca unul dintre primele noastre romane realiste, de un realism clasic, asupra căruia se oprește în atâtea rânduri epistolierul. Spiritul său de observație probat încă din [...] nuvele și însemnări memorialistice, își dă acum adevărata sa măsură. Scriitorul știe să vadă semnificația momentelor și împrejurărilor, să-și situeze personajele în spațiu, să surprindă atmosfera morală, să noteze cu mare finețe limbajul. [...]

Viața la țară nu e atât un roman de caractere — pe care autorul le concepe, așa cum am văzut, într-un mod nuvelistic, adică fără posibilitatea unei evoluții — cât un roman de atmosferă, de atitudini sufletești. Dinu Murguleț și Matei se pierd repede în fumul timpului; ceea ce rezultă e aerul pe care-l respiră personajele, adesea mai autentic decât ele însele;

e fluidul acela de lirism adolescent și calmă poezie câmpenească, de atașament față de pământ și de iminența ruinei economice, de suavă idilă și dureroasă realitate. Aici stă valoarea Vieții la țară care după moartea autorului va fi tradus în engleză, italiană și franceză, versiunea pariziană deschizându-se cu o prefață de Paul Valéry.

Alexandru SĂNDULESCU

[...] Lui Duiliu Zamfirescu i-a plăcut să surprindă „fondul de poezie“ al sufletului omenesc, „natura sa caldă“, puterea „nețârmurită de simpatie, de iubire de lumea întreagă“ pe care o poate manifesta, acea „puternică notă de idealitate“ ce îl poate caracteriza, mila care îl încălzește, capacitatea lui de a fi senin, de a simți fericirea: „Erau atât de fericiți amândoi“... — spune într-o pagină din *Viața la țară* despre Sașa și Matei, scriitorul, și propoziția care luată în sine poate părea desprinsă dintr-un text de muzică ușoară simbolizează în realitate bogăția și intensitatea vieții sufletești a personajelor lui Duiliu Zamfirescu. Elevația și frumusețea trăirilor se cristalizează, obiectivându-se parcă în peisaje [...]. Lui G. Călinescu tocmai această plenitudine interioară i se părea excesivă [...], dar dacă ne gândim la marile creații ale romanului și nuvelei românești, la Alexandru Lăpușeanu, la Dinu Păturică, la Lică Sămădău, la Leiba Zibal și la Gheorghe, la Ion, la personajele Hortensiei Papadat-Bengescu sau ale lui Zaharia Stancu vom constata că „sentimentele înalte“ erau și mai necesare eroului prozei noastre. Dăruindu-i-le, din rezervorul propriei lui experiențe lăuntrice, a cărei complexitate și bogăție publicarea corespondenței le-a confirmat în chip definitiv, dăruindu-i-le însă într-un mod mai puțin convențional și idilic decât s-a crezut, căci plinătatea sufletească alternează firesc cu sentimentul atât de modern al vidului, al estompării sensului existențial, Duiliu Zamfirescu, reacționând deopotrivă în replică și anticipat, îl înalță peste nivelul cruzimii, al dorinței de parvenire, al setei de pământ sau al snobismului steril. „Această cam neroadă închipuire de mine — mărturisește scriitorul în scrisoarea din 30 octombrie/ 11 noiembrie 1897 către Titu Maiorescu —, mi-o dă nu conștiința valorii lucrărilor proprii, ci conștiința valorii mele sufletești (s. n.)“. Această valoare sufletească pe care a reprezentat-o Duiliu Zamfirescu și care, deși poate superioară operei, s-a exprimat totuși (în parte) și în ea, a stat la baza năzuinței de înfăptuire a romanului total,

care să reflecte plenar, armonios lumea și omul. Cel puțin odată Duiliu Zamfirescu a reușit să creeze, în lumina talentului său, un asemenea roman: *Viața la țară*. „Intellectualitatea românească — scria Camil Petrescu — cucerită de armonia eminesciană nu înregistrează încă armonia structurală a *Vieții la țară*, tot atât de reală și de aceeași calitate.“ [...] Direcția inaugurată de Duiliu Zamfirescu, fundamentală pentru o literatură, nu a rămas sterilă. Ea a făcut posibilă apariția, la peste o jumătate de veac după publicarea în revistă a *Vieții la țară*, a unui alt roman total, realizat cu o mai mare forță epică și analitică și încununat de o izbândă deplină, dar fiind, în felul lui, tot o „*viață la țară*“: *Moromeții*.

Valeriu CRISTEA

Confuzia lui Duiliu Zamfirescu este aceea dintre estetic și moral. Nu etic ori aptitudinea pentru tragedie le lipsea eroilor lui Slavici, ci spoiala, snobismul, „*frumusețea*“. Iar Duiliu Zamfirescu tocmai de acest lustru superficial are nevoie, căci el e un idealist. O spune singur, mai târziu, în articolul despre Tolstoi: „Propriamente vorbind, lucruri morale sau imorale nici nu există în natură; există numai lucruri frumoase și urâte. De aceea și trebuie să ne preocupăm în artă, de a lăsa morala imediată a lumii la o parte, și a da numai frumosul imediat, spre a ajunge la sentimentele estetice complete, care ne ridică spre sfere ideale.“ Cum să zugrăvești, cu o astfel de concepție, pe adevărații urmași ai lui Dinu Păturică sau Chera Duduca: Scatiu reprezintă excepția de la o regulă care impunea romancierului să se ocupe de urmașii, frumoși la suflet și la chip, ai banului C., ai lui Gheorghe și ai Mariei. Pe aceștia, printr-o viclenie, Filimon i-a pus în stăpânirea unei lumi ce nu le aparținea. Iată-l pe Duiliu Zamfirescu urmându-l pe autorul *Ciocoilor* din punctul unde acesta își lăsase personajele. E la mijloc o reacție estetică la literatura instinctelor brutale, a prozaismului luptei pentru existență, a arivismului și grosolaniei. Duiliu Zamfirescu face din idilic o pavază contra agresivității realului: în fond, contra urâtului [...] Înclin să cred că estetismul lui Duiliu Zamfirescu, exploatând un univers sufletesc neinvestigat decât rareori (chiar de Slavici, pe care nu-l putea suferi, ale cărui personaje nu sunt lipsite de farmecul purității interioare), și-a închis cu bună știință accesul în zonele dramaticului și moralului. Lumea lui se compune din copii, femei și bătrâni: o lume în absența stăpânilor. Tipologia care domină proza noastră în

secolul XX este aceea bărbătească, de luptători, parveniți și biruiitori. La Duiliu Zamfirescu triumfă, din contra, o tipologie feminină.[...] Puțini până la Duiliu Zamfirescu au pictat psihologia feminină în specificul ei. [...] Există în nuvelele lui Slavici sau chiar în Mara (Persida, bunăoară) încercări de a trata pe femeie ca simplă îndrăgostită, părăsită ori sinucigașe, deși niciodată cu totul în opera condiției sociale, există Elena lui Bolintineanu, dar cel dintâi care face din acest domeniu obiect precedent de studiu este Duiliu Zamfirescu.

Și e vorba mai curând de o tipologie artistică decât de una morală. Femeia trăiește mai mult în imaginație decât în realitate. Dacă femeia nu ocolește lupta, piedicile vieții, este pentru a fi fericită alături de bărbatul iubit. Cu excepția Miei din Îndreptări și Anna, care prelungeste tipul slavician, celelalte eroine ale lui Duiliu Zamfirescu sunt dotate aproape exclusiv pentru iubire. [...] Oroarea de pragmatici creează în romanele lui Duiliu Zamfirescu o abundență de idealști.[...]

Toate calitățile și toate defectele romanelor lui Duiliu Zamfirescu decurg din această concepție. El e creatorul la noi al poeziei care analizează intimitatea. Ceea ce rămâne remarcabil în Viața la țară sunt paginile consacrate sentimentului erotic și domesticității pașnice. [...] Romancierul e în elementul lui ori de câte ori zugrăvește intimitatea.[...]

Nicolae MANOLESCU

[...] Coexistă, în acest prim roman românesc modern, nucleele a două romane virtuale: unul (avându-l în centru pe Matei Damian) al „pietății filiale“ minate de reflexivitate, ceea ce provoacă mai întâi o dramă morală deviată ulterior în drama metafizică, celălalt o tentativă de frescă a satului românesc. Firește, natura individuală și cea socială a insului nu sunt izolate, ci corelative. Conduita individului este consecința dialecticii lor. Cu instinctul sigur al prozatorului autentic, autorul Vieții la țară ghicește aceasta. Nu are însă forța necesară pentru a aprofunda în ambele registre această unitate a contrariilor. Lucrează când într-un plan, când în celălalt. Nu radicalizează realismul analitic pentru care are afinități, n-are nici imaginație epică cu care să impună o viziune coerentă, sistematică asupra societății românești. Pentru a suplini carența de profunzime, se recurge la facila soluție a echilibrului. Cum se întâmplă ades, sacrificată este adâncimea. În teorema epică zamfiresciană enunțul primează asupra

demonstrației. Scriitorul va fi fost el însuși conștient de aceasta, fiindcă reface mereu același silogism.

Viața la țară are de aceea o alură demonstrativă. Romanul reia în textură modernă parabola fiului risipitor, reîntors după îndelungate peregrinări la spațiul matrice. În istoria lui Matei Damian poate fi citită drama secretă a creatorului. Ceea ce nu săvârșește el însuși: revenirea la vatră, o face personajul. Eroul este expresia unui eu subiacent al creatorului, expresia literară a patriotismului acestuia. Drama epică este ușor de reconstituit. Zamfirescu imaginează un sat, Ciulniței, pierdut în imensitatea vegetală a Bărăganului, pe care îl pictează de sus, cu un penel mai informat decât al lui Odobescu.[...]

[...] Matei Damian este o conștiință filozofică, nu om al acțiunii. Dimensiunea utilitaristă lipsește personalității sale. Singura faptă a protagonistului este luarea în posesie a eului. Evoluția lui este în adâncime nu în suprafață.[...]

Paradoxal, Viața la țară e mai memorabilă esteticeste decât Tănase Scatiu, saturat, acesta, de epocă. De ce? Ceea ce impune romanul este reconstituirea cinematografică a procesului sufletesc. Dacă Flaubert spunea că în Doamna Bovary „ideile“ sunt „fapte“, păstrând proporțiile, romancierul nostru ar fi putut susține că stările de suflet sugerate prin descriție sunt fapte.

Viața la țară este un roman al privirii care descoperă mereu un dincolo. Tumultul subteran, mișcarea de falii lăuntrice sunt trădate de ușoara unduire a suprafețelor, de gesturi părelnic insignifiante, în realitate autentice detalii particularizante. Duiliu Zamfirescu conturează o mulțime de schițe, desene, tablouri cvasiimperceptibile, care, derulate rapid, printr-o „cinematică abstractă“ [...], refac procesualitatea sentimentului.

Cronicarul Comăneștilor este un scriitor când uită de sine, când dă impresia că-și urmărește eroii cu ochiul glacial al aparatului imaginat de Lumière.[...]

Precipitarea, ritmul găfâit din al doilea roman al ciclului contrapuntează energic bucolica desfășurare din Viața la țară. Lumea satului rămâne doar un element de fundal.[...]

Ioan ADAM

Cel mai tipic reprezentant al celei de-a doua generații junimiste este diplomatul Duiliu Zamfirescu [...] care debutează cu un prim volum de poezii și nuvele, Fără titlu, exact în momentul când Eminescu și Creangă lasă condeiul, în 1883.[...]

... Zamfirescu era de părere că un romancier nu poate rămâne indiferent față de elementele timpului său, că el trebuie să le zugrăvească obiectiv, „în toată goliciunea și cu toate infamiile lor“. Scopul romancierului, îi scria el lui Maiorescu în 1889, este „de a-ți da iluzia cea mai intensivă despre realitatea vieții“. „A avea imaginație ca A. Dumas și stil ca Flaubert nu e destul pentru a scrie un adevărat roman modern, ci pentru aceasta se cere arta de a ști să spui lucruri posibile“, adăuga el către același în 1890. Prin urmare, după Zamfirescu arta nu reproduce realul, dă numai iluzia lui, creând ceva asemănător cu realul sau care nu-l contrazice, posibil. Este idealul clasic al imitației naturii, imitație presupunând un ideal, un etos. „A idealiza în lumea reală, creând tipuri vii și posibile, va zice Zamfirescu în 1905, mi se pare scopul cel mai înalt al artei“. A crea tipuri vii în roman fusese întreprinderea lui Balzac în Comedia umană. Balzac scotea din individual generalul, Zola și școala sa înlocuiesc individualul cu cazul — rămânând în sfera particularului și substituind creației explicația. Naturalistul nu observă natura, ci cauzalitatea ei, nu face caracterologie, ci genealogie. Clasicul e de mai înainte edificat asupra naturii umane, naturalistul urmează s-o cerceteze și s-o explice, explicația privind individul cât și grupul. Factorul ereditar, mediul, maladiile, relele deprinderi interesează îndeosebi pe naturaliști care trebuie să arate nu cum este eroul, ci de ce e așa. Clasicii sunt moralști fiindcă observă impersonal umanitatea pe latura morală, naturaliștii își propun, prin evidențierea răului, remedierea lui. Romanul naturalist e determinist și finalist.

Clasicismul temperamental al lui Zamfirescu, simțul său pentru echilibru, armonie și proporție vor ceda foarte puțin metodei naturaliștilor de la care va lua totuși ideea de a scrie romanul unei familii, de-a lungul a măcar două generații. De fapt nu avem a face cu o singură familie, ci cu trei, nu înrudite, ci doar vecine. [...] Chiar nefiind de acord cu ideologia romancierului, cu idealizarea boierimii și a țărănimii în persoana baciului Micu, trebuie să recunoaștem că eroii săi trăiesc și că scriitorul izbutește mai ales să pătrundă în intimitatea lor sufletească. Tot ce privește cele două cupluri erotice, Matei — Sașa și Mihai — Tincuța, este fin și de bun gust, deși s-a reproșat autorului aerul prea „distins“ al

eroilor; stilul Feuillel, considerat campionul romanului idealist romantic, „Le Musset de familles“. Tot ce privește modul de a vorbi al țăranilor este de asemenea autentic. În Tănase Scatiu antipatia pentru arendaș revine pe primul plan. Miezul romanului îl constituie vizita ministrului în orașul de provincie. Căsătorit cu Tincuța Murguleț, Tănase Scatiu s-a mutat în oraș și a fost ales pentru a treia oară deputat, fiind „liberal, conservator sau junimist, după cum bătea vântul“. [...]

Coroșpondența lui Duiliu Zamfirescu, mai ales cu Titu Maiorescu, e a unui spirit elevat, preocupat de progresul ideilor literare.

Alexandru PIRU

Dacă estetica lui Zamfirescu mărturisește o constantă voință de clasicitate (motivată, în concepția scriitorului, și etnic, prin caracterul „tipului latin“), opera sa, în special nuvelele și poezia — în care se recunosc ecouri din Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu, Macedonski sau coincidențe de ton cu Topârceanu, Coșbuc și Goga — pare a trăda mai degrabă gustul experiențelor literare, inevitabil eterogene, decât prezența unui univers unic și ireductibil. Dar dacă vrem să vedem în Zamfirescu numai un scriitor de factură livrescă și un scriitor de tranziție va fi foarte greu să explicăm apariția Vieții la țară, care nu e numai capodopera sa, ci și una din marile reușite ale romanului românesc. Dacă nu acceptăm ideea că Viața la țară e rodul unei fericite întâmplări, va trebui să descoperim în creația lui Zamfirescu invarianta care definește universul său ficțional ca autentic. Dincolo de ideologia politică naivă din ciclul Comăneștilor (salvarea neamului prin vechea rasă a boierilor pământeni), dincolo de teoretizările estetice și etice, dincolo de tematica divergentă sau de formulele literare eteroclitice ale operei sale, va trebui să căutăm această invariantă în sfera intuițiilor originale, care modelează chiar lucrările născute prin contaminări livrești. Lectura poeziilor și a nuvelor lui Zamfirescu dezvăluie, ca o constantă a universului său imagistic, prezența elementului artistic sau iradierea unor sugestii acvatice asupra unei întregi serii de alte imagini, aparent divergente, pe care le contaminează și le remodelează. Pentru cel care se manifesta, în coroșpondența cu Maiorescu, sensibil la „farmecele fluide“ ale lui Botticelli sau la „fluiditatea privirilor“ unei tinere rusoaice, curgerea apelor îngânând „șoapte misterioase“ și oglindind „adâncimile“ astrale, melancolica vastitate a mării sau cântecul etern al

fântânilor romane constituie semne tainice dintr-un limbaj criptic al universului, care deschide doar înțelegerii poetice (Preludiu). În poeziile de tinerețe imagistica acvatică nu depășește limitele unei convenții poetice: *Djali*, legendă liricizantă în gustul lui Alecsandri sau Bolintineanu, tratează râul și marea ca sublimare și simbol al suferințelor metafizice de care eroina se simte atinsă, instituind între pământ și mormântul acvatic tradiționalul raport de opoziție a elementelor. În variantele poemei apare însă un element care anticipează viziunile acvatice de mai târziu: „gingașul izvor“ dezvăluie aici sensul existenței sale — acela de a fi o lacrimă a pământului. Lirica lui Zamfirescu moștenește din poezia lui Eminescu, remodelându-le, atât obsesia acvaticului, cât și pe cea a plânsului fundamental al lumilor. Cele două motive apar la Zamfirescu contopite și apele devin astfel, în una din semnificațiile lor fundamentale, imensa lacrimă a pământului, lacrimă care dăruiește pădurii „vocea ei adâncă,, (Preludiu), care „cântă“ sau adăpostește statuia lui Orfeu „cântând din liră“ (La Villa Aldobrandini). [...]

De aceea, în imagistica acvatică a lui Zamfirescu, alături de semnificația de lacrimă a lumii (corelată durerii de a fi) sau de oglindă a adâncului ceresc (corelată naturii astrale a sufletului), apele o au și pe aceea de spațiu înfinit, de orizont depărtat, reverberând melancolia fundamentală a sufletelor pentru care categoria definitorie e „departele“, sentimentul caracteristic e nostalgia și actul fundamental e transcenderea sinelui. Tipologic sufletul care se definește prin metafore acvatice e feminin sau abulic; în această categorie intră toate personajele memorabile din opera lui Zamfirescu.[...] Istoricește, cultul apei este o componentă a spiritualității dacice, crede scriitorul, care așază în panteonul dac „pe zeița blândă și fecundă Apa sau Âpa“ (Străbunii noștri); marcați de zeița Apa, dacii săi ascund sub înfățișarea eroică sufletul unor „străini“ în lume și sunt, în istorie, condamnați pieirii. Și totuși, tocmai imagistica acvatică este abandonată de Zamfirescu în romane. Cu excepția câtorva scene [...] imaginile acvatice sunt accidentale în ciclul Comăneștenilor, conceput ca literatură cu „teză“ patriotică și constructivă. Teza devine, în ultimele romane, demonstrație facilă, dar ea se greșează, în *Viața la țară*, pe o intuire fundamentală a sensului peisajului românesc — „farmecul trist al singurătății românești“, înrudit cu farmecul „departelui“ marin, pe care-l descoperea eroul copil din Spre Cotești în cursul unei sadoveniene „inițieri“ cinegetice. Peisajul din *Viața la țară* e rezultatul unui transfer sau al unei

contaminări de imagini. Orizontul infinit, singurătatea generatoare de farmec melancolic, sentimentul depărtărilor (attribute ale acvaticului în lirică și nuvelistică) devin însemne ale Bărăganului, ale solului natal, dând peisajului rezonanțe de o înfinită profunzime. Într-o tremurătoare pustietate și într-o „nespusă liniște de vară“, întinderea câmpului se desfășoară cu „orizontul său înșelător, a cărui dungă închipuită juca în arșița soarelui ca oglinda unei ape“. Culcat în câmpie, Matei Damian descifrează zodiile și sufletul său trăiește nostalgii astrale. Întinderea câmpiilor o străbate cu Sașa, și goana trăsorii reeditează drumul navei din Spre mare, iar șesul înzăpezit apare ca o imensă oglindă acvatică înghețată. Bărăganul e o mare împietrită, care și-a păstrat orizontul depărtat și tainica legătură cu lumea astrală. „Sufletele de toamnă, pot ancora aici și pot descoperi miracolul „de a vedea schimbându-se o dorință puternică în realitate“, trecând din lumea ideală în cea fenomenală, fără să-și piardă farmecul. Adică își pot descoperi aici, ca înstrăinatul Matei Damian, Patria.

Ioana Em. PETRESCU